

CA FOUNDATION · PAPER 2 · BUSINESS LAWS

শিক্ষার্থীৰ টোকা

বিষয়ভিত্তিক · অক্টোবৰ 2026 সংস্কৰণ · অসমীয়া

7 অধ্যায় · 20 গোট · 143 বিষয় · 617 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন

ICAI Study Material 2026 July + Scanner Pre CRC V13 (2026 October)

এই কিতাপখনে কেনেকৈ কাম কৰে

প্ৰতিটো বিষয়ৰ বাবে প্ৰথমে “প্ৰথমে পঢ়ক” শাৰীত উল্লেখ কৰা Study Material-ৰ অনুচ্ছেদবোৰ পঢ়ক। তাৰ পিছত দক্ষতা-স্তৰবোৰ ক্ৰমে আগবাঢ়ক — প্ৰতিটো স্তৰে জনায় যে পৰীক্ষকে সেই বিষয়ত প্ৰকৃততে কোনটো দক্ষতা ব্যৱহাৰ কৰিছে, আৰু সেই স্তৰত অনুশীলনৰ বাবে Scanner-ৰ নিৰ্দিষ্ট প্ৰশ্নবোৰ দিয়ে।

সূচীপত্ৰৰ পিছৰ শাখাটো — **এই টোকা কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিব** — প্ৰশ্ন-শাৰী, ICAI-ৰ Manner of Assessment, আৰু দক্ষতা-মিশ্ৰণে আপোনাৰ প্ৰস্তুতিত কি সলনি কৰা উচিত, সেয়া ব্যাখ্যা কৰে। আৰম্ভ কৰাৰ আগতে এবাৰ পঢ়ক।

সূচীপত্ৰ

এই টোকা কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিব.....	6
বিষয়ৰ ক্ৰম — পৰীক্ষাৰ গুৰুত্বতাৰ নিৰ্দেশিকা.....	9
অধ্যায় 1: ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক কাঠামো (Indian Regulatory Framework) (গুৰুত্ব: C).....	21
বিষয় 1: পৰিচয় (Introduction) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	21
বিষয় 2: আইন কি? (What Is Law?) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	22
বিষয় 3: আইনৰ উৎস (Sources of Law).....	22
বিষয় 4: আইন প্ৰণয়নৰ প্ৰক্ৰিয়া (The Process of Making A Law).....	23
বিষয় 5: আইন বলবৎকৰণ (Enforcing The Law).....	25
বিষয় 6: ভাৰতীয় ন্যায় ব্যৱস্থাৰ গাঁথনি (Structure of the Indian Judicial System).....	27
অধ্যায় 2: ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872) (গুৰুত্ব: B).....	29
গোট 2.1: Contract-ৰ প্ৰকৃতি (Nature of Contract) (গুৰুত্ব: B).....	29
বিষয় 1: Contract কি? (What is Contract?).....	29
বিষয় 2: Valid Contract-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান (Essentials of Valid Contract).....	30
বিষয় 3: Contracts-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Contracts).....	32
বিষয় 4: প্ৰস্তাৱ — Proposal/Offer [Section 2(a) of the Indian Contract Act, 1872].....	35
বিষয় 5: গ্ৰহণ (Acceptance).....	36
বিষয় 6: Offer আৰু Acceptance-ৰ জ্ঞাপন (Communication of Offer and Acceptance).....	38
বিষয় 7: Performance-ৰ জ্ঞাপন (Communication of Performance) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	40
বিষয় 8: Offer আৰু Acceptance-ৰ প্ৰত্যাহাৰ (Revocation of Offer and Acceptance).....	40
গোট 2.2: Consideration (গুৰুত্ব: D).....	42
বিষয় 1: Consideration কি? (What is Consideration?).....	42
বিষয় 2: Consideration সম্পৰ্কীয় আইনী নিয়ম (Legal Rules Regarding Consideration).....	43
বিষয় 3: Contract-ত তৃতীয় পক্ষৰ গোচৰ (Suit by a Third Party to a Contract).....	45
বিষয় 4: Consideration অবিহনে Agreement-ৰ বৈধতা (Validity of an Agreement without Consideration).....	46
গোট 2.3: Valid Contract-ৰ অন্যান্য অপৰিহাৰ্য উপাদান (Other Essential Elements of Valid Contract) (গুৰুত্ব: C).....	48
বিষয় 1: Capacity to Contract.....	48
বিষয় 2: Free Consent.....	51
বিষয় 3: Free Consent বিনষ্ট কৰা উপাদান (Elements Vitiating Free Consent).....	51
বিষয় 4: Object আৰু Consideration-ৰ বৈধতা (Legality of Object and Consideration).....	55
বিষয় 5: Void Agreements.....	57
গোট 2.4: Contract-ৰ সম্পাদন (Performance of Contract) (গুৰুত্ব: C).....	60
বিষয় 1: Contract-ৰ সম্পাদন (Performance of Contract).....	60
বিষয় 2: Valid tender বা attempted performance-ৰ বাবে পূৰণ হ'বলগীয়া চৰ্তসমূহ (Conditions to Be Satisfied for A Valid Tender or Attempted Performance) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	62
বিষয় 3: Contract কোনে perform কৰিব পাৰে — By Whom a Contract May Be Performed (Section 40, 41 And 42).....	62
বিষয় 4: Succession আৰু Assignment-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Succession and Assignment) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	64
বিষয় 5: Joint promisor আৰু promisee-ৰ দায়বদ্ধতা (Liability of Joint Promisor & Promisee).....	64
বিষয় 6: Promise performance-ৰ সময় আৰু স্থান (Time and Place for Performance of the Promise) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	66
বিষয় 7: Reciprocal promise-ৰ সম্পাদন (Performance of Reciprocal Promise).....	67
বিষয় 8: পৰিশোধৰ appropriation (Appropriation of Payments).....	68
বিষয় 9: Perform কৰাৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা contracts -- দুয়োপক্ষৰ সন্মতিত (Contracts, Which Need not be Performed -- with the consent of both the parties).....	70
বিষয় 10: Contract-ৰ discharge (Discharge of a Contract).....	71
গোট 2.5: Contract ভংগ আৰু ইয়াৰ প্ৰতিকাৰ (Breach of Contract and its Remedies) (গুৰুত্ব: C).....	73

বিষয় 1: Contract-ৰ আগতীয়া ভংগ (Anticipatory Breach of Contract).....	73
বিষয় 2: Contract-ৰ প্রকৃত ভংগ (Actual Breach of Contract).....	74
বিষয় 3: Damages-ৰ বাবে গোচৰ (Suit for Damages).....	75
বিষয় 4: জৰিমনা আৰু পূৰ্বনিৰ্ধাৰিত Damages — Penalty and Liquidated Damages (Section 74).....	77
গোট 2.6: ঘটনাসাপেক্ষ আৰু অৰ্ধ-Contracts (Contingent and Quasi Contracts) (গুৰুত্ব: D).....	79
বিষয় 1: ঘটনাসাপেক্ষ Contracts (Contingent Contracts).....	79
বিষয় 2: বলবৎকৰণৰ নিয়মসমূহ (Rules Relating to Enforcement).....	81
বিষয় 3: অৰ্ধ-Contracts (Quasi Contracts).....	82
গোট 2.7: Indemnity আৰু Guarantee-ৰ Contract (Contract of Indemnity and Guarantee) (গুৰুত্ব: C).....	84
বিষয় 1: Indemnity-ৰ Contract (Contract of Indemnity).....	84
বিষয় 2: Guarantee-ৰ Contract (Contract of Guarantee).....	86
বিষয় 3: Guarantee-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Guarantees) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	87
বিষয় 4: Contract of Indemnity আৰু Contract of Guarantee-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য.....	88
বিষয় 5: Surety-ৰ দায়বদ্ধতাৰ প্ৰকৃতি আৰু পৰিসৰ [Section 128].....	89
বিষয় 6: মুখ্যভাৱে দায়ী দুজন ব্যক্তিৰ দায়বদ্ধতা — এজন আনজনৰ default-ত surety হ'ব বুলি তেওঁলোকৰ মাজৰ ব্যৱস্থাই ইয়াক প্ৰভাৱিত নকৰে — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	90
বিষয় 7: Surety-ৰ Discharge.....	91
বিষয় 8: Surety-ৰ অধিকাৰ.....	93
গোট 2.8: Bailment and Pledge (গুৰুত্ব: D).....	95
বিষয় 1: Bailment কি? (What is Bailment?).....	95
বিষয় 2: Bailor-ৰ কৰ্তব্য (Duties of A Bailor).....	97
বিষয় 3: Bailee-ৰ কৰ্তব্য (Duties of A Bailee).....	98
বিষয় 4: Bailor-ৰ অধিকাৰ (Rights of A Bailor).....	99
বিষয় 5: Bailee-ৰ অধিকাৰ (Rights of A Bailee) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	100
বিষয় 6: যিকোনো wrong doer (third party)-ৰ বিৰুদ্ধে Bailor আৰু Bailee-ৰ অধিকাৰ — Rights of Bailor and Bailee Against Any Wrong Doer (Third Party).....	101
বিষয় 7: Bailment-ৰ অন্ত (Termination of Bailment).....	102
বিষয় 8: হেৰুৱা Goods বিচাৰি পোৱা ব্যক্তি (Finder of Lost Goods).....	103
বিষয় 9: Right of Lien.....	104
বিষয় 10: Pledge.....	105
বিষয় 11: মালিক নোহোৱা ব্যক্তিৰ Pledge (Pledge by Non-Owner).....	106
বিষয় 12: Bailment আৰু Pledge-ৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Bailment and Pledge).....	108
গোট 2.9: Agency (গুৰুত্ব: C).....	109
বিষয় 1: Agency কি? (What is Agency?) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	109
বিষয় 2: Agent-ৰ নিযুক্তি আৰু authority (Appointment and Authority of Agents) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	110
বিষয় 3: Agency-ৰ সৃষ্টি (Creation of Agency).....	110
বিষয় 4: Agent-ৰ authority-ৰ পৰিসৰ (Extent of Agent's Authority).....	112
বিষয় 5: Sub-Agents.....	113
বিষয় 6: Substituted Agent.....	114
বিষয় 7: Sub-Agent আৰু Substituted Agent-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য (Difference Between a Sub-Agent and A Substituted Agent).....	115
বিষয় 8: Agent-ৰ কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব (Duties and Obligations of An Agent).....	117
বিষয় 9: Agent-ৰ অধিকাৰ (Rights of An Agent) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	118
বিষয় 10: Third Parties-ৰ প্ৰতি Principal-ৰ দায়বদ্ধতা (Principal's Liability to Third Parties).....	119
বিষয় 11: Third Parties-ৰ প্ৰতি Agent-ৰ ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতা (Personal Liability of Agent to Third Parties).....	120
বিষয় 12: Authority-ৰ প্ৰত্যাহাৰ (Revocation of Authority).....	121
অধ্যায় 3: Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930) (গুৰুত্ব: B).....	124
গোট 3.1: Contract of Sale-ৰ গঠন (Formation of the Contract of Sale) (গুৰুত্ব: D).....	124

বিষয় 1: Act-ৰ পৰিসৰ (Scope of the Act) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	124
বিষয় 2: সংজ্ঞাসমূহ (Definitions).....	125
বিষয় 3: বিক্ৰী আৰু বিক্ৰীৰ Agreement — Sale and Agreement to Sell (Section 4).....	127
বিষয় 4: Sale আৰু Agreement to Sell-ৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Sale and an Agreement to Sell).....	128
বিষয় 5: একে ধৰণৰ আন contract-ৰ পৰা Sale-ৰ পাৰ্থক্য (Sale Distinguished from Other Similar Contracts).....	129
বিষয় 6: Contract of Sale কেনেকৈ কৰা হয় — Contract of Sale How Made (Section 5) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	131
বিষয় 7: Contract of Sale-ৰ বিষয়বস্তু (Subject Matter of Contract of Sale).....	131
বিষয় 8: Price নিৰ্ধাৰণ — Ascertainment of Price (Section 9 & 10).....	133
গোট 3.2: Condition আৰু Warranty (Conditions and Warranties) (গুৰুত্ব: B).....	134
বিষয় 1: সময় সম্পৰ্কীয় stipulation — Stipulation as To Time (Section 11) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	134
বিষয় 2: পাতনি — Conditions and Warranties.....	135
বিষয় 3: Condition-ক কেতিয়া Warranty বুলি গণ্য কৰিব লাগে — When Condition is to Be Treated as Warranty (Section 13).....	136
বিষয় 4: প্রকাশ্য আৰু অন্তৰ্নিহিত Conditions আৰু Warranties — Express and Implied Conditions and Warranties (Section 14-17).....	138
বিষয় 5: ক্ৰেতা সারধান (Caveat Emptor).....	141
গোট 3.3: মালিকীস্বত্বৰ হস্তান্তৰ আৰু Goods-ৰ Delivery (Transfer of Ownership and Delivery of Goods) (গুৰুত্ব: C).....	143
বিষয় 1: Property-ৰ হস্তান্তৰ — Passing of Property (Sections 18 -- 26).....	143
বিষয় 2: Risk প্রথম দৃষ্টিত Property-ৰ সৈতে হস্তান্তৰ হয় (Section 26).....	146
বিষয় 3: Non-Owners-ৰ দ্বাৰা Transfer of Title (Sections 27 -- 30).....	147
বিষয় 4: বিক্ৰীৰ Contract-ৰ পালন — Performance of the Contract of Sale (Sections 31 -- 44).....	149
গোট 3.4: ধন নোপোৱা বিক্ৰেতা (Unpaid Seller) (গুৰুত্ব: C).....	151
বিষয় 1: ধন নোপোৱা বিক্ৰেতা — Unpaid Seller (Section 45) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	152
বিষয় 2: Unpaid seller-ৰ অধিকাৰসমূহ (Section 46) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	152
বিষয় 3: Goods-ৰ ওপৰত unpaid seller-ৰ অধিকাৰ.....	153
বিষয় 4: Buyer-ৰ বিৰুদ্ধে unpaid seller-ৰ অধিকাৰসমূহ (Sections 55-61).....	156
বিষয় 5: Seller-ৰ বিৰুদ্ধে buyer-ৰ remedies.....	157
বিষয় 6: নিলাম বিক্ৰী — Auction Sale (Section 64).....	158
বিষয় 7: Contract of sale-ত বৃদ্ধি বা হ্ৰাস পোৱা কৰাৰ অন্তৰ্ভুক্তি (Section 64A) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	160
অধ্যায় 4: ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932) (গুৰুত্ব: A).....	162
গোট 4.1: Partnership-ৰ সাধাৰণ প্রকৃতি (General Nature of a Partnership) (গুৰুত্ব: D).....	162
বিষয় 1: 'Partnership', 'Partner', 'Firm' আৰু 'Firm Name'-ৰ সংজ্ঞা (Section 4) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	162
বিষয় 2: Partnership-ৰ উপাদানসমূহ (Elements of Partnership).....	163
বিষয় 3: Partnership-ৰ প্রকৃত পৰীক্ষা (True Test of Partnership).....	164
বিষয় 4: সংগঠনৰ অন্যান্য ৰূপৰ পৰা Partnership-ৰ পাৰ্থক্য (Partnership Distinguished from Other Forms of Organisation).....	167
বিষয় 5: Partnership-ৰ প্রকাৰ (Kinds of Partnerships).....	169
বিষয় 6: Partner-ৰ প্রকাৰ (Types of Partners).....	171
গোট 4.2: Partners-ৰ সম্পৰ্ক (Relations of Partners) (গুৰুত্ব: A).....	173
বিষয় 1: Partners-ৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক (Relation of Partners to One Another).....	173
বিষয় 2: Partnership-ৰ সম্পত্তি — Partnership Property (Section 14).....	175
বিষয় 3: Partners-এ অৰ্জন কৰা ব্যক্তিগত লাভ — Personal Profit Earned by Partners (Section 16).....	176
বিষয় 4: Firm-ত পৰিৱৰ্তনৰ পিছত partners-ৰ অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য — Rights and Duties of Partners After a Change in the Firm (Section 17) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	177
বিষয় 5: Third parties-ৰ সৈতে partners-ৰ সম্পৰ্ক (Relation of Partners to Third Parties).....	178
বিষয় 6: এজন partner-ৰ admissions-ৰ প্ৰভাৱ — Effect of Admissions by A Partner (Section 23) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	180
বিষয় 7: Acting partner-লৈ দিয়া notice-ৰ প্ৰভাৱ — Effect of Notice to Acting Partner (Section 24).....	181
বিষয় 8: Third parties-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা — Liability to Third Parties (Section 25 to 27).....	181
বিষয় 9: Partner-ৰ স্বার্থৰ transferee-ৰ অধিকাৰ — Rights of Transferee of a Partner's Interest (Section 29).....	183

বিষয় 10: Partnership-ৰ সুবিধালৈ গ্ৰহণ কৰা minors — Minors Admitted to the Benefits of Partnership (Section 30).....	184
বিষয় 11: Partner-ৰ আগমন আৰু প্ৰস্থানৰ আইনী পৰিণতি — Legal Consequences of Partner Coming in And Going Out (Section 31 -- 35).....	186
বিষয় 12: Outgoing partner-ৰ প্ৰতিযোগী ব্যৱসায় চলোৱাৰ অধিকাৰ — Rights of Outgoing Partner to Carry on Competing Business (Section 36).....	188
বিষয় 13: কিছুমান ক্ষেত্ৰত outgoing partner-ৰ পৰৱৰ্তী লাভৰ অংশৰ অধিকাৰ — Right of Outgoing Partner in Certain Cases to Share Subsequent Profits (Section 37).....	189
বিষয় 14: Firm-ত পৰিৱৰ্তনৰ ফলত continuing guarantee-ৰ প্ৰত্যাহাৰ — Revocation of Continuing Guarantee by Change in Firm (Section 38).....	190
গোট 4.3: Firm-ৰ Registration আৰু Dissolution (Registration and Dissolution of Firm) (গুৰুত্ব: B).....	191
বিষয় 1: Firm-ৰ Registration (Registration of Firms).....	191
বিষয় 2: Non-Registration-ৰ পৰিণতি (Section 69).....	192
বিষয় 3: Firm-ৰ বিলুপ্তি — Dissolution of Firm (Sections 39 -- 47).....	194
বিষয় 4: Dissolution-ৰ পৰিণতি (Sections 45 -- 55).....	197
অধ্যায় 5: Limited Liability Partnership আইন (The Limited Liability Partnership Act, 2008) (গুৰুত্ব: B).....	200
বিষয় 1: Limited Liability Partnership — অৰ্থ আৰু ধাৰণা (Meaning and Concept).....	200
বিষয় 2: LLP-ৰ বৈশিষ্ট্য (Characteristics of LLP).....	202
বিষয় 3: LLP-ৰ নিগমভুক্তি (Incorporation of LLP).....	204
বিষয় 4: সংগঠনৰ অন্যান্য ৰূপৰ সৈতে পাৰ্থক্য (Differences With Other Forms of Organisation).....	207
অধ্যায় 6: Companies আইন (The Companies Act, 2013) (গুৰুত্ব: A).....	209
বিষয় 1: Company-ৰ অৰ্থ আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য (Company Meanings & its Features).....	209
বিষয় 2: Corporate veil-ৰ তত্ত্ব (Corporate Veil Theory).....	211
বিষয় 3: Act-ৰ অধীনত companies-ৰ প্ৰকাৰভেদ (Classes of Companies Under the Act).....	213
বিষয় 4: Company-ৰ পঞ্জীয়ন/Incorporation-ৰ পদ্ধতি (Mode of Registration/Incorporation of Company).....	216
বিষয় 5: Capital-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Capital).....	218
বিষয় 6: Shares.....	219
বিষয় 7: Company-ৰ মৌলিক সনদ (Memorandum of Association).....	220
বিষয় 8: Ultra vires-ৰ নীতি (Doctrine of Ultra Vires).....	221
বিষয় 9: Company-ৰ আভ্যন্তৰীণ নিয়মাবলী (Articles of Association).....	222
বিষয় 10: আভ্যন্তৰীণ পৰিচালনাৰ নীতি (Doctrine of Indoor Management).....	224
অধ্যায় 7: Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881) (গুৰুত্ব: B).....	227
বিষয় 1: Negotiable Instruments-ৰ অৰ্থ (Meaning of Negotiable Instruments).....	227
বিষয় 2: লিখিত পৰিশোধৰ প্ৰতিশ্ৰুতি (Promissory Note).....	228
বিষয় 3: লিখিত পৰিশোধৰ আদেশ (Bills of Exchange).....	229
বিষয় 4: Bank-ৰ ওপৰত পৰিশোধৰ আদেশ (Cheque).....	231
বিষয় 5: Negotiable Instruments-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Negotiable Instruments).....	233
বিষয় 6: Negotiable Instruments-ৰ হস্তান্তৰ (Negotiation (Transfer) of Negotiable Instruments).....	235
বিষয় 7: হিচাপত ধন অপৰ্যাপ্ত হোৱাৰ বাবে Cheque-ৰ Dishonour — Dishonour of Cheques for Insufficiency of Funds in the Accounts (Section 138 to 142).....	236
বিষয় 8: Instruments-ৰ Presentment (Presentment of Instruments).....	238
বিষয় 9: Compensation-ৰ নিয়ম (Rules of Compensation) — ধাৰণাৰ ভিত্তি.....	240

আৰম্ভ কৰাৰ আগতে

এই টোকা কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিব

Scanner-ৰ প্ৰতিটো প্ৰশ্ন পঢ়ি শ্ৰেণীবদ্ধ কৰা হৈছে — এই কাকতত 617টা প্ৰশ্ন — ICAI-এ নিজে প্ৰকাশ কৰা দক্ষতা-কাঠামো অনুসৰি। এই টোকা syllabus-ৰ ক্ৰম অনুসৰি নহয়, এই শ্ৰেণীবিভাজনক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ়া হৈছে। এই পৃষ্ঠাত খৰচ কৰা দহ মিনিটে বাকী কিতাপখন ব্যৱহাৰ কৰাৰ ধৰণ সলনি কৰি দিব।

1. এটা বিষয়ৰ বিন্যাস

এনেদৰে পঢ়ক	
প্ৰথমে পঢ়ক	বিষয়টো যিবোৰ Study Material অনুচ্ছেদৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত, ঠিক সেইবোৰ। টোকা পঢ়াৰ আগতে Study Material খুলি সেইবোৰ পঢ়ক — টোকাখিনিয়ে ধৰি লৈছে যে আপুনি পঢ়িছে।
টোকা	বিষয়টো প্ৰকৃততে কিহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে — coverage-ৰ বাবে নহয়, পৰীক্ষাৰ বাবে লিখা। চমু, আৰু পৰীক্ষাৰ আগনিশা পুনৰ পঢ়িবলৈ উপযোগী।
দক্ষতা-স্তৰ	পৰীক্ষকে সেই বিষয়ত প্ৰকৃততে ব্যৱহাৰ কৰা প্ৰতিটো দক্ষতাৰ বাবে এটা স্তৰ, প্ৰতিটোৰ লগত কেইশাৰীমান নিৰ্দেশনা আৰু অনুশীলনৰ বাবে Scanner-ৰ নিৰ্দিষ্ট প্ৰশ্ন। ছপা ক্ৰম অনুসৰিয়েই স্তৰবোৰ আগবাঢ়ক — সেইবোৰ সহজতম দক্ষতাৰ পৰা আটাইতকৈ জটিল দক্ষতালৈ গৈছে।
ধাৰণাৰ ভিত্তি	পৰীক্ষকে এতিয়ালৈকে নোসোমোৱা বিষয়। ই ঐচ্ছিক নহয় — কেৱল এতিয়ালৈকে সোধা হোৱা নাই, আৰু ই পৰীক্ষাযোগ্য। এই কাকতত এনে 22 টা বিষয় আছে।

2. প্ৰশ্ন-শাৰী কেনেকৈ পঢ়িব

PQ 5.24 • PYQ 2026-Sep [2] (b) • 10M • Pg 173

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

কঠিন

শাৰীৰ অংশ	ই আপোনাক কি জনায়
PQ 5.24	Scanner-ৰ নিজা প্ৰশ্ন নম্বৰ। PQ ব্যৱহাৰিক প্ৰশ্ন, TQ তাত্ত্বিক প্ৰশ্ন।
PYQ 2026-Sep [2] (b)	ক'ত সোধা হৈছিল — PYQ বিগত পৰীক্ষা, MTP mock test paper, RTP revision test paper — তাৰ পিছত সেই sitting, আৰু সেই প্ৰশ্নকাকতত তাৰ নম্বৰ।
{C}	Case-scenario প্ৰশ্ন।
DESC • TF • SN • DB	তাত্ত্বিক প্ৰশ্নৰ প্ৰকাৰ: বৰ্ণনাত্মক (Descriptive), সত্য/মিছা (True/False), চমু টোকা (Short Note), পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় (Distinguish Between)। ব্যৱহাৰিক প্ৰশ্নত এনে কোনো tag

শাৰীৰ অংশ	ই আপোনাক কি জনায়
	নাথাকে।
10M	নম্বৰ, Scanner-ত যেনেকৈ ছপা হৈছে। উৎসত নম্বৰ ছপা নাথাকিলে খালী — RTP-ত প্ৰায়ে নাথাকে।
Pg 173	Scanner-ৰ যি পৃষ্ঠাত প্ৰশ্ন আৰু ইয়াৰ উত্তৰ ছপা হৈছে।
LEVEL II প্ৰয়োগ	ICAI-ৰ দক্ষতা-স্তৰ, আৰু তাৰ ভিতৰৰ দক্ষতা। শাখা 3-ত এইবোৰৰ ব্যাখ্যা আছে।
8× সোধা হৈছে	একেটা প্ৰশ্নই বিগত পৰীক্ষা, mock tests আৰু revision tests মিলাই ইমানবাৰ আহিছে। এইবোৰক সৰ্বোচ্চ অগ্ৰাধিকাৰ দিয়ক।
কঠিন	প্ৰশ্নটো কিমান জটিল — ইয়াৰ নম্বৰ আৰু ইয়াত বিচৰা পৃথক পৃথক কথাৰ সংখ্যাৰ ভিত্তিত বিচাৰ কৰা।

3. পৰখৰ ৰীতি (Manner of Assessment) — প্ৰতিটো দক্ষতাই আপোনাৰ পৰা কি বিচাৰে

ICAI-এ এখন **Skill Assessment Specification Grid** প্ৰকাশ কৰে। ইয়াত তিনিটা দক্ষতা-স্তৰ উল্লেখ আছে, আৰু ইয়াৰ **Manner of Assessment of Skills** স্তম্ভত প্ৰতিটো স্তৰক দুটা পৃথক দক্ষতা হিচাপে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। সেই ছটা দক্ষতাই এই কিতাপখনৰ আদ্যোপান্ত চলি থকা স্তৰ-শিৰোনাম।

দক্ষতা	স্তৰ	পৰীক্ষকে আপোনাক কি কৰিবলৈ কৈছে	লক্ষ্য কৰিবলগীয়া directive verbs
স্মৃতি (Remembering)	Level I	যি শিকিছে, যেনেকৈ শিকিছে তেনেকৈয়ে লিখক।	Define · List · State · Name · Enumerate · Recognise
বোধ (Understanding)	Level I	বিষয়টো ব্যাখ্যা কৰক আৰু প্ৰসংগৰ মাজত স্থাপন কৰক — দেখুৱাওক যে নিয়মটো কিয় এনেকুৱা, সেয়া আপুনি বুজিছে।	Describe · Explain · Distinguish · Identify · Illustrate · Outline
প্ৰয়োগ (Application)	Level II	জ্ঞান, ধাৰণা বা কৌশল প্ৰয়োগ কৰক অথবা প্ৰদৰ্শন কৰক। প্ৰশ্নটো সমাধান কৰক।	Apply · Calculate · Determine · Prepare · Reconcile · Record · Perform · Use · Conduct · Demonstrate
বিশ্লেষণ (Analysis)	Level II	মূল কাৰণ চিনাক্ত কৰিবলৈ বেলেগ বেলেগ ক্ষেত্ৰৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক পৰীক্ষা কৰক, আৰু সিদ্ধান্তৰ সমৰ্থনত প্ৰমাণ বিচাৰি উলিয়াওক।	Analyse · Discuss · Compare and Contrast · Examine · Develop · Monitor · Prioritise · Align · Communicate
মূল্যায়ন (Evaluation)	Level III	সমস্যাটো বিচাৰ কৰক আৰু বিবেচনাৰে সিদ্ধান্তত উপনীত হওক।	Advise · Evaluate · Recommend · Review · Select · Assess
সৃজন (Synthesis)	Level III	তথ্য আৰু বিৱৰণ একত্ৰিত কৰক, প্ৰাসংগিক কথাবোৰ অপ্ৰাসংগিকৰ পৰা পৃথক কৰি।	সৃজনৰ বাবে ICAI-এ কোনো verb দিয়া নাই।

ICAI-এ **Application** আৰু **Analysis**-ৰ verbs দুখন পৃথক তালিকাত ছপা কৰে, গতিকে সেই বিভাজন Institute-ৰ নিজৰ। Level I আৰু Level III-ৰ বাবে ই এখনকৈ সংযুক্ত তালিকা ছপা কৰে — গতিকে **স্মৃতি আৰু বোধ**-ৰ মাজৰ, আৰু **মূল্যায়ন আৰু সৃজন**-ৰ মাজৰ সীমাৰেখা verbs-ৰ প্ৰকাশিত তালিকাৰ ওপৰত নহয়, ICAI-ৰ Manner of Assessment-ৰ বৰ্ণনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।

CA Foundation-ৰ পৰখ কৰল Level I আৰু Level II-ত হয় — Prospectus-এ এই পাঠ্যক্ৰমৰ বাবে কোনো Level III স্তম্ভ ছপা নকৰে, সেয়েহে ওপৰৰ শেষৰ দুটা শাৰী ধূসৰ। মূল্যায়ন আৰু সৃজন Final-ৰ পৰা আৰম্ভ হয়।

4. দক্ষতা-মিশ্ৰণে আপোনাৰ প্ৰস্তুতিত কি সলনি কৰা উচিত

ICAI-এ এই কাকতৰ নম্বৰ **Level I 5–20%** আৰু **Level II 80–95%** হিচাপে ভাগ কৰে। ইয়াৰ পৰা দুটা কথা ওলায়, যিবোৰ সহজে চকুৰ আঁৰ হৈ যায়।

- **পঢ়া মানেই প্ৰস্তুতি নহয়।** প্ৰতি পাঁচ নম্বৰৰ চাৰিটাই প্ৰশ্ন সমাধানৰ বাবে, বৰ্ণনাৰ বাবে নহয়। যি বিষয় আপুনি ব্যাখ্যা কৰিব পাৰে কিন্তু কেতিয়াও সমাধান কৰা নাই, সেই বিষয় প্ৰস্তুত হোৱা নাই।
- **কাকতৰ ভাৰসাম্য প্ৰতিটো অধ্যায়ৰ ভাৰসাম্য নহয়।** প্ৰতিটো অধ্যায় তাৰ নিজা ICAI **দক্ষতা প্ৰফাইল** পেনেলেৰে আৰম্ভ হয়, যিয়ে দেখুৱায় সেই অধ্যায়ৰ নম্বৰ প্ৰকৃততে কেনেকৈ ভাগ হয় আৰু প্ৰস্তুতিৰ বাবে তাৰ অৰ্থ কি। কিছুমান অধ্যায় প্ৰায় সম্পূৰ্ণ তত্ত্ব; আন কিছুমানত তত্ত্ব প্ৰায় নাই। অধ্যায় আৰম্ভ কৰাৰ আগতে পেনেলটো পঢ়ক।

5. কিতাপৰ আৰম্ভণিতে দুখন নিৰ্দেশিকা

ইয়াৰ উদ্দেশ্য	
বিষয়ৰ ক্ৰম	শ্ৰেণীবদ্ধ Scanner প্ৰস্তুত নিজৰ অংশ অনুসৰি পৰীক্ষাত অহা প্ৰতিটো বিষয়ৰ rank, আৰু সঞ্চিত coverage অনুসৰি A, B বা C শ্ৰেণী। শ্ৰেণী A-ই সকলো প্ৰশ্নৰ প্ৰথম 60% বহন কৰে — প্ৰথমে সেইবোৰত সম্পূৰ্ণ দখল লাভ কৰক।
গুৰুত্ব গ্ৰেড	সূচীপত্ৰত প্ৰতিটো অধ্যায় আৰু গোটৰ কাষত ছপা কৰা A–D গ্ৰেড। এইটো Scanner-এ প্ৰকাশ কৰা ICAI-ৰ syllabus গুৰুত্বভাৰ-সংকেত, আৰু প্ৰশ্ন-পুনৰাবৃত্তিৰ rank-ৰ পৰা পৃথক । দুয়োটাৰ মাজত অমিল হ’লে, দুয়োটাৰ ভিতৰত উচ্চতৰ মানদণ্ড ধৰি প্ৰস্তুতি লওক।

অধ্যয়ন অগ্ৰাধিকাৰ নিৰ্দেশিকা

বিষয়ৰ ক্ৰম — পৰীক্ষাৰ গুৰুত্বভাৰ

প্ৰথমে পঢ়ক: এই পুস্তিকাত পৰীক্ষকে প্ৰকৃততে সোধা প্ৰতিটো বিষয়ক তলত 617টা শ্ৰেণীবদ্ধ Scanner প্ৰশ্নত তাৰ অংশ অনুসৰি — সকলো 20টা গোট মিলাই — rank কৰা হৈছে, আৰু সঞ্চিত coverage অনুসৰি A, B বা C শ্ৰেণী দিয়া হৈছে। **শ্ৰেণী A (rank 1-35)**-এ সকলো শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্নৰ প্ৰথম 60% সামৰে। **শ্ৰেণী B (rank 36-56)**-এ পৰৱৰ্তী 15% যোগ কৰে, ফলত coverage প্ৰায় 75% হয়। **শ্ৰেণী C** বাকী 25%: এটা দীঘল নেগুৰ, য'ৰ পৰা নম্বৰ আদায় লেহেমীয়া, আৰু ইয়াৰ বহু অংশ A আৰু B প্ৰস্তুত কৰোঁতে আপোনা-আপুনি সামৰা হৈ যায়। **পৃষ্ঠা** স্তম্ভই জনায় সেই বিষয়ৰ টোকা কোন পৃষ্ঠাত আৰম্ভ হৈছে।

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
1	A	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Act-ৰ অধীনত companies-ৰ প্ৰকাৰভেদ (Classes of Companies Under the Act)	6.3%	6.3%	213
2	A	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	প্ৰকাশ্য আৰু অন্তৰ্নিহিত Conditions আৰু Warranties — Express and Implied Conditions and Warranties (Section 14--17)	4.2%	10.5%	138
3	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Free Consent বিনষ্ট কৰা উপাদান (Elements Vitiating Free Consent)	3.6%	14.1%	51
4	A	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Property-ৰ হস্তান্তৰ — Passing of Property (Sections 18 -- 26)	2.6%	16.7%	143
5	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partner-ৰ আগমন আৰু প্ৰস্থানৰ আইনী পৰিণতি — Legal Consequences of Partner Coming in And Going Out (Section 31 -- 35)	2.4%	19.1%	186
6	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Firm-ৰ বিলুপ্তি — Dissolution of Firm (Sections 39 -- 47)	1.9%	21.1%	194
7	A	Limited Liability Partnership আইন (The Limited Liability Partnership Act, 2008)	Limited Liability Partnership — অৰ্থ আৰু ধাৰণা (Meaning and Concept)	1.9%	23.0%	200

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
8	A	Limited Liability Partnership আইন (The Limited Liability Partnership Act, 2008)	LLP-ৰ নিগমভুক্তি (Incorporation of LLP)	1.9%	25.0%	204
9	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Void Agreements	1.8%	26.7%	57
10	A	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Corporate veil-ৰ তত্ত্ব (Corporate Veil Theory)	1.8%	28.5%	211
11	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Consideration অবিহনে Agreement-ৰ বৈধতা (Validity of an Agreement without Consideration)	1.6%	30.1%	46
12	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Capacity to Contract	1.6%	31.8%	48
13	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Surety-ৰ Discharge	1.6%	33.4%	91
14	A	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Goods-ৰ ওপৰত unpaid seller-ৰ অধিকাৰ	1.6%	35.0%	153
15	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contracts-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Contracts)	1.5%	36.5%	32
16	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partnership-ৰ প্ৰকৃত পৰীক্ষা (True Test of Partnership)	1.5%	37.9%	164
17	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Third parties-ৰ সৈতে partners-ৰ সম্পৰ্ক (Relation of Partners to Third Parties)	1.5%	39.4%	178
18	A	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	হিচাপত ধন অপৰ্যাপ্ত হোৱাৰ বাবে Cheque-ৰ Dishonour — Dishonour of Cheques for Insufficiency of Funds in the Accounts (Section 138 to 142)	1.5%	40.8%	236
19	A	ভাৰতীয় Contract	Object আৰু Consideration-ৰ	1.3%	42.1%	55

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
		আইন (The Indian Contract Act, 1872)	বৈধতা (Legality of Object and Consideration)			
20	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	অৰ্ধ-Contracts (Quasi Contracts)	1.3%	43.4%	82
21	A	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	আভ্যন্তৰীণ পৰিচালনাৰ নীতি (Doctrine of Indoor Management)	1.3%	44.7%	224
22	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Damages-ৰ বাবে গোচৰ (Suit for Damages)	1.1%	45.9%	75
23	A	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Non-Owners-ৰ দ্বাৰা Transfer of Title (Sections 27 -- 30)	1.1%	47.0%	147
24	A	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	বিক্ৰীৰ Contract-ৰ পালন — Performance of the Contract of Sale (Sections 31 -- 44)	1.1%	48.1%	149
25	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partners-ৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক (Relation of Partners to One Another)	1.1%	49.3%	173
26	A	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Company-ৰ অৰ্থ আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য (Company Meanings & its Features)	1.1%	50.4%	209
27	A	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	লিখিত পৰিশোধৰ আদেশ (Bills of Exchange)	1.1%	51.5%	229
28	A	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	Negotiable Instruments-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Negotiable Instruments)	1.1%	52.7%	233
29	A	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	Instruments-ৰ Presentment (Presentment of Instruments)	1.1%	53.8%	238
30	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partnership-ৰ প্ৰকাৰ (Kinds of Partnerships)	1.0%	54.8%	169

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
Partnership Act, 1932)						
31	A	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partner-ৰ স্বার্থৰ transferee-ৰ অধিকাৰ — Rights of Transferee of a Partner's Interest (Section 29)	1.0%	55.8%	183
32	A	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Company-ৰ আভ্যন্তৰীণ নিয়মাবলী (Articles of Association)	1.0%	56.7%	222
33	A	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	Bank-ৰ ওপৰত পৰিশোধৰ আদেশ (Cheque)	1.0%	57.7%	231
34	A	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	Negotiable Instruments-ৰ হস্তান্তৰ (Negotiation (Transfer) of Negotiable Instruments)	1.0%	58.7%	235
35	A	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Valid Contract-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান (Essentials of Valid Contract)	0.8%	59.5%	30
36	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	প্ৰস্তাৱ — Proposal/Offer [Section 2(a) of the Indian Contract Act, 1872]	0.8%	60.3%	35
37	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Offer আৰু Acceptance-ৰ জ্ঞাপন (Communication of Offer and Acceptance)	0.8%	61.1%	38
38	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract-ত তৃতীয় পক্ষৰ গোচৰ (Suit by a Third Party to a Contract)	0.8%	61.9%	45
39	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Joint promisor আৰু promisee-ৰ দায়বদ্ধতা (Liability of Joint Promisor & Promisee)	0.8%	62.7%	64
40	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract-ৰ discharge (Discharge of a Contract)	0.8%	63.5%	71
41	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract-ৰ আগতীয়া ভংগ (Anticipatory Breach of Contract)	0.8%	64.3%	73

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
42	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Surety-ৰ অধিকাৰ	0.8%	65.2%	93
43	B	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Price নিৰ্ধাৰণ — Ascertainment of Price (Section 9 & 10)	0.8%	66.0%	133
44	B	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	নিলাম বিক্ৰী — Auction Sale (Section 64)	0.8%	66.8%	158
45	B	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Ultra vires-ৰ নীতি (Doctrine of Ultra Vires)	0.8%	67.6%	221
46	B	ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক কাঠামো (Indian Regulatory Framework)	আইন প্ৰণয়নৰ প্ৰক্ৰিয়া (The Process of Making A Law)	0.6%	68.2%	23
47	B	ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক কাঠামো (Indian Regulatory Framework)	আইন বলবৎকৰণ (Enforcing The Law)	0.6%	68.9%	25
48	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Offer আৰু Acceptance-ৰ প্ৰত্যাহাৰ (Revocation of Offer and Acceptance)	0.6%	69.5%	40
49	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract কোনে perform কৰিব পাৰে — By Whom a Contract May Be Performed (Section 40, 41 And 42)	0.6%	70.2%	62
50	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Reciprocal promise-ৰ সম্পাদন (Performance of Reciprocal Promise)	0.6%	70.8%	67
51	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	পৰিশোধৰ appropriation (Appropriation of Payments)	0.6%	71.5%	68
52	B	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	জৰিমনা আৰু পূৰ্বনিৰ্ধাৰিত Damages — Penalty and Liquidated Damages (Section 74)	0.6%	72.1%	77
53	B	ভাৰতীয় Contract	Authority-ৰ প্ৰত্যাহাৰ	0.6%	72.8%	121

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
		আইন (The Indian Contract Act, 1872)	(Revocation of Authority)			
54	B	Goods বিক্রী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	বিক্রী আৰু বিক্রীৰ Agreement — Sale and Agreement to Sell (Section 4)	0.6%	73.4%	127
55	B	Goods বিক্রী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	ক্রেতা সার্বধান (Caveat Emptor)	0.6%	74.1%	141
56	B	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partnership-ৰ উপাদানসমূহ (Elements of Partnership)	0.6%	74.7%	163
57	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partner-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Partners)	0.6%	75.4%	171
58	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partnership-ৰ সম্পত্তি — Partnership Property (Section 14)	0.6%	76.0%	175
59	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Third parties-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা — Liability to Third Parties (Section 25 to 27)	0.6%	76.7%	181
60	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partnership-ৰ সুবিধালৈ গ্ৰহণ কৰা minors — Minors Admitted to the Benefits of Partnership (Section 30)	0.6%	77.3%	184
61	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Non-Registration-ৰ পৰিণতি (Section 69)	0.6%	78.0%	192
62	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Dissolution-ৰ পৰিণতি (Sections 45 -- 55)	0.6%	78.6%	197
63	C	Limited Liability Partnership আইন (The Limited Liability Partnership Act, 2008)	LLP-ৰ বৈশিষ্ট্য (Characteristics of LLP)	0.6%	79.3%	202
64	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Consideration সম্পৰ্কীয় আইনী নিয়ম (Legal Rules Regarding Consideration)	0.5%	79.7%	43

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
65	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract-ৰ সম্পাদন (Performance of Contract)	0.5%	80.2%	60
66	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	ঘটনাসাপেক্ষ Contracts (Contingent Contracts)	0.5%	80.7%	79
67	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Guarantee-ৰ Contract (Contract of Guarantee)	0.5%	81.2%	86
68	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Bailment কি? (What is Bailment?)	0.5%	81.7%	95
69	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Bailee-ৰ কৰ্তব্য (Duties of A Bailee)	0.5%	82.2%	98
70	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	মালিক নোহোৱা ব্যক্তিৰ Pledge (Pledge by Non-Owner)	0.5%	82.7%	106
71	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Agency-ৰ সৃষ্টি (Creation of Agency)	0.5%	83.1%	110
72	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Agent-ৰ authority-ৰ পৰিসৰ (Extent of Agent's Authority)	0.5%	83.6%	112
73	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	সংজ্ঞাসমূহ (Definitions)	0.5%	84.1%	125
74	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Contract of Sale-ৰ বিষয়বস্তু (Subject Matter of Contract of Sale)	0.5%	84.6%	131
75	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Condition-ক কেতিয়া Warranty বুলি গণ্য কৰিব লাগে — When Condition is to Be Treated as Warranty (Section 13)	0.5%	85.1%	136
76	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Buyer-ৰ বিৰুদ্ধে unpaid seller-ৰ অধিকাৰসমূহ (Sections 55--61)	0.5%	85.6%	156

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
77	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	সংগঠনৰ অন্যান্য ৰূপৰ পৰা Partnership-ৰ পাৰ্থক্য (Partnership Distinguished from Other Forms of Organisation)	0.5%	86.1%	167
78	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	কিছুমান ক্ষেত্ৰত outgoing partner-ৰ পৰৱৰ্তী লাভৰ অংশৰ অধিকাৰ — Right of Outgoing Partner in Certain Cases to Share Subsequent Profits (Section 37)	0.5%	86.5%	189
79	C	ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক কাঠামো (Indian Regulatory Framework)	ভাৰতীয় ন্যায় ব্যৱস্থাৰ গাঁথনি (Structure of the Indian Judicial System)	0.3%	86.9%	27
80	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	গ্ৰহণ (Acceptance)	0.3%	87.2%	36
81	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Free Consent	0.3%	87.5%	51
82	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Perform কৰাৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা contracts -- দুয়োপক্ষৰ সন্মতিত (Contracts, Which Need not be Performed -- with the consent of both the parties)	0.3%	87.8%	70
83	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Indemnity-ৰ Contract (Contract of Indemnity)	0.3%	88.2%	84
84	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract of Indemnity আৰু Contract of Guarantee-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য	0.3%	88.5%	88
85	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Bailment-ৰ অন্ত (Termination of Bailment)	0.3%	88.8%	102
86	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	হেৰুৱা Goods বিচাৰি পোৱা ব্যক্তি (Finder of Lost Goods)	0.3%	89.1%	103

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
87	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Pledge	0.3%	89.5%	105
88	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	পাতনি — Conditions and Warranties	0.3%	89.8%	135
89	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Partners-এ অৰ্জন কৰা ব্যক্তিগত লাভ — Personal Profit Earned by Partners (Section 16)	0.3%	90.1%	176
90	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Outgoing partner-ৰ প্ৰতিযোগী ব্যৱসায় চলোৱাৰ অধিকাৰ — Rights of Outgoing Partner to Carry on Competing Business (Section 36)	0.3%	90.4%	188
91	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Firm-ত পৰিৱৰ্তনৰ ফলত continuing guarantee-ৰ প্ৰত্যাহাৰ — Revocation of Continuing Guarantee by Change in Firm (Section 38)	0.3%	90.8%	190
92	C	Limited Liability Partnership আইন (The Limited Liability Partnership Act, 2008)	সংগঠনৰ অন্যান্য ৰূপৰ সৈতে পাৰ্থক্য (Differences With Other Forms of Organisation)	0.3%	91.1%	207
93	C	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Company-ৰ পঞ্জীয়ন/Incorporation-ৰ পদ্ধতি (Mode of Registration/Incorporation of Company)	0.3%	91.4%	216
94	C	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Capital-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Capital)	0.3%	91.7%	218
95	C	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Shares	0.3%	92.1%	219
96	C	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	লিখিত পৰিশোধৰ প্ৰতিশ্ৰুতি (Promissory Note)	0.3%	92.4%	228
97	C	ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক কাঠামো (Indian	আইনৰ উৎস (Sources of Law)	0.2%	92.5%	22

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
		Regulatory Framework)				
98	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Contract কি? (What is Contract?)	0.2%	92.7%	29
99	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Consideration কি? (What is Consideration?)	0.2%	92.9%	42
100	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	বলবৎকৰণৰ নিয়মসমূহ (Rules Relating to Enforcement)	0.2%	93.0%	81
101	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Surety-ৰ দায়বদ্ধতাৰ প্ৰকৃতি আৰু পৰিসৰ [Section 128]	0.2%	93.2%	89
102	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Bailor-ৰ কৰ্তব্য (Duties of A Bailor)	0.2%	93.4%	97
103	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Bailor-ৰ অধিকাৰ (Rights of A Bailor)	0.2%	93.5%	99
104	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	যিকোনো wrong doer (third party)-ৰ বিৰুদ্ধে Bailor আৰু Bailee-ৰ অধিকাৰ — Rights of Bailor and Bailee Against Any Wrong Doer (Third Party)	0.2%	93.7%	101
105	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Right of Lien	0.2%	93.8%	104
106	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Bailment আৰু Pledge-ৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Bailment and Pledge)	0.2%	94.0%	108
107	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Sub-Agents	0.2%	94.2%	113
108	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian	Substituted Agent	0.2%	94.3%	114

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
		Contract Act, 1872)				
109	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Sub-Agent আৰু Substituted Agent-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য (Difference Between a Sub-Agent and A Substituted Agent)	0.2%	94.5%	115
110	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Agent-ৰ কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব (Duties and Obligations of An Agent)	0.2%	94.7%	117
111	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Third Parties-ৰ প্ৰতি Principal-ৰ দায়বদ্ধতা (Principal's Liability to Third Parties)	0.2%	94.8%	119
112	C	ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)	Third Parties-ৰ প্ৰতি Agent-ৰ ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতা (Personal Liability of Agent to Third Parties)	0.2%	95.0%	120
113	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Sale আৰু Agreement to Sell-ৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Sale and an Agreement to Sell)	0.2%	95.1%	128
114	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	একে ধৰণৰ আন contract-ৰ পৰা Sale-ৰ পাৰ্থক্য (Sale Distinguished from Other Similar Contracts)	0.2%	95.3%	129
115	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Risk প্ৰথম দৃষ্টিত Property-ৰ সৈতে হস্তান্তৰ হয় (Section 26)	0.2%	95.5%	146
116	C	Goods বিক্ৰী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)	Seller-ৰ বিৰুদ্ধে buyer-ৰ remedies	0.2%	95.6%	157
117	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Acting partner-লৈ দিয়া notice-ৰ প্ৰভাৱ — Effect of Notice to Acting Partner (Section 24)	0.2%	95.8%	181
118	C	ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)	Firm-ৰ Registration (Registration of Firms)	0.2%	95.9%	191
119	C	Companies আইন (The Companies Act, 2013)	Company-ৰ মৌলিক সনদ (Memorandum of Association)	0.2%	96.1%	220

#	শ্ৰেণী	অধ্যায়	বিষয়	অংশ	সঞ্চিত	পৃষ্ঠা
120	C	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	Negotiable Instruments-ৰ অর্থ (Meaning of Negotiable Instruments)	0.2%	96.3%	227
121	C	Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)	Compensation-ৰ নিয়ম (Rules of Compensation)	0.2%	96.4%	240

অংশ % হৈছে Scanner-ৰ পৰা লোৱা প্ৰশ্ন-পুনৰাবৃত্তিৰ সংকেত — অৰ্থাৎ প্ৰকৃততে কি সোধা হৈছে। প্ৰতিটো অধ্যায় আৰু গোটৰ কাষত ছপা কৰা **গুৰুত্ব গ্ৰেড (A-D)** হৈছে Scanner-ৰ front matter-ত প্ৰকাশিত ICAI-ৰ নিজা গুৰুত্বভাৰ-সংকেত। দুয়োটাই বেলেগ বেলেগ কথা জোখে; য'ত দুয়োটা পৃথক হয়, তাত দুয়োটাৰ ভিতৰত উচ্চতৰ মানদণ্ড ধৰি প্ৰস্তুতি লওক। ইয়াৰ উপৰি আৰু **22টা বিষয়** Scanner-ৰ frequency tables-ত ঘোষিত, কিন্তু সেইবোৰত এতিয়ালৈকে কোনো প্ৰশ্ন অহা নাই; টোকাত সেইবোৰক **ধাৰণাৰ ভিত্তি** badge দিয়া হৈছে আৰু ইয়াত rank কৰা হোৱা নাই।

অধ্যায় 1

ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক কাঠামো (Indian Regulatory Framework)

Indian Regulatory Framework

6 বিষয় • 10 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন • গুৰুত্ব: C

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5-20% • Level II 80-95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ	100.0%	51-ৰ ভিতৰত 51 নম্বৰ
Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ	0.0%	51-ৰ ভিতৰত 0 নম্বৰ

বিষয় 1: পৰিচয় (Introduction)

P2-C1-U1-T01 • Topic 1: Introduction

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায় 1-ৰ §1 ('Introduction') পঢ়ক: Chartered Accountant-ৰ বাবে আইনী সজাগতা কিয় প্ৰয়োজন, regulatory framework-ৰ উদ্দেশ্য, আৰু Study Material-এ উল্লেখ কৰা দুটা প্ৰাচীন code।

টোকা

CA-এ কিয় আইন পঢ়ে: পূৰ্ণাংগ Chartered Accountant হ'বলৈ আইনৰ জ্ঞান অপৰিহাৰ্য — বহু আইনী বিষয়ত CA-ই যোগাযোগৰ প্ৰথম স্তৰ, আৰু management আৰু clients-ক মৌলিক বা threshold স্তৰত আইনী বিষয়ত পৰামৰ্শ দিবলৈ তেওঁ অৱশ্যেই সক্ষম হ'ব লাগিব।

Regulatory framework-ৰ উদ্দেশ্য: ব্যক্তিগত আৰু ব্যৱসায়িক সম্পৰ্কত পৰস্পৰৰ সৈতে সংযুক্ত মানুহৰ আচৰণ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা একে ধৰণৰ rules and regulations-ৰ এটা সমষ্টি প্ৰদান কৰা; মানৱজাতি চিকাৰী-সংগ্ৰাহক সমাজৰ পৰা কৃষি আৰু ঔদ্যোগিক বিপ্লৱৰ মাজেৰে জটিল সামাজিক কাঠামোলৈ বিকশিত হোৱাৰ পথত আইনৰ প্ৰয়োজন সদায় আছিল — সঠিক আচৰণৰ পথ দেখুৱাবলৈ আৰু উলংঘন চিনাক্ত কৰি শাস্তি দিবলৈ।

প্ৰাচীন codes: "Code of Hammurabi" লিখিত ৰূপত আটাইতকৈ পুৰণি আইন হিচাপে পৰিচিত — King Hammurabi-য়ে 1792 BC-ৰ পৰা 1758 BC-লৈ Babylon শাসন কৰিছিল, ৰাইজে জানিব পৰাকৈ code-টো বৃহৎ শিলৰ ফলিত খোদিত কৰি গোটেই নগৰত স্থাপন কৰিছিল, আৰু ৰাইজে আইন মানিছে নে নাই চাবলৈ বিচাৰক নিযুক্ত কৰিছিল; 450 BC-ত Rome-ত 12 খন ব্ৰঞ্জৰ ফলিত এখন আইনৰ সমষ্টি খোদিত কৰা হৈছিল — Twelve Tables — যাক যিকোনো সভ্যতাৰ প্ৰথম আটাইতকৈ বিস্তৃত code বুলি গণ্য কৰা হয়; ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল ৰাইজৰ অধিকাৰ সুৰক্ষা আৰু অন্যায়ৰ প্ৰতিকাৰ, আৰু Rome-ৰ প্ৰতিজন নাগৰিকে

এইবোৰ জনাটো বাঞ্ছনীয় আছিল।

বিষয় 2: আইন কি? (What Is Law?)

P2-C1-U1-T02 • Topic 2: What Is Law?

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায় 1-ৰ §2 ('What Is Law?') পঢ়ক: Study Material-ৰ এশাৰীৰ আইনৰ সংজ্ঞা আৰু ভাৰতৰ আইনী কাঠামোৱে কি প্ৰতিফলিত কৰে।

টোকা

সংজ্ঞা (SM): "Law is a set of obligations and duties imposed by the government for securing welfare and providing justice to society." — এই শব্দবোৰ হুবহু শিকক; যিকোনো 'Define Law' উত্তৰত examiner-এ এই আৰম্ভণি শাৰীটোকেই আশা কৰে।

ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপট: ভাৰতৰ আইনী কাঠামোৱে আমাৰ বিশাল আৰু বৈচিত্ৰ্যময় দেশৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহ প্ৰতিফলিত কৰে।

পৰীক্ষাত ক'ত সোধা হয়: Scanner-এ এই বিষয়ৰ বাবে সুকীয়াকৈ কোনো প্ৰশ্ন লিপিবদ্ধ কৰা নাই, কিন্তু সংজ্ঞাটো বিষয় 3 (Sources of Law)-ৰ অধীনত TQ 3.1-ৰ প্ৰথমার্ধ — 'Define Law and explain various sources of Law', PYQ 2025-Sep, 6 নম্বৰ।

বিষয় 3: আইনৰ উৎস (Sources of Law)

P2-C1-U1-T03 • Topic 3: Sources of Law

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায় 1, Indian Regulatory Framework-ৰ paras 2 ('What is Law?') আৰু 3 ('Sources of Law') পঢ়ক: আইনৰ সংজ্ঞা, চাৰিটা মুখ্য উৎস, Constitution-ৰ পূৰ্বসূৰী Government of India Act, 1935, আৰু তিনিখন legislative list।

টোকা

Law (SM): "Law is a set of obligations and duties imposed by the government for securing welfare and providing justice to society" — ভাৰতৰ আইনী কাঠামোৱে এখন বিশাল, বৈচিত্ৰ্যময় দেশৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশসমূহ প্ৰতিফলিত কৰে।

চাৰিটা মুখ্য উৎস: (1) Constitution, (2) Parliament আৰু State Assemblies-এ প্ৰণয়ন কৰা statutes, (3) আদালতৰ precedents/judicial decisions, (4) প্ৰতিষ্ঠিত customs and usages; Parliament-এই চূড়ান্ত আইন প্ৰণয়নকাৰী সংস্থা — ইয়াৰ আইন সমগ্ৰ ভাৰত বা ইয়াৰ অংশত প্ৰযোজ্য হ'ব পাৰে, ৰাজ্যৰ আইন

কেৱল সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যৰ ভিতৰত।

Constitution of India, 1950: সৰ্বোচ্চ আইন, সকলো আইনৰ ভিত্তি আৰু উৎস; গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাৰ কাঠামো নিৰ্ধাৰণ কৰে, Fundamental Rights প্ৰদান আৰু সুৰক্ষা কৰে, Fundamental Duties আৰু Central আৰু State Governments-ৰ ক্ষমতা/কৰ্তব্য নিৰ্ধাৰণ কৰে — ভাৰতীয় আইনসমূহ পৰস্পৰ সংযুক্ত, ফলত এক hybrid legal system গঢ় লয়।

Gol Act, 1935 (UK Parliament): Constitution-ৰ পূৰ্বসূৰী; চৰকাৰৰ চৰিত্ৰ “unitary”-ৰ পৰা “federal”-লৈ সলনি কৰি Centre আৰু States-ৰ মাজত ক্ষমতা বিতৰণ কৰিছিল; Federal Court (1937 — appellate, original আৰু advisory jurisdiction; 12 বছৰত ~151 টা গোচৰ)-ৰ ঠাই Supreme Court of India-ই ল'লে।

তিনিখন legislative lists: Central, State আৰু Joint List-এ কোনে আইন প্ৰণয়ন কৰিব সেয়া নিৰ্ধাৰণ কৰে — Income Tax এটা Central বিষয় (সমগ্ৰ ভাৰতৰ বাবে এখনেই আইন, Ministry of Finance-এ ৰূপায়ণ কৰে); stamp duty আৰোপ Joint-List-ৰ উদাহৰণ — এই বিষয়ত Central আৰু State Governments দুয়োৰে আইন আছে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- প্ৰতিটো উত্তৰ সংজ্ঞাৰে আৰম্ভ কৰক: law is a set of obligations and duties imposed by the government for securing welfare and providing justice to society।
- চাৰিটা মুখ্য উৎস ব্যাখ্যা কৰক: Constitution (সৰ্বোচ্চ আইন; fundamental rights and duties), Parliament/State Assemblies-এ প্ৰণয়ন কৰা statutes (Parliament-এই চূড়ান্ত আইন প্ৰণয়নকাৰী সংস্থা), judicial precedents আৰু প্ৰতিষ্ঠিত customs and usages।
- Federal ব্যৱস্থাৰ সৈতে সংযোগ কৰক: Central, State আৰু Joint (Concurrent) Lists-এ কোনে আইন প্ৰণয়ন কৰিব সেয়া নিৰ্ধাৰণ কৰে -- Income Tax এটা Central বিষয়; stamp duty Centre আৰু States দুয়োটাই আৰোপ কৰিব পাৰে।
- পটভূমি যোগ কৰিবলৈ সাজু থাকক: Gol Act, 1935-এ ব্যৱস্থাটো unitary-ৰ পৰা federal-লৈ সলনি কৰিছিল; Federal Court (1937)-ৰ ঠাই Supreme Court-এ ল'লে।

TQ 3.1 • PYQ 2025-Sep [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 2

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 4: আইন প্ৰণয়নৰ প্ৰক্ৰিয়া (The Process of Making A Law)

P2-C1-U1-T04 • Topic 4: The Process of Making A Law

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায় 1-ৰ para 4 পঢ়ক: Bill-ৰ পৰা Act হোৱাৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰু 'Types of laws in the Indian Legal System' (Criminal, Civil, Common Law, Principles of Natural Justice)।

টোকা

Bill-ৰ পৰা Act: Parliament-ত প্ৰস্তাৱিত আইন হৈছে Bill → আলোচনা আৰু বিতৰ্কৰ পিছত Lok Sabha-ত গৃহীত → Rajya Sabha-ত গৃহীত → President of India-ৰ সন্মতি → Official Gazette of India-ত notified → notification-ত উল্লিখিত effective date-ৰ পৰা প্ৰযোজ্য → notified আৰু কাৰ্যকৰী হ'লে ই Act of Parliament।

Criminal law: rule of law-ৰ উলংঘন/public wrongs আৰু ইয়াৰ শাস্তিৰ সৈতে জড়িত; IPC, 1860-এ অপৰাধ, ইয়াৰ প্ৰকৃতি আৰু শাস্তি সংজ্ঞাবদ্ধ কৰে; CrPC, 1973-এ শাস্তি কাৰ্যকৰী কৰাৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰক্ৰিয়া দিয়ে; উদাহৰণ — হত্যা, ধৰ্ষণ, চুৰি, fraud, প্ৰতাৰণা, আক্ৰমণ।

Civil law: ব্যক্তি/প্ৰতিষ্ঠানৰ মাজৰ বিবাদ, civil suit-ৰ জৰিয়তে বলবৎ; শাস্তিতকৈ বিবাদ নিষ্পত্তি গুৰুত্ব; প্ৰক্ৰিয়া CPC, 1908-এ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে; শ্ৰেণীবিভাজন — Law of Contract, Family Law, Property Law আৰু Law of Tort; উদাহৰণ — breach of contract, goods-ৰ non-delivery, পাওনা আদায় নিদিয়া, মানহানি, landlord-tenant বিবাদ।

Common law: judicial precedent বা case law; Art. 141 অনুসৰি Supreme Court-ৰ ৰায় ভাৰতৰ সকলো আদালতৰ বাবে বাধ্যতামূলক; ইয়াৰ ভিত্তি stare decisis নীতি — “to stand by that which is decided” — তথ্যসমূহ একে/“on all four legs” হ'লে আদালতে পূৰ্বৰ সিদ্ধান্ত অনুসৰণ কৰে।

Natural justice (Jus Natural): লিখিত আইনৰ উৰ্ধ্বত ন্যায্যৰ মৌলিক নীতি — nemo judex in causa sua (নিজৰ গোচৰত কোনো বিচাৰক নহয়; পক্ষপাতৰ বিৰুদ্ধে নিয়ম), audi alteram partem (আনটো পক্ষক শুনা/ন্যায্য শুনানি) আৰু যুক্তিসংগত সিদ্ধান্ত; এটা ৰায়ে common law-ক অগ্ৰাহ্য বা সলনি কৰিব পাৰে, কিন্তু statute-ক অগ্ৰাহ্য বা সলনি কৰিব নোৱাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- শৃংখলটো ক্ৰম অনুসৰি লিখক: Parliament-ত Bill প্ৰস্তাৱ -> Lok Sabha-ত গৃহীত -> Rajya Sabha-ত গৃহীত -> President-ৰ সন্মতি -> Official Gazette-ত notification -> notified তাৰিখৰ পৰা কাৰ্যকৰী -> Act of Parliament হয়; প্ৰশ্নত প্ৰায়ে 'who enforces it' যোগ কৰা থাকে -- Central/State ministries-ৰ জৰিয়তে executive।
- চাৰি প্ৰকাৰৰ আইন উদাহৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক: Criminal (IPC, 1860-এ অপৰাধ আৰু শাস্তি সংজ্ঞাবদ্ধ কৰে; CrPC, 1973-এ প্ৰক্ৰিয়া দিয়ে) আৰু Civil (CPC, 1908; contract, family, property, tort -- শাস্তি নহয়, বিবাদ নিষ্পত্তি)।
- Common Law = judicial precedent; Art. 141 অনুসৰি Supreme Court-ৰ ৰায় সকলো আদালতৰ বাবে বাধ্যতামূলক; stare decisis নীতি -- 'to stand by that which is decided'।
- Natural Justice (Jus Natural): nemo judex in causa sua (পক্ষপাতৰ বিৰুদ্ধে নিয়ম), audi alteram partem (ন্যায্য শুনানি) আৰু যুক্তিসংগত সিদ্ধান্ত; ৰায়ে common law সলনি কৰিব পাৰে, কিন্তু কেতিয়াও statute-ক অগ্ৰাহ্য কৰিব নোৱাৰে।

TQ 4.1 • PYQ 2024-Sep [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 3 3× সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 4.2 • MTP 2024-Dec S1 [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 5 3× সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 4.3 • MTP 2025-Aug S1 [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 5	2× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 4.4 • PYQ 2026-May [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 6		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

বিষয় 5: আইন বলবৎকৰণ (Enforcing The Law)

P2-C1-U1-T05 • Topic 5: Enforcing The Law

প্রথমে পঢ়ক অধ্যায় 1-ৰ para 5 পঢ়ক: Ministries (Finance, Corporate Affairs, Home Affairs, Law and Justice)-ৰ জৰিয়তে executive-এ কৰা বলবৎকৰণ, আৰু regulators SEBI, RBI আৰু IBBI।

টোকা

কোনে বলবৎ কৰে: আইন গৃহীত হোৱাৰ পিছত executive-এ ইয়াক বলবৎ কৰে — আইন অনুসৰি Central বা State Government — civil servants-ক লৈ গঠিত Ministries-ৰ জৰিয়তে, যিবোৰ এজন মন্ত্ৰীৰ জৰিয়তে ৰাজনৈতিকভাৱে দায়বদ্ধ (Cabinet Minister, Ministers of State-ৰ সহায়ত); যেনে Income Tax Act Ministry of Finance-এ CBDT (Department of Revenue)-ৰ জৰিয়তে বলবৎ কৰে, যাৰ প্ৰশাসন Indian Revenue Service-ৰ বিষয়াসকলে চলায়।

Ministry of Finance (Vitta Mantralaya): ভাৰতৰ Treasury — কৰ, বিত্তীয় আইন, বিত্তীয় প্ৰতিষ্ঠান, capital markets, কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ বিত্ত আৰু Union Budget দাখিল কৰা ইয়াৰ বিষয়; ছটা departments: Economic Affairs, Expenditure, Revenue, Financial Services, Investment and Public Asset Management, Public Enterprises; চাৰিটা Central Civil Services (Indian Revenue, Indian Audit & Accounts, Indian Economic, Indian Civil Accounts) আৰু Indian Cost and Management Accounts Service-ৰ সৰ্বোচ্চ নিয়ন্ত্ৰক কৰ্তৃপক্ষ।

MCA: Companies Act, 2013/1956, LLP Act, 2008 আৰু IBC, 2016 প্ৰশাসন কৰে; উদ্যোগ আৰু সেৱা খণ্ডৰ ভাৰতীয় enterprises নিয়ন্ত্ৰণ কৰে; ICLS cadre-ৰ বিষয়াসকলে চলায় (UPSC Civil Services Examination-ৰ জৰিয়তে নিৰ্বাচিত); সৰ্বোচ্চ পদ — Apex Scale-ত Director General of Corporate Affairs (DGCoA)।

Ministry of Home Affairs (Gṛha Mantralaya): আভ্যন্তৰীণ সুৰক্ষা আৰু ঘৰুৱা নীতিৰ দায়িত্ব থকা interior ministry, মুৰব্বী Union Minister of Home Affairs; departments — Internal Security, Border Management, Home, States, Official Language, J&K and Ladakh Affairs।

Ministry of Law and Justice: তিনিটা departments থকা Cabinet Ministry — Department of Legal Affairs (Central Government-ৰ বিভিন্ন Ministries-ক পৰামৰ্শ দিয়ে), Legislative Department (Central Government-ৰ বাবে principal legislation-ৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰে), Department of Justice (ভাৰতত ন্যায় প্ৰশাসন)।

Regulators: SEBI — securities আৰু commodity market-ৰ নিয়ন্ত্ৰক সংস্থা, Ministry of Finance-ৰ মালিকানাধীন, 12.4.1988-ত executive body হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত, 30.1.1992-ত SEBI Act, 1992-ৰ জৰিয়তে statutory powers; RBI — ভাৰতৰ Central Bank, banking system নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, টকাৰ যোগান নিয়ন্ত্ৰণ/জাৰি/ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰে, মুখ্য payment systems পৰিচালনা কৰে; বিভাগ — BRBNM (Nashik

আৰু Dewas-ত currency presses), NPCI (payment and settlement systems), DICGC (deposit insurance and credit guarantee); IBBI — insolvency proceedings আৰু IPAs, IPs আৰু IUs-ৰ তত্ত্বাবধায়ক regulator, 1.10.2016-ত প্ৰতিষ্ঠিত, Insolvency and Bankruptcy Code (Lok Sabha-ত 5.5.2016-ত গৃহীত)-ৰ অধীনত statutory powers, ব্যক্তি, companies, LLPs আৰু partnership firms সামৰি লয়, NCLT আৰু Debt Recovery Tribunal-ৰ জৰিয়তে গোচৰ নিষ্পত্তি কৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Ministry of Home Affairs: আভ্যন্তৰীণ সুৰক্ষা আৰু ঘৰুৱা নীতিৰ দায়িত্ব থকা interior ministry; মুৰব্বী Union Home Minister; departments — Internal Security, Border Management, Home, States, Official Language আৰু J&K and Ladakh Affairs।
- Ministry of Finance: ছটা departments -- Economic Affairs, Expenditure, Revenue, Financial Services, DIPAM, Public Enterprises; IRS, Indian Audit & Accounts, Indian Economic আৰু Indian Civil Accounts Services-ৰ সৰ্বোচ্চ কৰ্তৃপক্ষ।
- মনত ৰাখিবলগীয়া regulator তথ্য: SEBI -- securities/commodity market regulator, গঠন 12.4.1988, SEBI Act, 1992-ৰ জৰিয়তে 30.1.1992-ত statutory powers; RBI -- central bank, টকা জাৰি/নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, বিভাগৰ ভিতৰত NPCI, DICGC আৰু BRBNM presses (Nashik, Dewas); IBBI -- Insolvency and Bankruptcy Code-ৰ অধীনত 1.10.2016-ত প্ৰতিষ্ঠিত, IPAs, IPs আৰু IUs নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, NCLT আৰু DRT-ৰ জৰিয়তে কাম কৰে।

TQ 5.1 • MTP 2024-Jun [4] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 7

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

TQ 5.3 • PYQ 2026-Jan [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 9 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Ministry of Finance-ৰ কাৰ্য ব্যাখ্যা কৰক: কৰ, বিত্তীয় আইন, বিত্তীয় প্ৰতিষ্ঠান, capital markets, কেন্দ্ৰ-ৰাজ্যৰ বিত্ত আৰু Union Budget দাখিল।
- MCA: Companies Act, 2013/1956, LLP Act, 2008 আৰু IBC, 2016 প্ৰশাসন কৰে; উদ্যোগ/সেৱা খণ্ডৰ enterprises নিয়ন্ত্ৰণ কৰে; ICLS বিষয়াসকলে চলায়, সৰ্বোচ্চ পদ DGC&A।
- Ministry of Law and Justice: তিনিটা departments -- Legal Affairs (Central Ministries-ক পৰামৰ্শ), Legislative (principal legislation-ৰ খচৰা), Justice (ন্যায় প্ৰশাসন)।
- উত্তৰ এনেদৰে সজাওক: আইন গৃহীত -> executive-এ বলবৎ কৰে -> মন্ত্ৰালয় অনুসৰি কাৰ্য (6-mark প্ৰশ্নত সাধাৰণতে তিনিটা মন্ত্ৰালয় একেলগে সোধা হয়)।

TQ 5.2 • PYQ 2025-May [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 7 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 5.4 • PYQ 2026-Sep [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 10

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: ভাৰতীয় ন্যায় ব্যৱস্থাৰ গাঁথনি (Structure of the Indian Judicial System)

P2-C1-U1-T06 • Topic 6: Structure of the Indian Judicial System

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায় 1-ৰ para 6 পঢ়ক: judiciary-ৰ কাৰ্য আৰু স্তৰবিন্যাস — Supreme Court, High Courts, District Courts আৰু Metropolitan Courts, Constitution-ৰ সংশ্লিষ্ট Articles-সহ।

টোকা

Judiciary-ৰ তিনিটা কাৰ্য: (1) Acts আৰু Codes-ৰ ব্যাখ্যাৰ নিয়ন্ত্ৰণ, (2) বিবাদ নিষ্পত্তি, (3) দেশৰ নাগৰিকসকলৰ মাজত ন্যায্যতাৰ প্ৰসাৰ।

স্তৰবিন্যাস: শীৰ্ষত Supreme Court, তাৰ পিছত High Courts আৰু District Courts; এখন High Court-ৰ সিদ্ধান্ত নিজৰ ৰাজ্যত বাধ্যতামূলক আৰু আন ৰাজ্যত কেৱল persuasive; Art. 141 অনুসৰি Supreme Court-ৰ সিদ্ধান্ত সকলো High Courts-ৰ বাবে বাধ্যতামূলক — এই বিষয়ত সেয়াই চূড়ান্ত কথা।

Supreme Court: judiciary-ৰ শীৰ্ষ সংস্থা, 26.1.1950-ত প্ৰতিষ্ঠিত; Chief Justice of India সৰ্বোচ্চ কৰ্তৃপক্ষ, Art. 126 অনুসৰি নিযুক্ত; CJI-সহ সাতজনীয়া principal bench, গোচৰৰ সংখ্যা বৃদ্ধিৰ বাবে বৰ্তমান 34 জন বিচাৰপতিলৈ বৃদ্ধি কৰা হৈছে; Art. 32 অনুসৰি writ petition-ৰ জৰিয়তে প্ৰতিকাৰ।

High Courts: প্ৰতিখন ৰাজ্য/UT-ৰ আপীলৰ সৰ্বোচ্চ আদালত; Art. 214-এ প্ৰতিখন ৰাজ্যত এখন High Court বাধ্যতামূলক কৰে; ইয়াৰ appellate, original আৰু supervisory jurisdiction আছে — supervisory ক্ষমতা Art. 227-এ সীমিত কৰে; পঁচিশখন High Courts, ছখন ৰাজ্যই এখনেই High Court ভাগ কৰে; fundamental rights উলংঘনৰ বিৰুদ্ধে Art. 226 অনুসৰি writs; আটাইতকৈ পুৰণি — Calcutta High Court (2.7.1862)।

District আৰু Metropolitan courts: Courts of District Judge-এ civil বিষয় (contractual বিবাদ, damages-ৰ দাবী) চায়; Courts of Sessions-এ ফৌজদাৰী বিষয় চায়; pecuniary jurisdiction — এজন civil judge-এ ₹2 কোটিতকৈ বেছি নোহোৱা মূল্যৰ গোচৰৰ বিচাৰ কৰে; territorial jurisdiction — পক্ষসমূহ য'ত বাস কৰে বা বিবাদিত সম্পত্তি য'ত অৱস্থিত সেই স্থানীয় সীমাৰ পৰা; দহ লাখ বা তাতকৈ অধিক জনসংখ্যাৰ নগৰত High Court-ৰ সৈতে আলোচনা কৰি Metropolitan courts স্থাপন কৰা হয় — Chief Metropolitan Magistrate-ৰ ক্ষমতা Chief Judicial Magistrate-ৰ সমান, Metropolitan Magistrate-ৰ first-class Magistrate-ৰ সমান।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Judiciary-ৰ তিনিটা কাৰ্য লিখক: Acts আৰু Codes-ৰ ব্যাখ্যাৰ নিয়ন্ত্ৰণ, বিবাদ নিষ্পত্তি আৰু নাগৰিকসকলৰ মাজত ন্যায্যতাৰ প্ৰসাৰ।
- মূল তথ্যসহ স্তৰবিন্যাস: Supreme Court -- শীৰ্ষ, প্ৰতিষ্ঠা 26.1.1950, CJI Art. 126 অনুসৰি নিযুক্ত, এতিয়া 34 জন বিচাৰপতি, Art. 32 অনুসৰি writs, সিদ্ধান্ত সকলো আদালতৰ বাবে বাধ্যতামূলক (Art. 141); High Courts -- Art. 214, 25 খন High Courts (ছখন ৰাজ্যৰ এখনেই), Art. 226 অনুসৰি writs, supervisory ক্ষমতা Art. 227-এ সীমিত কৰে; আটাইতকৈ পুৰণি Calcutta HC (2.7.1862)।

- জিলা পৰ্যায়: Courts of District Judge (civil -- contractual বিবাদ, damages; pecuniary সীমা Rs. 2 কোটি) আৰু Courts of Sessions (ফৌজদাৰী); দহ লাখ বা তাতকৈ অধিক জনসংখ্যাৰ নগৰত Metropolitan Courts।
- Jurisdiction ব্যাখ্যা কৰক: territorial (পক্ষসমূহ য'ত বাস কৰে বা সম্পত্তি য'ত অৱস্থিত) আৰু pecuniary; HC-ৰ সিদ্ধান্ত কেৱল নিজৰ ৰাজ্যত বাধ্যতামূলক, আন ঠাইত persuasive।

TQ 6.1 • RTP 2024-Jun [1] • Descriptive • ---- • Pg 11

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 6.2 • PYQ 2025-Jan [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 12 5× সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

অধ্যায় 2

ভাৰতীয় Contract আইন (The Indian Contract Act, 1872)

The Indian Contract Act, 1872

66 বিষয় · 234 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন · গুৰুত্ব: B

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5-20% · Level II 80-95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ

44.7%

778-ৰ ভিতৰত 348 নম্বৰ

Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ

55.3%

778-ৰ ভিতৰত 430 নম্বৰ

গোট 2.1: Contract-ৰ প্ৰকৃতি (Nature of Contract)

Nature of Contract

P2-C2-U2.1 · গুৰুত্ব B · অধ্যায়ত Rank 2 · শ্ৰেণী A · অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 13.2% · 31টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Contract কি? (What is Contract?)

P2-C2-U2.1-T01 · Topic 1: What is Contract?

প্ৰথমে পঢ়ক Indian Contract Act, 1872-ৰ গোট 1 (Nature of Contracts)-ৰ para 1.1 পঢ়ক: Sec. 2(h) contract, Sec. 2(e) agreement, Sec. 2(b) promise, আৰু agreement বনাম contract পাৰ্থক্যৰ table।

টোকা

Sec 2(h) contract (SM): “an agreement enforceable by law” — দুটা অপৰিহাৰ্য উপাদান: (i) এটা agreement আৰু (ii) আইনৰ দ্বাৰা ইয়াৰ enforceability; Contract = Agreement + Enforceability by law।

Sec 2(e) agreement (SM): “every promise and every set of promises, forming the consideration for each other”; **Sec 2(b) promise (SM):** “when the person to whom the proposal is made signifies his assent thereto, the proposal is said to be accepted. Proposal when accepted, becomes a promise”; গতিকে Agreement = Offer/Proposal + Acceptance + Consideration।

সকলো contracts agreements, কিন্তু সকলো agreements contracts নহয়: সামাজিক/ঘৰুৱা agreements-ত intention to create legal relations নাথাকে — দেউতাকে প্ৰতি মাহে ₹500 pocket allowance দিয়াৰ promise আদায়যোগ্য নহয়; স্বামীয়ে প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়া ভৰণ-পোষণ পত্নীয়ে আদায় কৰিব পৰা নাছিল (Balfour v. Balfour); স্থিতিগত দায়বদ্ধতা (পত্নী আৰু সন্তানৰ ভৰণ-পোষণ, আদালতৰ আদেশ)

Contract Act-ৰ বাহিৰত।

Agreement বনাম Contract: চাৰি-দফীয়া পাৰ্থক্য; Sec 10 পূৰণ কৰিলেহে agreement এটা contract-লৈ পৰিণত হয় — free consent, competent parties, lawful consideration and object, expressly void বুলি ঘোষিত নহয়।

Agreement	Contract
পৰস্পৰৰ consideration গঠন কৰা promise/promises-ৰ সমষ্টি (Promise + Consideration)	আইনৰ দ্বাৰা enforceable agreement (Agreement + Legal enforceability)
বহল শব্দ — আইনগত আৰু সামাজিক দুয়োবিধ agreements অন্তৰ্ভুক্ত	সংকীৰ্ণ অৰ্থ — কেৱল আইনগতভাৱে enforceable agreements
legal obligation সৃষ্টি নকৰিবও পাৰে; সদায় অধিকাৰ নিদিয়ে	অনিবাৰ্যভাৱে legal obligation সৃষ্টি কৰে; প্ৰতিটো party-ক সদায় অধিকাৰ দিয়ে
সকলো agreements contracts নহয়	সকলো contracts-ই agreements

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- 'All contracts are agreements but all agreements are not contracts' — সূত্ৰ: Contract = Agreement + Enforceability by law [Sec. 2(h)]; আৰু Agreement = Offer + Acceptance + Consideration [Secs. 2(a), 2(b), 2(e)]।
- কাৰণ দিয়ক: সামাজিক/ঘৰুৱা agreements-ত (দেউতাকৰ pocket-money promise; Balfour v. Balfour) intention to create legal relations নাথাকে, গতিকে সেইবোৰ কেতিয়াও contracts-লৈ পৰিণত নহয়।
- 4-দফীয়া পাৰ্থক্যৰ table লিখক -- অৰ্থ, পৰিসৰ (agreement বহল), আইনী দায়বদ্ধতা, প্ৰকৃতি -- আৰু agreements-ক contracts-লৈ ৰূপান্তৰ কৰা Sec. 10-ৰ চৰ্তসমূহেৰে সামৰণি মাৰক।

TQ 1.1 • MTP 2022-Jun [2] (i) • Descriptive • 4M • Pg 18 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

বিষয় 2: Valid Contract-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান (Essentials of Valid Contract)

P2-C2-U2.1-T02 • Topic 2: Essentials of Valid Contract

প্ৰথমে পঢ়ক para 1.2 পঢ়ক: Sec. 10-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান (free consent, u/s 11 অনুসৰি competency, u/s 23 অনুসৰি lawful consideration and object, u/ss 24-30, 56 অনুসৰি expressly void নহয়) আৰু Sec. 10-ৰ বাহিৰৰ উপাদান -- দুটা পক্ষ, intention to create legal relations, নিশ্চয়তা, performance-ৰ সম্ভাৱ্যতা, legal formalities।

টোকা

Sec 10 (SM): “all agreements are contracts if they are made by the free consent of the parties competent to contract, for a lawful consideration and with a lawful object and are not expressly declared to be void” — এই provision-টো এই English শব্দতেই লিখক।

Sec 10-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান: (1) agreement — consideration-ৰ বিনিময়ত offer + acceptance [Secs 2(e), 2(b)]; (2) free consent — consensus ad idem (ৰঙা গাড়ী/ক'লা গাড়ী: contract নাই), consent coercion, undue influence, fraud, misrepresentation বা mistake-ৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হোৱা নহয় (বন্দুক দেখুৱাই মান্তি কৰোৱা ঋণ = coercion, valid নহয়); (3) capacity [Sec 11] — প্রাপ্তবয়স্ক (18), sound mind-ৰ, অন্যথা অযোগ্য নহয় (minor, lunatic, idiot, মদ্যপ ব্যক্তি, alien enemy, foreign sovereign, convict incompetent); (4) consideration — quid pro quo, 'something in return'; (5) lawful consideration and object [Sec 23] — আইনে নিষিদ্ধ নহয়, কোনো আইন বিফল নকৰে, প্ররঞ্চনামূলক নহয়, ব্যক্তি/সম্পত্তিৰ ক্ষতি নকৰে, অনৈতিক বা public policy-ৰ বিৰোধী নহয় (100 kg cocaine-ৰ বিনিময়ত ঘৰ = illegal; ডকাইতিৰ গোচৰ উঠাই লোৱা = void); (6) expressly void বুলি ঘোষিত নহয় [Secs 24-30, 56] — যেনে restraint of trade, marriage, legal proceedings সম্পৰ্কীয় agreements।

Sec 10-ৰ বাহিৰৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান: দুটা পক্ষ — কোনেও নিজৰ সৈতে contract কৰিব নোৱাৰে (State of Gujarat v. Ramanlal S & Co.: partners-ৰ মাজত firm-ৰ সম্পত্তি বিভাজন sale নহয়); intention to create legal obligations — সামাজিক agreements বিফল (Balfour v. Balfour; CA পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ বাবে দেউতাকৰ ₹5 লাখৰ promise বলবৎযোগ্য নহয়, কিন্তু 30 দিনৰ ম্যাদৰ credit sale এটা contract); legal formalities — insurance লিখিত হ'ব লাগিব, স্থাৱৰ সম্পত্তিৰ বাবে registration লাগে; অৰ্থৰ নিশ্চয়তা — “a hundred tons of oil” বা অনিৰ্দিষ্ট বছৰৰ lease অস্পষ্টতাৰ বাবে void; performance-ৰ সম্ভাৱ্যতা — যাদুৰে গুপ্তধন উলিওৱাৰ agreement বলবৎ কৰিব নোৱাৰি।

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 4টা প্রশ্ন

- এই format অনুশীলন কৰক: Sec. 10 উদ্ধৃত কৰক -> তথ্যত অনুপস্থিত উপাদানটো নিৰ্দিষ্ট কৰক -> valid/void/voidable সিদ্ধান্ত দিয়ক।
- স্বামী-পত্নী/পৰিয়ালৰ promise-ৰ পৰিস্থিতি (জন্মদিনৰ বাবে ধন, পত্নীলৈ ধন প্ৰেৰণ) বাৰে বাৰে আহে: লিখিত আৰু registered ঘৰুৱা promise-ও intention to create legal relations-ৰ অভাৱত বিফল হয় (Balfour v. Balfour)।
- সামাজিক নিমন্ত্ৰণ (restaurant-ত birthday party)-এ কোনো contract সৃষ্টি নকৰে -- হোৱা খৰচ আদায়যোগ্য নহয়।
- বিফল উপাদানটো সোনকালে চিনাক্ত কৰক: অস্পষ্ট চৰ্ত ('100 tons of oil') = নিশ্চয়তা নাই; 'discover treasure by magic' = অসম্ভৱতা; u/s 11 অযোগ্য পক্ষ = void।

CSQ 2.1 • PYQ 2018-Nov [3] (b) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 19 **2x সোধা** **LEVEL II**
হৈছে **প্রয়োগ (Application)**

সহজ

CSQ 2.5 • PYQ 2025-Sep [4] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 23 **LEVEL II**
প্রয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 2.3 • PYQ 2023-Jun [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 21

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 2.4 • MTP 2023-Nov [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 22

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- বহু-অংশযুক্ত validity প্রশ্নত প্রতিটো অংশত এটা বেলেগ উপাদান পরীক্ষা কৰা হয়: গুলীয়াই মৰাৰ ভাবুকি -> coercion, contract voidable; 100 kg cocaine-ৰ বিনিময়ত ঘৰ -> u/s 23 unlawful consideration, void/illegal -- প্রথমে consent, তাৰ পিছত বৈধতা চাওক।
- প্রতিটো অংশৰ বাবে ফলাফলৰ স্থিতি (valid / void / voidable / illegal) আৰু (AND) ক্ষতিগ্রস্ত পক্ষৰ অধিকাৰ উল্লেখ কৰক, কিয়নো নম্বৰ অংশ অনুসৰি দিয়া হয়।

CSQ 2.2 • RTP 2023-Jun [1] • Case Scenario • --- • Pg 20

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Contracts-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Contracts)

P2-C2-U2.1-T03 • Topic 3: Types of Contracts

প্রথমে পঢ়ক para 1.3 পঢ়ক: validity অনুসৰি শ্ৰেণীবিভাজন (valid; void Sec. 2(j); voidable Sec. 2(i); illegal; unenforceable), formation অনুসৰি (express/implied Sec. 9, tacit, quasi, e-contracts) আৰু performance অনুসৰি (executed, executory, unilateral, bilateral)।

টোকা

শ্ৰেণীবিভাজনৰ তিনিটা ভিত্তি: validity/enforceability — valid, void [Sec 2(j)], voidable [Sec 2(i)], illegal, unenforceable; formation — express, implied (tacit-সহ), quasi, e-contracts; performance — executed, executory (unilateral আৰু bilateral executory-ৰে প্ৰকাৰ)।

Validity অনুসৰি প্ৰকাৰ: void contract (SM) [Sec 2(j)] — “A contract which ceases to be enforceable by law becomes void when it ceases to be enforceable” (কিতাপ লিখাৰ আগতে লেখকৰ মৃত্যু; 10 tons of sugar যোগান ধৰাৰ আগতে factory জ্বলি যোৱা); voidable (SM) [Sec 2(i)] — “an agreement which is enforceable by law at the option of one or more parties thereto, but not at the option of the other or others” — consent free নহ'লে (বন্দুক দেখুৱাই scooter বিক্ৰী), এটা পক্ষই performance-ত বাধা দিলে, বা সন্মত সময়ৰ ভিতৰত কাম নহ'লে উদ্ভৱ হয় (31-3-2022-ৰ ভিতৰত ঘৰ নিৰ্মাণ নহ'ল — B-ৰ ইচ্ছাত voidable); illegal — আইনে নিষিদ্ধ, void ab initio, আনুষংগিক (collateral) agreements-ও void, সকলো illegal agreements void কিন্তু সকলো void agreements illegal নহয় (brown sugar ক্ৰয়); unenforceable — সাৰবস্তুত শুদ্ধ কিন্তু কাৰিকৰী ত্ৰুটি, যেনে তিনি বছৰতকৈ অধিক সময় আদায় নোহোৱা ঋণ Limitation Act-এ বাৰিত কৰে, বা স্থাৱৰ সম্পত্তিৰ অলিখিত হস্তান্তৰ।

Void বনাম voidable — প্ৰামাণিক পাৰ্থক্য:

Void contract [Sec 2(j)]	Voidable contract [Sec 2(i)]
আইনৰ দ্বাৰা আৰু enforceable হৈ নাথাকে	এজন বা একাধিক party-ৰ ইচ্ছাত enforceable, আনজন(সকল)ৰ ইচ্ছাত নহয়
একেবাৰেই enforce কৰিব নোৱাৰি	কেৱল aggrieved party-ৰ ইচ্ছাতহে enforceable
কাৰণ: আইনৰ সলনি বা parties-ৰ ধাৰণাৰ বাহিৰৰ পৰিস্থিতিৰ সলনি	কাৰণ: এজন party-ৰ consent free নাছিল
Perform কৰিব নোৱাৰি	যুক্তিসংগত সময়ত avoid নকৰিলে যিকোনো party-এ performance-ৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে
কোনো party-ক legal remedy নিদিয়ে	Aggrieved party-এ যুক্তিসংগত সময়ত rescind কৰিব পাৰে; নকৰিলে ই valid হৈ পৰে

Formation অনুসৰি প্ৰকাৰ: express — কথিত বা লিখিত শব্দত চৰ্তসমূহ [Sec 9] (telephone-ত ঘৰৰ offer আৰু acceptance); implied — কাৰ্য/আচৰণ বা লেনদেনৰ ধাৰাৰ দ্বাৰা (uniform পিন্ধা coolie-য়ে বয়-বস্তু তুলি লোৱা; restaurant-ত কফি খোৱা); tacit — শব্দ নোহোৱাকৈ আচৰণৰ পৰা অনুমিত, implied contracts-ৰ ভিতৰত (ATM-ৰ পৰা নগদ ধন উলিওৱা; auction-ত হাতুৰী পৰাৰ লগে লগে বিক্ৰী); quasi — প্ৰকৃত contract নোহোৱাকৈ আইনে সৃষ্টি আৰু আৰোপ কৰা, offer বা consent একোৱেই নাই (হেৰোৱা goods-ৰ finder-এ সেয়া ঘূৰাই দিব লাগিব; ভুলতে এৰি যোৱা আৰু নিজৰ বুলি ব্যৱহাৰ কৰা ব্যৱসায়ীৰ goods-ৰ বাবে C-এ ধন দিব লাগিব); e-contracts — electronic means/EDI networks-ৰ জৰিয়তে কৰা, EDI, cyber বা mouse-click contracts বুলিও কোৱা হয়।

Performance অনুসৰি প্ৰকাৰ: executed — দুয়োপক্ষই কৰিবলগীয়া কাম কৰিছে (দোকানীৰ চেনিৰ নগদ বিক্ৰী); executory — consideration ভৱিষ্যতে পালন কৰিবলগীয়া এটা reciprocal promise (G-এ অহা মাহৰ পৰা tuition দিব, H-এ প্ৰতি মাহে ₹1,000 দিব); unilateral — একপক্ষীয়: এটা পক্ষই পালন কৰিছে, আনটোৰ দায়বদ্ধতা বাকী (₹50,000 পুৰস্কাৰ বিজ্ঞাপিত, B-এ হেৰোৱা ল'ৰাটো বিচাৰি উলিয়ালে); bilateral — দুয়োপক্ষৰ দায়বদ্ধতা বাকী (₹10 লাখত মাটি বিক্ৰী, ₹2,50,000 বায়না দিয়া হ'ল, দখল দিয়া হ'ল, sale deed আৰু বাকী ধন বাকী)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 2টা প্ৰশ্ন

- void বনাম voidable table [Secs. 2(j)/2(i)] আয়ত্ত কৰক: অৰ্থ, বলবৎযোগ্যতা, কাৰণ (আইন/পৰিস্থিতিৰ পৰিৱৰ্তন বনাম consent free নহয়), performance, অধিকাৰ -- এটা প্ৰামাণিক 5-mark distinguish প্ৰশ্ন।
- SM-ৰ উদাহৰণসহ formation-ভিত্তিক প্ৰকাৰ: express (শব্দ, Sec. 9), implied (coolie, কফি), tacit (ATM-ৰ পৰা ধন উলিওৱা, হাতুৰী পৰা), quasi (আইনে আৰোপ কৰা -- finder of goods), e-contracts (EDI/cyber/mouse-click)।

- Void বনাম illegal: প্ৰতিটো illegal agreement void, কিন্তু ইয়াৰ বিপৰীতটো সত্য নহয়; illegal agreements-ৰ আনুষংগিক agreements-ও void।

TQ 3.1 • PYQ 2023-Jun [6] (a) • Distinguish Between • 5M • Pg 24	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 3.3 • MTP 2025-Aug S2 [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 26	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- কাৰণসহ তথ্য শ্ৰেণীবদ্ধ কৰক: যোগানৰ আগতে factory জ্বলি গ'ল -> contract void হয় (অসম্ভৱতা); 2015-ৰ goods-ৰ ধন 2019-লৈ আদায় নহ'ল -> unenforceable (Limitation Act); অহা মাহৰ পৰা tuition -> executory/bilateral।
- দুয়োপক্ষৰ অজ্ঞাতে হাতী মৃত -> void (mistake/অসম্ভৱতা); সন্মত তাৰিখৰ ভিতৰত কাম নহ'ল -> promisee-ৰ ইচ্ছাত voidable।

CSQ 3.1 • RTP 2021-May [1] (ii) • Case Scenario • --- • Pg 27	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 3.2 • RTP 2021-May [1] (iii) • Case Scenario • --- • Pg 27	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
TQ 3.2 • RTP 2024-Sep [2] • Descriptive • --- • Pg 25 4x সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • RTP 2022-Nov [1] • Case Scenario • --- • Pg 28	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.6 • RTP 2025-Sep [3] • Case Scenario • --- • Pg 30	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 2টা প্ৰশ্ন

- মিশ্ৰ প্ৰশ্নত প্ৰতিটো অংশত বেলেগ নিয়ম লাগে: অসম্ভৱ promise (মৃতক জীয়াই তোলা) -> void; পৰিবহণৰ সময়ত goods নষ্ট হোৱা; marriage-bureau-লৈ পৰিশোধ -- প্ৰথমে সোধা শ্ৰেণীবিভাজনৰ ভিত্তি নিৰ্ধাৰণ কৰক, তাৰ পিছত অংশ অনুসৰি প্ৰয়োগ কৰক।
- Overlap-ৰ প্ৰতি সতৰ্ক থাকক: এটা তথ্য-চিত্ৰ একেলগে implied, executed আৰু unilateral হ'ব পাৰে -- কেৱল সোধা শ্ৰেণীবিভাজনৰ উত্তৰ দিয়ক।

CSQ 3.4 • RTP 2024-Sep [5] • Case Scenario • --- • Pg 28 3x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.5 • PYQ 2025-Jan [1] (a) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 29 3x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন

বিষয় 4: প্রস্তাব — Proposal/Offer [Section 2(a) of the Indian Contract Act, 1872]

P2-C2-U2.1-T04 · Topic 4: Proposal/Offer [Section 2(a) of the Indian Contract Act, 1872]

প্রথমে পঢ়ক para 1.4 পঢ়ক: Sec. 2(a)-ৰ সংজ্ঞা, valid offer-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান, offer-ৰ প্ৰকাৰ (general, specific, cross, counter, standing) আৰু offer বনাম invitation to offer — Carlill v. Carbolic Smoke Ball Co., Lalman Shukla v. Gauri Dutt, Harvey v. Facey আৰু Harris v. Nickerson-সহ।

টোকা

Sec 2(a) (SM): “when one person signifies to another his willingness to do or to abstain from doing anything with a view to obtaining the assent of that other to such act or abstinence, he is said to make a proposal” — প্রস্তাবকাৰী promisor/offeror, যাক কৰা হয় তেওঁ offeree, গ্ৰহণকাৰী promisee; offer ইতিবাচক (কৰা) বা নেতিবাচক (বিৰত থকা — B আদালতলৈ নগ'লে মেৰামতিৰ খৰচ দিয়া), express বা implied (traffic signal-ত গাড়ী চাফা কৰা ল'ৰা) হ'ব পাৰে।

Valid offer-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান: (1) legal relations সৃষ্টি কৰিব পৰা — সামাজিক নিমন্ত্ৰণ গৃহীত হ'লেও একো সৃষ্টি নকৰে (birthday-party-ৰ অতিথিয়ে যাতায়াতৰ খৰচ আদায় কৰিব নোৱাৰে); (2) নিশ্চিত, সুনিৰ্দিষ্ট, অস্পষ্ট নহয় — “100 quintals of oil” গ্ৰহণযোগ্য নহয়, A-এ কেৱল সৰিয়হ তেলৰ ব্যৱসায় কৰিলেহে গ্ৰহণযোগ্য; (3) offeree-লৈ জ্ঞাপন কৰা — offer-ৰ বিষয়ে নজনাকৈ কৰা acceptance-এ কোনো অধিকাৰ নিদিয় (Lalman Shukla v. Gauri Dutt: পুৰস্কাৰৰ কথা নজনাকৈ ভতিজাক বিচাৰি উলিওৱা চাকৰ অধিকাৰী নহয়); (4) সম্মতি লাভৰ উদ্দেশ্যে কৰা, কেৱল উদ্দেশ্যৰ বিবৃতি নহয় (দেউতাকৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰা চিঠি; scholarship ঘোষণা) ; (5) চৰ্তসাপেক্ষ হ'ব পাৰে (RTGS/NEFT-ৰে পৰিশোধ); (6) এনে চৰ্ত থাকিব নালাগে যাৰ অপালনেই acceptance বুলি গণ্য হয় — “if no reply in a week, offer deemed accepted”-এ কোনো contract সৃষ্টি নকৰে।

পাঁচ প্ৰকাৰৰ offer: general — ৰাইজলৈ, ইয়াৰ চৰ্ত পালন কৰা যিকোনো ব্যক্তিয়ে গ্ৰহণ কৰে [Sec 8] (Carlill v. Carbolic Smoke Ball Co.: নিৰ্দেশমতে smoke balls ব্যৱহাৰ কৰা Mrs Carlill-এ £100 পুৰস্কাৰ আদায় কৰিব পাৰিছিল); specific — এজন নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিলৈ, কেৱল তেওঁহে গ্ৰহণ কৰিব পাৰে (Boulton v. Jones); cross — পৰস্পৰৰ বিষয়ে নজনাকৈ বিনিময় কৰা একে offers, কোনো বাধ্যতামূলক contract নহয়; counter — সংশোধনসহ চৰ্তযুক্ত acceptance, মূল offer-ৰ প্ৰত্যাখ্যান/অন্ত (₹10 লাখৰ মাটিৰ উত্তৰত ₹8 লাখ — পাছত A-এ ₹10 লাখো অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে); standing/continuing/open — এটা সময়সীমাৰ বাবে acceptance-ৰ বাবে মুকলি ৰখা, যেনে goods যোগানৰ tenders।

Offer বনাম invitation to offer: পৰীক্ষা হৈছে উদ্দেশ্য — আনজনে গ্ৰহণ কৰাৰ লগে লগে বাধ্য হ'ব খোজা ব্যক্তিয়ে offer দিয়ে; আলোচনা কৰিবলৈ/offers পাবলৈ চৰ্ত প্ৰস্তাব কৰা ব্যক্তিয়ে কেৱল invitation দিয়ে; invitations-ৰ ভিতৰত (i) company prospectus, (ii) দোকানৰ খিড়িকীত goods প্ৰদৰ্শন, (iii) auction sales-ৰ বিজ্ঞাপন — auctioneer-এ কোনো উপস্থিত ব্যক্তিৰ সৈতে contract নকৰে, বাতিল হ'লে যাতায়াতৰ খৰচ আদায় নহয় (Harris v. Nickerson), (iv) মূল্যৰ quotation — “lowest price for Bumper Hall Pen £900”-এ কেৱল মূল্যৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিছিল, offer নহয় (Harvey v. Facey; Mac Pherson v. Appanna-ত অনুসৃত); invitation-ৰ acceptance-এ কেৱল offer এটাহে সৃষ্টি কৰে, contract নহয়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- u/s 2(a) অনুসৰি offer-ৰ সংজ্ঞা দিয়ক আৰু অপৰিহাৰ্য উপাদানসমূহ লিখক: legal relations সৃষ্টি কৰিব পৰা, নিশ্চিত আৰু সুনিৰ্দিষ্ট, offeree-লৈ জ্ঞাপিত, সন্মতি লাভৰ উদ্দেশ্যে কৰা, চৰ্তসাপেক্ষ হ'ব পাৰে, আৰু নীৰৱতা/উত্তৰ নিদিয়াক acceptance বুলি গণ্য কৰিব নালাগে।
- Offer বনাম invitation to offer: পৰীক্ষা হৈছে acceptance-ত বাধ্য হোৱাৰ উদ্দেশ্য; invitations-ৰ ভিতৰত company prospectus, দোকানৰ খিড়িকীত goods প্ৰদৰ্শন, auction-ৰ বিজ্ঞাপন আৰু মূল্যৰ quotation (Harvey v. Facey -- 'lowest price' telegram offer নাছিল)।
- পাঁচ প্ৰকাৰৰ offer এশাৰীৰ অৰ্থসহ জানক; counter offer-এ মূল offer-ৰ অন্ত পেলায়, cross offers-এ কোনো contract সৃষ্টি নকৰে।

TQ 4.1 • RTP 2019-Nov [1] • Descriptive • --- • Pg 31

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- পুৰস্কাৰ-বিজ্ঞাপনৰ পৰিস্থিতি: general offer (Carlill); offer-ৰ বিষয়ে জানি ইয়াৰ চৰ্ত পালন কৰাটোৱেই acceptance (Sec. 8), কিন্তু নজনাকৈ কাম কৰা ব্যক্তিয়ে পুৰস্কাৰ দাবী কৰিব নোৱাৰে (Lalman Shukla v. Gauri Dutt)।
- Price tag/self-service mall-ৰ প্ৰদৰ্শন = invitation to offer; গ্ৰাহকে counter-ত offer দিয়ে আৰু দোকানীয়ে অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে -- tag-ত লিখা মূল্যত contract নাই বুলি সিদ্ধান্ত দিয়ক।
- বাতিল auction: বিজ্ঞাপনটো কেৱল invitation আছিল, গতিকে উপস্থিত ব্যক্তিয়ে যাতায়াতৰ খৰচ আদায় কৰিব নোৱাৰে (Harris v. Nickerson)।

CSQ 4.1 • RTP 2022-May [4] • Case Scenario • --- • Pg 32

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.2 • PYQ 2023-Dec [3] (b) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 32
হৈছে

7x সোধা

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.3 • PYQ 2025-Sep [4] (a) (I) • Case Scenario • 4M • Pg 33

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.4 • RTP 2026-Jan [2] • Case Scenario • --- • Pg 34

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 5: গ্ৰহণ (Acceptance)

P2-C2-U2.1-T05 • Topic 5: Acceptance

প্ৰথমে পঢ়ক para 1.5 পঢ়ক: Sec. 2(b)-ৰ সংজ্ঞা, valid acceptance-ৰ সাতটা legal rules (Secs. 7 আৰু 8) আৰু Anson-ৰ gunpowder উপমা; গোচৰ — Boulton v. Jones, Neale v. Merret, Brogden v. Metropolitan Rly. আৰু Felthouse v. Bindley।

টোকা

Sec 2(b) (SM): “When the person to whom the proposal is made signifies his assent thereto, proposal is said to be accepted. The proposal, when accepted, becomes a promise” — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

Anson (SM): “Acceptance is to offer what a lighted match is to a train of gun powder” — offer নিজে নিষ্ক্ৰিয় আৰু acceptance-ৰ আগতে প্রত্যাহাৰ কৰিব পাৰি (জুই লগোৱাৰ আগতে বাৰুদৰ শাৰী আঁতৰাব পাৰি); acceptance-এ আইনী সম্পৰ্ক সৃষ্টি কৰে, আৰু এবাৰ offer accepted হ'লে ই এনে promise হয় যাক ঘূৰাই ল'ব বা revoke কৰিব নোৱাৰি।

Valid acceptance-ৰ আইনী নিয়ম: (1) কেৱল যাক offer দিয়া হৈছে তেওঁহে — specific offer (Boulton v. Jones; Brocklehurst-লৈ দিয়া order Boulton-এ গ্রহণ কৰিব নোৱাৰে, contract নাই), general offer ইয়াৰ বিষয়ে জনা যিকোনো ব্যক্তিয়ে গ্রহণ কৰিব পাৰে (Carlill); (2) নিৰংকুশ আৰু চৰ্তহীন [Sec 7] — £280-ৰ offer-ৰ বিপৰীতে কিস্তিৰ প্রতিশ্ৰুতিসহ £80-ৰ cheque acceptance নহয় (Neale v. Merret); “₹30 লাখৰ ঘৰৰ বাবে ₹24 লাখ” counter offer, আৰু পাছত ₹30 লাখত সন্মত হোৱাটোও নতুন counter offer (Union of India v. Bahulal); (3) কোনো অনুভৱযোগ্য ৰূপত জ্ঞাপন কৰা — খচৰাত “Approved” লিখি drawer-ত ৰাখি দিয়াত contract নহ'ল (Brogden v. Metropolitan Rly. Co.); A-ক নহয়, A-ৰ ভনীয়েকক জনোৱা acceptance, acceptance নহয়; (4) নিৰ্ধাৰিত পদ্ধতিত — নহ'লে offeror-এ আপত্তি কৰিব পাৰে; আপত্তি নকৰিলে তেওঁ সন্মত বুলি ধৰা হয়; (5) নিৰ্দিষ্ট বা যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত — পচনশীল কলৰ বাবে চাৰি দিন বেছি দীঘল, ঘৰ বিক্ৰীৰ বাবে যুক্তিসংগত; (6) কেৱল নীৰৱতা acceptance নহয় (Felthouse v. Bindley: “If I hear no more I shall consider the horse mine” — ভতিজাৰ উত্তৰ নিদিয়াই কাকো বাধ্য নকৰিলে), কিন্তু পূৰ্বৰ আচৰণে নীৰৱতাক সন্মতিৰ প্ৰমাণ কৰি তুলিলে বেলেগ কথা (subscription শেষ হোৱাৰ পাছতো আলোচনী ব্যৱহাৰ কৰি থকা); (7) আচৰণৰ দ্বাৰা acceptance [Sec 8] — proposal-ৰ চৰ্ত পালন কৰাটোৱেই acceptance (ব্যৱসায়ীয়ে goods পঠাই গ্ৰাহকৰ order কাৰ্য্যকৰী কৰা)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- u/s 2(b) অনুসৰি acceptance-ৰ সংজ্ঞা দিয়ক আৰু নিয়মসমূহ লিখক: কেৱল যাক offer দিয়া হৈছে তেওঁৰ দ্বাৰা (Boulton v. Jones); নিৰংকুশ আৰু চৰ্তহীন [Sec. 7]; জ্ঞাপিত (Brogden); নিৰ্ধাৰিত পদ্ধতিত; নিৰ্দিষ্ট/যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত; কেৱল নীৰৱতা acceptance নহয় (Felthouse v. Bindley); আচৰণৰ দ্বাৰা acceptance [Sec. 8]।
- Anson ব্যাখ্যা কৰক: 'Acceptance is to offer what a lighted match is to a train of gun powder' -- acceptance-লৈকে offer প্রত্যাহাৰযোগ্য; এবাৰ গৃহীত হ'লে ই promise হয় আৰু ঘূৰাই ল'ব নোৱাৰি।
- আংশিক/চৰ্তযুক্ত acceptance (মূল্যৰ অংশৰ বাবে cheque -- Neale v. Merret) counter offer, acceptance নহয়।

TQ 5.1 • PYQ 2021-Jan [2] (a) • Descriptive • 7M • Pg 35 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- 'If you do not reply within a week I shall treat the offer as accepted' -- অবৈধ: offeror-এ নীৰৱতাক acceptance হিচাপে জাপি দিব নোৱাৰে; আৰু নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ পিছত কৰা acceptance, acceptance নহয় (offer lapse হয়)।
- উত্তৰৰ গাঁথনি: নিয়ম (Sec. 2(b)/7 + গোচৰ) -> তথ্য -> বাধ্যতামূলক contract সৃষ্টি হৈছিল নে নাই।

CSQ 5.1 · RTP 2019-Nov [3] · Case Scenario · ---- · Pg 39

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: Offer আৰু Acceptance-ৰ জ্ঞাপন (Communication of Offer and Acceptance)

P2-C2-U2.1-T06 · Topic 6: Communication of Offer and Acceptance

প্ৰথমে পঢ়ক paras 1.6 আৰু 1.7 পঢ়ক: Sec. 4 (offer/acceptance-ৰ communication কেতিয়া সম্পূৰ্ণ), Sec. 3-ৰ modes, telephone/telex-ত acceptance (Entores গোচৰ), আৰু special conditions-ৰ communication (Mukul Datta v. Indian Airlines, Lilly White v. Mannuswamy)।

টোকা

Sec 4 — offer (SM): “the communication of offer is complete when it comes to the knowledge of the person to whom it is made” — 10th March-ত post কৰা চিঠি 12th-ত পালে কিন্তু 15th-ত পঢ়িলে: offer 15th-ত জ্ঞাপিত; **modes [Sec 3]:** কাৰ্যৰ দ্বাৰা (লিখিত বা মৌখিক শব্দ — letters, telegrams, faxes, emails, telephone), বিৰতিৰ দ্বাৰা (forbearance, কিন্তু কেতিয়াও নীৰৱতা নহয় — ₹50,000-ৰ বাবে B আদালতৰ পৰা আঁতৰি থকা), আৰু আচৰণৰ দ্বাৰা (bus-ত উঠা, ওজন যন্ত্ৰত coin দিয়া)।

Sec 4 — acceptance: proposer-ৰ বিৰুদ্ধে সম্পূৰ্ণ হয় যেতিয়া ইয়াক তেওঁলৈ প্ৰেৰণৰ পথত দিয়া হয় আৰু ই acceptor-ৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰলৈ যায় (চিঠি post কৰা); acceptor-ৰ বিৰুদ্ধে সম্পূৰ্ণ হয় যেতিয়া ই proposer-ৰ জ্ঞাত হয় (চিঠি তেওঁৰ হাতত পৰে) — গতিকে প্ৰতিটো সময়ৰেখাৰ উত্তৰ proposer আৰু acceptor-ৰ বাবে পৃথককৈ দিব লাগিব।

Postal/golden rule: acceptance-ৰ চিঠি post কৰাৰ মুহূৰ্ততে proposer বাধ্য হয় — শুদ্ধ ঠিকনা, পৰ্যাপ্ত stamp আৰু যথাযথভাৱে post কৰা — পলম হ'লেও, হেৰালেও বা ভুল ঠাইত গ'লেও; কিন্তু কেৱল মানসিক একপক্ষীয় সন্মতি জ্ঞাপন নহয়: মাটি বিক্ৰীৰ bank-ৰ resolution জনোৱা নহ'ল বাবে contract নহ'ল (Central Bank Yeotmal v. Vyankatesh; Brogden)।

তাৎক্ষণিক পদ্ধতি: telephone/telex/fax/e-mail — acceptance পোৱাৰ পিছতহে contract সম্পূৰ্ণ, আৰু য'ত acceptance পোৱা যায় সেই ঠাইতে contract হয় (Entores Ltd. v. Miles Far East Corporation); call কাটি গ'লে/line-ত বিঘিনি হ'লে offeror-এ কথাখিনি শুনিছে বুলি acceptor-এ নিশ্চিত কৰিব লাগিব, নহ'লে contract নহয়।

Special conditions আৰু standard forms: tickets/receipts-ত ছপা চৰ্ত যুক্তিসংগতভাৱে জনোৱা হ'লে

tacit acceptance-ৰ দ্বাৰা বাধ্যতামূলক — air ticket-ৰ সৰু আখৰৰ চৰ্ত জ্ঞাপিত বুলি ধৰা হৈছিল (Mukul Datta v. Indian Airlines) — কিন্তু অযৌক্তিক চৰ্ত বিফল: দাবী মূল্যৰ 15%-লৈ সীমিত কৰা laundry receipt; গ্রাহকে শাৰীখনৰ সম্পূৰ্ণ মূল্য আদায় কৰিছিল (Lilly White v. Mannuswamy); contract-ৰ পিছত দিয়া চৰ্ত বাধ্যতামূলক নহয় (Raipur Transport Co. v. Ghanshyam); **Carlill-ৰ নীতি:** (i) offer-ত বাধ্য হোৱাৰ সুনিৰ্দিষ্ট promise থাকিব লাগিব, (ii) offer কোনো নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তি বা সমগ্র ৰাইজলৈ হ'ব পাৰে, (iii) য'ত offer কোনো কাৰ্যৰ বিনিময়ত promise, তাত কাৰ্যটো সম্পাদন কৰাটোৱেই কোনো পৃথক জ্ঞাপন নোহোৱাকৈ acceptance।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 4: offer-ৰ জ্ঞাপন সম্পূৰ্ণ হয় যেতিয়া ই offeree-ৰ জ্ঞাত হয় (চিঠি পোৱা আৰু (AND) পঢ়া); acceptance-ৰ -- proposer-ৰ বিৰুদ্ধে post কৰাৰ সময়ত (acceptor-ৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰত), acceptor-ৰ বিৰুদ্ধে proposer-ৰ হাতত পৰাৰ সময়ত।
- Postal rule: শুদ্ধ ঠিকনা, stamp আৰু post কৰা acceptance-ৰ চিঠি পঠোৱাৰ মুহূৰ্ততে proposer বাধ্য হয়, পলম হ'লেও বা হেৰালেও; কিন্তু কেৱল মানসিক সন্মতি বা জনোৱা নোহোৱা 'Approved' টোকা acceptance নহয় (Brogden; Central Bank Yeotmal v. Vyankatesh)।
- তাৎক্ষণিক পদ্ধতি (telephone/telex/e-mail): acceptance প্রকৃততে পোৱাৰ পিছতহে, পোৱা ঠাইত contract সম্পূৰ্ণ হয় (Entores)।

TQ 6.1 · RTP 2020-Nov [3] · Descriptive · --- · Pg 40

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 4টা প্ৰশ্ন

- নিযুক্তিৰ পৰিস্থিতি (principal/school-ৰ নিৰ্বাচন তালিকা): অনুমতিহীন ব্যক্তিৰ পৰা পোৱা তথ্য বা কেতিয়াও প্ৰদৰ্শন নকৰা তালিকা acceptance-ৰ জ্ঞাপন নহয় -- সম্পূৰ্ণ contract নাই।
- সময়ৰেখাৰ প্ৰশ্ন: প্ৰতিটো তাৰিখ নিৰ্ধাৰণ কৰক -- revocation-ৰ চিঠি acceptor-ৰ হাতত পৰাৰ আগতে acceptance post কৰা হ'লে proposer বাধ্য; উত্তৰটো 'as against proposer' আৰু 'as against acceptor' পৃথককৈ কৰক।
- Special conditions (tickets, laundry receipts) যুক্তিসংগত notice দিয়া হ'লে tacitly বাধ্যতামূলক, কিন্তু অযৌক্তিক চৰ্ত বিফল (Lilly White v. Mannuswamy)।

CSQ 6.1 · RTP 2024-Jun [2] · Case Scenario · --- · Pg 41 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 6.2 · PYQ 2026-Jan [1] (a) {C} · Case Scenario · 7M · Pg 42

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 6.3 · RTP 2026-May [2] · Case Scenario · --- · Pg 44

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 6.4 · PYQ 2026-Sep [1] (a) {C} · Case Scenario · 7M · Pg 45

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 7: Performance-ৰ জ্ঞাপন (Communication of Performance)

P2-C2-U2.1-T07 • Topic 7: Communication of Performance

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই। সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.1-ৰ §1.7 ('Communication of Performance') পঢ়ক: proposer আৰু acceptor-ৰ দিশৰ পৰা acceptance-ৰ communication কেতিয়া সম্পূৰ্ণ হয়, আৰু Carlill v. Carbolic Smoke Ball Co.-ত প্ৰতিষ্ঠিত তিনিটা নীতি।

টোকা

দুটা দৃষ্টিকোণ: proposal-ৰ জ্ঞাপন সম্পূৰ্ণ হয় যেতিয়া ই উদ্দিষ্ট ব্যক্তিৰ জ্ঞাত হয় (Section 4); acceptance-ৰ জ্ঞাপন **proposer-ৰ বিৰুদ্ধে** সম্পূৰ্ণ হয় যেতিয়া acceptance প্ৰেৰণৰ পথত দিয়া হয় আৰু ই acceptor-ৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰলৈ যায়, আৰু **acceptor-ৰ বিৰুদ্ধে** যেতিয়া ই proposer-ৰ জ্ঞাত হয়।

Acceptance হিচাপে performance: য'ত acceptance হিচাপে offeree-এ performance (এটা কাৰ্য) জনাব লাগে, তাত কেৱল কাৰ্যটো কৰাই যথেষ্ট নহয় — তেওঁ সেই performance-ও অৱশ্যেই জনাব লাগিব, **যদিহে** offer-তেই কেৱল performance-ই acceptance হ'ব বুলি চৰ্ত নাথাকে।

Carlill v. Carbolic & Smokeball Co.: company-এ বিজ্ঞাপন দিছিল যে ইয়াৰ carbolic smoke ball ব্যৱহাৰ কৰাৰ পিছতো influenza হোৱা যিকোনো ব্যক্তিক \$100 পুৰস্কাৰ দিয়া হ'ব; Mrs. Carlill-এ নিৰ্দেশমতে ব্যৱহাৰ কৰিছিল, influenza হৈছিল, আৰু তেওঁক পুৰস্কাৰৰ অধিকাৰী বুলি ৰায় দিয়া হৈছিল — বিজ্ঞাপনত চৰ্ত পালনৰ জ্ঞাপন বিচৰা নাছিল বাবে তাৰ প্ৰয়োজন নাছিল। প্ৰতিষ্ঠিত তিনিটা নীতি: (i) acceptance-যোগ্য হ'বলৈ offer-ত offeror-ৰ এনে সুনিৰ্দিষ্ট promise থাকিব লাগিব যে তেওঁৰ চৰ্ত গৃহীত হ'লে তেওঁ বাধ্য হ'ব; (ii) offer সমগ্ৰ বিশ্বলৈ দিব পাৰি; (iii) য'ত offer-এ জ্ঞাপনৰ প্ৰয়োজনীয়তা বাদ দিয়ে, তাত চৰ্ত পালনেই acceptance।

বিষয় 8: Offer আৰু Acceptance-ৰ প্ৰত্যাহাৰ (Revocation of Offer and Acceptance)

P2-C2-U2.1-T08 • Topic 8: Revocation of Offer and Acceptance

প্ৰথমে পঢ়ক para 1.8 পঢ়ক: Sec. 4 (revocation-ৰ communication কেতিয়া সম্পূৰ্ণ), Sec. 5 (সময়সীমা), Sec. 6-ৰ revocation-ৰ modes, আৰু post কৰা acceptance revoke কৰাত India-England পাৰ্থক্য।

টোকা

Sec 4 — revocation: যিজনে কৰে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে সম্পূৰ্ণ হয় যেতিয়া ইয়াক প্ৰেৰণৰ পথত দিয়া হয় আৰু ই তেওঁৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰলৈ যায় (telegram পঠোৱা); যাক কৰা হয় তেওঁৰ বিৰুদ্ধে, যেতিয়া ই তেওঁৰ জ্ঞাত হয় (telegram পোৱা)।

Sec 5: proposer-ৰ বিৰুদ্ধে acceptance-ৰ জ্ঞাপন সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ আগতে যিকোনো সময়ত proposal

revoke কৰিব পাৰি — অৰ্থাৎ acceptance-ৰ চিঠি post কৰাৰ আগতে বা সেই মুহূৰ্তত, পিছত নহয়; acceptor-ৰ বিৰুদ্ধে জ্ঞাপন সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ আগতে acceptance revoke কৰিব পাৰি — অৰ্থাৎ চিঠি proposer-ৰ হাতত পৰাৰ আগতে বা সেই মুহূৰ্তত।

Offer-ৰ revocation-ৰ পদ্ধতি [Sec 6]: (1) revocation-ৰ notice (B-এ গ্ৰহণ কৰাৰ আগতে A-এ B-ক telephone কৰে আৰু C-ক বিক্ৰী কৰে); (2) সময় অতিক্ৰম — নিৰ্দিষ্ট বা যুক্তিসংগত (Ramsgate Victoria Hotel v. Montefiore: June-ত share-ৰ বাবে আবেদন কৰা ব্যক্তি November-ৰ allotment-ৰ বাবে বাধ্য নহয়); (3) condition precedent পূৰণ নোহোৱা (প্ৰয়োজন অনুসৰি B-এ নিজৰ মাটি lease দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে — A-ৰ offer revoked হয়); (4) proposer-ৰ মৃত্যু বা উন্মাদনা, যদি acceptance-ৰ আগতে acceptor-এ জানিব পাৰে; (5) counter offer; (6) নিৰ্ধাৰিত বা সাধাৰণ পদ্ধতিত acceptance নোহোৱা; (7) পৰৱৰ্তী illegality।

মুকলি ৰখা offer: offeror-এ এটা নিৰ্দিষ্ট সময়লৈ মুকলি ৰাখিবলৈ সন্মত হ'লেও acceptance-ৰ আগতে offer revoke কৰিব পাৰি — X-এ নিজৰ 50 টা কপাহৰ গাঁঠি 6 pm-লৈ মুকলি ৰখাৰ promise কৰিছিল কিন্তু প্ৰথমে Z-ক বিক্ৰী কৰিলে; 6 pm-ৰ আগতে কিন্তু revocation-ৰ পিছত Y-ৰ acceptance বিফল হ'ল; auction-ত bidder-এ হাতুৰী পৰাৰ আগতে নিজৰ bid প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে; অৱশ্যে offeree revocation-ৰ দ্বাৰা কেৱল তেতিয়াহে বাধ্য হয় যেতিয়া ই তেওঁৰ জ্ঞাত হয়।

Post কৰা acceptance-ত India বনাম England: English law-ত acceptance এবাৰ প্ৰকাশ/post কৰিলে contract সম্পূৰ্ণ হয় আৰু ই অপ্ৰত্যাহাৰযোগ্য; Indian law-ত acceptance-ৰ চিঠি offeror-ৰ হাতত পৰাৰ আগতে যিকোনো সময়ত acceptor-এ revoke কৰিব পাৰে — revocation-ৰ telegram acceptance-ৰ চিঠিৰ আগতে বা একে সময়তে আহি পালে revocation নিৰংকুশ।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Offer-ৰ revocation-ৰ পদ্ধতি [Sec. 6]: revocation-ৰ notice; সময় অতিক্ৰম (Ramsgate Victoria Hotel v. Montefiore); condition precedent পূৰণ নোহোৱা; acceptance-ৰ আগতে acceptor-এ জনা অৱস্থাত proposer-ৰ মৃত্যু বা উন্মাদনা; counter offer; নিৰ্ধাৰিত/সাধাৰণ পদ্ধতিত acceptance নোহোৱা; পৰৱৰ্তী illegality।
- Sec. 5: proposer-ৰ বিৰুদ্ধে acceptance-ৰ জ্ঞাপন সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ আগতে যিকোনো সময়ত proposal revoke কৰিব পাৰি; acceptance, acceptor-ৰ বিৰুদ্ধে ইয়াৰ জ্ঞাপন সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ আগতে।
- Sec. 4: revocation কৰোঁতাৰ বিৰুদ্ধে পঠোৱাৰ সময়ত, আনটো পক্ষৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ জ্ঞাত হোৱাৰ সময়ত সম্পূৰ্ণ হয়।

TQ 8.1 • PYQ 2018-Nov [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 46

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Post কৰা acceptance telegram-ৰে প্ৰত্যাহাৰ: acceptance-ৰ চিঠিৰ আগতে বা লগতে পালে India-ত বৈধ (English law বেলেগ -- post কৰিলেই contract সম্পূৰ্ণ)।

- Offer মুকলি ৰখাৰ promise-এ (consideration নোহোৱাকৈ) acceptance-ৰ আগতে revocation বাধা নিদিয়; কিন্তু revocation offeree-ৰ জ্ঞাত হ'লেহে তেওঁক বাধ্য কৰে।

CSQ 8.3 • PYQ 2024-Sep [1] (a) (ii) {C} • Case Scenario • 2M • Pg 49

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 8.1 • RTP 2018-Nov [1] (i) • Case Scenario • --- • Pg 47

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- তাৰিখ-ৰেখাৰ প্ৰশ্ন: প্ৰতিটো তাৰিখ এটা Sec. 4 ঘটনাৰ সৈতে মিলাওক (চিঠি পঢ়িলে offer সম্পূৰ্ণ; post কৰিলে proposer-ৰ বিৰুদ্ধে, পালে acceptor-ৰ বিৰুদ্ধে acceptance সম্পূৰ্ণ), তাৰ পিছত প্ৰতিটো পক্ষই revoke কৰিব পৰা শেষ মুহূৰ্তটো উলিয়াওক।
- Revocation আৰু acceptance পথতে পৰস্পৰক অতিক্ৰম কৰিলে, সংশ্লিষ্ট পক্ষৰ বিৰুদ্ধে যিটো জ্ঞাপন প্ৰথমে সম্পূৰ্ণ হৈছিল সেইটোৱে অগ্ৰাধিকাৰ পায়।

CSQ 8.2 • PYQ 2021-Jan [3] (c) • Case Scenario • 6M • Pg 48

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

গোট 2.2: Consideration

Consideration

P2-C2-U2.2 • গুরুত্ব D • অধ্যায়ত Rank 7 • শ্ৰেণী C • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 7.3% • 17টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Consideration কি? (What is Consideration?)

P2-C2-U2.2-T01 • Topic 1: What is Consideration?

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2 (Consideration)-ৰ para 2.1 পঢ়ক: Sec. 2(d)-ৰ সংজ্ঞা, Misa v. Currie-ৰ বৰ্ণনা আৰু consideration-ৰ benefit-detriment দ্বৈত দিশ।

টোকা

Sec 2(d) (SM): "When at the desire of the promisor, the promisee or any other person has done or abstained from doing, or does or abstains from doing or promises to do or abstain from doing something, such an act or abstinence or promise is called consideration for the promise" — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

Misa v. Currie (SM): "A valuable consideration in the sense of law may consist either in some right, interest, profit or benefit accruing to one party (i.e. promisor) or forbearance, detriment, loss or responsibility given, suffered or undertaken by the other (i.e. the promisee)" — দ্বৈত দিশ: promisor-ৰ বাবে benefit আৰু promisee-ৰ বাবে detriment।

উপাদান: quid pro quo — 'বিনিময়ত কিবা এটা', অৰ্থাৎ promisor-ৰ দায়বদ্ধতাৰ বাবে promisee-এ দিবলৈ সন্মত হোৱা মূল্য; ই এটা act (guarantee-ৰ বিপৰীতে ধাৰত goods বিক্ৰী), এটা abstinence (₹1,00,000-ৰ বাবে গোচৰ নতৰা; ₹2,00,000-ৰ বিনিময়ত প্ৰতিদ্বন্দ্বী বৈদ্যুতিক দোকান 1 km দূৰলৈ স্থানান্তৰ) বা এটা promise হ'ব পাৰে; ধনৰ ৰূপত হোৱাটো আৱশ্যক নহয় (95%-তকৈ অধিক নম্বৰ পালে MNC-ত চাকৰিৰ promise); promisor-ৰ ইচ্ছাত হ'বই লাগিব; promisee বা আন যিকোনো ব্যক্তিৰ পৰা আহিব পাৰে; past, present বা future হ'ব পাৰে — Consideration = পক্ষসমূহে বিনিময় কৰা promise/performance; ৰূপ = এটা পক্ষৰ কিছু benefit/right/profit বা আনটো পক্ষৰ কিছু detriment/loss/forbearance।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 2(d) উদ্ধৃত কৰক: 'when at the desire of the promisor, the promisee or any other person has done or abstained from doing, or does or abstains from doing, or promises to do or abstain from doing something, such act or abstinence or promise is called a consideration for the promise'।
- উপাদানসমূহ ব্যাখ্যা কৰক: quid pro quo ('বিনিময়ত কিবা এটা'); act, abstinence বা promise হ'ব পাৰে; promisor-ৰ benefit বা promisee-ৰ detriment (Misa v. Currie); ধনৰ ৰূপত হোৱাটো আৱশ্যক নহয়।
- 7-mark প্ৰশ্নত সংজ্ঞাৰ সৈতে para 2.2-ৰ আঠটা আইনী নিয়ম যোৰা লগোৱা থাকে -- দুয়োটা একেলগে প্ৰস্তুত কৰক।

TQ 1.1 · PYQ 2019-Nov [2] (a) · Descriptive · 7M · Pg 54 7x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 2: Consideration সম্পৰ্কীয় আইনী নিয়ম (Legal Rules Regarding Consideration)

P2-C2-U2.2-T02 · Topic 2: Legal Rules Regarding Consideration

প্ৰথমে পঢ়ক para 2.2 পঢ়ক: consideration সম্পৰ্কীয় আঠটা আইনী নিয়ম — Durga Prasad v. Baldeo, Chinnayya v. Ramayya আৰু Explanation 2 to Sec. 25-ৰ সৈতে।

টোকা

আঠটা নিয়ম: (1) promisor-ৰ ইচ্ছাত আহিব লাগিব — তৃতীয় পক্ষৰ ইচ্ছাত কৰা কাম consideration নহয় (Durga Prasad v. Baldeo: Collector-ৰ ইচ্ছাত বজাৰ নিৰ্মাণ, commission-ৰ promise void; S-ৰ সামগ্ৰী জুইৰ পৰা স্বেচ্ছাই ৰক্ষা কৰা R-এ কোনো পুৰস্কাৰ দাবী কৰিব নোৱাৰে); (2) promisee বা আন যিকোনো ব্যক্তিৰ পৰা আহিব পাৰে — ভাৰতত stranger to consideration বৈধ; (3) executed (কাৰ্য সম্পাদন) বা executory (এটা promise) হ'ব পাৰে — A-এ এতিয়া ₹5,000 দিয়ে, B-এ এমাহৰ পিছত ঘেঁহু দিয়াৰ promise কৰে; (4) past, present বা future হ'ব পাৰে — Sec 2(d)-ৰ “has done or abstained”-এ past consideration স্বীকাৰ কৰে, যি promisor-ৰ পূৰ্বৰ অনুৰোধ/ইচ্ছাত অহা হ'ব লাগিব; নগদ বিক্ৰী = present

consideration; (5) পর্যাপ্ত (adequate) হোৱাটো আৱশ্যক নহয়; (6) বিদ্যমান আইনী দায়বদ্ধতাৰ পালন হ'ব নোৱাৰে — সাক্ষীক টকা দিয়াৰ promise, বা চিকিৎসকক fees-ৰ উপৰি ₹2,000 দিয়াৰ promise void; আইনগতভাৱে যিমান কৰিবলৈ বাধ্য তাতকৈ অধিক কৰাটো public policy-বিৰোধী নহ'লে উপযুক্ত consideration; (7) বাস্তৱ হ'ব লাগিব, অলীক নহয় — যাদুৰে গুপ্তধন উদ্ধাৰ বা মৃতক জীয়াই তোলা void; (8) lawful হ'ব লাগিব, অনৈতিক বা public policy-বিৰোধী নহয় — চৰকাৰী বেংকৰ চাকৰিৰ বাবে ₹50,000 void।

Adequacy (Explanation 2 to Sec 25): promisor-এ স্বাধীনভাৱে consent দিয়া agreement কেৱল consideration অপৰ্যাপ্ত বুলিয়েই void নহয় — ₹60 লাখ মূল্যৰ ঘৰ ₹10 লাখত বিক্ৰী বহাল থাকে; কিন্তু অতি অপৰ্যাপ্ত consideration-ক consent স্বাধীন নাছিল (coercion, undue influence, fraud) বুলি কৰা অভিযোগৰ সমৰ্থনত প্ৰমাণ হিচাপে লোৱা হ'ব পাৰে; গতিকে “consideration must be adequate” কথাষাৰ ভুল — ই কেৱল বাস্তৱ, lawful আৰু কিছু মূল্যযুক্ত হ'লেই হ'ল।

Chinnayya v. Ramayya (1882): এগৰাকী বৃদ্ধাই নিজৰ ভায়েকক (জীয়েকৰ মোমায়েকক) annuity দিবলৈ নিৰ্দেশ দি জীয়েকক সম্পত্তি দান কৰিছিল; জীয়েকে দিবলৈ লিখিতভাৱে সন্মত হৈও খেলাপ কৰিলে — ৰায়: পর্যাপ্ত consideration আছিল (মাকৰ পৰা অহা, promisee মোমাইৰ পৰা নহয়) আৰু মোমায়ে আদায় কৰিব পাৰে; উত্তৰৰ কাঠামো: Sec 2(d)-ৰ নিয়ম → কোনে consideration দিলে আৰু কাৰ ইচ্ছাত → enforceability।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 2টা প্ৰশ্ন

- 'Consideration must be adequate' কথাষাৰ FALSE: ই adequate হোৱাটো আৱশ্যক নহয়, কিন্তু বাস্তৱ, lawful আৰু কিছু মূল্যযুক্ত হ'ব লাগিব; Explanation 2 to Sec. 25 অনুসৰি free consent থকা agreement কেৱল অপৰ্যাপ্ততাৰ বাবে void নহয় -- অপৰ্যাপ্ততা কেৱল consent free আছিল নে নাই তাৰ প্ৰমাণ।
- আঠটা নিয়মেই জানক: promisor-ৰ ইচ্ছাত (Durga Prasad v. Baldeo -- তৃতীয় পক্ষৰ ইচ্ছাত কৰা কাম consideration নহয়); promisee বা আন যিকোনো ব্যক্তিৰ পৰা আহিব পাৰে; executed বা executory; past, present বা future; adequate হোৱাটো আৱশ্যক নহয়; আগৰে পৰা আইনগতভাৱে যি কৰিবলৈ বাধ্য সেয়া হ'ব নোৱাৰে; বাস্তৱ হ'ব লাগিব, অলীক নহয়; lawful হ'ব লাগিব।

TQ 2.1 · MTP 2022-Nov S1 [2] (ii) · Descriptive · 3M · Pg 56 **4x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 2.2 · PYQ 2026-Sep [6] (Or) (b) · Descriptive · 6M · Pg 56 **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Annuity চৰ্তৰ সৈতে gift deed (Balwant/Reema ধৰণ = Chinnayya v. Ramayya): consideration promisee-ৰ বাহিৰে আন ব্যক্তিৰ পৰাও আহিব পাৰে, গতিকে annuity দিয়াৰ promise বলবৎযোগ্য।
- উত্তৰৰ কাঠামো: Sec. 2(d)-ৰ নিয়ম -> কোনে consideration দিলে আৰু কাৰ ইচ্ছাত সেয়া চিনাক্ত কৰক -> enforceability সম্পৰ্কে সিদ্ধান্ত।

বিষয় 3: Contract-ত তৃতীয় পক্ষৰ গোচৰ (Suit by a Third Party to a Contract)

P2-C2-U2.2-T03 · Topic 3: Suit by a Third Party to a Contract

প্রথমে পঢ়ক para 2.3 পঢ়ক: privity of contract-ৰ নীতি ('stranger to a contract cannot sue') আৰু ইয়াৰ সাতটা ব্যতিক্রম।

টোকা

Doctrine of privity of contract: ভাৰতত consideration তৃতীয় পক্ষৰ পৰা আহিব পাৰিলেও কেৱল contract-ৰ পক্ষইহে ইয়াৰ ভিত্তিত গোচৰ তৰিব পাৰে — stranger to consideration (বৈধ) আৰু stranger to contract (গোচৰ তৰিব নোৱাৰে) বেলেগ: Q-ৰ ওচৰত ঋণী P-এ নিজৰ সম্পত্তি R-ক বিক্ৰী কৰে, R-এ Q-ৰ পাওনা পৰিশোধৰ promise কৰে; R-এ খেলাপ কৰিলে Q-এ গোচৰ তৰিব নোৱাৰে, কাৰণ তেওঁ contract-ৰ বাবে stranger।

সাতটা ব্যতিক্রম (stranger-এ গোচৰ তৰিব পাৰে): (1) trust — settlor-trustee contract-ৰ পক্ষ নহ'লেও beneficiary-এ নিজৰ অধিকাৰ বলবৎ কৰিব পাৰে; (2) লিখিত ৰূপ দিয়া family settlement — বাটোৱাৰ সময়ত পুত্ৰসকলে দিয়া ₹20,000 ভাট্টাৰ promise মাকে বলবৎ কৰিব পাৰে; (3) বিবাহ-সম্পৰ্কীয় contracts/ব্যৱস্থা — পত্নীক ভালদৰে ৰখা বা মাহেকীয়া ভাট্টা দিয়াৰ বাবে স্বামীয়ে তাইৰ দেউতাকক দিয়া promise-ৰ ভিত্তিত পৰিত্যক্তা পত্নীয়ে গোচৰ তৰিব পাৰে; (4) ব্যক্তিগত দক্ষতা জড়িত নোহোৱা contract-ৰ assignment — তেওঁৰ নামত assign কৰা insurance policy-ৰ অধীনত পুত্ৰই দাবী কৰিব পাৰে; (5) acknowledgement বা estoppel — promisor-ৰ আচৰণে তেওঁক তৃতীয় পক্ষৰ agent কৰি তোলে (M-এ N-ক কয় যে তেওঁৰ বাবে ₹20,000 ৰাখিছে; N-এ M-ৰ পৰা আদায় কৰিব পাৰে); (6) covenant running with the land — মাটিৰ দায়িত্বৰ বিষয়ে জানি কিনা ক্ৰেতা আবদ্ধ; restrictive covenants-এ সকলো উত্তৰাধিকাৰীক আবদ্ধ কৰে; (7) agent-ৰ জৰিয়তে contracts — agent-এ কৰ্তৃত্বৰ ভিতৰত আৰু principal-ৰ নামত কৰা contracts principal-এ বলবৎ কৰিব পাৰে।

মাটি-চৰ্তৰ সমস্যা (Sohanlal-Chotelal ধৰণৰ): বিক্ৰেতাৰ পুত্ৰৰ বাবে 1 acre উপলব্ধ ৰখাৰ চৰ্তত মাটি বিক্ৰী — Sec 2(d) (consideration বৈধভাৱে তৃতীয় পক্ষৰ পৰা আহিব পাৰে, Chinnayya v. Ramayya; sale deed আৰু promise একেলগে সম্পাদিত হ'লে সেয়া একেটা লেনদেন)-ক covenant-running-with-the-land ব্যতিক্রমৰ সৈতে মিলাওক — পুত্ৰ contract-ৰ বাবে stranger হ'লেও promise পালনৰ বাবে ক্ৰেতাৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 3টা প্ৰশ্ন

- নিয়মটো লিখক: কেৱল contract-ৰ পক্ষইহে ইয়াৰ ভিত্তিত গোচৰ তৰিব পাৰে (doctrine of privity); কিন্তু stranger to CONSIDERATION বেলেগ -- ভাৰতত consideration তৃতীয় পক্ষৰ পৰা আহিব পাৰে, তথাপি stranger to the CONTRACT-এ গোচৰ তৰিব নোৱাৰে।

- সাতটা ব্যতিক্রম প্রতিটোৰ এটাকৈ উদাহৰণৰ সৈতে মুখস্থ কৰক: (1) trust -- beneficiary-এ গোচৰ তৰিব পাৰে; (2) লিখিত family settlement; (3) বিবাহ-সম্পৰ্কীয় contracts/ব্যৱস্থা; (4) contract-ৰ assignment (ব্যক্তিগত দক্ষতা জড়িত নহয়); (5) acknowledgement বা estoppel (promisor-এ তৃতীয় পক্ষৰ agent-ৰ দৰে আচৰণ কৰে); (6) covenant running with the land; (7) agent-ৰ জৰিয়তে contracts -- principal-এ বলবৎ কৰিব পাৰে।

TQ 3.1 · PYQ 2023-Jun [2] (a) · Descriptive · 7M · Pg 58	2× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.2 · PYQ 2026-May [5] (c) · Descriptive · 6M · Pg 59		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.3 · PYQ 2026-Sep [6] (b) · Descriptive · 6M · Pg 60		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 2টা প্ৰশ্ন

- বিক্ৰেতাৰ পুত্ৰৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে সংৰক্ষণ/খুৰাক annuity দিয়াৰ চৰ্তত মাটি বিক্ৰী (Sohanlal-Chotelal; Das-Geeta-Gopal): Sec. 2(d) (তৃতীয় পক্ষৰ পৰা অহা consideration বৈধ, Chinnayya v. Ramayya)-ক trust/covenant-running-with-land ব্যতিক্রমৰ সৈতে মিলাওক -- privity থকা সত্ত্বেও beneficiary-এ গোচৰ তৰিব পাৰে (CAN)।
- কাঠামো: সাধাৰণ নিয়ম -> তথ্যত প্ৰযোজ্য ব্যতিক্রম -> তৃতীয় পক্ষৰ গোচৰ চলিব (বা নচলিব) বুলি সিদ্ধান্ত।

CSQ 3.1 · PYQ 2019-Jun [1] (a) · Case Scenario · 4M · Pg 61	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.2 · RTP 2026-May [3] · Case Scenario · --- · Pg 62		LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Consideration অবিহনে Agreement-ৰ বৈধতা (Validity of an Agreement without Consideration)

P2-C2-U2.2-T04 · Topic 4: Validity of an Agreement without Consideration

প্ৰথমে পঢ়ক para 2.4 পঢ়ক: Sec. 25-ৰ নিয়ম 'no consideration, no contract' আৰু ইয়াৰ ব্যতিক্রম — Sec. 25(1) natural love and affection, 25(2) past voluntary services, 25(3) time-barred debt, agency (Sec. 185), completed gift (Expl. 1 to Sec. 25), bailment (Sec. 148) আৰু charity (Kedarnath v. Gorie Mohammad)।

টোকা

Sec 25-ৰ নিয়ম: সাধাৰণ নিয়ম হ'ল consideration অবিহনে কৰা agreement void — “no consideration, no contract”; **ব্যতিক্রম:** 25(1) natural love and affection; 25(2) অতীতৰ স্বেচ্ছাসেৱাৰ ক্ষতিপূৰণ; 25(3) time-barred debt পৰিশোধৰ promise; agency (Sec 185); completed gift (Explanation 1 to Sec 25); bailment (Sec 148); charity (Kedarnath v. Gorie Mohammad)।

Sec 25(1) — চাৰিটা চৰ্ত: (i) natural love and affection-ৰ পৰা কৰা, (ii) পক্ষসমূহ পৰস্পৰৰ নিকট আত্মীয়, (iii) লিখিত, (iv) registered — পত্নীক নিজৰ উপাৰ্জন দিয়াৰ স্বামীৰ registered promise বৈধ; নৱবিবাহিতা বোৱাৰীক ₹5,00,000-ৰ সোণৰ হাৰ দিয়াৰ লিখিত, স্বাক্ষৰিত আৰু registered promise বৈধ;

বন্ধক উপহাৰ দিয়াৰ নিছক promise টিকি নাথাকে — বন্ধু নিকট আত্মীয় নহয়।

Sec 25(2) — অতীতৰ স্বেচ্ছাসেৱা: যি ব্যক্তিয়ে ইতিমধ্যে স্বেচ্ছাই promisor-ৰ বাবে কিবা কৰিছে, তেওঁক সম্পূৰ্ণ বা আংশিক ক্ষতিপূৰণ দিয়াৰ promise বলবৎযোগ্য, যদি (i) সেৱা স্বেচ্ছাই আগবঢ়োৱা হয়, (ii) promisor-ৰ বাবে আগবঢ়োৱা হয়, (iii) সেৱাৰ সময়ত promisor অস্তিত্বত আছিল, (iv) promisor-এ ক্ষতিপূৰণ দিব বিচাৰিছিল — P-এ R-ৰ হেৰুৱা wallet ঘূৰাই দিলে R-ৰ ₹10,000-ৰ promise বাধ্যতামূলক; খুৰাই গোচৰ জিকাত সহায় কৰাৰ পিছত ভতিজাৰ ₹10,000-ৰ promise বৈধ।

Sec 25(3) — time-barred debt: limitation-ৰ ফলত বাধাপ্ৰাপ্ত ঋণ পৰিশোধৰ লিখিত promise, যিটো promise কৰা ব্যক্তি বা তেওঁৰ authorised agent-এ স্বাক্ষৰ কৰিছে, consideration অবিহনেও বৈধ — কিন্তু কেৱল প্ৰতিশ্ৰুত পৰিমাণৰ বাবেহে বলবৎযোগ্য: ₹60,000-ৰ barred debt-ৰ বিপৰীতে ₹50,000-ৰ লিখিত স্বাক্ষৰিত promise কেৱল ₹50,000-ৰ বাবেহে বলবৎযোগ্য।

বাকী ব্যতিক্ৰম: agency — agency সৃষ্টিৰ বাবে কোনো consideration নালাগে (Sec 185); completed gift — Explanation 1 to Sec 25: donor আৰু donee-ৰ মাজত প্ৰকৃততে দিয়া কোনো gift-ৰ বৈধতাত ইয়াৰ কোনো প্ৰভাৱ নপৰে (হস্তান্তৰিত gift বৈধ; কেৱল gift-ৰ নিছক promise-ৰ বাবেহে Sec 25(1)-ৰ চৰ্ত লাগে); bailment (Sec 148) — কোনো উদ্দেশ্যত goods-ৰ delivery, উদ্দেশ্য পূৰণৰ পিছত ঘূৰাই দিয়া বা নিৰ্দেশমতে ব্যৱস্থা কৰাৰ চৰ্তত — consideration নালাগে (জমা ৰখা goods-ৰ বাবে গুদামৰ চাবি হস্তান্তৰ); charity — promise-ৰ ভৰসাত promisee-এ দায় লোৱা হ'লেহে বলবৎযোগ্য (Kedarnath v. Gorie Mohammad; সংস্কাৰত খৰচ কৰা মন্দিৰৰ সম্পাদকে প্ৰতিশ্ৰুত ₹1,00,000 দাবী কৰিব পাৰে — একো খৰচ নহ'লে দাবী নাই)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 25(1)-ৰ চাৰিটা চৰ্ত: (i) natural love and affection, (ii) পক্ষসমূহ নিকট আত্মীয়, (iii) লিখিত, (iv) registered।
- Sec. 25(3): time-barred debt পৰিশোধৰ promise লিখিত হ'ব লাগিব আৰু ঋণী বা তেওঁৰ authorised agent-এ স্বাক্ষৰ কৰিব লাগিব; কেৱল প্ৰতিশ্ৰুত পৰিমাণৰ বাবেহে বলবৎযোগ্য।
- ব্যতিক্ৰমৰ তালিকা: 25(1); 25(2); 25(3); agency (Sec. 185); completed gifts; bailment (Sec. 148); charity।

TQ 4.2 • PYQ 2024-Sep [3] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 65 7x সোধা হৈছে

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- প্ৰতিটো ব্যতিক্ৰমে কিয় Sec. 25-ক অতিক্ৰম কৰে, প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ বাবে এটাকৈ SM উদাহৰণৰ সৈতে ব্যাখ্যা কৰক।
- ফান্দ: COMPLETED gift-ত consideration নালাগে, কিন্তু gift-ৰ নিছক PROMISE কেৱল Sec. 25(1)-ৰ সকলো চৰ্ত পূৰণ হ'লেহে বলবৎযোগ্য -- বন্ধু 'নিকট আত্মীয়' নহয়।

TQ 4.1 • PYQ 2021-Jan [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 63 4x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • ৪টা প্ৰশ্ন

- Time-barred debt: লিখিত, স্বাক্ষৰিত promise → বাধ্যতামূলক, কেৱল প্ৰতিশ্ৰুত অংকৰ বাবে (Rs. 60,000-ৰ ভিতৰত Rs. 50,000)।
- Charity: promise-ৰ ভৰসাত promisee-এ দায় লোৱা হ'লেহে বলবৎযোগ্য (Kedarnath); একো খৰচ নহ'লে দাবী নাই।
- Gifts: জন্মদিনত হস্তান্তৰ কৰা iPhone = বৈধ completed gift; বন্ধুক সোণৰ আঙুঠি দিয়াৰ promise = unenforceable; নিকট আত্মীয় + লিখিত + registered হ'লে উত্তৰ ওলোটাই হয়।
- অতীতৰ স্মৃতিসেৱা (হেৰুৱা নথি ঘূৰাই দিয়া): পিছত ক্ষতিপূৰণৰ promise u/s 25(2) বাধ্যতামূলক -- চাৰিটা অপৰিহাৰ্য উপাদান পৰীক্ষা কৰক।

CSQ 4.3 • PYQ 2024-Sep [1] (a) (iii) {C} • Case Scenario • 2M • Pg 68

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 4.6 • PYQ 2026-Jan [4] (a) (i) • Case Scenario • 2M • Pg 71

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 4.7 • PYQ 2026-Jan [4] (a) (ii) • Case Scenario • 2M • Pg 71

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 4.8 • PYQ 2026-Jan [4] (a) (iii) • Case Scenario • 3M • Pg 72

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 4.1 • PYQ 2020-Nov [3] (c) (ii) • Case Scenario • 6M • Pg 67 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.2 • MTP 2024-Jul [4] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 67 **5x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.4 • RTP 2025-May [2] • Case Scenario • --- • Pg 69

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.5 • RTP 2026-Jan [3] • Case Scenario • --- • Pg 70

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

গোট 2.3: Valid Contract-ৰ অন্যান্য অপৰিহাৰ্য উপাদান (Other Essential Elements of Valid Contract)

Other Essential Elements of Valid Contract

P2-C2-U2.3 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 1 • শ্ৰেণী A • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 22.6% • 53টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Capacity to Contract

P2-C2-U2.3-T01 • Topic 1: Capacity to Contract

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 3-ৰ Section 3.1 'Capacity to Contract' অধ্যয়ন কৰক: Sec. 11 (কোন competent), minor's agreement সম্পৰ্কীয় নিয়ম (Mohori Bibi vs. Dharmo Das Ghose), Sec. 12 (sound mind), Sec. 68 (necessaries) আৰু disqualified persons।

টোকা

Sec 11 — কোন competent: প্রতিজন ব্যক্তি যি (a) majority লাভ কৰিছে (18 বছৰ পূৰ্ণ — Indian Majority Act, 1875), (b) sound mind-ৰ অধিকাৰী, আৰু (c) তেওঁৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য কোনো আইনে contract কৰিবলৈ disqualified কৰা নাই।

Minor's agreement — void ab-initio: Mohori Bibi vs. Dharmo Das Ghose (1903) — minor-ৰ mortgage void বুলি ৰায়, ঋণদাতাক টকা ঘূৰাই দিবলৈ minor দায়ী নহয়; majority লাভ কৰাৰ পিছতো ratification নহয় (পুৰণি note-ৰ সলনি নতুন note consideration-ৰ অভাৱত void); কিন্তু minor beneficiary হ'ব পাৰে (CAN) — তেওঁৰ সপক্ষে সম্পাদিত promissory note বা mortgage তেওঁ বলবৎ কৰিব পাৰে; সকলো partners-ৰ consent-ত তেওঁক partnership-ৰ সুবিধাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি (Sec 30, Partnership Act), কিন্তু তেওঁ partner হ'ব নোৱাৰে।

Estoppel নাই: মিছাকৈ majority দাবী কৰাৰ পিছতো minor-এ সদায় minority-ৰ যুক্তি দিব পাৰে — এনেদৰে লোৱা ঋণ ঘূৰাই দিবলৈ দায়ী নহয়; টকা এতিয়াও খৰচ নোহোৱাকৈ থাকিলেহে ঘূৰাই দিবলৈ ক'ব পাৰি, ইতিমধ্যে খৰচ হোৱা পৰিমাণৰ বাবে কেতিয়াও দায়ী নহয়।

Necessaries (Sec 68): কেৱল minor-ৰ সম্পত্তি (PROPERTY) দায়ী — কোনো ব্যক্তিগত দায় নাই, আৰু মূল্যতকৈ অধিক কেতিয়াও নহয়; দুটা চৰ্ত: জীৱনৰ মৰ্যাদা অনুসৰি তেওঁৰ ভৰণ-পোষণৰ বাবে goods যুক্তিসংগতভাৱে প্ৰয়োজনীয়, আৰু পৰ্যাপ্ত বিদ্যমান যোগান নাই; শিক্ষা আৰু অন্ত্যেষ্টিকৰ খৰচ অন্তৰ্ভুক্ত, বিলাসী সামগ্ৰী বাদ — মাপকাঠী উপযোগিতা, শোভা নহয় (Shruti-ৰ ₹70,000-ৰ laptop — আদায় কেৱল তাইৰ ₹20,000-ৰ সম্পদলৈকে)।

অন্যান্য নিয়ম: minor agent হ'ব পাৰে কিন্তু তেওঁৰ principal-ৰ প্ৰতি কোনো দায় বহন নকৰে; পিতৃ-মাতৃৰ agent হিচাপে কাম নকৰিলে তেওঁলোকক আবদ্ধ কৰিব নোৱাৰে; প্ৰাপ্তবয়স্কৰ সৈতে joint contract-ত কেৱল প্ৰাপ্তবয়স্কজন দায়ী (Sain Das vs. Ram Chand); minor-ৰ adult surety দায়ী (IS) — surety আৰু তৃতীয় পক্ষৰ মাজত প্ৰত্যক্ষ contract; specific performance নাই, insolvency নাই, shareholding নাই (guardian-ৰ জৰিয়তে fully paid shares-ৰ transfer/transmission বাদে); torts-ত minor দায়ী। **Sec 12 sound mind (SM):** “a person is said to be of sound mind for the purposes of making a contract if, at the time when he makes it is capable of understanding it and of forming a rational judgement as to its effect upon his interests” — unsound mind-ৰ ব্যক্তিয়ে কৰা contract VOID; সাধাৰণতে unsound কিন্তু মাজে মাজে sound ব্যক্তিয়ে sound অৱস্থাত contract কৰিব পাৰে (lucid-interval নিয়ম; প্ৰলাপগ্ৰস্ত/মদ্যপ ব্যক্তিয়ে নোৱাৰে); disqualified persons: foreign sovereigns and ambassadors, alien enemy, corporations, convicts, insolvents।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 3টা প্ৰশ্ন

- minor's agreement কিয় void ab-initio (Sec. 11, Mohori Bibi), তথাপি minor কেনেকৈ beneficiary হ'ব পাৰে, ব্যাখ্যা কৰক --- তেওঁৰ সপক্ষে সম্পাদিত promissory note/mortgage তেওঁ বলবৎ কৰিব পাৰে।
- Necessaries (Sec. 68): কেৱল minor-ৰ সম্পত্তি (PROPERTY) দায়ী, minor ব্যক্তিগতভাৱে কেতিয়াও নহয়, আৰু কেৱল তেওঁৰ জীৱনৰ মৰ্যাদাৰ উপযোগী necessities-ৰ বাবেহে --- গতিকে 'minor টকা দিবলৈ দায়ী' কথাষাৰ যিদৰে লিখা আছে সেইদৰে ভুল।

TQ 1.1 • PYQ 2018-May [2] (c) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 74	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 1.2 • RTP 2022-Nov [5] • Descriptive • --- • Pg 75	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.2 • PYQ 2021-Jul [1] (c) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 76	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 4টা প্রশ্ন

- কাঠামো: Sec. 11 + void ab-initio নিয়ম → তথ্য (fees/কিতাপৰ বাবে ঋণ = necessities → সম্পত্তি দায়ী; ব্যক্তিগত ঋণ → majority-ৰ পিছতো ratification নাই) → সিদ্ধান্ত।
- Agent হিচাপে minor: তেওঁৰ কাৰ্যই principal-ক আবদ্ধ কৰে, কিন্তু principal-ৰ প্ৰতি তেওঁ ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী নহয় (নিৰ্দেশিত দামতকৈ কমত Parth-এ Mukund-ৰ গাড়ী বিক্ৰী)।
- Unsound mind (Sec. 12): contract void --- ₹25,000-ত বিক্ৰী হোৱা ₹2,00,000-ৰ সম্পত্তিৰ পৰিস্থিতিত ইয়াক খটুৱাওক।

CSQ 1.1 • RTP 2020-May [9] • Case Scenario • --- • Pg 75	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.4 • PYQ 2021-Dec [3] (b) (i) • Case Scenario • 6M • Pg 77 3x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.6 • RTP 2023-Jun [4] • Case Scenario • --- • Pg 79 2x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.8 • PYQ 2025-Jan [1] (a) (iv) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 80	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 3টা প্রশ্ন

- Minor-ৰ surety: minor-ৰ নিজৰ contract void হ'লেও adult surety তৃতীয় পক্ষৰ ওচৰত দায়ী থাকে (IS) (প্রত্যক্ষ surety--creditor contract) --- দুয়োখন contract পৃথক কৰক।
- বয়সৰ মিছা বিবৃতি: minor-এ তথাপি minority-ৰ যুক্তি দিব পাৰে (estoppel নাই), খৰচ নোহোৱা টকা ঘূৰাই দিবলৈ ক'ব পাৰি, খৰচ হোৱা পৰিমাণৰ বাবে কেতিয়াও দায়ী নহয়।
- বহু-বিষয়ক প্রশ্নত একেলগে থাকে: necessities পৰীক্ষা (শ্ৰেণীৰ বাবে mobile/laptop), minor-এ পিতৃ-মাতৃৰ agent হিচাপে কাম নকৰিলে তেওঁলোক দায়ী নহয়, আৰু কেৱল সম্পত্তিৰ দায় --- প্ৰতিটো ক্ৰমে লওক।

CSQ 1.7 • MTP 2023-Nov [3] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 80	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.3 • RTP 2021-Nov [2] • Case Scenario • --- • Pg 76	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 1.5 • PYQ 2022-May [3] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 78 3x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন

বিষয় 2: Free Consent

P2-C2-U2.3-T02 • Topic 2: Free Consent

প্রথমে পঢ়ক Section 3.2 'Free Consent' পঢ়ক: Sec. 13-ৰ অধীনত consent-ৰ সংজ্ঞা (consensus ad idem — একে বস্তুত একে অর্থত), Sec. 14-ৰ অধীনত free consent, আৰু consent একেবাৰে নথকা বনাম consent স্বাধীনভাৱে নিদিয়াৰ ফলাফল।

টোকা

Consent (Sec 13, SM): “two or more persons are said to consent when they agree upon the same thing in the same sense” — consensus ad idem; লেনদেনৰ প্ৰকৃতি, যাৰ সৈতে লেনদেন সেই ব্যক্তি বা subject-matter সম্পৰ্কে মৌলিক ভুল থাকিলে পক্ষসমূহে কেতিয়াও একে অর্থত সন্মতি দিয়া নাছিল, গতিকে কোনো contract গঠন নহয় (একে নামৰ দুখন জাহাজ/দুজন ব্যক্তি — পক্ষসমূহ ad idem নহয়)।

Free consent (Sec 14): consent তেতিয়াহে free, যেতিয়া ই তলৰ কোনোটোৰ দ্বাৰা সৃষ্ট নহয়: (1) coercion — Sec 15, (2) undue influence — Sec 16, (3) fraud — Sec 17, (4) misrepresentation — Sec 18, (5) mistake — Secs 20-22 সাপেক্ষে।

ফলাফল: coercion, undue influence, fraud বা misrepresentation-ৰ দ্বাৰা সৃষ্ট consent → যাৰ consent এনেদৰে সৃষ্ট, সেই পক্ষৰ ইচ্ছাধীনে contract VOIDABLE; (দ্বিপাক্ষিক) mistake-ৰ দ্বাৰা দুষিত consent → agreement VOID; consensus ad idem সম্পূৰ্ণ অনুপস্থিত → contract একেবাৰেই নাই — ফলাফলৰ শব্দটো void, voidable নহয়।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Subject-matter-ৰ পৰিচয় সম্পৰ্কীয় পৰিস্থিতিৰ কাঠামো: Sec. 13 (একে বস্তুত একে অর্থত সন্মতি) আৰু Sec. 20 (অপৰিহাৰ্য তথ্যত দ্বিপাক্ষিক mistake-এ agreement void কৰে) উদ্ধৃত কৰক → পক্ষসমূহে বেলেগ বেলেগ flats/cars বুজাইছিল বুলি দেখুৱাওক → contract নাই/void বুলি সিদ্ধান্ত দিয়ক।
- পাৰ্থক্য: subject-matter সম্পৰ্কে দুয়োটা (BOTH) পক্ষই ভুল কৰিলে (flat 101 বনাম 102, ৰঙা গাড়ী বনাম ক'লা গাড়ী) agreement void; নিছক একপক্ষীয় mistake (Sec. 22)-এ contract বাতিল নকৰে।
- ফলাফলৰ শব্দটো মনত ৰাখক: consensus ad idem-ৰ অনুপস্থিতি = void agreement, voidable নহয়।

CSQ 2.2 • RTP 2023-Jun [1] (a) • Case Scenario • --- • Pg 82

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 2.1 • MTP 2022-Jun [1] (i) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 81

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Free Consent বিনষ্ট কৰা উপাদান (Elements Vitiating Free Consent)

P2-C2-U2.3-T03 • Topic 3: Elements Vitiating Free Consent

প্রথমে পঢ়ক Section 3.3 আয়ত্ত কৰক: Coercion (Sec. 15, ফলাফল Secs. 19/72), Undue Influence (Sec. 16,

ফলাফল Sec. 19A), Fraud (Sec. 17), Misrepresentation (Sec. 18), Mistake (Secs. 20-22), লগতে দুয়োখন পাঠ্য-তালিকা।

টোকা

Coercion (Sec 15, SM): “the committing, or threatening to commit, any act forbidden by the Indian Penal Code or the unlawful detaining, or threatening to detain any property, to the prejudice of any person whatever, with the intention of causing any person to enter into an agreement” — কোনো পক্ষৰ পৰা অহা বা আনটো পক্ষক লক্ষ্য কৰি হোৱাটো আৱশ্যক নহয়; আত্মহত্যাৰ ভাবুকি coercion হয় (IS) (আত্মহত্যা IPC-ত নিষিদ্ধ, শাস্তিযোগ্য নহ'লেও); release আদায়ৰ বাবে agent-এ principal-ৰ হিচাপৰ বহী আটক কৰি ৰখা = coercion; ফলাফল — voidable (Sec 19) আৰু প্ৰাপ্ত টকা/বস্তু ঘূৰাই দিবই লাগিব (Sec 72)।

Undue influence (Sec 16, SM): “A contract is said to be induced by ‘undue influence’ where the relations subsisting between the parties are such that one of the parties is in a position to dominate the will of the other and he uses that position to obtain an unfair advantage over the other”; ইচ্ছাৰ ওপৰত আধিপত্য (dominate) কৰিব পৰা চাৰিটা অৱস্থান: (a) প্রকৃত/আপাত কর্তৃত্ব (মালিক-চাকৰ, দেউতা-পুত্ৰ), (b) fiduciary relationship (solicitor-client, গুৰু-শিষ্য, trustee-beneficiary), (c) মানসিক যন্ত্ৰণা (অসুখ বা বাৰ্ধক্যত দুৰ্বল ৰোগীৰ ওপৰত চিকিৎসক), (d) unconscionable bargains (গাঁৱৰ মহাজনৰ নতুন ঋণ; কিন্তু বেংকৰ উচ্চ বজাৰ-হাৰৰ সূত সাধাৰণ ব্যৱসায়, undue influence নহয়); ফলাফল (Sec 19A) — voidable; আদালতে সম্পূৰ্ণৰূপে বা ন্যায্য চৰ্তত বাতিল কৰিব পাৰে (₹1,00,000 অগ্ৰিমৰ বাবে ₹2,00,000-ৰ bond বাতিল); ক্ষতিগ্ৰস্ত পক্ষই আধিপত্য + অৱস্থানৰ ব্যৱহাৰ + অন্যায্য লেনদেন প্ৰমাণ কৰিব লাগিব, তাৰ পিছত প্ৰমাণৰ দায়িত্ব সলনি হয়।

Fraud (Sec 17): প্ররঞ্চনা বা প্রবোচনাৰ উদ্দেশ্যে কৰা পাঁচটা কাৰ্য: (1) সত্য বুলি বিশ্বাস নকৰা ব্যক্তিৰ দ্বাৰা তথ্যৰ মিছা ইংগিত, (2) কোনো তথ্যৰ সক্ৰিয় গোপন, (3) পালনৰ কোনো ইচ্ছা নথকাকৈ কৰা promise, (4) প্ররঞ্চনাৰ উপযোগী আন যিকোনো কাৰ্য, (5) আইনে বিশেষভাৱে প্ররঞ্চনামূলক বুলি ঘোষণা কৰা কাৰ্য/বৰ্জন; নিছক নীৰৱতা fraud নহয় (NOT) — ব্যতিক্ৰম: (1) ক'বলগীয়া দায়িত্ব (নিলামত বিক্ৰী কৰা অসুস্থ ঘোঁৰা — fraud নহয়; কিন্তু ক্ৰেতা বিক্ৰেতাৰ জীয়েক হ'লে — ক'বলগীয়া দায়িত্ব, fraud), (2) কথাৰ সমতুল্য নীৰৱতা (“If you do not deny it, I shall assume the horse is sound”); ফলাফল — voidable, ক্ষতিগ্ৰস্ত পক্ষই rescind কৰিব পাৰে, damages-ৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে, বা representation সঁচা বুলি ধৰি performance দাবী কৰিব পাৰে; প্ররঞ্চিত পক্ষই সাধাৰণ সতৰ্কতাৰে সত্য জানিব পাৰিলে, বা fraud-এ consent-ৰ কাৰণ নহ'লে voidable নহয় (NOT)।

Misrepresentation (Sec 18): (1) এনে মিছা বিবৃতি যাক বক্তাই সত্য বুলি বিশ্বাস কৰে কিন্তু তেওঁৰ তথ্যই তাক সমৰ্থন নকৰে (পৰীক্ষা নকৰাকৈ motorcycle “in excellent condition” বুলি কোৱা), (2) প্ররঞ্চনাৰ উদ্দেশ্য নোহোৱাকৈ কৰ্তব্য ভংগ যাৰ ফলত সুবিধা লাভ হয়, (3) নিৰ্দোষভাৱে আনটো পক্ষক subject-matter সম্পৰ্কে ভুল কৰোৱা — ফলাফল: voidable, rescission/restitution কিন্তু কোনো damages নাই (NO)। **Mistake (Secs 20-22):** agreement-ৰ বাবে অপৰিহাৰ্য তথ্যগত বিষয়ত দ্বিপাক্ষিক mistake → VOID (Sec 20 — subject-matter-ৰ গুণ, অস্তিত্ব, পৰিচয়, title, দাম, পৰিমাণ); একপক্ষীয় mistake → contract

voidable নহয় (Sec 22); Indian law সম্পৰ্কে mistake — কোনো প্ৰতিকাৰ নাই (Sec 21); বিদেশী আইন সম্পৰ্কে mistake = তথ্যগত mistake, agreement void।

Coercion (Sec 15)	Undue influence (Sec 16)
শাৰীৰিক বল বা ভাবুকিয়ে consent দিবলৈ বাধ্য কৰে	নৈতিক বা মানসিক হেঁচা
IPC-এ নিষিদ্ধ কৰা কাৰ্য বা সম্পত্তিৰ বেআইনী আটক	কোনো illegal কাৰ্য বা অপৰাধমূলক ভাবুকি জড়িত নাথাকে
Parties-ৰ মাজত কোনো সম্পৰ্কৰ প্ৰয়োজন নাই	Parties-ৰ মাজত কিবা সম্পৰ্ক থকাটো একান্ত প্ৰয়োজনীয়
Contract-ৰ বাহিৰৰ stranger-ৰ পৰাও আহিব পাৰে	সদায় contract-ৰ parties-ৰ মাজতহে প্ৰয়োগ হয়
Voidable; লাভ কৰা benefit ঘূৰাই দিবই লাগিব (Secs 64, 72)	Voidable, বা set aside/সংশোধিত ৰূপত enforced; refund court-ৰ discretion-ত

Fraud (Sec 17)	Misrepresentation (Sec 18)
সত্য লুকুৱাই প্ৰতাৰণা কৰাৰ উদ্দেশ্য	প্ৰতাৰণাৰ কোনো উদ্দেশ্য নাই
Maker-এ statement-টো অসত্য বুলি বিশ্বাস কৰে	Maker-এ statement-টো সত্য বুলি বিশ্বাস কৰে
Injured party-এ repudiate আৰু (AND) damages দাবী কৰিব পাৰে	কেৱল repudiation/restitution — damages নাই (NO)
Injured party-ৰ সত্য জানিব পৰাৰ উপায় আছিল — এই defence নচলে	Injured party-ৰ সত্য জানিব পৰাৰ উপায় আছিল বুলি plead কৰিব পাৰি

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 16-ৰ চাৰিটা 'position to dominate the will' পৰিস্থিতি মুখস্থ কৰক: প্ৰকৃত/আপাত কৰ্তৃত্ব, fiduciary relationship, মানসিক যন্ত্ৰণা, unconscionable bargains।
- Section মানচিত্ৰ: coercion 15, undue influence 16, fraud 17, misrepresentation 18, ফলাফল 19/19A, mistake 20-22, coercion-ত ঘূৰাই দিয়া 72।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 9টা প্ৰশ্ন

- Fraud (Sec. 17): পাঁচটা কাৰ্য --- মিছা ইংগিত, সক্ৰিয় গোপন, পালনৰ ইচ্ছা নথকা promise, প্ৰৱঞ্চনাৰ উপযোগী কাৰ্য, আইনে প্ৰৱঞ্চনামূলক বুলি ঘোষণা কৰা কাৰ্য/বৰ্জন; ফলাফল --- voidable, লগতে damages।
- 'নিছক নীৰৱতা' fraud নহয় --- ব্যতিক্ৰম: ক'বলগীয়া দায়িত্ব, আৰু কথাৰ সমতুল্য নীৰৱতা; প্ৰৱঞ্চিত পক্ষই সাধাৰণ সতৰ্কতাৰে সত্য জানিব পাৰিলে voidable নহয়।
- দুয়োখন তালিকা আয়ত্ত কৰক: fraud বনাম misrepresentation (উদ্দেশ্য, জ্ঞান, damages) আৰু coercion বনাম undue influence (শাৰীৰিক বনাম নৈতিক চাপ, সম্পৰ্ক)।
- Coercion (Sec. 15): IPC-ত নিষিদ্ধ কাৰ্য বা সম্পত্তিৰ বেআইনী আটক; আত্মহত্যাৰ ভাবুকি coercion হয় (IS); ফলাফল --- voidable (Sec. 19), টকা ঘূৰাই দিব লাগিব (Sec. 72)।

TQ 3.2 • RTP 2019-May [2] (i) (a) • Descriptive • --- • Pg 83	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 3.10 • PYQ 2025-May [5] (c) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 90 2x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 3.1 • PYQ 2018-May [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 82	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.3 • PYQ 2019-Jun [2] (a) • Descriptive • 7M • Pg 83	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.4 • PYQ 2019-Jun [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 84	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.5 • PYQ 2019-Nov [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 86 2x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.7 • PYQ 2020-Nov [2] (a) • Descriptive • 7M • Pg 87 3x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.9 • PYQ 2023-Dec [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 89 3x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.11 • PYQ 2025-Sep [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 90	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 10টা প্ৰশ্ন

- কাঠামো: দূষিত কৰা উপাদান চিনাক্ত কৰক → section আৰু সংজ্ঞা → ফলাফল (ক্ষতিগ্ৰস্ত পক্ষৰ ইচ্ছাধীনে voidable; undue influence-ৰ বাবে Sec. 19A) → সিদ্ধান্ত।
- তথ্যৰ আৰ্হি: নম্বৰ/পদোন্নতিৰ বাবে শিক্ষক/নিয়োগকৰ্তাই বিক্ৰীলৈ প্ৰৰোচিত কৰা = undue influence; যন্ত্ৰণাত থকা ৰোগীৰ পৰা চিকিৎসকে লোৱা ₹5,000-ৰ note = unconscionable; বন্দুকৰ মুখত/মিছা অপৰাধমূলক গোচৰৰ ভাবুকি = coercion।
- Misrepresentation (সচল meters, motorcycle 'in good condition'): voidable, rescission কিন্তু কোনো damages নাই (NO); নিজে goods পৰীক্ষা কৰা ক্ৰেতাই (ভণ্ডা মেজৰ ভৰি) বাতিল কৰিব নোৱাৰে।

TQ 3.8 • RTP 2021-May [1] (I) • Descriptive • --- • Pg 89	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
---	-----------------------------------	-----

CSQ 3.4 • RTP 2022-Nov [2] (i) • Case Scenario • --- • Pg 94	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 3.6 • MTP 2023-May [3] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 96	4× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 3.7 • PYQ 2023-Jun [3] (b) (i) • Case Scenario • 2M • Pg 97	4× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 3.1 • RTP 2021-May [3] • Case Scenario • --- • Pg 91	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.2 • MTP 2022-Mar [3] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 92		LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • RTP 2022-May [3] • Case Scenario • --- • Pg 93		LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.5 • RTP 2022-Nov [3] • Case Scenario • --- • Pg 95	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.9 • RTP 2025-Jan [6] (ii) • Case Scenario • --- • Pg 98	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.11 • RTP 2026-May [4] • Descriptive • --- • Pg 100		LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 2টা প্রশ্ন

- নিলাম/নীৰৱতা (অসুস্থ ঘোঁৰা): নিছক নীৰৱতা = fraud নহয়; ক'বলগীয়া দায়িত্ব (ক্রেতা জীয়েক) = fraud; 'অস্বীকাৰ নকৰিলে ঘোঁৰাটো সুস্থ বুলি ধৰি ল'ম' = কথাত সমতুল্য নীৰৱতা = fraud।
- বিক্ৰীৰ শৃংখল: নিজে প্ৰৱঞ্চিত বিক্ৰেতাই নিৰ্দোষভাৱে একেটা বিবৃতি দোহৰালে সেয়া misrepresentation, fraud নহয় --- কোনে কাৰ বিৰুদ্ধে rescind কৰিব আৰু damages পোৱা যাব নে নাই, চিনাক্ত কৰক।

CSQ 3.8 • MTP 2024-Jul [1] (a) (ii) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 97 asked	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.10 • RTP 2025-May [3] • Case Scenario • --- • Pg 98	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Object আৰু Consideration-ৰ বৈধতা (Legality of Object and Consideration)

P2-C2-U2.3-T04 • Topic 4: Legality of Object and Consideration

প্ৰথমে পঢ়ক Section 3.4 অধ্যয়ন কৰক: Sec. 23-ৰ অধীনত unlawful consideration/object-ৰ ছটা শ্ৰেণী, public policy-বিৰোধী agreements, আৰু Sec. 24 (আংশিকভাৱে unlawful consideration)।

টোকা

Sec 23 — unlawful consideration/object-ৰ ছটা শ্ৰেণী: (1) আইনে নিষিদ্ধ কৰা (যৌতুক, 17 বছৰীয়া ল'ৰাৰ বিবাহ); (2) এনে প্ৰকৃতিৰ যে অনুমতি দিলে কোনো আইনৰ বিধান ব্যৰ্থ হ'ব (revenue-defaulter-এ B-ৰ জৰিয়তে নিজৰ estate পুনৰ ক্ৰয় কৰা); (3) প্ৰৱঞ্চনামূলক (fraud-ৰে অৰ্জিত লাভ ভগাই লোৱা); (4) আনৰ শৰীৰ বা সম্পত্তিৰ ক্ষতি জড়িত (copyright উলংঘা কৰি কিতাপ ছপা; দৈনিক শাৰীৰিক শ্ৰমেৰে ঋণ

পৰিশোধ = দাসত্ব); (5) অনৈতিক (বিবাহৰ promise-ৰ সৈতে বিবাহ-বিচ্ছেদৰ বাবে অগ্রিম টকা — আদায়যোগ্য নহয়); (6) public policy-বিৰোধী — প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰত agreement VOID।

Public policy-বিৰোধী agreements: (1) শত্ৰুৰ সৈতে বাণিজ্য; (2) stifling prosecution — consideration-ৰ বিনিময়ত গোচৰ প্ৰত্যাহাৰ void, কিন্তু CrPC অনুসৰি compoundable offences-ৰ আপোচ অনুমোদিত, uncompoundable-ৰ নহয়; (3) maintenance (নিজৰ স্বাৰ্থ নথকাকৈ গোচৰত সহায়) আৰু champerty (প্ৰাপ্ত ধনৰ অংশৰ বিনিময়ত গোচৰৰ খৰচ বহন) — যুক্তিসংগত আৰু bona fide হ'লেহে বৈধ, বিদ্বেষপূৰ্ণ হ'লে নহয়; (4) চৰকাৰী পদ আৰু উপাধিৰ বেপাৰ — আন কোনোবাই পদটো পাবলৈ কোনো public servant-ক অৱসৰ ল'বলৈ প্ৰৰোচিত কৰিবলৈ, বা Padma Vibhushan-ৰ দৰে উপাধি লাভৰ বাবে টকা — void, কাৰণ ই যোগ্যতাভিত্তিক নিযুক্তিত হস্তক্ষেপ কৰে; (5) একচেটিয়া অধিকাৰ (monopolies) সৃষ্টি কৰা agreements; (6) marriage brokerage (পাৰিশ্ৰমিকৰ বিনিময়ত বিবাহৰ ঘটকালি; কেৱল তথ্য যোগান ধৰা marriage bureau ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয়); (7) ন্যায়িক প্ৰক্ৰিয়াত হস্তক্ষেপ — বিচাৰ বিষয়াক পক্ষপাতমূলক/দুৰ্নীতিগ্ৰস্ত আচৰণলৈ প্ৰৰোচনা, সাক্ষীক অনুপস্থিত থাকিবলৈ টকা দিয়া; (8) দায়িত্ববিৰোধী স্বাৰ্থ — agent-এ গোপন পাৰিশ্ৰমিক লোৱা, ব্যক্তিগত ধনৰ বিনিময়ত manager-এ contract অনুমোদন কৰা।

Sec 24 — আংশিকভাৱে unlawful: এটা বা একাধিক object-ৰ বাবে একক consideration-ৰ কোনো অংশ, বা একক object-ৰ বাবে একাধিক consideration-ৰ যিকোনো এটা unlawful হ'লে agreement void; legal অংশটো illegal অংশৰ পৰা পৃথক কৰিব পাৰিলে (CAN) ভাল অংশটো বহাল থাকে; পৃথক কৰিব নোৱাৰিলে সম্পূৰ্ণ void।

উত্তৰত ব্যৱহাৰ: Sec 23-ৰ শ্ৰেণী চিনাক্ত কৰক → তথ্যত খটুৱাওক → void আৰু প্ৰদত্ত টকা আদায়যোগ্য নহয় বুলি সিদ্ধান্ত দিয়ক (পুত্ৰৰ চাকৰিৰ বাবে এজন বিষয়াক দিয়া Harish-ৰ ₹15,000 আদায় কৰিব পৰা নগ'ল — চৰকাৰী পদৰ বেপাৰ)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 23-ৰ ছটা শ্ৰেণী হ'বহ তালিকাভুক্ত কৰক: আইনে নিষিদ্ধ; আইনৰ বিধান ব্যৰ্থ কৰিব; প্ৰৱঞ্চনামূলক; শৰীৰ বা সম্পত্তিৰ ক্ষতি জড়িত; অনৈতিক; public policy-বিৰোধী।
- Public-policy তালিকা মুখস্থ কৰক: শত্ৰুৰ সৈতে বাণিজ্য, stifling prosecution, maintenance & champerty, চৰকাৰী পদ/উপাধিৰ বেপাৰ, একচেটিয়া অধিকাৰ, marriage brokerage, ন্যায়িক প্ৰক্ৰিয়াত হস্তক্ষেপ, দায়িত্ববিৰোধী স্বাৰ্থ।

TQ 4.2 • PYQ 2026-Jan [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 101 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

TQ 4.3 • PYQ 2026-Jan [6] (Or) (b) • Descriptive • 6M • Pg 103

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- চৰকাৰী পদৰ বেপাৰ: চৰকাৰী পদত নিযুক্তি/তাৰ পৰা অৱসৰৰ বাবে টকা, বা Padma Vibhushan-ৰ দৰে উপাধি লাভ void --- ৰাজহুৱা স্বাৰ্থত যোগ্যতাভিত্তিক নিযুক্তি প্ৰয়োজন।

- Stifling prosecution: consideration-ৰ বিনিময়ত অপৰাধমূলক গোচৰ প্ৰত্যাহাৰ uncompoundable offences-ত void; CrPC অনুসৰি compoundable offences-ৰ আপোচ অনুমোদিত।

TQ 4.1 · PYQ 2023-Dec [2] (a) · Descriptive · 7M · Pg 101

2× সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 4টা প্ৰশ্ন

- কাঠামো: Sec. 23-ৰ শ্ৰেণী চিনাক্ত কৰক → তথ্যত খটুৱাওক → void, প্ৰদত্ত টকা আদায়যোগ্য নহয় বুলি সিদ্ধান্ত দিয়ক।
- পৰিচিত পৰিস্থিতি: আন কোনোবাই পদ পাবলৈ স্বেচ্ছা-অৱসৰৰ বাবে ₹10 লাখ = চৰকাৰী পদৰ বেপাৰ; বিচাৰ বিষয়াক ধন দিয়া = ন্যায়িক প্ৰক্ৰিয়াত হস্তক্ষেপ; চোৰাং কাৰবাৰ = আইনে নিষিদ্ধ।
- যুক্তিসংগত স্থানীয় সীমাৰ ভিতৰত goodwill-বিক্ৰীৰ বাধাই Sec. 27-ৰ বৈধ ব্যতিক্ৰম (EXCEPTION) --- সিদ্ধান্তৰ আগতে যুক্তিসংগততা পৰীক্ষা কৰক (Rishabh--Omkar পৰিস্থিতি)।

CSQ 4.5 · RTP 2026-Jan [4] · Case Scenario · --- · Pg 107

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 4.1 · PYQ 2020-Nov [1] (a) {C} · Case Scenario · 4M · Pg 104 asked

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.2 · PYQ 2021-Jan [1] (a) {C} · Case Scenario · 4M · Pg 105 asked

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.4 · PYQ 2025-Jan [1] (a) (iii) {C} · Case Scenario · 7M · Pg 106

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক · 1টা প্ৰশ্ন

- মূল বনাম collateral contract: Z-ক হত্যাৰ agreement void; উদ্দেশ্য জানি (KNEW) W-এ দিয়া ঋণো সমানে দুষিত আৰু আদায়যোগ্য নহয় --- প্ৰতিটো সম্পৰ্ক পৃথকে খতিয়াই চাওক।
- মিশ্ৰ ক্ষেত্ৰত Sec. 24: একক consideration-ৰ কোনো অংশ unlawful হ'লে আৰু সেয়া পৃথক কৰিব নোৱাৰিলে সম্পূৰ্ণ agreement void।

CSQ 4.3 · PYQ 2022-Nov [1] (a) {C} · Case Scenario · 4M · Pg 106 asked

LEVEL II

বিশ্লেষণ (Analysis)

মধ্যমীয়া

বিষয় 5: Void Agreements

P2-C2-U2.3-T05 · Topic 5: Void Agreements

প্ৰথমে পঢ়ক

Section 3.5 'Void Agreements' অধ্যয়ন কৰক: restraint of marriage (Sec. 26), goodwill ব্যতিক্ৰমৰ সৈতে restraint of trade (Sec. 27), restraint of legal proceedings (Sec. 28), uncertain agreements (Sec. 29), wagers (Sec. 30), আৰু legal/illegal reciprocal promises (Sec. 57)।

টোকা

স্পষ্টভাৱে void: minor বাদে আন যিকোনো ব্যক্তিৰ restraint of marriage (Sec 26); restraint of legal proceedings (Sec 28) — আদালতৰ জৰিয়তে অধিকাৰ বলবৎ কৰাত সম্পূৰ্ণ বাধা দিয়া বা limitation-ৰ সময়সীমা হ্ৰাস কৰা void, কিন্তু বিবাদ (বৰ্তমান বা ভৱিষ্যতৰ, লিখিতভাৱে) arbitration-লৈ প্ৰেৰণ কৰিবলৈ সন্মত হোৱা বৈধ; uncertain agreements (Sec 29) — নিশ্চিত কৰিব নোৱাৰিলে void (“a hundred tons of oil” void, বিক্ৰেতাই কেৱল নাৰিকল তেলৰ ব্যৱসায় কৰিলে বৈধ)।

Restraint of trade (Sec 27): কাৰোবাক বৈধ বৃত্তি, বাণিজ্য বা ব্যৱসায় চলোৱাত বাধা দিয়া agreement সেই পৰিমাণলৈ (TO THAT EXTENT) void; ব্যতিক্ৰম: (1) goodwill বিক্ৰী — ক্ৰেতাই একে ধৰণৰ ব্যৱসায় চলাই থকালৈকে বিক্ৰেতাই নিৰ্দিষ্ট যুক্তিসংগত স্থানীয় সীমাৰ ভিতৰত একে ধৰণৰ ব্যৱসায় নকৰিবলৈ সন্মত হ'ব পাৰে; (2) বিদায়ী partner-ৰ যুক্তিসংগত বাধা (Sec 36, Partnership Act) আৰু partnership চলি থকা সময়ত partners-ৰ non-compete (Sec 11); (3) চাকৰিৰ কাৰ্যকালত (DURING) প্ৰতিযোগিতা নকৰাৰ কৰ্মচাৰীৰ covenant (surgeon-ৰ সহায়কক 3 বছৰৰ কাৰ্যকালৰ বাবে বাধা); সমগ্ৰ উৎপাদন এজন পাইকাৰী ব্যৱসায়ীক বিক্ৰী বা বিক্ৰেতাসকলৰ মাজত ন্যূনতম-মূল্যৰ agreements বাধা নহয়।

Wager (Sec 30): অনিশ্চিত ঘটনাৰ নিষ্পত্তিৰ ওপৰত টকা বা টকাৰ সমমূল্য দিয়াৰ agreement; অপৰিহাৰ্য উপাদান — (1) টকা/টকাৰ সমমূল্য দিয়াৰ promise, (2) অনিশ্চিত ঘটনা, (3) জয়-পৰাজয়ৰ পাৰস্পৰিক সম্ভাৱনা, (4) ঘটনাৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ নাই, (5) বাজিৰ বাহিৰে আন কোনো স্বার্থ নাই; ফলাফল — void, জিকা পৰিমাণ আদায়ৰ বাবে গোচৰ নচলে; wagers-ৰ অন্তৰ্ভুক্ত: লটাৰী (Government-অনুমোদিত হ'লেও — Sec 294A IPC, collateral লেনদেনো দুষিত), সম্পাদকে ৰখা সমাধানৰ সৈতে মিলোৱা crossword বঁটা (State of Bombay vs. R.M.D. Chamarbaugwala), shares/goods-ত দামৰ পাৰ্থক্য নিষ্পত্তিৰ ফাটকা লেনদেন, বঁটা ₹500-তকৈ কম হোৱা ঘোঁৰা দৌৰৰ বাজি।

Wager নহয়: (1) chit funds; (2) delivery উদ্দেশ্য থকা বাণিজ্যিক/share লেনদেন; (3) দক্ষতাৰ খেল — দক্ষতাৰে নিৰ্ধাৰিত crossword, ছবি আৰু ক্ৰীড়া প্ৰতিযোগিতা, বঁটা ₹1,000-তকৈ অধিক নহয় (Prize Competition Act, 1955); (4) ঘোঁৰা দৌৰৰ বিজয়ীৰ বাবে ₹500 বা তাতকৈ অধিক plate/বঁটালৈ বৰঙণি; (5) contracts of insurance (contingent contracts)।

Contract of insurance	Wagering agreement
লোকচান পূৰণ (indemnify) কৰাৰ contract	অনিশ্চিত ঘটনা ঘটা/নঘটাৰ ওপৰত ধন দিয়াৰ promise
পাৰস্পৰিক consideration — premium আৰু ক্ষতিপূৰণ	কোনো consideration নাই — কেৱল ধনৰ বাবে জুৱা
Insured-ৰ জীৱন/সম্পত্তি insurable interest থাকে	কোনো interest নাই — আনৰ জীৱন বা সম্পত্তিৰ ওপৰত বাজি
Insured-ক ক্ষতিপূৰণ দিয়ে (life insurance-ৰ বাহিৰে)	অনিশ্চিত ঘটনাত হৰাজনে নিৰ্দিষ্ট ধন দিয়ে

Risk-ৰ বৈজ্ঞানিক/actuarial গণনাৰ ভিত্তিত premium	কোনো যুক্তিসংগত গণনা নাই
Valid, enforceable, সমাজৰ বাবে হিতকৰ	Void, unenforceable, ৰাজহুৱা কল্যাণৰ বিৰোধী

Secs 57-58: আংশিক legal আৰু আংশিক illegal reciprocal promises — প্রথম (legal) অংশ valid contract, দ্বিতীয় অংশ void agreement (₹50,00,000-ত ঘৰ বিক্ৰী বৈধ; জুৱাঘৰ হিচাপে ব্যৱহাৰ হ'লে অতিৰিক্ত ₹75,00,000 void — কেৱল legal অংশটো বলবৎ কৰক); এটা legal শাখাৰে বৈকল্পিক promise — কেৱল legal শাখাটোহে বলবৎযোগ্য (চাউল দিয়া বৈধ, চোৰাং কানি void)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Wager-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদান (Sec. 30): অনিশ্চিত ঘটনাত টকা দিয়াৰ promise, জয়/পৰাজয়ৰ পাৰস্পৰিক সম্ভাৱনা, নিয়ন্ত্ৰণ নাই আৰু আন কোনো স্বার্থ নাই --- void, জিকা পৰিমাণ আদায়ৰ বাবে গোচৰ নচলে।
- Wager বনাম Insurance তালিকা আয়ত্ত কৰক: insurable interest, mutual consideration, indemnity, actuarial premium, জনকল্যাণ।
- Sec. 29: uncertain agreement void, কিন্তু নিশ্চিত কৰিব পাৰিলে বৈধ ('hundred tons of oil' void, যদিহে বিক্ৰেতাি কেৱল নাৰিকল তেলৰ ব্যৱসায় নকৰে)।
- Wager নহয়: chit funds, delivery উদ্দেশ্য থকা share লেনদেন, দক্ষতাৰ খেল (বঁটা ≤ ₹1,000), ঘোঁৰা দৌৰৰ বঁটা ≥ ₹500, insurance।

TQ 5.1 • PYQ 2020-Nov [6] (a) • Distinguish Between • 5M • Pg 108	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 5.2 • RTP 2021-Nov [6] • Descriptive • --- • Pg 109	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 5.3 • PYQ 2024-Jun [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 109 4x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 5.4 • PYQ 2026-Sep [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 110	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- Restraint of trade (Sec. 27): সেই পৰিমাণলৈ void, ব্যতিক্ৰম (EXCEPT) যুক্তিসংগত স্থানীয় সীমাৰ সৈতে goodwill বিক্ৰী --- বাধাই বিক্ৰী কৰা goodwill-ক অতিক্ৰম কৰে নে নাই পৰীক্ষা কৰক (কৃত্ৰিম অলংকাৰৰ goodwill অতিক্ৰম কৰি প্ৰকৃত হীৰাৰ অলংকাৰ = void)।
- Sec. 57: ঘৰ বিক্ৰী বৈধ; জুৱাৰ বাবে ব্যৱহাৰ হ'লে টকা দিয়াৰ অতিৰিক্ত promise এটা পৃথক void agreement --- কেৱল legal অংশটো বলবৎ কৰক।
- বিচাৰ বিষয়াক ধন দিয়াৰ পৰিস্থিতি: public policy-বিৰোধী হোৱাৰ বাবে void; প্ৰদত্ত টকা আদায় কৰিব নোৱাৰি।

CSQ 5.2 • RTP 2022-May [1] • Case Scenario • --- • Pg 112	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.3 • RTP 2023-Jun [5] • Case Scenario • --- • Pg 113 3× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.4 • RTP 2023-Dec [6] • Case Scenario • --- • Pg 114	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.5 • MTP 2024-Apr [1] (a) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 114 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.7 • MTP 2025-Aug S2 [1] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 116	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 2টা প্রশ্ন

- বহু-অংশৰ valid-or-void প্রশ্ন: ঋণৰ বাবে বিবাহ-বিচ্ছেদ = restraint of marriage/অনৈতিক; নষ্ট হোৱা subject-matter = দ্বিপাক্ষিক mistake (Sec. 20); প্রতিটো অংশ নিজা section-ৰ অধীনত শ্রেণীবদ্ধ কৰক।
- Sec. 28-ৰ সূক্ষ্মতা: দুয়োখন আদালতৰে এক্তিয়ার থকা ক্ষেত্ৰত এখন (ONE) বাছি লোৱা বৈধ; গোচৰৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণ নিষেধ বা limitation-ৰ সময়সীমা হ্ৰাস void --- উত্তৰৰ আগতে দুয়োটা পৃথক কৰক।

CSQ 5.1 • MTP 2019-Oct [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 111 asked	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.6 • RTP 2025-Jan [6] • Case Scenario • --- • Pg 115 2× সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া

গোট 2.4: Contract-ৰ সম্পাদন (Performance of Contract)

Performance of Contract

P2-C2-U2.4 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 4 • শ্রেণী A • অধ্যায়ৰ প্রশ্নৰ 11.5% • 27টা প্রশ্ন

বিষয় 1: Contract-ৰ সম্পাদন (Performance of Contract)

P2-C2-U2.4-T01 • Topic 1: Performance of Contract

প্রথমে পঢ়ক গোট 4 (Performance of Contract)-ৰ Sections 4.1 আৰু 4.2 পঢ়ক: Sec. 37 — perform কৰা বা perform কৰিবলৈ offer কৰাৰ বাধ্যবাধকতা, actual vs attempted performance (tender), আৰু valid tender-ৰ চাৰিটা চৰ্ত (Sec. 38)।

টোকা

Sec 37: parties-এ নিজ নিজ promises অৱশ্যেই perform কৰিব লাগিব, বা perform কৰিবলৈ offer কৰিব লাগিব — যদিহে Contract Act বা আন কোনো আইনৰ অধীনত সেই performance ৰেহাই দিয়া বা মাফ কৰা হোৱা নাই; performance হয় (a) **actual** — নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ ভিতৰত আৰু নিৰ্ধাৰিত ধৰণে party-য়ে যি দায়িত্ব লৈছিল সেয়া সম্পন্ন কৰা, বা (b) **attempted/tender** — promisor-এ perform কৰিবলৈ offer কৰে কিন্তু promisee-এ গ্ৰহণ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে (ব্যৱসায়ৰ সময়ত নিৰ্দিষ্ট স্থানলৈ goods অনা হয়, delivery

অস্বীকাৰ কৰা হয়)।

Valid tender (Sec 38) — চাৰিটা চৰ্ত: (1) **unconditional** (সুদ নোহোৱাকৈ কেৱল principal offer কৰা invalid); (2) **উপযুক্ত সময় আৰু স্থানত** (2 a.m.-ত delivery invalid, যদিহে তেনেকৈ সন্মত হোৱা নাই); (3) **goods** পৰীক্ষা কৰিবলৈ promisee-এ **যুক্তিসংগত সুযোগ** পাব লাগিব (যেঁহু contract-ত উল্লেখ কৰা গুণ আৰু পৰিমাণৰ হয় নে নহয় চাবলৈ); (4) **সম্পূৰ্ণ (WHOLE) obligation**-ৰ বাবে (100 promise কৰি 80 bales offer কৰা = invalid tender)।

প্রত্যাখ্যাত tender-ৰ প্ৰভাৱ: non-performance-ৰ বাবে promisor দায়ী নহয় আৰু contract-ৰ অধীনত তেওঁৰ অধিকাৰো নেহেৰুৱায় — valid tender-এ তেওঁক liability-ৰ পৰা discharge কৰে, অথচ তেওঁৰ remedies অটুট থাকে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 37: performance বেহাই দিয়া/মাফ কৰা নহ'লে parties-এ নিজৰ promises অৱশ্যেই perform কৰিব বা perform কৰিবলৈ offer কৰিব লাগিব; promisor-এ যি promise কৰিছিল **ভৰবহু (EXACTLY)** সেয়াই perform কৰিব লাগিব।
- actual performance (obligation পূৰণ হ'ল) আৰু attempted performance/tender (promisor-এ offer কৰে, promisee-এ অস্বীকাৰ কৰে)-ৰ পাৰ্থক্য কৰক --- valid tender-এ promisor-ক অধিকাৰ নেহেৰুৱাকৈ non-performance-ৰ liability-ৰ পৰা discharge কৰে।
- Valid tender-ৰ চৰ্ত: unconditional; উপযুক্ত সময় আৰু স্থানত; goods পৰীক্ষা কৰাৰ যুক্তিসংগত সুযোগ; **সম্পূৰ্ণ (WHOLE) obligation**-ৰ বাবে (100-ৰ বিপৰীতে 80 bales offer = invalid tender)।

TQ 1.1 • RTP 2020-May [5] • Descriptive • --- • Pg 122

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- গাঁথনি: Sec. 37/38 উল্লেখ কৰক → তথ্যৰ ভিত্তিত চাৰিটা চৰ্তৰে tender পৰীক্ষা কৰক → promisee-ৰ অস্বীকাৰে promisor-ক বেহাই দিয়ে নে নাই সিদ্ধান্ত লওক।
- আংশিক delivery (10,000-ৰ বিপৰীতে 5,000 ইটা) সম্পূৰ্ণ obligation-ৰ tender নহয় --- promisee-এ অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে; time essential বুলি চৰ্ত দিয়া ক্ষেত্ৰত পলমৰ delivery (25.06-ৰ আগতে jute)-এ promisee-ক নাকচ কৰাৰ আৰু contract voidable বুলি গণ্য কৰাৰ অধিকাৰ দিয়ে (Sec. 55)।

CSQ 1.1 • MTP 2024-Apr [4] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 124

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 1.2 • MTP 2025-Aug S2 [4] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 125

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 2: Valid tender বা attempted performance-ৰ বাবে পূৰণ হ'বলগীয়া চৰ্তসমূহ (Conditions to Be Satisfied for A Valid Tender or Attempted Performance)

P2-C2-U2.4-T02 · Topic 2: Conditions to Be Satisfied for A Valid Tender or Attempted Performance

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই · সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.4-ৰ §4.2 পঢ়ক: attempted performance (tender)-ৰ অৰ্থ কি আৰু কোনবোৰ চাৰিটা চৰ্তই tender-ক valid কৰে — প্ৰতিটোৰ লগত Study Material-ৰ উদাহৰণসহ।

টোকা

Tender কি: performance-ৰ সময় হ'লে promisor-এ নিজৰ obligation perform কৰিবলৈ offer কৰে কিন্তু promisee-এ গ্ৰহণ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে — তেতিয়া contract-এ promisor-ৰ পৰা যি বিচাৰিছিল সেয়া তেওঁ কৰি দিলে। **উদাহৰণ:** ব্যৱসায়ৰ সময়ত A-য়ে নিৰ্দিষ্ট স্থানলৈ goods লৈ যায় কিন্তু B-য়ে delivery অস্বীকাৰ কৰে; এয়া attempted performance।

Valid tender-ৰ চাৰিটা চৰ্ত: (i) **unconditional** — principal আৰু সুদ দুয়োটা প্ৰাপ্য হোৱা অৱস্থাত কেৱল principal ঘূৰাই দিবলৈ offer কৰা valid tender নহয়; (ii) **উপযুক্ত সময় আৰু স্থানত** — 2 a.m.-ত delivery offer কৰা valid নহয়, যদিহে তেনেকৈ সন্মত হোৱা নাই; (iii) **goods পৰীক্ষা কৰাৰ যুক্তিসংগত সুযোগ** — নিৰ্দিষ্ট দিনা 1,000 kg ঘেঁহু warehouse-লৈ এনে পৰিস্থিতিত আনিব লাগিব যাতে buyer-এ গুণ আৰু পৰিমাণ সম্পৰ্কে নিজে নিশ্চিত হ'ব পাৰে; (iv) **সম্পূৰ্ণ obligation-ৰ বাবে** — 100 bales promise কৰা হৈছিল যদি 80 bales offer কৰা valid tender নহয়।

প্ৰভাৱ: প্ৰত্যাখ্যাত valid tender-এ promisor-ক contract-ৰ অধীনত তেওঁৰ অধিকাৰ কাঢ়ি নোলোৱাকৈ non-performance-ৰ liability-ৰ পৰা discharge কৰে; partial বা conditional tender-এ সেয়া নকৰে।

বিষয় 3: Contract কোনে perform কৰিব পাৰে — By Whom a Contract May Be Performed (Section 40, 41 And 42)

P2-C2-U2.4-T03 · Topic 3: By Whom a Contract May Be Performed (Section 40, 41 And 42)

প্ৰথমে পঢ়ক Section 4.3 অধ্যয়ন কৰক: promisor নিজে perform কৰা (personal skill contracts), agent, legal representatives (দায়বদ্ধতা উত্তৰাধিকাৰসূত্ৰে পোৱা সম্পত্তিলৈকে সীমিত), third persons (Sec. 41), আৰু joint promisors (Sec. 42)।

টোকা

কোনে perform কৰিব পাৰে: (1) **promisor নিজে** — contract-ত personal skill, নিষ্ঠা বা বিশ্বাস জড়িত থাকিলে (ছবি আঁকা, গান গোৱা); (2) **agent** — personal consideration ভিত্তি নহ'লে উপযুক্ত ব্যক্তি নিযুক্ত কৰিব পাৰি; (3) **legal representatives** — promisor-ৰ মৃত্যু হ'লে ব্যক্তিগত নোহোৱা contracts তেওঁলোকে

অৱশ্যেই perform কৰিব লাগিব, কিন্তু দায়বদ্ধতা মৃতকৰ পৰা উত্তৰাধিকাৰসূত্রে পোৱা সম্পত্তিৰ মূল্যলৈকে সীমিত; personal-skill contract মৃত্যুৰ লগে লগে শেষ হয় — representative বা promisee কোনেও ইয়াক বলবৎ কৰিব নোৱাৰে; (4) **third person** (Sec 41); (5) **joint promisors** (Sec 42)।

Sec 41: promisee-এ third person-ৰ পৰা performance **গ্রহণ কৰিলে (ACCEPTS)**, পাছত তেওঁ promisor-ৰ বিৰুদ্ধে সেয়া বলবৎ কৰিব নোৱাৰে, যদিও promisor-এ তাক authorise বা ratify কৰা নাছিল — B-ৰ ওচৰত A-ৰ ₹1,00,000 ঋণৰ ₹60,000 C-য়ে পৰিশোধ কৰে; B-য়ে A-ৰ বিৰুদ্ধে কেৱল বাকী ₹40,000-ৰ বাবেহে গোচৰ তৰিব পাৰে।

Sec 42: joint promisors-এ নিজৰ যৌথ জীৱনকালত promise অৱশ্যেই যৌথভাৱে পূৰণ কৰিব লাগিব; কোনো এজনৰ মৃত্যু হ'লে তেওঁৰ legal representatives-এ জীৱিতসকলৰ সৈতে যৌথভাৱে; সকলোৰে মৃত্যু হ'লে সকলোৰে representatives-এ যৌথভাৱে।

Personal-skill contract void হোৱা: শিল্পী অক্ষম হ'লে (পক্ষাঘাত), তেওঁৰ পুত্ৰ/representative-ক কামটো সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব নোৱাৰি, কিন্তু লোৱা advance Sec 65-ৰ অধীনত অৱশ্যেই ঘূৰাই দিব লাগিব — void হোৱা contract-ৰ অধীনত পোৱা যিকোনো advantage restore কৰিব লাগিব।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- perform কৰিব পৰা ব্যক্তিসকলৰ তালিকা দিয়ক: promisor নিজে (personal skill/বিশ্বাস জড়িত contracts, যেনে ছবি অঁকা); agent (personal consideration নাথাকিলে); মৃত্যুৰ পাছত legal representatives (personal-skill contracts-ৰ বাহিৰে); third person (Sec. 41); joint promisors (Sec. 42)।
- Legal representatives-ৰ দায়বদ্ধতা মৃত promisor-ৰ পৰা উত্তৰাধিকাৰসূত্রে পোৱা সম্পত্তিৰ মূল্যলৈকে সীমিত।

TQ 3.1 • MTP 2025-Aug S1 [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 126

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Sec. 41: promisee-এ third person-ৰ পৰা performance এবাৰ **গ্রহণ কৰিলে (ACCEPTS)**, পাছত promisor-ৰ বিৰুদ্ধে সেয়া বলবৎ কৰিব নোৱাৰে --- সেয়েহে Z-ৰ পৰা ₹40,000 গ্রহণ কৰা Y-য়ে X-ৰ বিৰুদ্ধে কেৱল বাকী ₹20,000-ৰ বাবেহে গোচৰ তৰিব পাৰে।
- Personal-skill contracts (গান গোৱা, portrait অঁকা) promisor-ৰ মৃত্যু বা অক্ষমতাত শেষ হয় --- legal representatives-ক perform কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব নোৱাৰি; কিন্তু contract void হোৱাৰ বাবে লোৱা advance Sec. 65-ৰ অধীনত ঘূৰাই দিব লাগিব।
- উত্তৰৰ গাঁথনি: contract-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন কৰক (personal skill নে নহয়) → কোনে perform কৰিব পাৰে/লাগিব চিনাক্ত কৰক → মৃত্যু/third-party পৰিশোধৰ তথ্য খটুৱাওক → সিদ্ধান্ত লওক।

CSQ 3.1 • RTP 2019-May [2] (ii) • Case Scenario • --- • Pg 127

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.2 • RTP 2022-May [5] • Case Scenario • --- • Pg 127

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.3 · PYQ 2023-Jun [3] (b) (ii) · Case Scenario · 4M · Pg 128 asked

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Succession আৰু Assignment-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Succession and Assignment)

P2-C2-U2.4-T04 · Topic 4: Distinction Between Succession and Assignment

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই · সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.4-ৰ §4.4 পঢ়ক: succession আৰু assignment-ত benefits আৰু burdens কেনেকৈ হস্তান্তৰ হয়, আৰু liabilities কিয় assign কৰিব নোৱাৰি।

টোকা

Succession: আইনী প্ৰক্ৰিয়াৰে contract-ৰ benefits উত্তৰাধিকাৰসূত্ৰে লাভ কৰিলে, **burden আৰু benefits দুয়োটা** legal heir-লৈ হস্তান্তৰ হ'ব পাৰে — দেউতাকৰ সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী পুত্ৰ দেউতাকৰ ঋণৰ বাবে দায়ী, কিন্তু কেৱল উত্তৰাধিকাৰসূত্ৰে পোৱা সম্পত্তিৰ পৰিমাণলৈকে; তাতকৈ অধিক পৰিশোধ কৰিবলৈ তেওঁক কোৱা নহয়।

Assignment: contract-ৰ কেৱল **benefit**-হে assign কৰিব পাৰি, liabilities কেতিয়াও নহয় — debtor-এ ঋণ পৰিশোধৰ দায়িত্ব আন কাৰোবাক assign কৰি creditor-ৰ প্ৰতি নিজৰ obligation-ৰ পৰা মুক্ত হ'ব নোৱাৰে, কাৰণ তেনে কৰিলে এজন তৃতীয় পক্ষক liability-লৈ টানি অনা হ'ব।

Benefit assign কৰাৰ সীমা: promise-ৰ benefit assign কৰা creditor-এ assignee-ক debtor-ৰ পৰা ঋণ আদায় কৰাৰ অধিকাৰ দিয়ে; কিন্তু benefit-ৰ সৈতে liability জড়িত থাকিলে, বা contract কৰোঁতে personal consideration জড়িত থাকিলে, benefit assign কৰিব নোৱাৰি।

বিষয় 5: Joint promisor আৰু promisee-ৰ দায়বদ্ধতা (Liability of Joint Promisor & Promisee)

P2-C2-U2.4-T05 · Topic 5: Liability of Joint Promisor & Promisee

প্ৰথমে পঢ়ক Sections 42-45 ভালদৰে আয়ত্ত কৰক: joint liabilities-ৰ devolution (Sec. 42), contribution-সহ joint and several liability (Sec. 43), এজন joint promisor-ৰ release (Sec. 44), আৰু joint promisees-ৰ অধিকাৰ (Sec. 45)।

টোকা

Sec 42 — joint liabilities-ৰ devolution: সকলো joint promisors-এ জীৱনকালত promise অৱশ্যেই যৌথভাৱে পূৰণ কৰিব লাগিব; কোনো এজনৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ legal representative-এ জীৱিতসকলৰ সৈতে যৌথভাৱে perform কৰে (দায়বদ্ধতা উত্তৰাধিকাৰসূত্ৰে পোৱা estate-লৈকে সীমিত); শেষ

জীৱিতজনৰ মৃত্যুৰ পাছত সকলোৰে representatives-এ অৱশ্যেই যৌথভাৱে perform কৰিব লাগিব — যদিহে contract-ত বিপৰীত অভিপ্ৰায় দেখা নাযায়।

Sec 43 — joint AND several: promisee-এ যিকোনো এজন বা একাধিক joint promisor-ক সম্পূৰ্ণ promise perform কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব পাৰে; perform কৰা promisor-এ আন প্ৰত্যেকক **সমানে (EQUALLY)** contribute কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব পাৰে; কোনো এজনে contribution-ত default কৰিলে বাকী joint promisors-এ সেই লোকচান সমান ভাগত বহন কৰে; Explanation — পৰিশোধ কৰা surety-য়ে নিজৰ principal-ৰ পৰা আদায় কৰিব পাৰে, কিন্তু principal-এ surety-ৰ পৰা একো আদায় কৰিব নোৱাৰে।

হিচাপ (SM): X, Y, Z-এ যৌথভাৱে A-ক ₹6,000 ধাৰে; Z-ক সম্পূৰ্ণ পৰিশোধ কৰিবলৈ বাধ্য কৰা হয়; X দেউলীয়া কিন্তু তেওঁৰ assets-এ তেওঁৰ ঋণৰ আধা পৰিশোধ কৰিব পাৰে — Z-এ X-ৰ estate-ৰ পৰা ₹1,000 আৰু Y-ৰ পৰা ₹2,500 পায় (X-ৰ ₹1,000 ঘাটি Y আৰু Z-এ সমানে ভগাই লয়)।

Sec 44 — এজন joint promisor-ৰ release: ই আন joint promisors-ক discharge **নকৰে (NOT)**, আৰু release পোৱা promisor-কো তেওঁৰ co-promisors-ৰ প্ৰতি দায়িত্ব (contribution)-ৰ পৰা মুক্ত নকৰে — D-য়ে A-ক release কৰিলেও সম্পূৰ্ণ ₹9,00,000-ৰ বাবে B আৰু C দায়ী থাকে আৰু A-য়ে B আৰু C-লৈ contribute কৰিবলৈ দায়ী থাকে।

Sec 45 — joint promisees-ৰ অধিকাৰ: performance দাবী কৰাৰ অধিকাৰ যৌথ জীৱনকালত তেওঁলোক সকলোৰে যৌথভাৱে থাকে; কোনো এজনৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ representative-ৰ জীৱিতসকলৰ সৈতে যৌথভাৱে; শেষ জীৱিতজনৰ মৃত্যুৰ পাছত সকলোৰে representatives-ৰ যৌথভাৱে (B আৰু C-য়ে যৌথভাৱে ₹5,00,000 ধাৰ দিছিল; B-ৰ মৃত্যু হ'লে B-ৰ representatives-এ C-ৰ সৈতে যৌথভাৱে দাবী কৰে)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 42: joint promisors-এ জীৱনকালত যৌথভাৱে perform কৰে; এজনৰ মৃত্যু হ'লে তেওঁৰ legal representatives-এ জীৱিতসকলৰ সৈতে যৌথভাৱে perform কৰে (দায়বদ্ধতা উত্তৰাধিকাৰসূত্ৰে পোৱা estate-লৈকে সীমিত); সকলোৰে মৃত্যু হ'লে সকলোৰে representatives-এ যৌথভাৱে perform কৰে।
- Sec. 43-এ দায়বদ্ধতা joint and several কৰে: promisee-এ **যিকোনো (ANY)** এজন promisor-ক সম্পূৰ্ণৰূপে perform কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব পাৰে; সেই promisor-এ তাৰ পাছত সমান contribution দাবী কৰিব পাৰে, আৰু defaulter-ৰ অক্ষমতাৰ ফলত হোৱা লোকচান বাকীসকলে সমানে ভগাই লয়।

TQ 5.1 • PYQ 2025-May [5] (c) (i) • Descriptive • 4M • Pg 129

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- হিচাপটো অনুশীলন কৰক: দেউলীয়া promisor-ৰ estate-এ তেওঁৰ ভাগৰ কেৱল আদায়যোগ্য ভগ্নাংশহে পৰিশোধ কৰে; ঘাটিখিনি solvent promisors-এ **সমানে (EQUALLY)** বহন কৰে --- প্ৰতিটো আদায়ৰ অংক দেখুৱাওক।
- Sec. 44: এজন joint promisor-ৰ release-এ আনসকলক discharge **নকৰে (NOT)**, আৰু release পোৱাজনকো co-promisors-লৈ contribution-ৰ পৰা মুক্ত নকৰে।

- গাঁথনি: Secs. 42/43 (joint and several) উদ্ধৃত কৰক → তথ্যৰ ভিত্তিত ভাগ আৰু contributions গণনা কৰক → কোনে কাক কিমান পৰিশোধ কৰিব সিদ্ধান্ত লওক।

CSQ 5.1 · MTP 2020-Oct [1] (i) {C} · Case Scenario · 4M · Pg 130 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.3 · PYQ 2021-Dec [1] (a) {C} · Case Scenario · 4M · Pg 132 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক · 2টা প্ৰশ্ন

- বহু-খণ্ডযুক্ত প্ৰশ্ন: creditor-এ কেৱল এজন promisor-ক বাধ্য কৰিব পাৰে নে (হয়, Sec. 43)? কেৱল মৃত promisor-ৰ legal representatives-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে নে (কেৱল জীৱিতসকলৰ সৈতে যৌথভাৱে, estate-ৰ পৰিমাণলৈকে --- Sec. 42)? বাধ্যতামূলক পৰিশোধৰ পাছত contribution (Sec. 43)? প্ৰতিটো খণ্ডৰ উত্তৰ নিজৰ section-ৰে দিয়ক।
- প্ৰথমে insolvency খণ্ডবোৰ ফহিয়াই লওক (estate-এ প্ৰকৃততে কিমান পৰিশোধ কৰিব পাৰে), তাৰ পাছত বাকী promisors-ৰ মাজত default সমানে ভগাই নিট আদায় নিৰ্ণয় কৰক।

CSQ 5.2 · PYQ 2021-Jul [3] (b) · Case Scenario · 6M · Pg 131	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.4 · PYQ 2025-Jan [4] (a) · Case Scenario · 7M · Pg 133 2x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া

বিষয় 6: Promise performance-ৰ সময় আৰু স্থান (Time and Place for Performance of the Promise)

P2-C2-U2.4-T06 · Topic 6: Time and Place for Performance of the Promise

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই · সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.4-ৰ §4.6 পঢ়ক: promise কেতিয়া আৰু ক'ত perform কৰিব লাগিব সেই বিষয়ে Sections 46 to 50।

টোকা

Section 46 — application নাই, সময় নিৰ্দিষ্ট নাই: promisee-ৰ application অবিহনে promisor-এ perform কৰিব লগা হ'লে আৰু কোনো সময় নিৰ্ধাৰিত নহ'লে, engagement-টো **reasonable time**-ৰ ভিতৰত অৱশ্যেই perform কৰিব লাগিব; Explanation-এ 'reasonable time'-ক প্ৰতিটো গোচৰৰ তথ্য আৰু পৰিস্থিতিৰ প্ৰশ্ন বুলি গণ্য কৰে।

Section 47 — সময় নিৰ্দিষ্ট, application নাই: promisee-ৰ application অবিহনে কোনো নিৰ্দিষ্ট দিনত promise perform কৰিব লগা হ'লে, promisor-এ সেই দিনা, promise perform কৰিবলগীয়া স্থানত, **সাধাৰণ ব্যৱসায়ৰ সময়ৰ যিকোনো সময়ত** ইয়াক perform কৰিব পাৰে। **উদাহৰণ:** 8.30 p.m.-ৰ পাছত

offer কৰা delivery অস্বীকাৰ কৰিব পাৰি, কিয়নো সাধাৰণ ব্যৱসায়ৰ সময় পাৰ হৈ গৈছে।

Section 48 — নিৰ্দিষ্ট দিনত application: promisor-এ application অবিহনে perform কৰাৰ দায়িত্ব লোৱা নাই যেতিয়া, উপযুক্ত স্থানত আৰু সাধাৰণ ব্যৱসায়ৰ সময়ৰ ভিতৰত performance-ৰ বাবে application কৰাটো **promisee-ৰ কৰ্তব্য**; উপযুক্ত সময় আৰু স্থান কি, সেয়া প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰত তথ্যৰ প্ৰশ্ন।

Sections 49 and 50: কোনো স্থান নিৰ্ধাৰিত নহ'লে আৰু application কৰিব লগা নহ'লে, promisor-এ promisee-ক এটা যুক্তিসংগত স্থান নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ অৱশ্যেই অনুৰোধ কৰিব লাগিব আৰু তাতেই perform কৰিব লাগিব; আৰু promisee-এ নিৰ্দেশ দিয়া বা অনুমোদন কৰা যিকোনো ধৰণে বা যিকোনো সময়ত কৰা performance বৈধ performance।

বিষয় 7: Reciprocal promise-ৰ সম্পাদন (Performance of Reciprocal Promise)

P2-C2-U2.4-T07 • Topic 7: Performance of Reciprocal Promise

প্ৰথমে পঢ়ক Section 4.7 (Secs. 51-58) অধ্যয়ন কৰক: mutual & concurrent promises (Sec. 51), performance-ৰ ক্ৰম (Sec. 52), performance-ত বাধা দিয়া party (Sec. 53), dependent promises-ত default (Sec. 54), time as essence (Sec. 55), impossibility (Sec. 56) আৰু legal/illegal sets (Secs. 57-58)।

টোকা

Sec 51 — mutual and concurrent: reciprocal promises একেলগে perform কৰিব লগা হ'লে, promisee-এ নিজৰ reciprocal promise perform কৰিবলৈ সাজু আৰু ইচ্ছুক নহ'লে কোনো promisor-এ perform কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই (delivery-ৰ সময়ত B পৰিশোধ কৰিবলৈ সাজু আৰু ইচ্ছুক নহ'লে A-য়ে goods deliver কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই); **Sec 52 — ক্ৰম:** promises স্পষ্টভাৱে নিৰ্ধাৰিত ক্ৰমত perform কৰা হয়, অন্যথা লেনদেনৰ প্ৰকৃতিয়ে দাবী কৰা ক্ৰমত (পৰিশোধৰ আগতে ঘৰ নিৰ্মাণ কৰিব লাগিব)।

Sec 53 — performance-ত বাধা দিয়া party: বাধাপ্ৰাপ্ত party-ৰ ইচ্ছামতে contract voidable হয়, আৰু তেওঁ non-performance-ৰ ফলত হোৱা লোকচানৰ বাবে ক্ষতিপূৰণো আদায় কৰিব পাৰে; **Sec 54 — mutual and dependent:** যি promisor-এ **প্ৰথমে (FIRST)** perform কৰিব লাগে আৰু বিফল হয়, তেওঁ আনজনৰ performance দাবী কৰিব নোৱাৰে আৰু লোকচানৰ বাবে আনজনক অৱশ্যেই ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব (cargo যোগান নধৰা charterer; shoe rack-ৰ বাবে সামগ্ৰী যোগান নধৰা hirer)।

Sec 55 — time as essence: time essence হোৱাটো অভিপ্ৰেত **হ'লেহে (IF)**, নিৰ্ধাৰিত সময়ত perform কৰাত বিফলতাই contract (বা perform নোহোৱা অংশ)-ক promisee-ৰ ইচ্ছামতে voidable কৰে; essential নহ'লে — contract voidable নহয়, promisee কেৱল ক্ষতিপূৰণৰ অধিকাৰী; promisee-এ পলমৰ performance **গ্ৰহণ কৰিলে (ACCEPTS)**, গ্ৰহণৰ সময়তে সেই অভিপ্ৰায়ৰ notice নিদিলে তেওঁ ক্ষতিপূৰণ দাবী কৰিব নোৱাৰে।

Secs 56-58: অসম্ভৱ কাম কৰাৰ agreement void — initial impossibility জনা (Indian Ocean সাঁতুৰি পাৰ হোৱা) বা অজনা (ঘোঁৰাটো আগতেই মৃত) যিয়েই নহওক, ই agreement-টো void কৰে, আৰু কেৱল promisor-এহে জানিছিল/জানিব লাগিছিল যদি, তেওঁ promisee-ক অৱশ্যেই ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব;

supervening impossibility/illegality-এ contract void কৰে; Sec 57 — reciprocal promises-ৰ legal আৰু illegal sets-ৰ ভিতৰত legal set এটা valid contract, illegal set void; Sec 58 — alternative promise-ৰ কেৱল legal শাখাটোহে বলবৎযোগ্য (চাউল বলবৎযোগ্য, চোৰাং opium void)।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Sec. 51: একেসময়ৰ reciprocal promises-ত (পৰিশোধৰ বিনিময়ত delivery), আনজন সাজু আৰু ইচ্ছুক নহ'লে কোনো promisor-এ perform কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই --- buyer-এ delivery-ৰ সময়ত পৰিশোধ নকৰিলে seller-এ delivery অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে।
- Sec. 54 (mutual and dependent): যি party-য়ে প্ৰথমে perform কৰিব লাগে (যেনে সামগ্ৰী যোগান, advance পৰিশোধ) আৰু বিফল হয়, তেওঁ আনজনৰ performance দাবী কৰিব নোৱাৰে আৰু লোকচানৰ বাবে আনজনক অৱশ্যেই ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব।
- Sec. 55: time essence হ'লে আৰু performance পলম হ'লে, promisee-ৰ ইচ্ছামতে contract voidable; essential নহ'লে কেৱল ক্ষতিপূৰণ পোৱা যায়; পলমৰ performance গ্ৰহণ কৰিলে (ACCEPTED), গ্ৰহণৰ সময়ত notice নিদিলে ক্ষতিপূৰণৰ অধিকাৰ হেৰায়।
- গাঁথনি: promises-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন কৰক (concurrent/dependent/independent) → Secs. 51-55 উল্লেখ কৰক → সাজু থকা/বাধা/পলমৰ তথ্য খটুৱাওক → remedy সিদ্ধান্ত কৰক।

CSQ 7.1 • PYQ 2019-Jun [3] (c) • Case Scenario • 6M • Pg 134

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.2 • PYQ 2020-Nov [3] (c) (i) • Case Scenario • 6M • Pg 135 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.3 • PYQ 2024-Sep [4] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 136

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.4 • RTP 2026-Jan [5] • Case Scenario • --- • Pg 138

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 8: পৰিশোধৰ appropriation (Appropriation of Payments)

P2-C2-U2.4-T08 • Topic 8: Appropriation of Payments

প্ৰথমে পঢ়ক Appropriation of payments সম্পৰ্কীয় Section 4.8 পঢ়ক (Secs. 59-61): debtor-এ কৰা appropriation, creditor-এ কৰা, আৰু কোনোৱেই নকৰিলে law-এ কৰা appropriation।

টোকা

Sec 59 — debtor-এ কৰা: কেইবাটাও পৃথক ঋণ থকা debtor-এ পৰিশোধটো কোনো নিৰ্দিষ্ট ঋণত লগাব লাগে বুলি স্পষ্টকৈ জনাই, বা তেনে ইংগিত দিয়া পৰিস্থিতিত পৰিশোধ কৰিলে, পৰিশোধটো গ্ৰহণ কৰা হ'লে সেই অনুসৰিয়েই অৱশ্যেই লগাব লাগিব (এখন bill-ৰ হুবহু সমান অংকৰ cheque সেই bill-লৈ impliedly appropriated বুলি ধৰা হয়)।

Sec 60 — creditor-এ কৰা: debtor-এ কোনো ইংগিত নিদিলে আৰু পৰিস্থিতিয়েও একো নুবুজালে, creditor-এ নিজৰ বিবেচনামতে প্রকৃততে প্রাপ্য আৰু পৰিশোধযোগ্য যিকোনো (ANY) lawful debt-ত পৰিশোধটো লগাব পাৰে, limitation-ৰ ফলত time-barred ঋণতো — কিন্তু বিবাদিত ঋণত নোৱাৰে (NOT)।

Sec 61 — law-এ কৰা: কোনো পক্ষই appropriate নকৰিলে, পৰিশোধটো সময়ৰ ক্রম অনুসৰি (ORDER OF TIME) ঋণসমূহৰ discharge-ত লগোৱা হয় (time-barred ঋণসহ); ঋণসমূহ সমান মৰ্যাদাৰ হ'লে আনুপাতিকভাৱে।

হিচাপ (SM — Murari/Girdhari): ₹12,120 (2018, time-barred), ₹5,650 আৰু ₹9,680-ৰ bills; ₹9,680-ৰ cheque এখন bill-ৰ সৈতে মিলে → সেই bill-লৈ appropriated (Sec 59); ₹15,000-ৰ cheque → creditor-এ time-barred ₹12,120-লৈ আৰু বাকীখিনি ₹5,650-লৈ appropriate কৰিব পাৰে (Sec 60); এটা guaranteed আৰু এটা unguaranteed loan থকা creditor-এও একেদৰে নিৰ্দেশহীন পৰিশোধ unguaranteed loan-লৈ লগাব পাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্রশ্ন

TQ 8.1 • PYQ 2026-Sep [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 139

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 3টা প্রশ্ন

- তিনিটা নিয়ম ক্রমানুসাৰে খটুৱাওক: Sec. 59 --- পৰিশোধ গ্রহণ কৰা হ'লে debtor-ৰ স্পষ্ট/অন্তৰ্নিহিত ইংগিত বাধ্যতামূলক (এখন bill-ৰ হুবহু সমান cheque-এ সেই bill-লৈ appropriation সূচায়); Sec. 60 --- ইংগিত নাথাকিলে creditor-এ যিকোনো (ANY) lawful debt-ত, time-barred হ'লেও, লগাব পাৰে, কিন্তু বিবাদিত ঋণত নোৱাৰে; Sec. 61 --- কোনোৱেই appropriate নকৰিলে: ঋণসমূহ সময়ৰ ক্রমত discharge হয়, সমান মৰ্যাদাৰ হ'লে আনুপাতিকভাৱে।
- বহু-ঋণৰ হিচাপ অনুশীলন কৰক: প্রথমে হুবহু অংকৰ cheques মিলাওক, তাৰ পাছত বাকীখিনি creditor-ক আটাইতকৈ পুৰণি/time-barred ঋণলৈ appropriate কৰিবলৈ দিয়ক।
- Guaranteed-loan ফান্দ: দুটা loan-ৰ এটা guaranteed হ'লে আৰু debtor-এ কোনো নিৰ্দেশ নিদিলে, creditor (bank)-এ পৰিশোধটো **UNguaranteed** loan-লৈ appropriate কৰিব পাৰে --- surety-য়ে আপত্তি কৰিব নোৱাৰে।

CSQ 8.1 • RTP 2023-Jun [2] • Case Scenario • --- • Pg 140 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.3 • MTP 2025-Apr S1 [1] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 143

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.2 • PYQ 2023-Dec [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 141 asked

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

কঠিন

বিষয় 9: Perform কৰাৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা contracts -- দুয়োপক্ষৰ সন্মতিত (Contracts, Which Need not be Performed -- with the consent of both the parties)

P2-C2-U2.4-T09 · Topic 9: Contracts, Which Need not be Performed -- with the consent of both the parties

প্ৰথমে পঢ়ক Section 4.9 (Secs. 62-67) অধ্যয়ন কৰক: novation, rescission আৰু alteration (Sec. 62), remission/waiver (Sec. 63), voidable contract-ৰ অধীনত পোৱা benefit-ৰ restoration (Sec. 64), void agreement-ৰ অধীনত পোৱা advantage (Sec. 65), rescission-ৰ communication (Sec. 66) আৰু promisee-ৰ অৱহেলা (Sec. 67)।

টোকা

Sec 62: parties-এ মূল contract-ৰ ঠাইত নতুন contract স্থাপন কৰিবলৈ, বা ইয়াক rescind বা alter কৰিবলৈ সন্মত হ'লে, মূল contract perform কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই — **novation:** নতুন contract-ৰ প্ৰতিস্থাপন (একেই বা বেলেগ parties-ৰ মাজত; consideration = পুৰণি contract-ৰ পাৰস্পৰিক discharge; B-ৰ debtor হিচাপে A-ৰ ঠাইত C); **rescission:** পুৰণি contract বাতিল, নতুন কোনো প্ৰতিস্থাপন নহয়; **alteration:** পাৰস্পৰিক agreement-ৰে চৰ্তসমূহ সলনি।

Novation vs alteration: novation-ত চৰ্তসমূহ **বা (OR)** parties সলনি হ'ব পাৰে আৰু সদায় নতুন contract-ৰ প্ৰতিস্থাপন হয়; alteration-ত parties **একেই (SAME)** থাকে আৰু নতুন contract প্ৰতিস্থাপনৰ প্ৰয়োজন নাই — মূল contract-ৰ কেৱল কিছুমান চৰ্তহে সলনি হয়।

Sec 63 — remission: প্ৰত্যেক promisee-এ promise-ৰ performance সম্পূৰ্ণ বা আংশিকভাৱে ৰেহাই দিব বা remit কৰিব পাৰে, performance-ৰ সময় বৃদ্ধি কৰিব পাৰে, বা তাৰ সলনি নিজে উচিত বুলি ভবা যিকোনো সন্তুষ্টি গ্ৰহণ কৰিব পাৰে — ভাৰতত ইয়াৰ বাবে consideration নালাগে: ₹5,00,000 প্ৰাপ্য হোৱা সময় আৰু স্থানত B-য়ে ₹2,00,000 গ্ৰহণ কৰিলে সম্পূৰ্ণ ঋণ discharge হয়; A-ৰ ঋণৰ সন্তুষ্টি হিচাপে গ্ৰহণ কৰা C-ৰ আংশিক পৰিশোধে সম্পূৰ্ণ দাবী discharge কৰে।

Secs 64-67: Sec 64 — voidable contract rescind কৰা party-য়ে ইয়াৰ অধীনত পোৱা যিকোনো benefit অৱশ্যেই restore কৰিব লাগিব (policy rescind কৰা insurer-এ খৰচ কাটি premium ঘূৰাই দিয়ে); Sec 65 — void বুলি ধৰা পৰা agreement বা void হোৱা contract-ৰ অধীনত পোৱা advantage restore কৰিব লাগিব বা ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব (আগতেই মৃত C-ক বিয়া কৰোৱাৰ B-ৰ promise-ৰ বাবে দিয়া ₹1,00,000 ঘূৰাই দিব লাগিব; কিন্তু security deposit “benefit received under the contract” নহয় আৰু buyer-এ default কৰিলে ৰাখি থ'ব পাৰি); Sec 66 — rescission proposal-ৰ দৰেই communicate কৰিব লাগিব (আৰু revoke কৰিব পাৰি); Sec 67 — promisee-এ যুক্তিসংগত সুবিধা দিবলৈ অৱহেলা/অস্বীকাৰ কৰিলে promisor-এ ৰেহাই পায় (শিকিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা apprentice; ঘৰৰ ক'ত মেৰামতি লাগে দেখুৱাই নিদিয়া B)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 2টা প্ৰশ্ন

- যিকোনো পাঁচটা পৰিস্থিতি ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সাজু থাকক: novation, rescission, alteration (Sec. 62); remission --- promisee-এ performance সম্পূৰ্ণ/আংশিকভাৱে ৰেহাই দিব/remit কৰিব পাৰে, সময় বৃদ্ধি কৰিব পাৰে বা আন

সন্তুষ্টি গ্ৰহণ কৰিব পাৰে (Sec. 63); voidable contract-ৰ rescission (Sec. 64); সুবিধা দিয়াত promisee-ৰ অৱহেলা (Sec. 67)।

- Novation vs alteration: novation-এ **নতুন (NEW)** contract প্রতিস্থাপন কৰে (চৰ্ত বা parties সলনি হ'ব পাৰে; পুৰণি contract discharge হয়); alteration-এ পাৰস্পৰিক সন্মতিৰে চৰ্ত সলনি কৰে কিন্তু parties **একেই (SAME)** থাকে আৰু নতুন contract প্রতিস্থাপনৰ প্ৰয়োজন নাই।
- ভাৰতত remission-ৰ বাবে consideration নালাগে --- ₹5,00,000-ৰ সম্পূৰ্ণ সন্তুষ্টি হিচাপে ₹2,00,000 গ্ৰহণে সম্পূৰ্ণ ঋণ discharge কৰে (Sec. 63)।

TQ 9.2 • PYQ 2022-Nov [6] (a) • Distinguish Between • 5M • Pg 145

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 9.1 • PYQ 2021-Dec [2] (a) • Descriptive • 7M • Pg 144 5× সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 10: Contract-ৰ discharge (Discharge of a Contract)

P2-C2-U2.4-T10 • Topic 10: Discharge of a Contract

প্ৰথমে পঢ়ক Discharge-ৰ পদ্ধতিসমূহ তালিকাভুক্ত কৰা Section 4.10 অধ্যয়ন কৰক: performance, mutual agreement (Sec. 62-63), supervening impossibility-সহ impossibility (Sec. 56), lapse of time (Limitation Act, 1963), operation of law, breach, remission আৰু merger; লগতে contract void হ'লে Sec. 65 restitution।

টোকা

Discharge-ৰ পদ্ধতি: (1) **performance** — actual বা attempted (tender); (2) **mutual agreement** — novation, rescission, alteration, remission (Secs 62-63); (3) **performance-ৰ impossibility** — ab initio বা supervening (Sec 56); (4) **lapse of time** — Limitation Act, 1963 (3 বছৰৰ ভিতৰত গোচৰ তৰা নোহোৱা মূল্য time-barred হৈ আদায়ৰ অযোগ্য হয়); (5) **operation of law** — promisor-ৰ মৃত্যু, দেউলীয়া অৱস্থা; (6) **breach** — actual বা anticipatory, ক্ষতিগ্ৰস্ত party-য়ে damages পায় আৰু নিজৰ অংশৰ পৰা discharge হয়; (7) **remission/waiver** (Sec 63); (8) **সুবিধা দিয়াত promisee-ৰ অৱহেলা** (Sec 67); (9) **merger of rights** — নিম্ন অধিকাৰ উচ্চ অধিকাৰত বিলীন হয় (lessee-এ leased মাটি কিনিলে — lease শেষ হয়)।

Supervening impossibility (Sec 56): contract গঠনৰ পাছত parties-ৰ ধাৰণাৰ বাহিৰৰ কোনো অপ্ৰত্যাশিত ঘটনা বা পৰিস্থিতিৰ পৰিৱৰ্তনৰ ফলত performance অসম্ভৱ বা বেআইনী হ'লে, contract **VOID** হয় আৰু দুয়োপক্ষ discharge হয়; কাৰণসমূহ: (a) আইনৰ অপ্ৰত্যাশিত পৰিৱৰ্তন, (b) subject-matter ধ্বংস, (c) কল্পিত অৱস্থাৰ সৃষ্টি নোহোৱা/ব্যক্তিগত অক্ষমতা (বিয়াৰ আগতে party বলিয়া হোৱা; নিৰ্দিষ্ট অনুষ্ঠানত অভিনয় কৰিব নোৱাৰাকৈ অসুস্থ অভিনেতা), (d) যুদ্ধ ঘোষণা (শত্ৰু হৈ পৰা দেশৰ সৈতে import contract বিলুপ্ত/স্থগিত)।

Sec 65 restitution: contract void হ'লে পোৱা যিকোনো advantage (advance, token/security money) অৱশ্যেই restore কৰিব লাগিব বা ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব — agreement-ৰ সময়সীমাৰ ভিতৰতে motor car

(subject-matter) ধ্বংস হ'লে security-ৰ ধন ঘূৰাই দিব লাগিব; বিপৰীতে: buyer-ৰ নিজৰ default-ত seller-এ rescind কৰি security ৰাখিব পাৰে।

চিৰাচৰিত উদাহৰণ: বিক্ৰীৰ আগতে দুৰ্ঘটনাত ঘোঁৰাৰ মৃত্যু — subject-matter ধ্বংস, contract void; import-ত নিষেধাজ্ঞা — পৰৱৰ্তী illegality, discharge; time essence হোৱা ক্ষেত্ৰত পচা আপেল পলমকৈ delivery — discharge/নাকচ; time essence হোৱা ক্ষেত্ৰত পলমৰ delivery গ্ৰহণ কৰিলে — গ্ৰহণৰ সময়ত notice দিলেহে ক্ষতিপূৰণ দাবী কৰিব পাৰি (Sec 55)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Supervening impossibility (Sec. 56): গঠনৰ পাছত parties-ৰ ধাৰণাৰ বাহিৰৰ ঘটনাৰ ফলত performance অসম্ভৱ/বেআইনী হ'লে contract **VOID** হয় আৰু দুয়োপক্ষ discharge হয় --- যেনে বিয়াৰ আগতে party বলিয়া হোৱা, অভিনয় কৰিব নোৱাৰাকৈ অসুস্থ অভিনেতা।
- ইয়াৰ কাৰণসমূহ মুখস্থ কৰক: আইনৰ অপ্ৰত্যাশিত পৰিৱৰ্তন, subject-matter ধ্বংস, কল্লিত অৱস্থাৰ সৃষ্টি নোহোৱা/ব্যক্তিগত অক্ষমতা, যুদ্ধ ঘোষণা।
- Discharge-ৰ সকলো পদ্ধতি এশাৰীকৈ তালিকাভুক্ত কৰক: performance (actual/attempted), mutual agreement (novation/rescission/alteration/remission), impossibility, lapse of time, operation of law (মৃত্যু, দেউলীয়া অৱস্থা), breach, merger of rights।

TQ 10.1 • PYQ 2021-Jul [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 146	4× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 10.2 • MTP 2024-Jul [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 146	3× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- গাঁথনি: discharge ঘটোৱা ঘটনাটো চিনাক্ত কৰক → Sec. 56 (বা 62/63) উল্লেখ কৰক → প্ৰভাৱ কওক (contract void, parties discharge) → Sec. 65 খটুৱাওক: পোৱা advantage (advance/token money) restore কৰিব লাগিব।
- চিৰাচৰিত পৰিস্থিতি: বন্দৰ থকা দেশৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা = শত্ৰুৰ সৈতে বাণিজ্য, contract discharge; বিক্ৰীৰ আগতে ঘৰ ভঙা = subject-matter ধ্বংস, ₹50,000 token Sec. 65-ৰ অধীনত ঘূৰাই দিব লাগিব; time essence হোৱা ক্ষেত্ৰত পলমৰ চেনি delivery গ্ৰহণ কৰিলে --- গ্ৰহণৰ সময়ত notice দিলেহে ক্ষতিপূৰণ দাবী কৰক (Sec. 55)।

CSQ 10.1 • PYQ 2018-Nov [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 148 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 10.2 • PYQ 2021-Dec [3] (b) (ii) • Case Scenario • 6M • Pg 149 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 10.3 • PYQ 2024-Jun [4] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 150 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

গোট 2.5: Contract ভংগ আৰু ইয়াৰ প্ৰতিকাৰ (Breach of Contract and its Remedies)

Breach of Contract and its Remedies

P2-C2-U2.5 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 8 • শ্ৰেণী C • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 7.3% • 17টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Contract-ৰ আগতীয়া ভংগ (Anticipatory Breach of Contract)

P2-C2-U2.5-T01 • Topic 1: Anticipatory Breach of Contract

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 5 (Breach of Contract and its Remedies)-ৰ Section 5.1 অধ্যয়ন কৰক: Sec. 39 — নিৰ্ধাৰিত তাৰিখৰ আগতেই performance-ত অস্বীকৃতি বা নিজকে অক্ষম কৰা, express (কথাৰে) বা implied (আচৰণেৰে) repudiation, আৰু promisee-ৰ সন্মুখত থকা দুটা বিকল্প।

টোকা

অৰ্থ: performance-ৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত সময় অহাৰ আগতেই (BEFORE) ঘটা breach — promisor-এ performance কৰিবলৈ সম্পূৰ্ণৰূপে অস্বীকাৰ কৰে আৰু নিজৰ অনিচ্ছা আগতীয়াকৈ জনায়; ই হ'ব পাৰে (a) **express**, কোৱা বা লিখা কথাৰে (30 July-ত A-এ B-ক জনায় যে 14 August-ত দিবলগীয়া cotton তেওঁ যোগান নিদিয়ো), বা (b) **implied**, আচৰণৰ দ্বাৰা (প্ৰতিশ্ৰুত বগা ঘোঁৰাটো A-এ নিৰ্ধাৰিত তাৰিখৰ আগতেই C-ক বিক্ৰী কৰে)।

Sec 39 (SM): “When a party to a contract has refused to perform or disable himself from performing, his promise in its entirety, the promisee may put an end to the contract, unless he has signified, but words or conduct, his acquiescence in its continuance.” — এই provision-টো এই English শব্দতেই লিখক।

প্ৰভাৱ — promisee-ৰ দুটা বিকল্প: (1) contract-খন rescinded বুলি গণ্য কৰি নিৰ্ধাৰিত তাৰিখলৈ অপেক্ষা নকৰাকৈ তৎক্ষণাত (IMMEDIATELY) damages-ৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে; বা (2) rescind নকৰাৰ সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰে — contract-খন এতিয়াও বলৱৎ বুলি গণ্য কৰি নিৰ্ধাৰিত তাৰিখত দোষী পক্ষক দায়ী কৰিব পাৰে; কিন্তু তেতিয়া contract-খন দুয়োটা (BOTH) পক্ষৰ সুবিধাৰ বাবে জীয়াই থাকে: দোষী পক্ষই পুনৰ বিবেচনা কৰি performance কৰিব পাৰে, আৰু contract discharge কৰা যিকোনো supervening impossibility-ৰ সুবিধা ল'ব পাৰে।

সীমা: acquiescence-ৰ ফান্দ — যি promisee-এ কথা বা আচৰণেৰে contract চলি থকাত acquiescence জনাইছে, তেওঁ সেই অস্বীকৃতিৰ বাবে ইয়াৰ অন্ত পেলাব নোৱাৰে; আৰু গোটেই contract rescind কৰিবলৈ হ'লে অস্বীকৃতি/অক্ষমতা promise-ৰ “in its entirety” হ'ব লাগিব (SM-ত উল্লিখিত মুখ্য গোচৰ: Frost v. Knight, Hochster v. DelaTour)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Anticipatory breach-ৰ সংজ্ঞা দিয়ক: performance-ৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ আগতেই repudiation --- কোৱা/লিখা কথাকে express ভাৱে, বা আচৰণেৰে implied ভাৱে (যেনে নিৰ্ধাৰিত তাৰিখৰ আগতেই প্ৰতিশ্ৰুত ঘোঁৰাটো তৃতীয় পক্ষক বিক্ৰী কৰা)।
- Sec. 39: কোনো পক্ষই নিজৰ promise সম্পূৰ্ণৰূপে (ENTIRETY) পালন কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে, বা নিজকে পালনত অক্ষম কৰিলে, promisee-এ contract-ৰ অন্ত পেলোৱাৰ পাৰে, যদিহে তেওঁ ইয়াৰ চলি থকাত acquiescence জনোৱা নাই।
- প্ৰভাৱ --- promisee-ৰ দুটা বিকল্প: (1) তৎক্ষণাত rescind কৰি লগে লগে damages-ৰ বাবে গোচৰ তৰা, বা (2) নিৰ্ধাৰিত তাৰিখলৈকে contract জীয়াই ৰখা; কিন্তু তেতিয়া contract দুয়োটা (BOTH) পক্ষৰ বাবে জীয়াই থাকে আৰু দোষী পক্ষই তথাপি performance কৰিব পাৰে বা supervening impossibility-ৰ সুবিধা ল'ব পাৰে।

TQ 1.1 • PYQ 2024-Jun [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 154 **3x সোধা হৈছে****LEVEL I**
বোধ (Understanding)**মধ্যমীয়া**TQ 1.2 • MTP 2024-Aug [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 155 **10x সোধা হৈছে****LEVEL I**
বোধ (Understanding)**মধ্যমীয়া****প্ৰয়োগ (Application)** provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- গাঁথনি: repudiation চিনাক্ত কৰক ('in its entirety' অস্বীকৃতি, যেনে নৃত্যশিল্পীৰ অনুপস্থিতি, যোগানধাৰীৰ যোগান নিদিয়াৰ আগতীয়া notice) → Sec. 39 উল্লেখ কৰক → aggrieved party-ৰ বাছনি আৰু damages-ৰ পৰিণতি লিখক।
- Acquiescence-ৰ ফাল্ধৰ পৰা সাৱধান: promisee-এ performance চলি থাকিবলৈ দিলে (চলি থকাত সন্মতি জনালে) সেই অস্বীকৃতিৰ বাবে contract-ৰ অন্ত পেলোৱাৰ অধিকাৰ হেৰুৱায়।
- আংশিক অস্বীকৃতি (কেইবাটাৰ ভিতৰত এটা size/category-ৰ shirts) --- গোটেই contract-ৰ rescission অনুমতি দিয়াৰ আগতে পৰীক্ষা কৰক যে ই promise-ৰ 'in its entirety' অস্বীকৃতি নে নহয়।

CSQ 1.1 • PYQ 2022-May [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 156 asked

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)**মধ্যমীয়া**

CSQ 1.2 • PYQ 2023-Dec [3] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 157

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)**মধ্যমীয়া**

CSQ 1.3 • PYQ 2026-Sep [4](a) • Case Scenario • 7M • Pg 158

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)**মধ্যমীয়া****বিষয় 2: Contract-ৰ প্ৰকৃত ভংগ (Actual Breach of Contract)**

P2-C2-U2.5-T02 • Topic 2: Actual Breach of Contract

প্ৰথমে পঢ়ক Section 5.2 পঢ়ক: performance-ৰ সময় হোৱাৰ মুহূৰ্তত বা performance চলি থকাৰ সময়ত actual breach, আৰু aggrieved party-ৰ বাবে উপলব্ধ remedies-ৰ চাৰ্ট।

টোকা

অর্থ: নিৰ্ধাৰিত তাৰিখত performance কৰিবলৈ অস্বীকাৰ বা ব্যৰ্থতা — ই ঘটে (a) performance-ৰ সময় হোৱাৰ মুহূৰ্তত (A-এ 1 February-ত 100 বস্তা চেনি দিয়াত ব্যৰ্থ হয়), বা (b) contract-ৰ **performance চলি থকাৰ সময়ত**, মাজতে express বা implied অস্বীকৃতি/ব্যৰ্থতাৰ দ্বাৰা; আনটো পক্ষই গোচৰ তৰাৰ অধিকাৰ লাভ কৰে।

Breach-ৰ পাঁচটা remedies: (1) **damages-ৰ বাবে গোচৰ** — Sec 73-ৰ অধীনত আৰ্থিক ক্ষতিপূৰণ; (2) **contract-ৰ rescission** — aggrieved party নিজৰ দায়বদ্ধতাৰ পৰা মুক্ত হয় আৰু ক্ষতিপূৰণৰ অধিকাৰী হয় (A-এ cement যোগান নিদিলে B দাম দিয়াৰ দায়ৰ পৰা discharged হয়); (3) **specific performance-ৰ বাবে গোচৰ** — damages পৰ্যাপ্ত remedy নহ'লে court-এ breach কৰা পক্ষক নিজৰ promise পালন কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে; (4) **injunction-ৰ বাবে গোচৰ** — নকৰোঁ বুলি promise কৰা কাম কৰাৰ পৰা court-এ পক্ষক বাধা দিয়ে; (5) **quantum meruit-ৰ ভিত্তিত গোচৰ** — ইতিমধ্যে কৰা কামৰ যুক্তিসংগত পাৰিশ্রমিক।

Sec 75: যি ব্যক্তিয়ে ন্যায্যভাৱে (RIGHTFULLY) contract rescind কৰে, তেওঁ contract পালন নোহোৱাৰ বাবে হোৱা যিকোনো ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণ পোৱাৰ অধিকাৰী — গায়িকা ইচ্ছাকৃতভাৱে ষষ্ঠ ৰাতি অনুপস্থিত; manager-এ rescind কৰি ক্ষতিপূৰণ দাবী কৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- Breach-ৰ পাঁচটা remedies মুখস্থ কৰক: (1) damages-ৰ বাবে গোচৰ (Sec. 73), (2) rescission of contract, (3) specific performance-ৰ বাবে গোচৰ, (4) injunction-ৰ বাবে গোচৰ, (5) quantum meruit-ৰ ভিত্তিত গোচৰ --- প্ৰতিটো কেতিয়া উপলব্ধ, এশাৰীকৈ।
- Actual breach ঘটে performance-ৰ সময় হোৱাৰ মুহূৰ্তত (সন্মত তাৰিখত যোগান নিদিয়া) বা performance চলি থকাৰ সময়ত (মাজতে express/implied অস্বীকৃতি)।
- Sec. 75 যোগ কৰক: ন্যায্যভাৱে contract rescind কৰা পক্ষ contract পালন নোহোৱাৰ বাবে হোৱা যিকোনো ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ অধিকাৰী।

বিষয় 3: Damages-ৰ বাবে গোচৰ (Suit for Damages)

P2-C2-U2.5-T03 • Topic 3: Suit for Damages

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 73 আৰু Hadley vs. Baxendale-ৰ ওপৰত Section 5.3 আয়ত্ত কৰক: ordinary, special, vindictive/exemplary, nominal আৰু পলমজনিত deterioration damages, লোকচান কমোৱাৰ কৰ্তব্য, আৰু remote/indirect লোকচানৰ ওপৰত নিষেধ।

টোকা

Sec 73-ৰ নিয়ম: breach-ত ক্ষতিগ্ৰস্ত পক্ষ এনে লোকচান বা ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণৰ অধিকাৰী (1) যি breach-ৰ পৰা স্বাভাৱিক গতিত প্ৰাকৃতিকভাৱে উদ্ভৱ হয়, বা (OR) (2) যি contract কৰাৰ সময়ত পক্ষসমূহে breach-ৰ ফলত হ'ব পাৰে বুলি জানিছিল — special damage কেৱল পূৰ্বৰ (PREVIOUS) notice থাকিলেহে; remote বা indirect লোকচানৰ বাবে কোনো (NO) ক্ষতিপূৰণ নাই; aggrieved party-য়ে লোকচান কমাবলৈ যুক্তিসংগত

পদক্ষেপ ল'বই লাগিব।

Hadley vs. Baxendale: ভগা mill crankshaft পঠিওৱাত carrier-এ পলম কৰিলে; mill-টো অতিৰিক্ত 5 দিন বন্ধ হৈ থাকিল, কিন্তু carrier-ক কেৱল কোৱা হৈছিল যে বস্তুটো এটা ভগা shaft, পলমৰ ফলত mill বন্ধ হ'ব বুলি কোৱা হোৱা নাছিল — ৰায়: কেৱল ordinary damages, special circumstances জনোৱা নোহোৱাৰ বাবে লাভৰ লোকচান আদায়যোগ্য নহয় (NOT)।

Damages-ৰ প্ৰকাৰ: **ordinary** — স্বাভাৱিক আৰু প্ৰত্যক্ষ লোকচান, মানক জোখ = breach-ৰ তাৰিখত contract মূল্য আৰু market মূল্যৰ পাৰ্থক্য (₹5,000-ত চুক্তি কৰা চাউল ₹5,500 হ'লে — বস্তুপ্ৰতি ₹500); **special** — special circumstances-ৰ notice দিয়া হ'লেহে আদায়যোগ্য (mill বন্ধ বুলি জনোৱা carrier-এ পলমৰ বাবে গড় লাভ দিয়ে, কিন্তু notice নিদিয়া Government contract-ৰ লোকচান নহয়); **vindictive/exemplary** — কেৱল দুটা (TWO) ক্ষেত্ৰত দিয়া হয়: বিয়াৰ promise-ৰ breach (অনুভূতিত আঘাত) আৰু banker-এ ব্যৱসায়ী-customer-ৰ cheque অন্যায়াভাৱে dishonour কৰা, য'ত আৰ্থিক লোকচান নহ'লেও credit আৰু সুনাম ক্ষতিগ্ৰস্ত হয় (Gibbons v West Minster Bank); **nominal** — breach প্ৰমাণিত কিন্তু প্ৰকৃত লোকচান নাই: কেৱল অধিকাৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে প্ৰতীকী ধন (এক টকা, আনকি 10 পইচা); **পলমৰ ফলত deterioration** — notice অবিহনেও (WITHOUT) carrier-ৰ পৰা আদায়যোগ্য, 'deterioration'-ত ভৌতিক ক্ষতি আৰু বিক্ৰীৰ বিশেষ সুযোগ হেৰুওৱা দুয়োটা সামৰে।

Notice-ৰ গণনা (SM — water bottles): X-এ ₹4.50-ত কিনি Y-ক ₹5.00-ত পুনৰ বিক্ৰীৰ বাবে 1,000 bottles বুলি জনা Z-এ হেৰুওৱা resale লাভ ₹500 ($1,000 \times ₹0.50$) দিয়ে; Z-ক জনোৱা নহ'লে damages = default-ৰ তাৰিখৰ market-price পাৰ্থক্য, ₹750 (market ₹5.25 হ'লে $1,000 \times ₹0.75$)।

Remoteness (SM — bus breakdown): ঠাণ্ডা ৰাতি যাত্ৰীসকলক খোজকাঢ়ি hotel-লৈ যাব লগা হ'ল — ব্যক্তিগত অসুবিধা আৰু hotel-ৰ খৰচ স্বাভাৱিকভাৱে উদ্ভৱ হোৱা লোকচান হিচাপে আদায়যোগ্য; পত্নীৰ চিকিৎসা remote/indirect, আদায়যোগ্য নহয় (NOT) — মুঠ কৰাৰ আগতে প্ৰতিটো দাবী Sec 73-ৰ দুয়োটা অংশৰ বিপৰীতে পৰীক্ষা কৰক।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 73-ৰ নিয়ম: স্বাভাৱিক গতিত প্ৰাকৃতিকভাৱে উদ্ভৱ হোৱা লোকচানৰ, বা (OR) contract কৰাৰ সময়ত হ'ব পাৰে বুলি পক্ষসমূহে জনা লোকচানৰ ক্ষতিপূৰণ; remote/indirect লোকচানৰ কেতিয়াও নহয়; aggrieved party-য়ে লোকচান কৰাবই লাগিব।
- Hadley vs. Baxendale: পলমৰ ফলত mill বন্ধ হ'ব বুলি carrier-ক কোৱা হোৱা নাছিল --- লাভৰ লোকচান আদায়যোগ্য নহয়; special damages-ৰ বাবে special circumstances-ৰ পূৰ্বৰ (PREVIOUS) notice লাগে।

TQ 3.1 • RTP 2019-Nov [7] • Descriptive • --- • Pg 160

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.2 • PYQ 2026-May [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 161

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- মানক জোখ: breach-ৰ তাৰিখত contract মূল্য বনাম market মূল্য (চাউল/water-bottle উদাহৰণ) --- উত্তৰত অংকটো গণনা কৰি দেখুৱাওক।
- Notice-ৰ ক্ষেত্ৰ: সামগ্ৰী resale contract-ৰ বাবে বুলি জনা (KNEW) যোগানধাৰীয়ে হেৰুওৱা resale লাভ দিয়ে; notice নাথাকিলে কেৱল market-price পাৰ্থক্য --- কি জনোৱা হৈছিল সদায় পৰীক্ষা কৰক।
- অসুবিধাৰ পৰিস্থিতি (bus breakdown, exhibition consignment): স্বাভাৱিকভাৱে উদ্ভৱ হোৱা অসুবিধা/hotel খৰচ আদায়যোগ্য; notice অবিহনে চিকিৎসা বা হেৰুওৱা exhibition লাভ remote।

CSQ 3.2 • RTP 2020-Nov [1] • Case Scenario • ---- • Pg 163	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • MTP 2022-Mar [1] (a) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 164	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.4 • RTP 2024-Sep [6] • Case Scenario • ---- • Pg 165 6x সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.5 • RTP 2026-May [5] • Descriptive • ---- • Pg 166	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- দুই-পৰ্যায়ৰ পৰিস্থিতি (M Ltd. machinery গোচৰ): বিকল্প machinery-ৰ অতিৰিক্ত দাম = ordinary damage, আদায়যোগ্য; buyer-এ নিজৰ (OWN) customer-ক দিয়া ক্ষতিপূৰণ = special damage, contract কৰাৰ সময়ত জনোৱা হ'লেহে আদায়যোগ্য।
- মুঠ ক্ষতিপূৰণ নিৰ্ণয়ৰ আগতে প্ৰতিটো দাবী Sec. 73-ৰ দুয়োটা অংশ (স্বাভাৱিক লোকচান বনাম জনোৱা special লোকচান) আৰু remoteness-ৰ নিষেধৰ বিপৰীতে পৰীক্ষা কৰক।

CSQ 3.1 • PYQ 2018-May [3] (c) • Case Scenario • 6M • Pg 162 4x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
--	---------------------------------	-----------

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- Vindictive/exemplary damages কেৱল দুটা (TWO) ক্ষেত্ৰত দিয়া হয়: বিয়াৰ promise-ৰ breach (অনুভূতিত আঘাত) আৰু banker-এ ব্যৱসায়ী-customer-ৰ cheque অন্যায়ভাৱে dishonour কৰা (Gibbons v Westminster Bank)।
- Nominal damages: breach প্ৰমাণিত কিন্তু প্ৰকৃত লোকচান নাই --- কেৱল অধিকাৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে প্ৰতীকী ধন।

বিষয় 4: জৰিমনা আৰু পূৰ্বনিৰ্ধাৰিত Damages — Penalty and Liquidated Damages (Section 74)

P2-C2-U2.5-T04 • Topic 4: Penalty and Liquidated Damages (Section 74)

প্ৰথমে পঢ়ক Section 5.4 অধ্যয়ন কৰক: Sec. 74 — উল্লিখিত ধনতকৈ বেছি নোহোৱা reasonable compensation, English বনাম ভাৰতীয় আইনৰ অৱস্থান, government-bond ব্যতিক্ৰম, লগতে আন remedies (rescission, specific performance, injunction, quantum meruit আৰু Sec. 75)।

টোকা

ধাৰণা: liquidated damages = ভৱিষ্যতৰ breach-ৰ লোকচানৰ পক্ষসমূহে কৰা প্ৰকৃত পূৰ্ব-অনুমান; penalty = দোষী পক্ষক ভয় দেখুৱাবলৈ (in terrorem) নিৰ্ধাৰণ কৰা অত্যধিক, অযৌক্তিক ধন, প্ৰকৃত লোকচানৰ সৈতে যাৰ কোনো তুলনা নাই; পক্ষসমূহে দিয়া নাম চূড়ান্ত নহয় (NOT) — court-এ সাৰবস্তু চায়, আৰু অত্যধিক ধনক liquidated damages বুলি ক'লেও সেয়া penalty; default-ৰ তাৰিখৰ পৰা বৰ্ধিত সুতৰ চৰ্ত penalty হ'ব পাৰে, কিন্তু কিন্তু default হ'লে গোটেই বাকী ধন দিবলগীয়া হোৱা বুলি কোৱা clause penalty নহয় (NOT)।

Sec 74 — ভাৰতীয় আইন: penalty আৰু liquidated damages-ৰ মাজত কোনো পাৰ্থক্য নকৰে — প্ৰকৃত ক্ষতি প্ৰমাণিত হওক বা নহওক, aggrieved party-য়ে উল্লিখিত ধনতকৈ বেছি নোহোৱাকৈ কেৱল **REASONABLE compensation** পায় (court-এ কম দিব পাৰে, বেছি কেতিয়াও নহয়) — Sri Chunni Lal vs. Mehta & Sons Ltd (SC): দাবীদাৰে উল্লিখিত ধনতকৈ বেছি আদায় কৰিব নোৱাৰে, আৰু court-এ ইয়াক কমাৰ পাৰে; ইয়াৰ বিপৰীতে English আইনে liquidated damages বলবৎ কৰে কিন্তু penalties উপেক্ষা কৰে; **ব্যতিক্ৰম** — public duty পালনৰ বাবে Central/State Government-লৈ দিয়া bond breach হ'লে উল্লিখিত সম্পূৰ্ণ (WHOLE) ধনৰ বাবে বলবৎযোগ্য।

Quantum meruit — “as much as earned”: ইতিমধ্যে কৰা কামৰ মূল্যৰ বাবে restitutory দাবী (damages হ'ল compensatory); **দুটা চৰ্ত** — মূল contract discharge হৈছে, আৰু দাবী কৰোঁতা পক্ষ default-ত নাই (NOT); ক্ষেত্ৰসমূহ: (a) agreement void বুলি ধৰা পৰা/contract void হোৱা, (b) non-gratuitous act (গ্ৰহণ কৰা অতিৰিক্ত 2 bottle brandy-ৰ দাম দিবই লাগিব), (c) পাৰিশ্ৰমিক নিৰ্ধাৰণ নোহোৱাকৈ দিয়া সেৱা, (d) আনটো পক্ষই contract এৰি দিয়া বা performance কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা (অন্যায়ভাৱে কৰ্তৃত্ব বাতিল কৰা agent-এ কৰা কাম আৰু খৰচ আদায় কৰে), (e) বিভাজ্য contract আংশিকভাৱে পালন আৰু সুবিধা উপভোগ (100 cotton bales-ৰ 50 টা দিয়া হ'ল — B-এ 50 টাৰ দাম দিব লাগিব), (f) অবিভাজ্য lump-sum contract সম্পূৰ্ণ কিন্তু বেয়াকৈ পালন — বেয়া কামৰ বাবে কৰ্তন কৰি lump sum আদায়যোগ্য।

Specific performance আৰু injunction: damages পৰ্যাপ্ত remedy নহ'লে (অনন্য subject-matter, market-ত বিকল্প নাই) court-এ নিজৰ বিবেচনাত breach কৰা পক্ষক contract-ৰ চৰ্ত অনুসৰি নিজৰ promise পালন কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিব পাৰে; নকৰোঁ (NOT) বুলি promise কৰা কাম কোনো পক্ষই কৰি থাকিলে court-এ injunction-ৰ দ্বাৰা তেওঁক বাধা দিয়ে — কেৱল এজন producer-ৰ বাবে অভিনয় কৰিবলৈ সন্মত film star-ক আনৰ বাবে অভিনয় কৰাত বাধা; দুমাহৰ বাবে নিযুক্ত গায়িকাক আন ঠাইত গোৱাত বাধা; গাঁথনি: remedy-ৰ ক্ৰম → তথ্যত damages অপৰ্যাপ্ত → specific performance/injunction।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 3টা প্ৰশ্ন

- Liquidated damages = লোকচানৰ প্ৰকৃত পূৰ্ব-অনুমান; penalty = in terrorem নিৰ্ধাৰিত অত্যধিক, অযৌক্তিক ধন; পক্ষসমূহে দিয়া নাম চূড়ান্ত নহয় --- courts-এ সাৰবস্তু চায়।
- Sec. 74 (ভাৰতীয় আইন): penalty আৰু liquidated damages-ৰ মাজত পাৰ্থক্য নাই --- প্ৰকৃত লোকচান প্ৰমাণিত হওক বা নহওক, court-এ উল্লিখিত ধনতকৈ বেছি নোহোৱাকৈ কেৱল REASONABLE compensation দিয়ে (Sri

Chunni Lal vs. Mehta & Sons); ব্যতিক্রম --- public duty-ৰ বাবে Central/State Government-লৈ দিয়া bonds সম্পূৰ্ণ ধনৰ বাবে বলবৎযোগ্য।

- Quantum meruit ('as much as earned'): ইতিমধ্যে কৰা কামৰ বাবে restitutory দাবী; চৰ্ত --- মূল contract discharge হৈছে, দাবী default-ত নথকা (NOT) পক্ষৰ; ক্ষেত্র: contract void বুলি ধৰা পৰা, non-gratuitous act, পাৰিশ্রমিক নিৰ্ধাৰিত নোহোৱা, আনটো পক্ষই এৰি দিয়া/অস্বীকাৰ কৰা, বিভাজ্য contract আংশিক পালন, lump-sum কাম বেয়াকৈ কৰা।
- Default-ৰ তাৰিখৰ পৰা বৰ্ধিত সূত penalty হ'ব পাৰে; default হ'লে কেৱল গোটেই বাকী ধন আগবঢ়াই দিবলগীয়া কৰা clause penalty নহয় (NOT)।

TQ 4.2 • PYQ 2024-Sep [3] (c) (i) • Descriptive • 3M • Pg 168	2× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 4.1 • PYQ 2022-May [6] (a) • Descriptive • 5M • Pg 167	2× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 4.3 • PYQ 2025-Sep [6] (Or) (b) • Descriptive • 6M • Pg 170	4× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- অনন্য-সামগ্ৰীৰ পৰিস্থিতি: বস্তুটোৰ market-ত বিকল্প নাথাকিলে damages অপৰ্যাপ্ত --- court-এ contract অনুসৰি delivery-ৰ নিৰ্দেশ দি specific performance-ৰ decree দিব পাৰে; নকৰোঁ বুলি promise কৰা কাম পক্ষই কৰি থাকিলে injunction যোগ কৰক (film-star/singer exclusivity গোচৰ)।
- উত্তৰৰ গাঁথনি: remedy-ৰ ক্ৰম কওক → তথ্যত damages কিয় বিফল দেখুৱাওক (অনন্যতা/লোকচান জুখিব নোৱাৰা) → specific performance/injunction-ৰে সামৰণি মাৰক।

CSQ 4.1 • PYQ 2020-Nov [3] (c) (iii) • Case Scenario • 7M • Pg 171 asked LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application) মধ্যমীয়া

গোট 2.6: ঘটনাসাপেক্ষ আৰু অৰ্ধ-Contracts (Contingent and Quasi Contracts)

Contingent and Quasi Contracts

P2-C2-U2.6 • গুৰুত্ব D • অধ্যায়ত Rank 9 • শ্ৰেণী C • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 6.0% • 14টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: ঘটনাসাপেক্ষ Contracts (Contingent Contracts)

P2-C2-U2.6-T01 • Topic 1: Contingent Contracts

প্ৰথমে পঢ়ক Indian Contract Act, 1872-ৰ গোট 6 (Contingent and Quasi Contracts)-ৰ Section 6.1 'Contingent Contracts' অধ্যয়ন কৰক — Sec. 31-ৰ সংজ্ঞা, 'collateral event'-ৰ অৰ্থ (Pollock & Mulla), আৰু contingent contract-ৰ চাৰিটা essentials।

টোকা

Sec 31 (SM): “A contract to do or not to do something, if some event, collateral to such contract, does or does not happen” — insurance, indemnity আৰু guarantee-ৰ contract এই শ্ৰেণীত পৰে; যেনে B-ৰ ঘৰ জ্বলি গ'লে A-এ B-ক ₹10,00,000 দিবলৈ contract কৰে (absolute contract-ৰ সৈতে তুলনা কৰক — সেয়া কোনো চৰ্ত নোহোৱাকৈ সকলো অৱস্থাতে পালন কৰা হয়)।

Collateral event (Pollock & Mulla): “an event which is neither a performance directly promised as part of the contract, nor the whole of the consideration for a promise” — collateral event ঘটিলেহে A-ৰ দায় উদ্ভৱ হয়।

চাৰিটা essentials: (a) performance কোনো event বা condition ঘটা/নঘটাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে (precedent বা subsequent); (b) event collateral — contract-ৰ অংশ নহয়, প্ৰতিশ্ৰুত performance-ও নহয়, consideration-ও নহয়; (c) event promisor-ৰ কেৱল ইচ্ছা হ'ব নালাগে — তেওঁৰ ইচ্ছাৰ ভিতৰত কিন্তু কেৱল ইচ্ছা নহয়, এনে event হ'লে contingent হ'ব পাৰে (বৰষুণ দিলে আৰু (AND) A-এ Delhi এৰিলে দিব); (d) event অনিশ্চিত হ'ব লাগিব — নিশ্চিত বা ঘটিবই লগা হ'লে (নিয়মমাফিক পোৱা collector-ৰ অনুমতি) contingent নহয়।

Contingent নহয় (ফান্দ): 100 বস্তা ঘেঁহুৰ দাম delivery-ৰ পিছতহে দিয়া, বা swimming pool সম্পূৰ্ণ হ'লে ₹20,00,000 দিয়া — event promise-ৰ নিজৰে অংশ, গতিকে ই conditional (contingent নহয়) contract; “ইচ্ছা হ'লে ₹1,00,000 দিম” — ই আদৌ contract নহয়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 31-ৰ সংজ্ঞা ব্যাখ্যা কৰক --- 'a contract to do or not to do something, if some event, collateral to such contract, does or does not happen' --- উদাহৰণসহ (insurance, indemnity, guarantee)।
- চাৰিটা essentials কাৰণসহ আয়ত্ত কৰক: (i) performance কোনো event ঘটা/নঘটাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, (ii) event collateral (প্ৰতিশ্ৰুত performance-ও নহয়, consideration-ও নহয়), (iii) event promisor-ৰ কেৱল ইচ্ছা হ'ব নালাগে, (iv) event অনিশ্চিত হ'ব লাগিব।
- 'essentials plus any three rules' সোধা হ'লে Secs. 32--36-ৰ বলবৎকৰণৰ নিয়ম যোগ কৰিবলৈ সাজু থাকক (এয়া সঘনাই অহা 6--7 নম্বৰৰ PYQ সংযোগ)।
- ফান্দ: কামটো সম্পূৰ্ণ কৰাৰ ওপৰতেই নিৰ্ভৰশীল পৰিশোধ (যেনে swimming pool সম্পূৰ্ণ হ'লে দিয়া) conditional contract, contingent নহয় (NOT) --- event collateral নহয়।

TQ 1.1 • PYQ 2018-Nov [2] (a) • Descriptive • 7M • Pg 174 **7× সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 1.2 • PYQ 2024-Jun [6] Or (b) • Descriptive • 6M • Pg 175 **8× সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- তথ্যৰ মাজত contingent contract চিনাক্ত কৰাৰ অনুশীলন কৰক: অনিশ্চিত collateral event ঘটিলে এটা থোক ধন দিয়াৰ promise (যেনে Covid-positive হ'লে Dr. A-ক ₹1,00,000 দিয়াৰ hospital-ৰ প্ৰতিশ্ৰুতি) --- গাঁথনি: Sec. 31-ৰ সংজ্ঞা → তথ্যত essentials পূৰণ → সিদ্ধান্ত: বৈধ contingent contract।
- সিদ্ধান্তৰ আগতে প্ৰতিটো essential তথ্যৰ বিপৰীতে পৰীক্ষা কৰক, বিশেষকৈ collateral প্ৰকৃতি আৰু অনিশ্চয়তা।

CSQ 1.1 · RTP 2021-Nov [5] · Case Scenario · ---- · Pg 177

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 2: বলবৎকৰণৰ নিয়মসমূহ (Rules Relating to Enforcement)

P2-C2-U2.6-T02 · Topic 2: Rules Relating to Enforcement

প্ৰথমে পঢ়ক Section 6.2 'Rules Relating to Enforcement' — Secs. 32 to 36 — অধ্যয়ন কৰক, বিশেষকৈ সেই অংশৰ শেষত দিয়া 'Difference between a contingent contract and a wagering contract' তালিকাখন।

টোকা

Secs 32-36-ৰ বলবৎকৰণৰ নিয়ম: **Sec 32** — event ঘটৰ ওপৰত contingent: event নঘটালৈকে বলবৎ কৰিব নোৱাৰি; event অসম্ভৱ হ'লে void (B-এ C-ক বিয়া কৰালে দিব; C-ৰ মৃত্যু — void); **Sec 33** — event নঘটাৰ (NOT) ওপৰত contingent: ঘটী অসম্ভৱ হ'লেহে বলবৎযোগ্য (জাহাজ ডুবিলে), জাহাজ উভতি আহিলে void; **Sec 34** — জীৱিত ব্যক্তিৰ আচৰণৰ ওপৰত contingent: সেই ব্যক্তিয়ে কোনো নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত ইয়াক অসম্ভৱ কৰা কাম কৰিলে event অসম্ভৱ হয় (C-এ D-ক বিয়া কৰায়; Frost v. Knight — দেউতাকৰ মৃত্যুৰ পিছত বিয়া কৰোৱাৰ promise, দেউতাক জীয়াই থাকোঁতেই আনক বিয়া কৰালে, breach); **Sec 35** — নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত event ঘটী: event নঘটাকৈ সময় পাৰ হ'লে বা আগতেই অসম্ভৱ হ'লে void; নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত event নঘটা (NOT): event নঘটাকৈ সময় পাৰ হ'লে, বা নঘটে বুলি আগতেই নিশ্চিত হ'লে বলবৎযোগ্য; **Sec 36** — অসম্ভৱ event-ৰ ওপৰত contingent: অসম্ভৱতা পক্ষসমূহে জানক বা নাজানক, void (সূৰ্য পশ্চিমে উদয় হোৱা; দুডাল সৰল ৰেখাই এটা স্থান আবদ্ধ কৰা)।

Contingent vs. wagering: SM অনুসৰি পাৰ্থক্যৰ তালিকা — wager মূলতঃ contingent, কিন্তু contingent contract বৈধ আৰু wagering agreement void; insurance-ত পক্ষসমূহৰ subject matter-ত insurable interest থাকে, wager-ত নাথাকে।

Contingent contract	Wagering contract
কোনো collateral ঘটনা ঘটী বা নঘটাৰ সাপেক্ষে কিবা কৰা/নকৰাৰ contract	অনিশ্চিত ঘটনা ঘটী বা নঘটাৰ সাপেক্ষে ধন বা ধনৰ সমমূল্য দিয়াৰ promise
Reciprocal promises নাথাকিবও পাৰে	Reciprocal promises-ৰে গঠিত
অনিশ্চিত ঘটনাটো collateral	অনিশ্চিত ঘটনাটোৱেই মূল কাৰক

প্রকৃতিগতভাৱে wagering নহ'বও পাৰে	প্রকৃতিগতভাৱে মূলতঃ contingent
বিষয়বস্তুত parties-ৰ interest থাকে	বিষয়বস্তুত parties-ৰ কোনো interest নাথাকে
লাভ-লোকচানৰ পাৰস্পৰিকতাৰ নীতিৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত নহয়	এক খেল — কেৱল হৰা আৰু জিকাটোহে গুৰুত্বপূৰ্ণ
Valid	Void

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Contingent vs. wagering contract-ৰ পাৰ্থক্যৰ তালিকা ছটা ভিত্তিত আয়ত্ত কৰক: অৰ্থ, reciprocal promises, অনিশ্চিত event-ৰ ভূমিকা (collateral vs. core), প্রকৃতি, subject matter-ত পক্ষসমূহৰ স্বার্থ, আৰু বৈধতা (contingent বৈধ; wager void)।
- 'wagering agreement vs. contract of insurance' উত্তৰত একেই যুক্তি ব্যৱহাৰ কৰক: insurance-ত পক্ষসমূহৰ subject matter-ত insurable interest থাকে আৰু ই বৈধ contingent contract; wager-ত কোনো স্বার্থ নাথাকে --- কেৱল লাভ/লোকচানৰ পাৰস্পৰিক সম্ভাৱনা --- আৰু ই void।
- বলবৎকৰণৰ নিয়মবোৰো সাজু ৰাখক: Sec. 32 (event ঘটাব ওপৰত contingent), Sec. 33 (event নঘটা), Sec. 34 (জীৱিত ব্যক্তিৰ আচৰণ), Sec. 35 (নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত event), Sec. 36 (অসম্ভৱ event --- void ab initio)।

TQ 2.1 • PYQ 2018-May [2] (c) (i) • Distinguish Between • 2M • Pg 177

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

বিষয় 3: অৰ্ধ-Contracts (Quasi Contracts)

P2-C2-U2.6-T03 • Topic 3: Quasi Contracts

প্ৰথমে পঢ়ক Section 6.3 'Quasi Contracts' অধ্যয়ন কৰক — অৰ্থ, মুখ্য বৈশিষ্ট্য, আৰু Secs. 68 to 72-ৰ অধীনত quasi-contracts বুলি গণ্য পঁচটা ক্ষেত্ৰ।

টোকা

অৰ্থ: contract-এ সৃষ্টি কৰাৰ দৰে দায়বদ্ধতা, offer, acceptance, consent বা agreement নাথাকিলেও আইনে আৰোপ কৰে — ভিত্তি equity, justice আৰু good conscience; “No man must grow rich out of another person's loss” নীতিৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত (doctrine of unjust enrichment); ভাৰতত ইয়াক ‘certain relations resembling those created by contracts’ বোলা হয়।

মুখ্য বৈশিষ্ট্য: (i) অধিকাৰটো সদায় ধনৰ অধিকাৰ, সাধাৰণতে (সদায় নহয়) এটা liquidated ধন; (ii) agreement-ৰ পৰা নহয় — আইনে আৰোপ কৰে; ইয়াৰ ভিত্তি কৰ্তব্য, promise নহয়; (iii) কেৱল নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তি(সকল)ৰ বিৰুদ্ধে উপলব্ধ, গোটেই জগতৰ বিৰুদ্ধে নহয়; breach হ'লে সম্পূৰ্ণ contract-ৰ দৰেই গোচৰ তৰিব পাৰি।

Quasi-contracts বুলি গণ্য পাঁচটা ক্ষেত্ৰ: Sec 68 — অক্ষম ব্যক্তিক যোগান দিয়া necessities; Sec 69 — আগ্ৰহী ব্যক্তিৰ পৰিশোধ; Sec 70 — non-gratuitous act-ৰ সুবিধা; Sec 71 — finder of goods; Sec 72 — ভুলতে বা coercion-ৰ অধীনত দিয়া ধন।

Sec 68: contract কৰিবলৈ অক্ষম ব্যক্তি (minor/lunatic), বা তেওঁ আইনমতে ভৰণ-পোষণ দিবলগীয়া কোনো ব্যক্তিক তেওঁৰ জীৱনৰ অৱস্থাৰ উপযোগী necessities যোগান দিলে যোগানধাৰীয়ে কেৱল সেই অক্ষম ব্যক্তিৰ সম্পত্তিৰ (PROPERTY) পৰাহে ধন ঘূৰাই পায়, ব্যক্তিগতভাৱে কেতিয়াও নহয়; বিক্ৰী আৰু delivery-ৰ সময়ত সামগ্ৰী প্রকৃত প্ৰয়োজনৰ উপযোগী আছিল বুলি যোগানধাৰীয়ে প্ৰমাণ কৰিব লাগিব।

Sec 69: আনজনে আইনমতে দিবলগীয়া ধন পৰিশোধত আগ্ৰহী ব্যক্তিয়ে সেই কাৰণে তাক পৰিশোধ কৰিলে ধন ঘূৰাই পোৱাৰ অধিকাৰী (lessee B-এ নিজৰ lease ৰক্ষা কৰিবলৈ zamindar A-ৰ ৰাজহ বাকী দিয়ে; P-এ জব্দ কৰা নিজৰ গাড়ী মুকলি কৰিবলৈ D-ৰ ভাড়া দিয়ে)।

Sec 70: উপহাৰৰ উদ্দেশ্য নোহোৱাকৈ আনৰ বাবে আইনসংগতভাৱে কিবা কৰা বা দিয়া ব্যক্তি, আৰু আনজনে তাৰ সুবিধা উপভোগ কৰিলে — আনজনে ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব বা ঘূৰাই দিব লাগিব (ভুলতে এৰি যোৱা ব্যৱসায়ীৰ সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ; Shyam Lal v. State of U.P. — দৰমহা ঘূৰাই দিয়া হ'ল); বাদীয়ে প্ৰমাণ কৰিব লাগিব (i) আইনসংগত কাম/প্ৰদান (ii) non-gratuitous উদ্দেশ্য (iii) সুবিধা উপভোগ। **Sec 71:** finder of goods-ৰ দায়িত্ব bailee-ৰ সমান — সাধাৰণ বিবেচক মানুহৰ যত্ন, আত্মসাৎ কৰাৰ অধিকাৰ নাই, গৰাকী পোৱা গ'লে ঘূৰাই দিব লাগিব; প্রকৃত গৰাকীৰ বাহিৰে আন সকলোৰে বিৰুদ্ধে ৰাখিব পাৰে (Hollins v. Howler — দোকানীয়ে হীৰাটো finder-ক ঘূৰাই দিব লগা হ'ল)। **Sec 72:** ভুলতে বা coercion-ৰ অধীনত দিয়া ধন বা প্ৰদান কৰা বস্তু পুনৰ পৰিশোধ বা ঘূৰাই দিব লাগিব (Sales Tax Officer v. Kanhaiyalal; ভুল ব্যক্তিক দিয়া ঘেঁহু); 'coercion' বহল অৰ্থত পঢ়া হয় — উৎপীড়ন, বলপূৰ্বক আদায় (tram-penalty গোচৰ, Trikamdas v. Bombay Municipal Corpn.)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- সংজ্ঞা: contract-ৰ দৰে দায়বদ্ধতা, equity, justice আৰু good conscience-ৰ ভিত্তিত আইনে আৰোপ কৰা --- 'no man must grow rich out of another's loss'।
- মুখ্য বৈশিষ্ট্য: (i) ধনৰ অধিকাৰ, সাধাৰণতে liquidated ধন; (ii) agreement-এ নহয়, আইনে আৰোপ কৰে; (iii) কেৱল নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে উপলব্ধ; ভিত্তি কৰ্তব্য, promise নহয়।
- পাঁচটা ক্ষেত্ৰ: Sec. 68 necessities, Sec. 69 আগ্ৰহী ব্যক্তিৰ পৰিশোধ, Sec. 70 non-gratuitous act, Sec. 71 finder of goods, Sec. 72 mistake/coercion।

TQ 3.1 • PYQ 2002-May [5] (c) • Descriptive • 5M • Pg 179 4x সোধা হৈছে

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- finder of goods কিয় bailee-ৰ সমান ব্যাখ্যা কৰক (Sec. 71): সাধাৰণ বিবেচক মানুহৰ যত্ন, আত্মসাৎ কৰাৰ অধিকাৰ নাই, গৰাকীক ঘূৰাই দিব লাগিব; প্রকৃত গৰাকীৰ বাহিৰে আন সকলোৰে বিৰুদ্ধে ৰাখিব পাৰে (Hollins v. Howler)।

TQ 3.2 • PYQ 2025-May [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 180

7× সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 6টা প্রশ্ন

- Sec. 68: minor/lunatic বা নিৰ্ভৰশীলক necessities --- ধন ঘুৰাই পোৱা কেৱল অক্ষম ব্যক্তিৰ সম্পত্তিৰ (PROPERTY) পৰা, ব্যক্তিগতভাৱে কেতিয়াও নহয় (Aarthi/Naresh, lunatic-wife গোচৰ; ₹15-লাখৰ diamond set 'necessaries' নহয়)।
- Sec. 69: আনজনে আইনমতে দিবলগীয়া ধন আগ্ৰহী ব্যক্তিয়ে দিলে তেওঁ সেয়া আদায় কৰিব পাৰে (P-এ জব্দ কৰা নিজৰ গাড়ী মুকলি কৰিবলৈ D-ৰ ভাড়া দিয়ে)।
- Sec. 70/72: non-gratuitous act-ৰ সুবিধা, বা ভুলতে দিয়া সামগ্ৰী (ভুল চুবুৰীয়াৰ ঘেঁহু) --- দাম দিব লাগিব বা ঘুৰাই দিব লাগিব --- উত্তৰ: section → চৰ্ত → তথ্য → সিদ্ধান্ত।

CSQ 3.1 • RTP 2025-Jan [4] • Case Scenario • --- • Pg 181

3× সোধা হৈছে

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.2 • PYQ 2022-Nov [3] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 182

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.3 • RTP 2023-Jun [6] • Case Scenario • --- • Pg 183

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.4 • PYQ 2024-Sep [1] (a) (i) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 184

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.5 • MTP 2025-Aug S2 [4] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 184

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.6 • RTP 2025-Sep [5] • Case Scenario • --- • Pg 185

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

গোট 2.7: Indemnity আৰু Guarantee-ৰ Contract (Contract of Indemnity and Guarantee)

Contract of Indemnity and Guarantee

P2-C2-U2.7 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 5 • শ্ৰেণী A • অধ্যায়ৰ প্রশ্নৰ 11.1% • 26টা প্রশ্ন

বিষয় 1: Indemnity-ৰ Contract (Contract of Indemnity)

P2-C2-U2.7-T01 • Topic 1: Contract of Indemnity

প্রথমে পঢ়ক গোট 7-ৰ Section 7.1 'Contract of Indemnity' অধ্যয়ন কৰক — Sec. 124-ৰ সংজ্ঞা, পক্ষসমূহ (indemnifier/indemnity-holder), Sec. 125-ৰ অধীনত গোচৰ তৰা হ'লে indemnity-holder-ৰ অধিকাৰ, আৰু indemnifier-ৰ দায়বদ্ধতা কেতিয়া আৰম্ভ হয় সেই বিষয়ে টোকা (Gajanan Moreshwar গোচৰ)।

টোকা

Sec 124 (SM): “a contract by which one party promises to save the other from loss caused to him by

the conduct of the promisor himself, or by the conduct of any other person” — ‘indemnity’-ৰ আক্ষৰিক অৰ্থ ক্ষতিৰ বিৰুদ্ধে সুৰক্ষা/ক্ষতি পূৰণ কৰি দিয়া; পক্ষসমূহ: **indemnifier** (promisor) আৰু **indemnified/indemnity-holder**; ই express বা implied হ'ব পাৰে আৰু valid contract-ৰ সকলো অপৰিহাৰ্য উপাদান অৱশ্যেই পূৰণ কৰিব লাগিব (C-ক মাৰপিট কৰাৰ বাবে indemnify কৰাৰ promise unenforceable — unlawful object)।

পৰিসৰ কেৱল মানুহৰ আচৰণত সীমিত: Sec 124-এ কেৱল promisor বা আন কোনো ব্যক্তিৰ আচৰণৰ ফলত হোৱা ক্ষতিহে সামৰে — কোনো ব্যক্তিৰ দ্বাৰা নঘটা দুৰ্ঘটনা বা act of God/প্রাকৃতিক ঘটনাৰ ফলত হোৱা ক্ষতি অন্তৰ্ভুক্ত নহয় (NOT); English law-ৰ সৈতে তুলনা কৰক (Gajanan Moreshwar v. Moreshwar Madan, 1942) — তাত promisee-ৰ অৱহেলা, প্রাকৃতিক দুৰ্যোগ বা দুৰ্ঘটনা, যিকোনো কাৰণতে হোৱা সকলো ক্ষতি indemnity-এ সামৰে।

Sec 125 — গোচৰ তৰা হ'লে indemnity-holder-ৰ অধিকাৰ (নিজৰ authority-ৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত কাম কৰি থাকিলে) — indemnifier-ৰ পৰা আদায় কৰিব পাৰে: (a) যিকোনো suit-ত তেওঁ দিবলৈ বাধ্য হোৱা সকলো damages, (b) suit তৰা/প্ৰতিৰক্ষা কৰাত দিবলৈ বাধ্য হোৱা সকলো costs, (c) suit-ৰ যিকোনো compromise-ৰ চৰ্ত অনুসৰি দিয়া সকলো ধন; এই অধিকাৰসমূহ সম্পূৰ্ণ তালিকা নহয় — তেওঁৰ liability absolute হ'লে তেওঁ indemnifier-ক সেয়া পৰিশোধ কৰিবলৈ ক'ব পাৰে।

দায়বদ্ধতাৰ আৰম্ভণি: Act এই বিষয়ে নীৰৱ, কিন্তু ন্যায়িক ৰায় অনুসৰি indemnity-holder-ৰ দায়বদ্ধতা absolute আৰু নিশ্চিত হোৱাৰ লগে লগে indemnifier-ৰ দায়বদ্ধতা আৰম্ভ হয়। **Insurance:** fire আৰু marine insurance সদায় contracts of indemnity, কিন্তু life insurance-ত **কোনো** contract of indemnity নাথাকে (NO) (insurer-এ নিৰ্দিষ্ট ধন দিয়ে, কেৱল ক্ষতি পূৰণ নকৰে)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 125 — গোচৰ তৰা হ'লে indemnity-holder-ৰ অধিকাৰ (authority-ৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত কাম কৰি থাকিলে): (a) যিকোনো suit-ত দিবলৈ বাধ্য হোৱা সকলো DAMAGES, (b) suit তৰা/প্ৰতিৰক্ষা কৰাৰ সকলো COSTS, (c) suit-ৰ যিকোনো compromise-ৰ অধীনত দিয়া সকলো SUMS আদায় কৰিব পাৰে --- তিনিওটা শিৰোনাম হ'ব মুখস্থ কৰক।
- Sec. 124-ৰ সংজ্ঞা: যি contract-ৰ দ্বাৰা এটা পক্ষই promisor নিজৰ বা আন কোনো ব্যক্তিৰ আচৰণৰ ফলত হোৱা ক্ষতিৰ পৰা আনটো পক্ষক ৰক্ষা কৰাৰ promise কৰে।

TQ 1.1 • PYQ 2024-Sep [6] (b) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 190 **3x সোধা হৈছে** **LEVEL I**

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- True/False যুক্তি: Sec. 124-এ কেৱল মানুহৰ আচৰণৰ ফলত হোৱা ক্ষতিহে সামৰে --- দুৰ্ঘটনা বা act of God-ৰ ফলত হোৱা ক্ষতি বাদ পৰে (English law / Gajanan Moreshwar v. Moreshwar Madan-ৰ সৈতে তুলনা কৰক)।
- Fire আৰু marine insurance contracts of indemnity হয় (ARE), কিন্তু LIFE insurance সম্পূৰ্ণৰূপে তেনে নহয় (NOT) --- insurer-এ মৃত্যু (এটা নিশ্চিত ঘটনা) হ'লে নিৰ্দিষ্ট ধন দিয়ে, কেৱল ক্ষতি পূৰণ নকৰে; 'True' উত্তৰটো এনেদৰে প্ৰতিপন্ন কৰক।

- indemnity-holder-ৰ দায়বদ্ধতা absolute আৰু নিশ্চিত হোৱাৰ লগে লগে indemnifier-ৰ দায়বদ্ধতা আৰম্ভ হয় — এই ন্যায়িক নিয়মটো মনত ৰাখক।

TQ 1.2 • PYQ 2025-Sep [5] (c) (iii) • True/False • 2M • Pg 191

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

বিষয় 2: Guarantee-ৰ Contract (Contract of Guarantee)

P2-C2-U2.7-T02 • Topic 2: Contract of Guarantee

প্ৰথমে পঢ়ক Section 7.2 অধ্যয়ন কৰক — Sec. 126-ৰ সংজ্ঞাসমূহ, তিনিটা contract-ৰে গঠিত tripartite গাঁথনি, ছটা অপৰিহাৰ্য বৈশিষ্ট্য (Sec. 127 consideration, Secs. 142--144), আৰু specific বনাম continuing guarantee সম্পৰ্কে Section 7.3 (Sec. 129)।

টোকা

Sec 126 (SM): “A contract to perform the promise made or discharge the liability, of a third person in case of his default”; মৌখিক বা লিখিত হ'ব পাৰে; তিনিটা পক্ষ — **surety** (যিয়ে guarantee দিয়ে), **principal debtor** (যাৰ default-ৰ ক্ষেত্ৰত দিয়া হয়), **creditor** (যাক দিয়া হয়)।

Tripartite — তিনিটা contract: (i) principal debtor আৰু creditor-ৰ মাজত principal contract, (ii) creditor আৰু surety-ৰ মাজত secondary contract, (iii) surety-য়ে ধন দিবলগীয়া হ'লে তেওঁক indemnify কৰিবলৈ surety আৰু principal debtor-ৰ মাজত implied contract; creditor-এ principal debtor-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলেও বা principal debtor-ৰ পৰা দাবী নকৰিলেও surety-ৰ অধিকাৰ প্ৰভাৱিত নহয়।

ছটা অপৰিহাৰ্য বৈশিষ্ট্য: (1) উদ্দেশ্য — আদায়যোগ্য principal debt থাকিব লাগিব, principal debt নাথাকিলে valid guarantee নাথাকে; (2) consideration — Sec 127: principal debtor-এ পোৱা consideration surety-ৰ বাবে যথেষ্ট, প্ৰত্যক্ষ consideration নালাগে, কিন্তু past consideration কোনো consideration নহয় (ইতিমধ্যে যোগান ধৰা goods-ৰ দাম consideration নোহোৱাকৈ দিবলৈ C-ৰ সন্মতি — void); (3) বৰ্তমান আইনগতভাৱে বলবৎযোগ্য liability, time-barred নহয়; (4) creditor-ৰ দ্বাৰা misrepresentation (Sec 142) বা material circumstances গোপন কৰা (Sec 143) নহ'ব লাগিব; (5) লিখিত হোৱাটো আৱশ্যক নহয় — মৌখিক বা লিখিত; (6) Sec 144 — co-surety যোগদান কৰাৰ চৰ্তত দিয়া হ'লে, সেই ব্যক্তিজনে যোগদান নকৰিলে guarantee invalid।

Competency: principal debtor incompetent (minor) হ'লেও guarantee VALID; কিন্তু surety incompetent হ'লে guarantee void (creditor minor হ'লেও void)।

প্ৰকাৰ (Sec 129): specific guarantee — এটা মাত্ৰ debt/নিৰ্দিষ্ট transaction-লৈ প্ৰসাৰিত, guarantee দিয়া debt পৰিশোধ হোৱাৰ লগে লগে liability শেষ হয় (Kay v. Groves); continuing guarantee — ধাৰাবাহিক transactions-লৈ প্ৰসাৰিত, revocation-লৈকে unpaid balance-ৰ বাবে surety দায়ী (tea-dealer উদাহৰণ: সময়ে সময়ে যোগান ধৰা tea-ৰ বাবে ₹10,000 লৈকে guarantee — পিছত ₹20,000 default হ'লে surety

₹10,000 লৈকে দায়ী)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 126 অনুসৰি সংজ্ঞা দিয়ক: তৃতীয় ব্যক্তিৰ default-ৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ promise পালন কৰা বা liability discharge কৰাৰ contract; মৌখিক বা লিখিত; তিনিটা পক্ষ --- surety, principal debtor, creditor --- আৰু তিনিটা contract (principal, secondary, implied indemnity)।
- অপৰিহাৰ্য বৈশিষ্ট্য: আদায়যোগ্য principal debt-ৰ অস্তিত্ব; consideration (Sec. 127 --- principal debtor-ৰ লাভেই যথেষ্ট, past consideration কোনো consideration নহয়); বলবৎযোগ্য liability; misrepresentation/গোপন কৰা নাথাকিব (Secs. 142--143); চৰ্ত থাকিলে co-surety যোগদান কৰিব লাগিব (Sec. 144)।

TQ 2.1 • MTP 2025-Aug S2 [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 192 **2x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 2টা প্ৰশ্ন

- বহু-বিষয়ক scenarios-ত guarantee-ৰ বৈধতা, surety-ৰ দায়বদ্ধতা আৰু creditor-ৰ securities একেলগে আছে (যেনে guarantee-যুক্ত credit sale + ক্ৰটিৰ প্ৰশ্ন; mortgage-সহ bank loan + guarantee): প্ৰথমে ব্যৱস্থাটো শ্ৰেণীভুক্ত কৰক (guarantee বনাম indemnity), তাৰ পিছত অপৰিহাৰ্য উপাদান পৰীক্ষা কৰক, তাৰ পিছত Sec. 128-ৰ অধীনত surety-ৰ দায়বদ্ধতাৰ পৰিসৰ আৰু Sec. 141-ৰ অধীনত securities-ৰ ওপৰত প্ৰভাৱ নিৰ্ধাৰণ কৰক।
- এই ক্ৰমত সমাধান কৰক: principal debt আছেনে? → guarantee বৈধভাৱে গঠিত হৈছেনে (Secs. 127, 142--144)? → creditor-ৰ কোনো কাৰ্যই surety-ৰ দায়বদ্ধতা discharge বা হ্ৰাস কৰিছেনে?

CSQ 2.1 • PYQ 2024-Jun [1] (a) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 193 asked **LEVEL II**
বিশ্লেষণ (Analysis)

মধ্যমীয়া

CSQ 2.2 • PYQ 2026-May [4] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 195 **LEVEL II**
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- Principal debtor minor হ'লে: guarantee VALID থাকে (surety মুখ্যভাৱে দায়ী ব্যক্তিৰ দৰেই দায়ী), কিন্তু SURETY incompetent হ'লে guarantee void --- Manish (minor), Sohel আৰু এজন guarantor থকা scenarios-ত ইয়াক প্ৰয়োগ কৰক (2022 PYQ আৰ্হি)।

বিষয় 3: Guarantee-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Guarantees)

P2-C2-U2.7-T03 • Topic 3: Types of Guarantees

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.7-ৰ §7.3 পঢ়ক: guarantee-ৰ দুটা শ্ৰেণী — specific আৰু continuing — আৰু প্ৰতিটোৰ ক্ষেত্ৰত surety-ৰ দায়বদ্ধতা কেতিয়া শেষ হয়।

টোকা

Specific Guarantee: এটা মাত্ৰ debt বা নিৰ্দিষ্ট transaction-লৈ প্ৰসাৰিত guarantee; guarantee দিয়া debt যথাযথভাৱে পৰিশোধ হ'লে বা promise যথাযথভাৱে পালন হ'লে surety-ৰ দায়বদ্ধতা শেষ হয়।

উদাহৰণ: B-এ C-ক যোগান ধৰা পাঁচ বস্তা চাউলৰ দাম পৰিশোধৰ guarantee A-এ দিয়ে; C-এ ধন দিয়াৰ লগে লগে guarantee শেষ হয় [Kay v. Groves]।

Continuing Guarantee [Section 129]: ধাৰাবাহিক transactions-লৈ প্ৰসাৰিত guarantee; guarantee revoke নকৰালৈকে surety-ৰ দায়বদ্ধতা চলি থাকে। ইয়াৰ সাৰকথা হ'ল — ই নিৰ্দিষ্ট সংখ্যক transactions-ত নহয়, যিমানেক transactions নহওক সকলোতে প্ৰযোজ্য, ফলত guarantee-ৰ শেষত unpaid balance-ৰ বাবে surety দায়ী হয়।

Continuing guarantee-ৰ উদাহৰণ: tea dealer B-ক, C-লৈ সময়ে সময়ে যোগান ধৰা tea-ৰ বাবে ₹10,000 লৈকে ধন পৰিশোধৰ guarantee A-এ দিয়ে; B-এ ₹10,000-তকৈ বেছি tea যোগান ধৰে আৰু C-এ তাৰ দাম দিয়ে, তাৰ পিছত আৰু ₹20,000 মূল্যৰ tea যোগান ধৰে যাৰ দাম C-এ নিদিয়ে — guarantee continuing হোৱা বাবে A ₹10,000 পৰিমাণলৈকে দায়ী থাকে।

বিষয় 4: Contract of Indemnity আৰু Contract of Guarantee-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য

P2-C2-U2.7-T04 • Topic 4: Distinction Between a Contract of Indemnity and A Contract of Guarantee

প্ৰথমে পঢ়ক Section 7.4 অধ্যয়ন কৰক — contract of indemnity (Sec. 124) আৰু contract of guarantee (Sec. 126)-ৰ মাজত সাতটা দিশত তালিকাবদ্ধ পাৰ্থক্য।

টোকা

পৰিচয়: দুয়োটা একে ধৰণৰ নীতিৰ ওপৰত আধাৰিত compensation-ৰ পদ্ধতি (Secs 124-147), কিন্তু যথেষ্ট পাৰ্থক্য আছে — indemnity (Sec 124, দুটা পক্ষ) বনাম guarantee (Sec 126, তিনিটা পক্ষ, tripartite)।

Contract of Indemnity	Contract of Guarantee
দুটা পক্ষ — indemnifier (promisor) আৰু indemnified (promisee)	তিনিটা পক্ষ — creditor, principal debtor আৰু surety
Indemnifier-ৰ liability primary আৰু চৰ্তহীন	Surety-ৰ liability secondary আৰু চৰ্তসাপেক্ষ; primary liability debtor-ৰ
কেৱল কোনো contingency ঘটিলেহে liability উদ্ভৱ হয়	বৰ্তমানৰ promise-ৰ non-performance/বৰ্তমানৰ debt-ৰ non-payment হ'লে liability উদ্ভৱ হয়
Indemnifier-এ indemnity-holder-ৰ অনুৰোধত	Surety-এ principal debtor-ৰ অনুৰোধত কাম কৰে

কাম কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই	
নিজৰ নামত third party-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব নোৱাৰে — privity নাই (assignment নহ'লে)	Surety-এ নিজৰ অধিকাৰত আগবাঢ়িব পাৰে — পৰিশোধৰ পিছত creditor-ৰ সকলো অধিকাৰ পায়
উদ্দেশ্য: লোকচানৰ পূৰণ	উদ্দেশ্য: creditor-ৰ সুৰক্ষা
সকলো parties contract কৰিবলৈ সক্ষম হ'বই লাগিব	Principal debtor minor হ'লেও valid

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- অন্ততঃ চাৰিটা ভিত্তি আয়ত্ত কৰক: (i) পক্ষ --- দুটা (indemnifier, indemnified) বনাম তিনিটা (creditor, principal debtor, surety); (ii) দায়বদ্ধতা --- indemnifier-ৰ মুখ্য আৰু চৰ্তহীন বনাম surety-ৰ secondary আৰু চৰ্তসাপেক্ষ; (iii) উদ্ভৱৰ কাৰণ --- contingency ঘটা বনাম বৰ্তমান debt/promise-ত default; (iv) তৃতীয় পক্ষৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰাৰ অধিকাৰ --- indemnifier-এ নিজৰ নামত গোচৰ তৰিব নোৱাৰে (privity নাই) বনাম surety-য়ে পৰিশোধৰ পিছত creditor-ৰ স্থান লয়।
- বহল তালিকাৰ পৰা 'any four' সুধিলে অতিৰিক্ত ভিত্তি: উদ্দেশ্য (ক্ষতিৰ পূৰণ বনাম creditor-ৰ সুৰক্ষা), অনুৰোধ (indemnifier-এ কাৰো অনুৰোধত কাম কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই বনাম surety-য়ে principal debtor-ৰ অনুৰোধত কাম কৰে), competency (সকলো পক্ষ সক্ষম হ'ব লাগিব বনাম principal debtor minor হ'লেও valid)।
- শিৰোনামযুক্ত শাৰীসহ দুটা স্তম্ভৰ তালিকা হিচাপে উপস্থাপন কৰক --- মানক 4-mark আৰ্হি।

TQ 4.1 • PYQ 2024-Sep [6] (Or) (b) (I) • Distinguish Between • 4M • Pg 197

3x সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 4.2 • MTP 2026-Apr S1 [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 198

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 5: Surety-ৰ দায়বদ্ধতাৰ প্ৰকৃতি আৰু পৰিসৰ [Section 128]

P2-C2-U2.7-T05 • Topic 5: Nature and Extent of Surety's Liability [Section 128]

প্ৰথমে পঢ়ক Section 7.5 'Nature and Extent of Surety's Liability [Section 128]' আৰু মুখ্যভাৱে দায়ী দুজন ব্যক্তিৰ inter se সম্পৰ্কীয় Sec. 132-ৰ নিয়ম অধ্যয়ন কৰক।

টোকা

Sec 128: contract-ত অন্যথা ব্যৱস্থা নাথাকিলে surety-ৰ দায়বদ্ধতা principal debtor-ৰ দায়বদ্ধতাৰ সৈতে CO-EXTENSIVE — C-ৰ bill of exchange-ৰ guarantee দিয়া A কেৱল bill-ৰ ধনৰ বাবেই নহয়, তাৰ ওপৰত প্ৰাপ্য interest আৰু charges-ৰ বাবেও দায়ী।

চাৰিটা দিশ: (i) দায়বদ্ধতা secondary — principal debtor-ৰ default হ'লেহে উদ্ভৱ হয়; (ii) document-ৰ

কোনো ক্ৰটিৰ বাবে debtor-ক দায়ী কৰিব নোৱাৰিলে surety-ৰ দায়বদ্ধতাও শেষ হয়; (iii) অন্যথা সন্মত নহ'লে creditor-এ **প্ৰথমে** (FIRST) surety-ৰ বিৰুদ্ধে ব্যৱস্থা ল'ব পাৰে; (iv) contract-এ surety-ৰ দায়বদ্ধতা সীমিত কৰিব পাৰে।

Debtor দায়ী নহ'লেও surety দায়ী (SM সাৰাংশ): (1) principal debtor contract কৰিবলৈ অক্ষম, (2) principal debtor insolvent বুলি ঘোষিত, (3) debt time-barred হৈছে।

Sec 132: দুজন ব্যক্তিয়ে তৃতীয় এজনৰ সৈতে কোনো liability লোৱাৰ contract কৰিলে, আৰু নিজৰ মাজত (inter se) এজন কেৱল আনজনৰ default-তহে দায়ী হ'ব বুলি সন্মত হ'লে, সেই ব্যৱস্থাৰ পক্ষ নোহোৱা তৃতীয় ব্যক্তিজন — সেই কথা জানিলেও — প্ৰভাৱিত নহয়; joint and several promissory note: C-এ জনাকৈ B-ৰ বাবে প্ৰকৃততে surety হোৱা A, note-খনৰ ভিত্তিত C-ৰ ওচৰত এতিয়াও দায়ী।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 128 উল্লেখ কৰক: contract-ত অন্যথা ব্যৱস্থা নাথাকিলে surety-ৰ দায়বদ্ধতা principal debtor-ৰ সৈতে CO-EXTENSIVE --- তেওঁ debt-ৰ লগতে interest আৰু charges-ৰ বাবেও দায়ী (bill of exchange উদাহৰণ)।
- ইয়াৰ চাৰিটা দিশ ব্যাখ্যা কৰক: দায়বদ্ধতা secondary (default হ'লেহে উদ্ভৱ হয়); document-ৰ ক্ৰটিৰ বাবে debtor-ক দায়ী কৰিব নোৱাৰিলে ই শেষ হয়; debtor-ৰ বিৰুদ্ধে remedies শেষ নকৰাকৈয়ে creditor-এ প্ৰথমে (FIRST) surety-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে; contract-এ surety-ৰ দায়বদ্ধতা সীমিত কৰিব পাৰে।
- Debtor দায়ী নহ'লেও surety দায়ী হোৱা সাৰাংশ ব্যতিক্ৰমসমূহ মনত ৰাখক: debtor incompetent (minor), debtor insolvent বুলি ঘোষিত, debt time-barred।

TQ 5.1 • PYQ 2025-May [3] (c) (I) • Descriptive • 6M • Pg 199

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: মুখ্যভাৱে দায়ী দুজন ব্যক্তিৰ দায়বদ্ধতা — এজন আনজনৰ default-ত surety হ'ব বুলি তেওঁলোকৰ মাজৰ ব্যৱস্থাই ইয়াক প্ৰভাৱিত নকৰে

P2-C2-U2.7-T06 • Topic 6: Liability of Two Persons, Primarily Liable, Not Affected by Arrangement Between Them That One Shall Be Surety on Other's Default

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.7-ৰ §7.6 পঢ়ক: Section 132, আৰু দুজন co-promisor-ৰ মাজৰ ব্যক্তিগত suretyship ব্যৱস্থাই তেওঁলোকে contract কৰা তৃতীয় ব্যক্তিজনক কিয় বান্ধি নাৰাখে।

টোকা

Section 132: দুজন ব্যক্তিয়ে তৃতীয় এজন ব্যক্তিৰ সৈতে কোনো নিৰ্দিষ্ট liability লোৱাৰ contract কৰিলে, আৰু **নিজৰ মাজতো** এজন কেৱল আনজনৰ default-তহে দায়ী হ'ব বুলি contract কৰিলে, প্ৰথম contract-ৰ অধীনত তৃতীয় ব্যক্তিজনৰ প্ৰতি প্ৰত্যেকৰে দায়বদ্ধতা দ্বিতীয় contract-ৰ দ্বাৰা **প্ৰভাৱিত নহয়**

— আৰু তৃতীয় ব্যক্তিজনে সেই কথা জানিলেও এয়াই প্রযোজ্য, কাৰণ তেওঁ তাৰ পক্ষ নহয়।

উদাহৰণ: A আৰু B-এ C-লৈ এখন joint and several promissory note দিয়ে; প্রকৃততে A-এ B-ৰ surety হিচাপে সেইখন দিয়ে, আৰু note দিয়াৰ সময়ত C-এ এই কথা জানে। তথাপি note-খনৰ ভিত্তিত C-এ A-ৰ বিৰুদ্ধে তৰা suit-ত সেই কথা কোনো উত্তৰ নহয়।

কিয় গুরুত্বপূৰ্ণ: সেই ব্যৱস্থাই কেৱল A আৰু B-ৰ নিজৰ মাজৰ অধিকাৰহে নিৰ্ধাৰণ কৰে; creditor-ৰ বিপৰীতে দুয়োজনেই মুখ্যভাৱে দায়ী থাকে, গতিকে 'মই কেৱল surety আছিলোঁ' এই প্ৰতিৰক্ষা বিফল হয়।

বিষয় 7: Surety-ৰ Discharge

P2-C2-U2.7-T07 • Topic 7: Discharge of A Surety

প্ৰথমে পঢ়ক Section 7.7 'Discharge of a Surety' অধ্যয়ন কৰক — তিনিটা পদ্ধতি: revocation (Secs. 130, 131, 62), creditor-ৰ আচৰণ (Secs. 133--137, 139), invalidation (Secs. 142--144); এইটোৱেই গোটটোৰ আটাইতকৈ বেছি পৰীক্ষিত বিষয়।

টোকা

তিনিটা পদ্ধতি: (i) contract of guarantee-ৰ revocation-ৰ দ্বাৰা, (ii) creditor-ৰ আচৰণৰ দ্বাৰা, (iii) contract of guarantee-ৰ invalidation-ৰ দ্বাৰা।

Revocation শিৰোনাম: Sec 130 — continuing guarantee FUTURE transactions-ৰ ক্ষেত্ৰত creditor-লৈ NOTICE দি যিকোনো সময়তে revoke কৰিব পাৰি; notice-ৰ আগৰ transactions-ৰ বাবে surety দায়ী থাকে (notice-ৰ আগৰ ₹2,000-ৰ গেলামালৰ বাবে Arun দায়ী, পিছৰ ₹1,000-ৰ বাবে নহয়; revocation-ৰ আগতে যোগান ধৰা ₹40,000-ৰ বাবে Manoj দায়ী); liability উদ্ভৱ হোৱা নাই কেৱল তেতিয়াহে specific guarantee revoke কৰিব পাৰি; Sec 131 — surety-ৰ মৃত্যুৰে ভৱিষ্যৎ transactions-ৰ বাবে continuing guarantee revoke কৰে (notice নালাগে), অতীতৰ বাবে estate দায়ী থাকে; Sec 62 — novation: পুৰণি contract-ৰ পাৰস্পৰিক discharge-ৰ সৈতে নতুন contract হ'লে মূল contract-ৰ অধীনত surety discharge হয়।

Creditor-ৰ আচৰণ শিৰোনাম: Sec 133 — surety-ৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ debtor আৰু creditor-ৰ মাজত চৰ্তৰ সলনি হ'লে surety পৰৱৰ্তী (SUBSEQUENT) সকলো transactions-ৰ বাবে discharge হয় (surety-ৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ cashier-ৰ দৰমহা বৃদ্ধি/হ্ৰাস — সলনিৰ আগৰ আত্মসাৎৰ বাবেহে surety দায়ী, যেনে Chetan/Pawan প্ৰথম ছমাহ); Sec 134 — নতুন contract-ৰ দ্বাৰা বা creditor-ৰ কাৰ্য/নিষ্ক্ৰিয়তাৰ দ্বাৰা principal debtor-ৰ release/discharge (B-এ কাঠ যোগান নধৰে — surety C discharge); Sec 135 — creditor-এ principal debtor-ৰ সৈতে আপোচ কৰিলে, সময় দিয়াৰ promise কৰিলে বা গোচৰ নতৰাৰ promise কৰিলে surety discharge হয়, যদিহে (UNLESS) surety সন্মত নহয়; Sec 139 — surety-ৰ অধিকাৰৰ সৈতে অসংগতিপূৰ্ণ creditor-ৰ কাৰ্য, বা surety-ৰ প্ৰতি থকা কৰ্তব্য পালন নকৰা, যাৰ ফলত surety-ৰ চূড়ান্ত remedy ক্ষতিগ্ৰস্ত হয়, তেওঁক discharge কৰে (State Bank of Saurashtra v. Chitranjan Rangnath Raja — bank-ৰ অৱহেলাত godown-ৰ stock হেৰাল, তাৰ মূল্যলৈকে surety discharge);

employer-এ apprentice-ৰ নগদ ধন মাহে মাহে পরীক্ষা নকৰা)।

Discharge নোহোৱাৰ ফাল্দি: Sec 136 — principal debtor-ৰ সৈতে নহয়, তৃতীয় (THIRD) ব্যক্তিৰ সৈতে সময় দিয়াৰ contract: surety discharge নহয় (NOT); Sec 137 — কেৱল গোচৰ তৰা বা আন কোনো remedy বলবৎ কৰাৰ পৰা বিৰত থকা: surety discharge নহয় (NOT) (C-এ এবছৰ B-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ নতৰিলেও — A এতিয়াও দায়ী)।

Invalidation শিৰোনাম: Sec 142 — transaction-ৰ কোনো গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশৰ বিষয়ে creditor-ৰ misrepresentation-ৰ দ্বাৰা (বা তেওঁৰ জ্ঞাতসাৰে আৰু সন্মতিত) লোৱা guarantee invalid; Sec 143 — material circumstances-ৰ বিষয়ে মৌন থাকি লোৱা guarantee invalid (clerk-ৰ পূৰ্বৰ defaults surety-ৰ পৰা গোপন কৰা; প্রতি টনত ₹5 অতিৰিক্ত দামৰ গোপন agreement); Sec 144 — co-surety যোগদান কৰাৰ চৰ্তত দিয়া guarantee, তেওঁ যোগদান নকৰিলে invalid।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Revocation শিৰোনাম: Sec. 130 --- notice-এ continuing guarantee কেৱল FUTURE transactions-ৰ বাবে revoke কৰে; Sec. 131 --- surety-ৰ মৃত্যুৰে ভৱিষ্যৎ transactions-ৰ বাবে ইয়াক revoke কৰে, অতীতৰ বাবে estate দায়ী; Sec. 62 novation।
- Creditor-ৰ আচৰণ শিৰোনাম: Sec. 133 surety-ৰ সন্মতি নোলোৱা সলনি; Sec. 134 principal debtor-ৰ release; Sec. 135 আপোচ/সময় দিয়া/গোচৰ নতৰাৰ promise; Sec. 139 surety-ৰ চূড়ান্ত remedy ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰা (State Bank of Saurashtra গোচৰ)।
- Invalidation শিৰোনাম: Sec. 142 misrepresentation, Sec. 143 গোপন কৰা, Sec. 144 co-surety যোগদান নকৰা।
- Discharge নোহোৱাৰ ফাল্দি: Sec. 136 (THIRD ব্যক্তিৰ জৰিয়তে সময় দিয়া) আৰু Sec. 137 (কেৱল গোচৰ তৰাৰ পৰা বিৰত থকা) --- surety discharge নহয় (NOT)।

TQ 7.1 • MTP 2025-Apr S1 [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 200	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 7.2 • PYQ 2025-May [3] (c) (ii) • Descriptive • 6M • Pg 201 2x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 7.3 • PYQ 2026-Jan [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 201	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Sec. 130-ৰ গণনামূলক প্ৰশ্ন (Ramesh/Suresh, Manoj/Sharma): দায়বদ্ধতা = notice-ৰ আগৰ transactions, guarantee-ৰ সৰ্বোচ্চ সীমালৈকে; notice-ৰ পিছত শূন্য।
- Sec. 131 (Sooraj-ৰ মৃত্যুৰ গোচৰ): মৃত্যুৰ আগৰ যোগানৰ বাবেহে estate দায়ী; notice নালাগে।
- Sec. 133 (Amit rent, Kishore interest গোচৰ): সন্মতি নোলোৱা সলনি --- অধিক rent, সলনি কৰা interest, বৃদ্ধি কৰা সময় --- পৰৱৰ্তী transactions-ৰ বাবে surety-ক discharge কৰে।

CSQ 7.3 • PYQ 2021-Jan [5] (c) (ii) • Case Scenario • 4M • Pg 205	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 7.6 • RTP 2024-Sep [8] • Case Scenario • --- • Pg 208	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 7.7 • RTP 2025-May [7] • Case Scenario • --- • Pg 209	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 4টা প্রশ্ন

- নিয়োগ-সম্পর্কীয় guarantees (Chetan, Sarthak cashier): surety-ৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ দৰমহাৰ সলনি → ভৱিষ্যৎ আচৰণৰ বাবে Sec. 133 discharge; সলনিৰ আগৰ আৰু পিছৰ দায়বদ্ধতা পৃথক কৰক।
- মিশ্ৰ scenarios: প্ৰতিটো উপ-বিষয়ৰ বাবে সঠিক section বাছক --- বৰখাস্ত কৰ্মচাৰীৰ কথা গোপন কৰা → Sec. 143 invalid guarantee; hire-purchase-ৰ পুনৰ্নিৰ্ধাৰণ/সময় দিয়া → Secs. 133/135; surety সন্মত হ'লে Sec. 135-এ তেওঁক discharge নকৰে।

CSQ 7.1 • PYQ 2018-Nov [1] (d) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 203	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 7.2 • PYQ 2020-Nov [2] (d) • Case Scenario • 4M • Pg 204	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 7.4 • PYQ 2021-Dec [5] (c) • Case Scenario • 4M • Pg 206	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 7.5 • RTP 2024-Jun [3] • Case Scenario • --- • Pg 207	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া

বিষয় 8: Surety-ৰ অধিকাৰ

P2-C2-U2.7-T08 • Topic 8: Rights of A Surety

প্ৰথমে পঢ়ক Section 7.8 'Rights of a Surety' অধ্যয়ন কৰক — principal debtor-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (Secs. 140, 145), creditor-ৰ বিৰুদ্ধে (Sec. 141, set-off, হ্ৰাসত অংশ), আৰু co-sureties-ৰ বিৰুদ্ধে (Secs. 146, 147)।

টোকা

Principal debtor-ৰ বিৰুদ্ধে: Sec 140 subrogation — যিমানৰ বাবে দায়ী সেই সকলো পৰিশোধ/পালন কৰাৰ পিছত principal debtor-ৰ বিৰুদ্ধে creditor-ৰ যি সকলো অধিকাৰ আছিল সেয়া surety-য়ে লাভ কৰে (creditor-ৰ স্থান লয় — যেনে Raju-ৰ housing loan পৰিশোধ কৰা surety-য়ে 15 দিনৰ notice দি mortgage কৰা ঘৰটো নিলাম কৰিব পাৰে); Sec 145 implied indemnity — প্ৰতিটো guarantee-ত surety-ক indemnify কৰাৰ principal debtor-ৰ এটা implied promise থাকে; surety-য়ে ন্যায্যভাৱে (RIGHTFULLY) দিয়া ধন (যুক্তিসংগত কাৰণত প্ৰতিৰক্ষাৰ costs-সহ) আদায় কৰিব পাৰে, অন্যায়ভাৱে দিয়া ধন নোৱাৰে।

Creditor-ৰ বিৰুদ্ধে: Sec 141 — suretyship contract কৰাৰ সময়ত principal debtor-ৰ বিৰুদ্ধে creditor-ৰ হাতত থকা প্ৰতিটো security-ৰ সুবিধা surety-য়ে পাবলৈ অধিকাৰী, surety-য়ে সেই বিষয়ে জানক বা নাজানক; creditor-এ সেই security হেৰুৱালে বা surety-ৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ এৰি দিলে, তাৰ মূল্যলৈকে

surety discharge হয় (C-এ B-ৰ ₹80,000 মূল্যৰ furniture-ৰ mortgage বাতিল কৰে — A ₹80,000 লৈকে discharge, বাকী ₹1,20,000-ৰ বাবে দায়ী); লগতে debtor-ৰ counter-claim SET-OFF কৰাৰ অধিকাৰ (loan ₹50,000, set-off ₹10,000 → surety-য়ে ₹40,000 দিয়ে) আৰু debtor insolvent হ'লে আনুপাতিক হ্ৰাসৰ অধিকাৰ (25% আদায় → surety-য়ে ₹37,500 দিয়ে)।

Co-sureties-ৰ বিৰুদ্ধে: co-sureties = একেটা debt বা duty-ৰ guarantee দিয়া দুজন বা ততোধিক ব্যক্তি; Sec 146 — অন্যথা সন্মত নহ'লে, joint বা several, একে বা বেলেগ contract, পৰস্পৰে জানক বা নাজানক, unpaid debt-ত প্ৰত্যেকে সমানে (EQUALLY) অৰিহণা দিয়ে (₹3,00,000-ৰ বাবে A, B, C sureties — প্ৰত্যেকে ₹1,00,000; B-এ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে); Sec 147 — বেলেগ বেলেগ ধনত আবদ্ধ co-sureties-এ নিজ নিজ দায়বদ্ধতাৰ সীমাই অনুমতি দিয়া পৰ্যন্ত সমানে দিয়ে।

Sec 147-ৰ গণনা (bonds ₹1L/₹2L/₹4L): default ₹3,00,000 → প্ৰত্যেকে ₹1,00,000 দিয়ে; default ₹4,00,000 → A ₹1,00,000 (সীমা পূৰ্ণ), B আৰু C প্ৰত্যেকে ₹1,50,000; default ₹7,00,000 → প্ৰত্যেকে নিজৰ bond-ৰ সম্পূৰ্ণ penalty দিয়ে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Principal debtor-ৰ বিৰুদ্ধে: Sec. 140 subrogation --- পৰিশোধৰ পিছত surety-য়ে creditor-ৰ স্থান লয়; Sec. 145 implied indemnity --- ন্যায্যভাৱে দিয়া ধন (যুক্তিসংগত প্ৰতিৰক্ষাৰ costs-সহ) আদায় কৰিব পাৰে, অন্যায়ভাৱে দিয়া ধন নোৱাৰে।
- Creditor-ৰ বিৰুদ্ধে: Sec. 141 --- guarantee দিয়াৰ সময়ত থকা প্ৰতিটো security-ৰ সুবিধা (surety-য়ে জানক বা নাজানক) --- creditor-এ সেয়া হেৰুৱালে/এৰি দিলে তাৰ মূল্যলৈকে surety discharge; লগতে set-off আৰু insolvency-ত আনুপাতিক হ্ৰাস।
- Co-sureties-ৰ বিৰুদ্ধে: Sec. 146 --- অন্যথা সন্মত নহ'লে সমান অৰিহণা; Sec. 147 --- বেলেগ বেলেগ ধনত আবদ্ধ sureties-এ নিজ নিজ সীমাৰ ভিতৰত সমানে দিয়ে।

TQ 8.1 • PYQ 2024-Jun [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 210 **6x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.2 • PYQ 2021-Dec [1] (c) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 212 asked

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 141 (C/B furniture mortgage): surety-ৰ অজ্ঞাতে creditor-এ ₹2,00,000-ৰ mortgage বাতিল কৰিলে → সেই মূল্যলৈকে surety discharge।
- Sec. 146 (Pawan--Suraj/Tarun/Usha): নিজৰ মাজত কোনো contract নাথাকিলেও co-sureties-এ সমানে ভাগ লয়।
- Sec. 147 (A/B/C-ৰ সীমা ₹1L/₹2L/₹3L, ₹4,00,000 default): প্ৰত্যেকৰ সীমালৈকে সমানে দিয়ে --- পৰ্যায়ক্ৰমিক গণনা অনুশীলন কৰক।

CSQ 8.1 • PYQ 2019-Nov [5] (c) • Case Scenario • 4M • Pg 211

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.4 • PYQ 2025-Sep [3] (c) • Case Scenario • 6M • Pg 213

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- বেলেগ বেলেগ penalty bond-ৰ সমস্যা (X ₹10,000, Y ₹20,000, Z ₹40,000): কোনো surety-ৰ সীমা পূৰ্ণ নোহোৱালৈকে সমান ভাগ, তাৰ পিছত বাকী অংশ অন্যসকলৰ মাজত পুনৰ বিতৰণ কৰক; প্ৰথমে Sec. 147 উল্লেখ কৰক, তাৰ পিছত দিয়া default ধনৰ বাবে বিতৰণ দেখুৱাওক।

CSQ 8.3 • MTP 2024-Dec S1 [4] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 213

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

গোট 2.8: Bailment and Pledge

Bailment and Pledge

P2-C2-U2.8 • গুৰুত্ব D • অধ্যায়ত Rank 3 • শ্ৰেণী A • অধ্যায়ৰ প্রশ্নৰ 12.4% • 29টা প্রশ্ন

বিষয় 1: Bailment কি? (What is Bailment?)

P2-C2-U2.8-T01 • Topic 1: What is Bailment?

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 8-ৰ Section 8.1 'What is Bailment?' পঢ়ক — Sec. 148-ৰ সংজ্ঞা, পক্ষসমূহ (bailor/bailee), পাঁচটা অপৰিহাৰ্য উপাদান, delivery-ৰ প্ৰকাৰ (actual/constructive), আৰু bailment-ৰ প্ৰকাৰ (gratuitous/non-gratuitous; bailor/bailee/দুয়োৰে লাভৰ বাবে)।

টোকা

Sec 148 (SM): bailment হৈছে “the delivery of goods by one person to another for some purpose, upon a contract, that the goods shall, when the purpose is accomplished, be returned or otherwise disposed of according to the directions of the person delivering them” — শব্দটো French ‘ballier’ = to deliver-ৰ পৰা আহিছে; পক্ষ: **bailor** (যিয়ে দিয়ে) আৰু **bailee** (যিয়ে লয়) — মেৰামতিৰ বাবে car, দৰ্জীক কাপোৰ, carrier-ক goods।

পাঁচটা অপৰিহাৰ্য উপাদান: (1) contract — প্ৰকাশ্য বা অন্তৰ্নিহিত, consideration প্ৰয়োজন নাই; (2) কেৱল অস্থায়ৰ (MOVABLE) goods-ৰ delivery (স্থায়ৰ সম্পত্তি বা টকা কেতিয়াও নহয়) — actual (workshop-ত car গতাই দিয়া) বা constructive (Sec 149 — goods-ক bailee-ৰ, বা তেওঁৰ হৈ ৰাখিবলৈ ক্ষমতাপ্ৰাপ্ত ব্যক্তিৰ possession-লৈ নিয়া যিকোনো কাৰ্য, যেনে car-ৰ চাবি দিয়া); (3) প্ৰকাশ্য বা অন্তৰ্নিহিত কোনো উদ্দেশ্য; (4) POSSESSION-ৰ সলনি, ownership-ৰ নহয় — bailor মালিক হৈয়েই থাকে; possession নোহোৱাকৈ কেৱল custody হ'লে bailment নহয় (মালিকৰ goods থকা চাকৰ); (5) একেটা (SAME) goods ঘূৰাই দিয়া (বা bailor-ৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি disposal) — বেছি মূল্যৰ goods হ'লেও সালসলনি নচলে।

Bailment নহয়: বেংকত টকা জমা (একেখন নোটেই ঘূৰি নাহে; টকা 'goods' নহয়); বেংকৰ locker-ত অলংকাৰ, চাবি মালিকৰ হাতত থাকিলে (possession হস্তান্তৰ হোৱা নাই); parking lot-ত তলা মৰা car, চাবি মালিকৰ হাতত থাকিলে — delivery নাই, Sec 148 প্ৰযোজ্য নহয়; কিন্তু (BUT) customs-এ জব্দ কৰা = possession হস্তান্তৰ → bailment আছে।

প্ৰকাৰ: লাভৰ ভিত্তিত — কেৱল bailor-ৰ লাভৰ বাবে (চুবুৰীয়াক বিনামূলীয়াকৈ দিয়া মূল্যবান বস্তু), bailee-ৰ লাভৰ বাবে (বিনামূলীয়াকৈ ধাৰ দিয়া চাইকেল), বা দুয়োৰে লাভৰ বাবে (মেৰামতিৰ বাবে ঘড়ী); পাৰিশ্ৰমিকৰ ভিত্তিত — gratuitous (বিনামূলীয়া) vs. non-gratuitous (দুয়ো পক্ষই লাভৱান); hire bailments-ত Sec 150 (ক্ৰটি জনা বা নজনা যিয়েই নহওক, তাৰ পৰা হোৱা ক্ষতিৰ বাবে bailor দায়ী) আৰু Sec 158 (পেট্ৰ'ল/toll-ৰ দৰে সাধাৰণ খৰচ bailee-ৰ ওপৰত, ₹5,000-ৰ engine মেৰামতিৰ দৰে অসাধাৰণ খৰচ bailor-ৰ ওপৰত) মনত ৰাখক।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 148: কোনো উদ্দেশ্যে, contract-ৰ ভিত্তিত, এজন ব্যক্তিয়ে আন এজনক goods delivery কৰা — উদ্দেশ্য পূৰণ হ'লে সেইবোৰ ঘূৰাই দিব লাগিব বা দিওঁতাজনৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি disposal কৰিব লাগিব।
- অপৰিহাৰ্য উপাদান: (i) contract (প্ৰকাশ্য/অন্তৰ্নিহিত, consideration নালাগে), (ii) অস্থায়ী goods-ৰ delivery --- actual বা constructive, (iii) উদ্দেশ্য, (iv) ownership নহয়, POSSESSION-ৰ সলনি, (v) একেটা (SAME) goods ঘূৰাই দিয়া।
- উল্লেখ কৰিবলগীয়া bailment নোহোৱা উদাহৰণ: বেংকত টকা জমা, চাবি মালিকৰ হাতত থকা locker, মালিকৰ goods চাকৰৰ custody-ত থকা।

TQ 1.1 • MTP 2024-Jun [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 218 3x সোধা হৈছে

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Possession উপাদানটো পৰীক্ষা কৰক: parking lot-ত তলা মৰা car, চাবি মালিকৰ হাতত → delivery নাই → bailment নহয় (NO); customs-এ জব্দ কৰা → আইনে ধৰি লোৱা bailment।
- Constructive delivery (বেংকৰ বাবে 'in trust' ভাৱে pledgor-ৰ ওচৰতে ৰখা pledged goods): goods bailee-ৰ possession-লৈ নিয়া যিকোনো কাৰ্যই যথেষ্ট --- Sec. 148 → facts → conclusion ক্ৰমত উত্তৰ লিখক।

CSQ 1.1 • RTP 2024-Jun [5] • Case Scenario • --- • Pg 219

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- Car-hire-ৰ বহু-বিষয়ক সমস্যা (Honda City case): Sec. 148-ৰ অপৰিহাৰ্য উপাদানৰ সৈতে Sec. 150 (hire-ত নজনা ক্ৰটিৰ বাবেও bailor দায়ী) আৰু Sec. 158-ৰ খৰচ ভাগ (সাধাৰণ bailee-ৰ ওপৰত, অসাধাৰণ bailor-ৰ ওপৰত) মিলাওক; প্ৰতিটো উপ-প্ৰশ্ন পৃথকে নিষ্পত্তি কৰক।

বিষয় 2: Bailor-ৰ কৰ্তব্য (Duties of A Bailor)

P2-C2-U2.8-T02 • Topic 2: Duties of A Bailor

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.2 'Duties of a Bailor' পঢ়ক — জনা ক্ৰটি প্ৰকাশ (Sec. 150), প্ৰয়োজনীয়/অসাধাৰণ খৰচ বহন (Sec. 158), নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ আগতে অন্তৰ বাবে bailee-ক indemnify কৰা (Sec. 159), আৰু goods ঘূৰাই লোৱা (Sec. 164)।

টোকা

চাৰিটা কৰ্তব্য (Secs 150, 158, 159, 164): জনা ক্ৰটি প্ৰকাশ কৰা; প্ৰয়োজনীয়/অসাধাৰণ খৰচ বহন কৰা; bailee-ক indemnify কৰা; goods ঘূৰাই লোৱা।

Sec 150 ক্ৰটি প্ৰকাশ: gratuitous bailment — ব্যৱহাৰত উল্লেখযোগ্যভাৱে বাধা দিয়া বা bailee-ক অসাধাৰণ বিপদত পেলোৱা জনা ক্ৰটি bailor-এ অৱশ্যেই প্ৰকাশ কৰিব লাগিব, নহ'লে তাৰ ফলত হোৱা ক্ষতিৰ বাবে দায়ী (নোকোৱাকৈ দুই ঘোঁৰা ধাৰ দিয়া); non-gratuitous/hire — ক্ৰটিৰ বিষয়ে তেওঁ জানক বা নাজানক (WHETHER OR NOT), এনে ক্ষতিৰ বাবে bailor দায়ী (অসুৰক্ষিত carriage; Hyman v. Nye — carriage-ৰ bolt ভাঙিল, উদ্দেশ্যৰ উপযোগী carriage যোগান ধৰাৰ দায় bailor-ৰ); বিপজ্জনক goods (বিস্ফোৰক) — সিহঁতৰ প্ৰকৃতি অৱশ্যেই প্ৰকাশ কৰিব লাগিব (Great Northern Ry case)।

Sec 158 খৰচ: gratuitous — bailor-এ প্ৰয়োজনীয় আৰু (AND) অসাধাৰণ খৰচ ঘূৰাই দিয়ে; non-gratuitous — bailor-এ কেৱল অসাধাৰণ খৰচহে বহন কৰে, সাধাৰণ/সচৰাচৰ খৰচ bailee-ৰ ওপৰত পৰে।

Sec 159 সময়ৰ আগতে অন্ত: gratuitous ভাৱে ধাৰ দিয়া goods যিকোনো সময়তে ঘূৰাই বিচাৰিব পাৰি, কিন্তু আগতীয়াকৈ ঘূৰাই দিয়াৰ ফলত bailee-ৰ লোকচান তেওঁ পোৱা লাভতকৈ বেছি হ'লে, বাঢ়তি অংশৰ ক্ষতিপূৰণ bailor-এ অৱশ্যেই দিব লাগিব — goods নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ বাবে HIRED হ'লে, bailee-ৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে bailor-এ সেইবোৰ আগতীয়াকৈ ঘূৰাই বিচাৰিব নোৱাৰে; **Sec 164:** bailor-ৰ ক্ৰটিপূৰ্ণ title-ৰ বাবে হোৱা লোকচানৰ বাবে bailee-ক indemnify কৰা, আৰু ম্যাদ শেষ হ'লে/উদ্দেশ্য পূৰণ হ'লে goods ঘূৰাই লোৱা — অস্বীকাৰ কৰিলে নিৰাপদে ৰখাৰ সকলো প্ৰয়োজনীয় খৰচ bailee-এ দাবী কৰে (এমাহ ধৰি নিনিয়াকৈ এৰি থোৱা car)।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Gratuitous ভাৱে ধাৰ দিয়া বনাম hire কৰা goods আগতীয়াকৈ বিচৰা: Sec. 159-ৰ অধীনত কেৱল GRATUITOUS bailment-হে যিকোনো সময়ত অন্ত কৰিব পাৰি (bailee-ৰ লোকচান লাভতকৈ বেছি হ'লে ক্ষতিপূৰণসহ); goods নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ বাবে hire কৰা হ'লে (Kushwah Travels-ৰ car 15 দিনৰ বাবে), bailee-ৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে bailor-এ সেইবোৰ আগতীয়াকৈ ঘূৰাই বিচাৰিব নোৱাৰে --- Secs. 153/159 → facts → conclusion প্ৰয়োগ কৰক।
- Sec. 150-ও হাতৰ কাষত ৰাখক: hire bailments-ত ক্ৰটিৰ বিষয়ে জানক বা নাজানক, তাৰ পৰা হোৱা ক্ষতিৰ বাবে bailor দায়ী (Hyman v. Nye)।

বিষয় 3: Bailee-ৰ কৰ্তব্য (Duties of A Bailee)

P2-C2-U2.8-T03 • Topic 3: Duties of A Bailee

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.3 'Duties of a Bailee' পঢ়ক — যুক্তিসংগত যত্ন (Secs. 151-- 152), অননুমোদিত/অসংগত ব্যৱহাৰ নকৰা (Secs. 153--154), মিহলি নকৰা (Secs. 155-- 157), goods ঘূৰাই দিয়া (Secs. 160--161), accretion ঘূৰাই দিয়া (Sec. 163)।

টোকা

ছটা কৰ্তব্য: যুক্তিসংগত যত্ন (Secs 151-152); অননুমোদিত/অসংগত ব্যৱহাৰ নকৰা (Secs 153-154); মিহলি নকৰা (Secs 155-157); goods ঘূৰাই দিয়া (Secs 160-161); accretion ঘূৰাই দিয়া (Sec 163 — গাইৰ সৈতে পোৱালিও দিয়া); bailor-ৰ বিৰুদ্ধে বিপৰীত title দাবী নকৰা।

Secs 151-152 যত্ন: bailee-এ “as much care of the goods bailed to him as a man of ordinary prudence would, under similar circumstances, take of his own goods of the same bulk, quality and value” ল'বলৈ বাধ্য; Sec 152 — বিশেষ contract নাথাকিলে, সেই যত্ন লোৱা হ'লে লোকচান/ধ্বংস/অৱনতিৰ বাবে দায়ী নহয় (bailee-ৰ নিজৰ অলংকাৰৰ সৈতে ৰখা অলংকাৰ দাংগাত হেৰাল — দায়ী নহয়; বানপানীত ক্ষতিগ্ৰস্ত গুদামৰ goods — Shanti Lal v. Takechand); কিন্তু বিশেষ নিৰ্দেশ ভংগ কৰিলে (বেংকৰ locker-ত ৰাখিবলগীয়া অলংকাৰ ঘৰতে ৰখা) তেওঁ দায়ী হয়।

Sec 154: bailment-ৰ চৰ্ত অনুসৰি নোহোৱাকৈ goods ব্যৱহাৰ কৰা bailee-এ যিকোনো (ANY) লোকচান বা ধ্বংসৰ বাবে bailor-ক ক্ষতিপূৰণ দিবলৈ দায়ী — দুৰ্ঘটনাজনিত আৰু অৱহেলা নোহোৱাকৈ হ'লেও (নিজে উঠিবলৈ ধাৰ দিয়া ঘোঁৰা পৰিয়ালৰ সদস্যক দিয়া; Varanasi-লৈ ভাড়া লোৱা ঘোঁৰা Cuttack-লৈ লৈ যোৱা); Sec 153-ৰ অধীনত এনে অসংগত ব্যৱহাৰে bailment-টো bailor-ৰ ইচ্ছাত voidable-ও কৰে।

মিহলোৱা: Sec 155 — bailor-ৰ সন্মতিৰে: মিশ্ৰণত দুয়োৰে আনুপাতিক interest; Sec 156 — সন্মতি নোহোৱাকৈ কিন্তু পৃথক কৰিব পৰা: সম্পত্তি প্ৰত্যেকৰে থাকে, পৃথক কৰাৰ খৰচ আৰু যিকোনো ক্ষতি bailee-এ বহন কৰে (চিন দিয়া 100 টা কপাহৰ গাঁঠি; পৃথক কৰিব পৰা হ'লে Amar-ৰ চেনি); Sec 157 — সন্মতি নোহোৱাকৈ আৰু পৃথক কৰিব নোৱাৰা: goods-ৰ লোকচানৰ (LOSS) বাবে bailor ক্ষতিপূৰণৰ অধিকাৰী (দেশী আটাৰ সৈতে মিহলোৱা Cape আটা; Amar-ৰ চেনি মিহলাই packing কৰা Srijith-ৰ কৰ্মচাৰী — Srijith-এ অৱশ্যেই ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব)।

Secs 160-161 ঘূৰাই দিয়া: সময় শেষ হ'লে বা উদ্দেশ্য পূৰণ হ'লে, দাবী নকৰাকৈয়ে bailee-এ নিৰ্দেশ অনুসৰি goods ঘূৰাই/গতাই দিব লাগিব; ব্যৰ্থ হ'লে সেই সময়ৰ পৰা যুক্তিসংগত যত্ন লোৱা সত্ত্বেও যিকোনো (ANY) লোকচান, ধ্বংস বা অৱনতি তেওঁ বহন কৰে (যুক্তিসংগত সময়তকৈ বেছি দিন ৰখা কিতাপ দুৰ্ঘটনাজনিত জুইত পুৰিল; দুদিনৰ সলনি এসপ্তাহ ৰখা ছাতি — লোকচান M-এ বহন কৰে)।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- যুক্তিসংগত যত্নৰ পিছতো চুৰি/জুই (জহুৰী Arun-এ অলংকাৰ locker-ত তলা মাৰি ৰখা): Secs. 151--152 → bailee দায়ী নহয়; Sec. 161-ৰ সৈতে তুলনা কৰক --- bailment-ৰ সময়সীমাৰ পিছত বা দাবীৰ পিছত goods ৰাখি থ'লে (Kartik-ৰ AC, R-ৰ ছাতি এসপ্তাহ ৰখা), তাৰ পিছত দুৰ্ঘটনা/জুইৰ ফলত হ'লেও যিকোনো (ANY) লোকচান bailee-এ বহন কৰে।
- মিহলোৱাৰ গোচৰ: সন্মতিৰে → আনুপাতিক interest (Sec. 155); সন্মতি নোহোৱাকৈ কিন্তু পৃথক কৰিব পৰা (Amar-ৰ চেনি) → পৃথক কৰাৰ খৰচ আৰু ক্ষতি bailee-এ বহন কৰে (Sec. 156); delivery-boy-এ goods চুবুৰীয়াৰ ওচৰত এৰি যোৱা = অননুমোদিত কাৰ্য, ইয়াৰ বাবে bailee দায়ী। উত্তৰৰ ক্ৰম: ভংগ কৰা কৰ্তব্য → section → facts → লোকচান কোনে বহন কৰে।

CSQ 3.1 • MTP 2024-Aug [4] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 222 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.2 • PYQ 2025-Sep [1] (a) (ii) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 223	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • RTP 2026-Jan [6] • Case Scenario • --- • Pg 224 2x সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- Sec. 154 হুবহু: bailment-ৰ চৰ্তৰ সৈতে অসংগতভাৱে goods ব্যৱহাৰ কৰা bailee-এ যিকোনো (ANY) লোকচান/ধ্বংসৰ বাবে bailor-ক ক্ষতিপূৰণ দিবলৈ দায়ী --- অৱহেলা নাথাকিলেও।
- Sec. 151-ৰ যত্নৰ মান: একে bulk, quality আৰু value-ৰ নিজৰ goods-ৰ প্ৰতি সাধাৰণ বিবেচক মানুহে লোৱাৰ সমান যত্ন; Sec. 152: বিশেষ contract নাথাকিলে, সেই যত্ন লোৱা হ'লে কোনো দায় নাই।

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- সন্মতিৰে পৃথক কৰিব নোৱাৰাকৈ মিহলোৱা, তাৰ পিছত ভোগ (CONSUMPTION) (Mr. Truth-ৰ বাদাম): Sec. 155 (সন্মতিৰে মিহলোৱা) বনাম goods-ৰ conversion বিচাৰ কৰক --- মিহলোৱাত সন্মতি আছিল কিন্তু সেইবোৰ ভোগ কৰাটো অননুমোদিত ব্যৱহাৰ (Sec. 154), গতিকে ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব; সিদ্ধান্তৰ আগতে দুয়োটা বিষয় পৃথক কৰক।

বিষয় 4: Bailor-ৰ অধিকাৰ (Rights of A Bailor)

P2-C2-U2.8-T04 • Topic 4: Rights of A Bailor

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.4 'Rights of a Bailor' পঢ়ক — অন্ত কৰাৰ অধিকাৰ (Sec. 153), gratuitous goods ঘুৰাই বিচৰা (Sec. 159), wrongdoers-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ (Secs. 180--181), bailee-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ, আৰু ক্ষতিপূৰণ দাবী।

টোকা

পাঁচটা অধিকাৰ: bailment অন্ত কৰা (Sec 153); gratuitous ভাৱে ধাৰ দিয়া goods যিকোনো সময়তে ঘুৰাই বিচৰা (Sec 159); যিকোনো wrongdoer/third party-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ (Secs 180-181); কৰ্তব্য আৰু

দায়বদ্ধতা বলবৎ কৰিবলৈ bailee-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ; অননুমোদিত ব্যৱহাৰ বা অননুমোদিত মিহলোৱাৰ ফলত হোৱা ক্ষতিৰ ক্ষতিপূৰণ দাবী।

Sec 153 ফান্দ: অসংগত ব্যৱহাৰে bailment-ৰ contract-ক bailor-ৰ ইচ্ছাত VOIDABLE কৰে — আপোনা-আপুনি void নহয় (A-এ B-ক নিজে উঠিবলৈ ঘোঁৰা ধাৰ দিয়ে, B-এ সেইটো C-ক দিয়ে — A-ৰ ইচ্ছাত voidable); Sec 154-ৰ সৈতে মিলাই, অননুমোদিত ব্যৱহাৰৰ ফলত হোৱা যিকোনো লোকচানৰ ক্ষতিপূৰণো bailor-এ দাবী কৰিব পাৰে।

Sec 159: gratuitous goods নিৰ্ধাৰিত সময়/উদ্দেশ্যৰ আগতেও দাবী কৰিলেই ঘূৰাই দিব লাগে (এমাহৰ বাবে ৰখা অলংকাৰ এসপ্তাহ পিছতে বিচৰা), তেনে ক্ষেত্ৰত bailee-ৰ লোকচান তেওঁ পোৱা লাভতকৈ বেছি হ'লে ক্ষতিপূৰণ দিব লাগে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- বৈধতা-উক্তিৰ ফান্দ: Sec. 153-ৰ অধীনত bailment-ৰ চৰ্তৰ সৈতে অসংগতভাৱে goods ব্যৱহাৰ কৰিলে contract-খন bailor-ৰ ইচ্ছাত VOIDABLE হয় --- আপোনা-আপুনি void নহয়; গতিকে 'the contract of bailment becomes void' উক্তিটো INCORRECT, আৰু void/voidable পাৰ্থক্যৰে ইয়াৰ যুক্তি দিব লাগিব।
- Sec. 153-ক Sec. 154-ৰ সৈতে সংযোগ কৰক: contract বাতিল কৰাৰ উপৰি, goods-ৰ অননুমোদিত ব্যৱহাৰৰ ফলত হোৱা যিকোনো লোকচানৰ ক্ষতিপূৰণ bailor-এ দাবী কৰিব পাৰে।
- Descriptive উত্তৰৰ বাবে অধিকাৰৰ সম্পূৰ্ণ তালিকা সাজু ৰাখক: bailment অন্ত কৰা (Sec. 153), gratuitous ভাৱে ধাৰ দিয়া goods যিকোনো সময়ত ঘূৰাই বিচৰা (Sec. 159), অন্যায় কৰা third party-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ (Secs. 180--181), কৰ্তব্য বলবৎ কৰিবলৈ bailee-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ, আৰু অননুমোদিত ব্যৱহাৰ/মিহলোৱাৰ ক্ষতিপূৰণ দাবী।

TQ 4.1 • PYQ 2022-May [2] (c) (iv) • Descriptive • 1M • Pg 225

LEVEL I

বোধ (Understanding)

সহজ

বিষয় 5: Bailee-ৰ অধিকাৰ (Rights of A Bailee)

P2-C2-U2.8-T05 • Topic 5: Rights of A Bailee

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.8-ৰ §8.5 পঢ়ক: bailee-ৰ সাতটা অধিকাৰ, সিহঁতৰ section numbers-সহ।

টোকা

Section 165 — যৌথ bailor-সকলৰ যিকোনো এজনক দিয়া: কেইবাজনো যৌথ মালিকে goods bail কৰিলে, বিপৰীত contract নাথাকিলে, bailee-এ যৌথ মালিকসকলৰ যিকোনো এজনক সেইবোৰ ঘূৰাই দিব পাৰে। **উদাহৰণ:** A, B আৰু C-এ যৌথভাৱে D-ক এটা harvesting combine ভাড়া দিয়ে; ম্যাদ শেষ হ'লে D-এ সেইটো সিহঁতৰ যিকোনো এজনক ঘূৰাই দিব পাৰে।

Section 166 — indemnity-ৰ অধিকাৰ: bailment কৰিবলৈ, goods ঘূৰাই ল'বলৈ বা সেইবোৰৰ বিষয়ে নিৰ্দেশ দিবলৈ bailor-ৰ অধিকাৰ নথকাৰ বাবে হোৱা যিকোনো লোকচানৰ বাবে bailee-এ bailor-ৰ পৰা indemnity পোৱাৰ অধিকাৰী; আৰু bailor-ৰ title নাথাকিলে আৰু bailee-এ সৎ বিশ্বাসত bailor-ৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি goods ঘূৰাই দিলে, সেই delivery-ৰ বাবে প্রকৃত মালিকৰ ওচৰত bailee দায়ী নহয়।

Section 150 — ক্ৰটিপূৰ্ণ goods-ৰ ক্ষতিপূৰণ: bailor-এ নিজে জনা ক্ৰটি প্রকাশ নকৰাৰ ফলত হোৱা যিকোনো লোকচান bailee-এ bailor-ৰ পৰা আদায় কৰিব পাৰে — আৰু bailment for hire হ'লে, ক্ৰটিৰ বিষয়ে নাজানিলেও bailor দায়ী।

Section 158 — প্রয়োজনীয় খৰচ: gratuitous bailment-ত bailment-ৰ উদ্দেশ্যে bailee-এ কৰা প্রয়োজনীয় খৰচ, আৰু যিকোনো অসাধাৰণ খৰচ, bailor-এ অৱশ্যেই bailee-ক ঘূৰাই দিব লাগিব।

Section 167 — title-ৰ বাবে court-ৰ দ্বাৰস্থ হোৱা: bail কৰা goods bailor-ৰ বাহিৰে আন কোনোবাই দাবী কৰিলে, delivery ৰখাবলৈ আৰু title নিষ্পত্তি কৰিবলৈ bailee-এ court-ত আবেদন কৰিব পাৰে। **Sections 170 and 171:** সেৱাৰ পাৰিশ্ৰমিকৰ বাবে bailee-ৰ particular lien-ও থাকে, আৰু নিৰ্দিষ্ট বৃত্তিসমূহত general lien।

বিষয় 6: যিকোনো wrong doer (third party)-ৰ বিৰুদ্ধে Bailor আৰু Bailee-ৰ অধিকাৰ — Rights of Bailor and Bailee Against Any Wrong Doer (Third Party)

P2-C2-U2.8-T06 • Topic 6: Rights of Bailor and Bailee Against Any Wrong Doer (Third Party)

প্রথমে পঢ়ক Section 8.6 পঢ়ক — Sec. 180-ৰ অধীনত wrongdoers-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ আৰু Sec. 181-ৰ অধীনত relief-ৰ ভগাভাগি।

টোকা

Sec 180 (SM): তৃতীয় ব্যক্তিয়ে bail কৰা goods-ৰ ব্যৱহাৰ বা possession-ৰ পৰা bailee-ক অন্যায়ভাৱে বঞ্চিত কৰিলে, বা সেইবোৰৰ কোনো ক্ষতি কৰিলে, bailment কৰা নহ'লে এনে ক্ষেত্ৰত মালিকে যি remedies ল'ব পাৰিলেহেঁতেন, bailee-এ সেই remedies ল'বলৈ অধিকাৰী — আৰু এনে বঞ্চনা বা ক্ষতিৰ বাবে তৃতীয় ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে bailor বা bailee (EITHER) যিকোনোৱে গোচৰ তৰিব পাৰে।

Sec 181: এনে যিকোনো গোচৰত relief বা ক্ষতিপূৰণ হিচাপে যি পোৱা যায়, bailor আৰু bailee-ৰ মাজত সেয়া তেওঁলোকৰ RESPECTIVE INTERESTS অনুসৰি নিষ্পত্তি কৰা হ'ব।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্রশ্ন

- Sec. 180: তৃতীয় ব্যক্তিয়ে bail কৰা goods-ৰ ব্যৱহাৰ বা possession-ৰ পৰা bailee-ক অন্যায়ভাৱে বঞ্চিত কৰিলে, বা সেইবোৰৰ কোনো ক্ষতি কৰিলে, bailment কৰা নহ'লে মালিকে যি remedies ল'ব পাৰিলেহেঁতেন, bailee-এ সেই একে remedies ল'বলৈ অধিকাৰী; wrongdoer-ৰ বিৰুদ্ধে bailor বা bailee (EITHER) যিকোনোৱে গোচৰ তৰিব পাৰে।

- Sec. 181: এনে গোচৰত relief বা ক্ষতিপূৰণ হিচাপে যি পোৱা যায়, bailor আৰু bailee-ৰ মাজত সেয়া তেওঁলোকৰ RESPECTIVE INTERESTS অনুসৰি নিষ্পত্তি কৰা হয়।
- 6-mark উত্তৰত দুয়োটা section number উল্লেখ কৰক আৰু Sec. 180-ৰ ভাষা যিমান পাৰি ওচৰা-ওচৰিকৈ লিখক --- প্ৰশ্নটোৱে বিশেষকৈ wrongdoer-ৰ বিৰুদ্ধে bailor-ৰ অধিকাৰ বিচাৰে, গতিকে bailor-ৰ গোচৰ তৰাৰ অধিকাৰৰে আৰম্ভ কৰক।

TQ 6.1 • PYQ 2024-Sep [5] (c) (I) • Descriptive • 6M • Pg 225

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বিষয় 7: Bailment-ৰ অন্ত (Termination of Bailment)

P2-C2-U2.8-T07 • Topic 7: Termination of Bailment

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.7 'Termination of Bailment' পঢ়ক — পাঁচটা পৰিস্থিতি (সময়সীমা শেষ হোৱা, উদ্দেশ্য পূৰণ হোৱা, notice, মৃত্যু, subject matter ধ্বংস হোৱা)।

টোকা

পাঁচটা উপায়: (1) নিৰ্ধাৰিত সময়সীমা শেষ হোৱা (এমাহৰ বাবে ধাৰ দিয়া motorcycle); (2) নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্য পূৰণ হোৱা (বিয়াৰ বাবে ভাড়া লোৱা তম্বু আৰু বাচন-বৰ্তন); (3) notice-ৰ দ্বাৰা — bailee-এ bailment-ৰ চৰ্তৰ সৈতে অসংগত কাম কৰিলে, বা bailor-এ যিকোনো সময়তে gratuitous bailment অন্ত কৰিলে; (4) bailor বা bailee-ৰ মৃত্যুৱে GRATUITOUS bailment অন্ত কৰে; (5) subject matter ধ্বংস হোৱা বা goods-ৰ প্ৰকৃতি সলনি হৈ উদ্দেশ্য অসম্ভৱ হোৱা (মেৰামতিৰ অযোগ্যভাৱে ক্ষতিগ্ৰস্ত চাইকেল)।

চৰ্তসমূহ: মৃত্যুৱে কেৱল gratuitous bailment-হে অন্ত কৰে; gratuitous bailment-ৰ আগতীয়া অন্তৰ ফলত bailee-ৰ লোকচান তেওঁ পোৱা লাভতকৈ বেছি হ'ব নালাগে — হ'লে বাঢ়তি অংশৰ ক্ষতিপূৰণ bailor-এ অৱশ্যেই দিব লাগিব (Sec 159)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- পাঁচটা উপায় ব্যাখ্যা কৰক: (i) নিৰ্ধাৰিত সময়সীমা শেষ হোৱা; (ii) উদ্দেশ্য পূৰণ হোৱা; (iii) notice-ৰ দ্বাৰা --- bailee-এ চৰ্তৰ সৈতে অসংগত কাম কৰিলে, বা bailor-এ যিকোনো সময়ত gratuitous bailment অন্ত কৰিলে (Sec. 159-ৰ ক্ষতিপূৰণ সাপেক্ষে); (iv) bailor বা bailee-ৰ মৃত্যুৱে GRATUITOUS bailment অন্ত কৰে; (v) subject matter-ৰ ধ্বংস/প্ৰকৃতিৰ সলনি।
- পৰীক্ষকে চোৱা চৰ্তসমূহ মন কৰক: মৃত্যুৱে কেৱল gratuitous bailment-হে অন্ত কৰে; gratuitous bailment-ৰ আগতীয়া অন্তত bailee-ৰ বাঢ়তি লোকচানৰ ক্ষতিপূৰণ দিব লাগে।
- এই অংশটোৰ সৈতে প্ৰায়ে সম্পৰ্কহীন উপ-প্ৰশ্ন যোৰা লাগে (যেনে প্ৰতাৰিত পক্ষৰ remedies) --- নম্বৰ সমানে ভাগ কৰক আৰু প্ৰতিটো অংশৰ উত্তৰ পৃথকে দিয়ক।

TQ 7.1 • MTP 2025-May S2 [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 226

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 7.2 • PYQ 2026-May [6] (Or) (b) • Descriptive • 6M • Pg 227

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 8: হেৰুৱা Goods বিচাৰি পোৱা ব্যক্তি (Finder of Lost Goods)

P2-C2-U2.8-T08 • Topic 8: Finder of Lost Goods

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.8 'Finder of Lost Goods' পঢ়ক — Sec. 168-ৰ অধীনত অধিকাৰ (goods ৰাখি থোৱা, specific reward-ৰ বাবে গোচৰ) আৰু Sec. 169 (finder-এ কেতিয়া বিক্ৰী কৰিব পাৰে), Sec. 71 (bailee হিচাপে finder)-ৰ সৈতে মিলাই।

টোকা

Sec 168: মালিক বিচাৰি উলিওৱা আৰু goods সংৰক্ষণ কৰাত স্বেচ্ছাই কৰা কষ্ট আৰু খৰচৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে মালিকৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰাৰ অধিকাৰ finder-ৰ নাই (NO), কিন্তু সেই ক্ষতিপূৰণ নোপোৱালৈকে মালিকৰ বিৰুদ্ধে goods ৰাখি থ'ব (RETAIN) পাৰে; মালিকে specific reward ঘোষণা কৰিলে, finder-এ সেই reward-ৰ বাবে গোচৰ তৰিব (SUE) পাৰে আৰু সেয়া নোপোৱালৈকে goods ৰাখি থ'ব পাৰে।

Sec 169 বিক্ৰীৰ অধিকাৰ (সাধাৰণতে বিক্ৰী হোৱা বস্তু): যুক্তিসংগত চেষ্টা কৰিও মালিক বিচাৰি নাপালে, বা দাবী কৰাৰ পিছতো মালিকে finder-ৰ lawful charges দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে, finder-এ বিক্ৰী কৰিব পাৰে — (1) বস্তুটো নষ্ট হোৱাৰ বা ইয়াৰ মূল্যৰ বেছিভাগ হেৰুওৱাৰ আশংকা থাকিলে, বা (2) finder-ৰ lawful charges ইয়াৰ মূল্যৰ দুই-তৃতীয়াংশ হ'লে।

কৰ্তব্য (Sec 71, finder = bailee): সাধাৰণ বিবেচক মানুহৰ দৰে যত্ন লোৱা, আত্মসাৎ কৰাৰ অধিকাৰ নাই, মালিক পোৱা গ'লে goods ঘূৰাই দিয়া; প্ৰকৃত মালিকৰ বাহিৰে আন সকলোৰে বিৰুদ্ধে ৰাখি থ'ব পাৰে — গতিকে বিচাৰি পোৱা, বিজ্ঞাপন দিয়া আৰু গতাই দিয়া ঘড়ী finder-ক ঘূৰাই দিব লাগিব, তৃতীয় পক্ষই ৰাখিব নোৱাৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 168: স্বেচ্ছাই কৰা কষ্ট/খৰচৰ ক্ষতিপূৰণৰ বাবে finder-এ মালিকৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব (SUE) নোৱাৰে, কিন্তু সেই ক্ষতিপূৰণ নোপোৱালৈকে goods ৰাখি থ'ব (RETAIN) পাৰে; মালিকে specific reward ঘোষণা কৰিলে, finder-এ সেই reward-ৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে আৰু নোপোৱালৈকে goods ৰাখি থ'ব পাৰে।
- Sec. 169: যুক্তিসংগত চেষ্টাতো মালিক বিচাৰি নাপালে বা মালিকে lawful charges দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে, আৰু (1) বস্তুটো নষ্ট হোৱাৰ বা মূল্যৰ বেছিভাগ হেৰুওৱাৰ আশংকা থাকিলে, বা (2) finder-ৰ lawful charges ইয়াৰ মূল্যৰ দুই-তৃতীয়াংশ হ'লে, সাধাৰণতে বিক্ৰী হোৱা বস্তু finder-এ বিক্ৰী কৰিব পাৰে।
- কৰ্তব্য (Sec. 71): সাধাৰণ বিবেচক মানুহৰ যত্ন, আত্মসাৎ নকৰা, প্ৰকৃত মালিকক ঘূৰাই দিয়া।

TQ 8.1 • PYQ 2026-May [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 228

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Raghav-ৰ হাতঘড়ীৰ scenario: তেওঁ বিজ্ঞাপন দি অপেক্ষা কৰিলে → প্ৰকৃত মালিকৰ বাহিৰে সকলোৰে বিৰুদ্ধে ৰাখি থ'ব পাৰে; তেওঁ কেৱল Sec. 169-ৰ সীমাৰ ভিতৰতহে বিক্ৰী কৰিব পাৰে (ঘড়ী নষ্ট হোৱা বস্তু নহয়; charges ₹1,00,000-ৰ দুই-তৃতীয়াংশতকৈ কম) --- সিদ্ধান্তৰ আগতে প্ৰতিটো চৰ্ত facts-ত প্ৰয়োগ কৰক।

CSQ 8.1 • PYQ 2024-Sep [4] (a) (I) • Case Scenario • 4M • Pg 230

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 9: Right of Lien

P2-C2-U2.8-T09 • Topic 9: Right of Lien

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.9 'Right of Lien' পঢ়ক — particular lien (Sec. 170), bankers, factors, wharfingers, policy brokers আৰু attorneys-ৰ general lien (Sec. 171), আৰু পাৰ্থক্যৰ তালিকা।

টোকা

Lien: নিজৰ দাবী পূৰণ নোহোৱালৈকে বা নিজৰ প্ৰাপ্য ঋণ পৰিশোধ নোহোৱালৈকে আনৰ goods ৰাখি থোৱাৰ অধিকাৰ; দুই প্ৰকাৰ — particular (Sec 170) আৰু general (Sec 171); contract-ৰ দ্বাৰা এই অধিকাৰ এৰি দিব/বাদ দিব পাৰি।

Sec 170 particular lien: bailment-ৰ উদ্দেশ্য অনুসৰি bailee-এ goods-ৰ ওপৰত LABOUR বা SKILL জড়িত সেৱা আগবঢ়ালে, (বিপৰীত contract নাথাকিলে) প্ৰাপ্য পাৰিশ্ৰমিক নোপোৱালৈকে তেওঁ সেই নিৰ্দিষ্ট goods ৰাখি থ'ব পাৰে (দৰ্জীয়ে কোটটো ৰাখে; জহুৰীয়ে কটা আৰু পলিচ কৰা হীৰাটো ৰাখে); ই আপোনা-আপুনি হয় আৰু কাম শেষ হোৱাৰ পিছতহে উদ্ভৱ হয়।

Sec 171 general lien: GENERAL balance of account-ৰ বাবে goods ৰাখি থোৱাৰ অধিকাৰ, কেৱল bankers, factors, wharfingers, policy brokers আৰু attorneys of law-ৰহে উপলব্ধ (বিপৰীত contract নাথাকিলে) — পৰিশোধ কৰা দ্বিতীয় ঋণৰ security হিচাপে দিয়া অলংকাৰ banker-এ অপৰিশোধিত আগৰ ঋণৰ বাবে ৰাখি থ'ব পাৰে; general lien-ৰ অধীনৰ goods ৰাখি থ'ব পাৰি কিন্তু বিক্ৰী কৰিব নোৱাৰি (NOT); contract-এ pledged goods-ৰ ওপৰত বেংকক particular lien-লৈ সীমিত কৰিলে, বেলেগ ঋণৰ বাবে বেংকে সেইবোৰ ৰাখি থ'ব নোৱাৰে।

General lien (Sec 171)	Particular lien (Sec 170)
Account-ৰ general balance-ৰ বাবে আনৰ goods ধৰি ৰখা	সেই goods-ৰ প্ৰাপ্য ধন পৰিশোধ নকৰিলে bail কৰা specific goods ধৰি ৰখা
স্বয়ংক্ৰিয় নহয় — agreement-ৰ জৰিয়তে স্বীকৃত	স্বয়ংক্ৰিয়
Goods-ত শ্ৰম বা দক্ষতা প্ৰয়োগ নকৰিলেও প্ৰয়োগযোগ্য	ব্যয় কৰা শ্ৰম/দক্ষতাই goods-ৰ মূল্য বৃদ্ধি কৰিলেহে উদ্ভৱ হয়

কেৱল নিৰ্দিষ্ট শ্ৰেণী — bankers, factors, wharfingers, policy brokers, attorneys

Bailee, finder of goods, pledgee, unpaid seller, agent, partner আদি

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Banker's lien scenario (Radheshyam-ৰ সোণ): চুক্তিখনে pledged সোণৰ ওপৰত বেংকক PARTICULAR lien-লৈ সীমিত কৰিলে, বেলেগ unsecured ঋণৰ বাবে বেংকে সেয়া ৰাখি থ'ব নোৱাৰে; এনে contract নাথাকিলে banker-ৰ Sec. 171 general lien-এ general balance সামৰি ল'লেহেঁতেন --- প্ৰথমে contract clause পঢ়ক, তাৰ পিছত Sec. 170 বনাম 171 প্ৰয়োগ কৰক → conclusion।
- যুক্তিৰ বাবে মনত ৰাখক: particular lien আপোনা-আপুনি হয় আৰু goods-ৰ ওপৰত labour/skill লাগে; general lien কেৱল নিৰ্দিষ্ট শ্ৰেণীৰহে উপলব্ধ আৰু contract-ৰ দ্বাৰা বাদ দিব/সৃষ্টি কৰিব পাৰি; general lien-ৰ অধীনৰ goods ৰাখি থ'ব পাৰি কিন্তু বিক্ৰী কৰিব নোৱাৰি।

CSQ 9.1 · PYQ 2021-Jan [1] (c) {C} · Case Scenario · 4M · Pg 232

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 10: Pledge

P2-C2-U2.8-T10 · Topic 10: Pledge

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.10 'Pledge' পঢ়ক — Sec. 172-ৰ সংজ্ঞাসমূহ (pledge, pawnor, pawnee), অপৰিহাৰ্য উপাদান, pawnee-ৰ অধিকাৰ (Secs. 173--176), pawnor-ৰ redeem কৰাৰ অধিকাৰ (Sec. 177), আৰু pawnee আৰু pawnor-ৰ তালিকাভুক্ত কৰ্তব্য।

টোকা

Sec 172 (SM): "The bailment of goods as security for payment of a debt or performance of a promise is called 'pledge'" — bailor = **pawnor**, bailee = **pawnee** (Secs 172-182); অপৰিহাৰ্য উপাদান = bailment-ৰ সকলো উপাদান, তাৰ উপৰি (PLUS) পৰিশোধ/performance-ৰ security হিচাপে bailment, subject matter goods হোৱা, goods-ৰ অস্তিত্ব থকা, আৰু pledger-ৰ পৰা pledgee-লৈ delivery।

Pawnee-ৰ অধিকাৰ: Sec 173 — debt, ইয়াৰ ওপৰৰ INTEREST, আৰু possession বা সংৰক্ষণৰ সকলো প্ৰয়োজনীয় খৰচৰ বাবে pledged goods ৰাখি থোৱা; Sec 174 — পিছৰ debts-ৰ বাবে ৰাখি থোৱা কেৱল তেনে চুক্তি থাকিলেহে; Sec 175 — সংৰক্ষণৰ অসাধাৰণ খৰচ SUIT-ৰ দ্বাৰাহে আদায়যোগ্য, সেইবোৰৰ বাবে ৰাখি থোৱাৰ অধিকাৰ নাই; Sec 176 pawnor-এ default কৰিলে — (i) goods collateral security হিচাপে ৰাখি debt/promise-ৰ ওপৰত গোচৰ, বা (OR) (ii) pawnor-ক বিক্ৰীৰ যুক্তিসংগত NOTICE দি বিক্ৰী; বিক্ৰীত ঘাটি হ'লে pawnor-এ তথাপি দিব লাগিব, উদ্ভূত তেওঁক অৱশ্যেই দিব লাগিব — যুক্তিসংগত notice নিদিয়াকৈ কৰা বিক্ৰী Sec 176 অনুসৰি নহয়।

Sec 177 pawnor-ৰ redeem কৰাৰ অধিকাৰ: নিৰ্ধাৰিত সময়ত default কৰাৰ পিছতো, প্ৰকৃত বিক্ৰীৰ আগলৈকে (BEFORE) পিছৰ যিকোনো সময়ত pawnor-এ goods redeem কৰিব পাৰে, তাৰ উপৰি নিজৰ

default-ৰ ফলত হোৱা খৰচ দি (redemption = debt পৰিশোধ কৰি/promise পূৰণ কৰি goods ঘূৰাই পোৱা)।

Pawnee-ৰ কৰ্তব্য (ছটা): pledged goods-ৰ যুক্তিসংগত যত্ন; অননুমোদিত ব্যৱহাৰ নকৰা; পৰিশোধ/performance হ'লে goods ঘূৰাই দিয়া; নিজৰ goods pledged goods-ৰ সৈতে মিহলি নকৰা; pledge-ৰ চৰ্তৰ সৈতে অসংগত কোনো কাম নকৰা; যিকোনো accretion ঘূৰাই দিয়া। **Pawnor-ৰ কৰ্তব্য:** debt পৰিশোধ/promise পূৰণ; সংৰক্ষণৰ অসাধাৰণ খৰচৰ ক্ষতিপূৰণ; pawnee-ক অসাধাৰণ বিপদত পেলোৱা ক্ৰটি প্ৰকাশ; title-ৰ ক্ৰটিৰ বাবে pawnee-ক indemnify কৰা; default-ৰ পিছত বিক্ৰীৰ ঘাটি পৰিশোধ।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 173: debt, ইয়াৰ ওপৰৰ INTEREST, আৰু possession/সংৰক্ষণৰ সকলো প্ৰয়োজনীয় খৰচৰ বাবে pawnee-এ pledged goods ৰাখি থ'ব পাৰে; Sec. 174: পিছৰ debts-ৰ বাবে ৰাখি থোৱা কেৱল চুক্তি থাকিলেহে; Sec. 175: অসাধাৰণ খৰচ গোচৰৰ দ্বাৰাহে আদায়যোগ্য (ৰাখি থোৱাৰ অধিকাৰ নাই)।
- Sec. 176 default হ'লে অধিকাৰ: goods collateral security হিচাপে ৰাখি debt-ৰ ওপৰত গোচৰ, বা (OR) যুক্তিসংগত NOTICE দি বিক্ৰী --- ঘাটি pawnor-ৰ পৰা আদায়যোগ্য, উদ্ধৃত তেওঁক দিব লাগে।
- Pawnee-ৰ কৰ্তব্য (ছটাৰ তালিকা): যুক্তিসংগত যত্ন, অননুমোদিত ব্যৱহাৰ নকৰা, পৰিশোধ হ'লে ঘূৰাই দিয়া, মিহলি নকৰা, pledge-ৰ চৰ্তৰ সৈতে অসংগত কাম নকৰা, accretion ঘূৰাই দিয়া।

TQ 10.1 • PYQ 2024-Sep [5] (c) (ii) • Descriptive • 6M • Pg 233 3x সোধা হৈছে

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Notice নিদিয়াকৈ বিক্ৰীৰ scenarios (Stefen/Flemming ধৰণৰ): pawnor-ক যুক্তিসংগত notice নিদিয়াকৈ Sec. 176-ৰ অধীনত কৰা বিক্ৰী তেওঁৰ বিৰুদ্ধে অবৈধ; প্ৰকৃত বিক্ৰীৰ আগলৈকে যিকোনো সময়ত default-ৰ খৰচ দি redeem কৰাৰ Sec. 177-ৰ অধিকাৰো pawnor-ৰ থাকে --- সংজ্ঞা (Sec. 172) → প্ৰাসংগিক অধিকাৰ/কৰ্তব্য → conclusion প্ৰয়োগ কৰক।

CSQ 10.1 • RTP 2024-Sep [9] • Case Scenario • --- • Pg 234

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 11: মালিক নোহোৱা ব্যক্তিৰ Pledge (Pledge by Non-Owner)

P2-C2-U2.8-T11 • Topic 11: Pledge by Non-Owner

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.11 'Pledge by Non-Owners' পঢ়ক — mercantile agent (Sec. 178), voidable contract-ৰ অধীনত possession থকা ব্যক্তি (Sec. 178A), limited interest (Sec. 179), possession থকা co-owner, আৰু possession থকা seller/buyer।

টোকা

নিয়ম: সাধাৰণতে কেৱল মালিকে (বা তেওঁৰ দ্বাৰা ক্ষমতাপ্ৰাপ্ত ব্যক্তিয়ে) pledge কৰিব পাৰে; goods-ৰ possession-ত থকা non-owners-এ কৰা bona fide pledges-ৰ বাবে ব্যতিক্ৰম আছে।

Sec 178 mercantile agent: মালিকৰ সন্মতিৰে (WITH) goods বা documents of title-ৰ possession থকা agent-এ ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ক্ৰমত কাম কৰি pledge কৰিলে, সেই pledge মালিকৰ ক্ষমতাৰে কৰাৰ দৰেই বৈধ — যদি pawnee-এ সৎ বিশ্বাসত কাম কৰিছে আৰু pawnor-ৰ ক্ষমতা নাই বুলি তেওঁৰ কোনো notice নাছিল।

Sec 178A voidable contract: Sec 19/19A-ৰ অধীনত voidable contract (fraud, coercion, misrepresentation, undue influence-ৰ দ্বাৰা consent)-ৰ জৰিয়তে pawnor-এ possession পালে কিন্তু pledge-ৰ সময়ত contract-খন rescind কৰা হোৱা নাই (NOT) যদি, pawnee-এ সৎ বিশ্বাসত আৰু title-ৰ ক্ৰটিৰ notice নোহোৱাকৈ কাম কৰিলে ভাল title লাভ কৰে — Srushti-ৰ হীৰা Mr. VK-ৰ ওচৰত pledge কৰাটো বৈধ pledge।

Sec 179 limited interest: কেৱল limited interest থকা ব্যক্তিয়ে কৰা pledge সেই interest-ৰ পৰিমাণলৈকে বৈধ (finder-এ ₹5,000-ৰে phone মেৰামতি কৰি ₹2,000-ত pledge কৰে — মালিকে ₹5,000 দিলেহে ঘূৰাই পায়; ₹70,000-ত pledge কৰা অলংকাৰ ₹90,000-ত re-pledge — ₹70,000 আৰু interest-লৈকে বৈধ)।

অন্যান্য ব্যতিক্ৰম: আন মালিকসকলৰ সন্মতিৰে possession-ত থকা co-owner-এ বৈধভাৱে pledge কৰিব পাৰে; বিক্ৰীৰ পিছতো possession-ত থকা seller, বা বিক্ৰীৰ আগতে seller-ৰ সন্মতিৰে possession-ত থকা buyer-এ বৈধ pledge কৰিব পাৰে, যদি pawnee-এ সৎ বিশ্বাসত title-ৰ ক্ৰটি নজনাকৈ কাম কৰে (seller B-ৰ ওচৰত থকা চাইকেল সৎ বিশ্বাসত C-ক pledge — বৈধ); disposal-ৰ কোনো অধিকাৰ (NO) নথকা কেৱল দখলকাৰী কোনো ব্যতিক্ৰমৰ ভিতৰত নপৰে — প্ৰকৃত মালিকে ঘূৰাই পায়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 178: মালিকৰ সন্মতিৰে (WITH) goods/documents of title-ৰ possession থকা mercantile agent-এ ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ক্ৰমত pledge কৰিলে সেয়া বৈধ pledge --- যদি pawnee-এ সৎ বিশ্বাসত, ক্ষমতা নথকাৰ notice নোহোৱাকৈ কাম কৰে; গতিকে এনে pledge-ক 'invalid' বোলা True/False উক্তিটো FALSE।
- Sec. 178A: Sec. 19/19A-ৰ অধীনত voidable contract (fraud, misrepresentation, coercion, undue influence)-ৰ অধীনত goods ধৰি ৰখা ব্যক্তিৰ pledge বৈধ, যদি pledge-ৰ সময়ত contract-খন rescind কৰা হোৱা নাছিল (NOT) আৰু pawnee-এ সৎ বিশ্বাসত ক্ৰটিৰ notice নোহোৱাকৈ কাম কৰিছিল।
- Sec. 179 (limited interest --- সেই পৰিমাণলৈকে pledge বৈধ) আৰু co-owner আৰু possession-ত থকা seller/buyer-ৰ pledges-ও জানি থওক।

TQ 11.2 • PYQ 2025-Sep [5] (c) (I) • True/False • 2M • Pg 236

LEVEL I
বোধ (Understanding)**সহজ**

TQ 11.1 • PYQ 2025-May [6] (Or) (b) • Descriptive • 6M • Pg 235

LEVEL I
বোধ (Understanding)**মধ্যমীয়া**

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Srushti-ৰ হীৰাৰ case: rescind নকৰা voidable contract + সং বিশ্বাসত VK-ক pledge → Sec. 178A-ৰ অধীনত বৈধ pledge --- চৰ্ত অনুসৰি এটা এটাকৈ প্ৰয়োগ লিখক।
- Disposal-ৰ কোনো অধিকাৰ (NO) নথকা দখলকাৰীৰ sale/pledge (Shyam--Govind--Manohar): কোনো ব্যতিক্ৰম প্ৰযোজ্য নহয়, প্ৰকৃত মালিকে ঘূৰাই পাব পাৰে; কেৱল দখল আৰু mercantile agent হিচাপে মালিকৰ সন্মতিৰে possession পৃথক কৰক।

CSQ 11.1 • PYQ 2021-Dec [2] (c) • Case Scenario • 4M • Pg 236

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 12: Bailment আৰু Pledge-ৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Bailment and Pledge)

P2-C2-U2.8-T12 • Topic 12: Distinction Between Bailment and Pledge

প্ৰথমে পঢ়ক Section 8.12 পঢ়ক — bailment (Sec. 148) আৰু pledge (Sec. 172)-ৰ তালিকাবদ্ধ পাৰ্থক্য: অৰ্থ, পক্ষ, উদ্দেশ্য, consideration, বিক্ৰীৰ অধিকাৰ আৰু ব্যৱহাৰৰ অধিকাৰ।

টোকা

পৰিচয়: pledge (Sec 172) হৈছে debt পৰিশোধ বা promise পূৰণৰ security হিচাপে কৰা এক বিশেষ প্ৰকাৰৰ bailment (Sec 148) — মনত ৰখা বাক্য: সকলো pledge-ই bailment, কিন্তু সকলো bailment pledge নহয়।

Bailment (Sec 148)	Pledge (Sec 172)
কোনো নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্যৰ বাবে goods-ৰ transfer	Debt-ৰ পৰিশোধ/promise-ৰ performance-ৰ security হিচাপে goods-ৰ transfer
পক্ষ: bailor আৰু bailee	পক্ষ: pawnor আৰু pawnee
যিকোনো উদ্দেশ্য — সুৰক্ষিত জিন্মা, মেৰামতি, processing	কেৱল debt বা promise-ৰ security হিচাপে
Consideration-সহ বা consideration-বিহীন হ'ব পাৰে	সদায় consideration-ৰ বাবে
Bailee-এ বেচিৰ নোৱাৰে — কেৱল ধৰি ৰাখিব (lien) বা প্ৰাপ্যৰ গোচৰ তৰিব পাৰে	Pawnor-ৰ default হ'লে উপযুক্ত notice দি pawnee-এ বিক্ৰী কৰিব পাৰে (Sec 176)
Contract-ত উল্লেখিত উদ্দেশ্যৰ বাবে bailee-এ goods ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে	Pawnee-এ pledged goods ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- চাৰিটা পাৰ্থক্য আয়ত্ত কৰক: (i) উদ্দেশ্য --- যিকোনো উদ্দেশ্য (safe custody, মেৰামতি) বনাম debt/promise-ৰ security; (ii) পক্ষ --- bailor/bailee বনাম pawnor/pawnee; (iii) বিক্ৰীৰ অধিকাৰ --- bailee-ৰ নাই (কেৱল lien/গোচৰ) বনাম default হ'লে notice দি pawnee-এ বিক্ৰী কৰিব পাৰে (Sec. 176); (iv) goods-ৰ ব্যৱহাৰ --- contract অনুসৰি bailee-এ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে বনাম pawnee-এ একেবাৰে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে।
- প্ৰয়োজন হ'লে যোগ কৰক: consideration --- bailment gratuitous হ'ব পাৰে, pledge সদায় consideration-ৰ বাবে; আৰু মনত ৰখা বাক্য 'all pledges are bailments, but all bailments are not pledges'।
- 4-mark ফৰমেটৰ বাবে চিন দিয়া দুই-স্তম্ভৰ তালিকা হিচাপে লিখক।

TQ 12.1 • PYQ 2018-May [5] (c) • Distinguish Between • 4M • Pg 237

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

গোট 2.9: Agency

Agency

P2-C2-U2.9 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 6 • শ্ৰেণী B • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 8.5% • 20টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Agency কি? (What is Agency?)

P2-C2-U2.9-T01 • Topic 1: What is Agency?

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য**প্ৰথমে পঢ়ক** গোট 2.9-ৰ §9.1 পঢ়ক: Act-এ 'agency'-ৰ সংজ্ঞা দিয়া নাই, Section 182-ত agent আৰু principal-ৰ সংজ্ঞা, আৰু agency-ৰ দুই-অংশৰ পৰীক্ষা।**টোকা**

সংজ্ঞা নাই: Indian Contract Act, 1872-এ 'Agency' শব্দটোৰ সংজ্ঞা দিয়া নাই। তাৰ সলনি **Section 182**-এ পক্ষসমূহৰ সংজ্ঞা দিয়ে — **agent** হ'ল “a person employed to do any act for another or to represent another in dealing with the third persons”, আৰু **principal** হ'ল “a person for whom such act is done or who is so represented”।

Agency-ৰ পৰীক্ষা: (a) সেই ব্যক্তিৰ **principal-ক বাধ্য কৰাৰ** আৰু third party-ৰ ওচৰত তেওঁক জবাবদিহি কৰাৰ সামৰ্থ্য আছে নে; আৰু (b) তেওঁ principal আৰু third parties-ৰ মাজত **privity of contract** স্থাপন কৰিব পাৰে নে। দুয়োটাৰ উত্তৰ হয় হ'লে agency-ৰ সম্পৰ্ক থাকে।

মূল নীতিবাক্য: agency-ৰ নিয়ম “Qui facit per alium, facit per se”-ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত — যিয়ে agent-ৰ জৰিয়তে কাম কৰে, তেওঁ নিজেই কাম কৰে; গতিকে agency হৈছে সেই সম্পৰ্ক যাৰ দ্বাৰা প্ৰথম ব্যক্তিয়ে দ্বিতীয়জনক আনৰ সৈতে legal relation-লৈ আনে।

বিষয় 2: Agent-ৰ নিযুক্তি আৰু authority (Appointment and Authority of Agents)

P2-C2-U2.9-T02 • Topic 2: Appointment and Authority of Agents

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 2.9-ৰ §9.2 পঢ়ক: কোনে agent নিযুক্ত কৰিব পাৰে, কোন agent হ'ব পাৰে, আৰু agency সৃষ্টিৰ বাবে consideration কিয় প্ৰয়োজন নহয়।

টোকা

কোনে agent নিযুক্ত কৰিব পাৰে [Section 183]: “any person who has attained majority according to the law to which he is subject, and who is of sound mind, may employ an agent” — গতিকে minor বা unsound mind-ৰ ব্যক্তিয়ে agent নিযুক্ত কৰিব নোৱাৰে।

কোন agent হ'ব পাৰে [Section 184]: যিকোনো ব্যক্তি agent হ'ব পাৰে, আনকি minor বা unsound mind-ৰ ব্যক্তিও, আৰু তেওঁৰ কাৰ্যৰ দ্বাৰা principal বাধ্য হয়। সাৱধানতাৰ নিয়ম হিচাপে এনে ব্যক্তিক নিযুক্ত কৰা উচিত নহয়, কাৰণ contract কৰিবলৈ অক্ষম হোৱাৰ বাবে misconduct বা negligence-ৰ বাবে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে ব্যৱস্থা ল'ব নোৱাৰি। **উদাহৰণ:** P-এ নিজৰ গাড়ী ₹2,50,000-তকৈ কমত নেবেচিবলৈ minor Q-ক নিযুক্ত কৰে; Q-এ ₹2,00,000-ত বিক্ৰী কৰে — P বাধ্য, আৰু Q-ৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ কোনো দাবী নাই।

Consideration প্ৰয়োজন নাই [Section 185]: agency সৃষ্টিৰ বাবে কোনো consideration নালাগে; agent-ৰ পদ গ্ৰহণ কৰাটোৱেই নিযুক্তিৰ বাবে পৰ্যাপ্ত consideration বুলি গণ্য হয়।

বিষয় 3: Agency-ৰ সৃষ্টি (Creation of Agency)

P2-C2-U2.9-T03 • Topic 3: Creation of Agency

প্ৰথমে পঢ়ক Indian Contract Act, 1872-ৰ গোট 9 (Agency)-ৰ Para 9.3 'Creation of Agency' পঢ়ক — express/implied authority (Sec. 186-187), agency by estoppel (Sec. 237), agency by necessity, আৰু বিশেষকৈ ratification (Sec. 196) আৰু ইয়াৰ সাতটা essentials (Sec. 197-200)।

টোকা

সৃষ্টিৰ চাৰিটা উপায়: (1) express agreement (Sec 186-187 — মুখেৰে বা লিখিতভাৱে দিয়া authority, যেনে ঘৰৰ ওপৰত power of attorney); (2) implied agreement — গোচৰৰ পৰিস্থিতি, পক্ষসমূহৰ আচৰণ বা সাধাৰণ লেনদেনৰ ধাৰাৰ পৰা অনুমান কৰা, ইয়াত agency by estoppel (Sec 237) আৰু agency by necessity (principal-ক লোকচানৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ emergency-এ বিশেষ authority দিয়ে, যেনে খেতিপথাৰৰ জুই নুমুওৱা caretaker) অন্তৰ্ভুক্ত; (3) operation of law (partner firm-ৰ agent); (4) ratification (Sec 196)।

Estoppel (Sec 237)-ৰ essentials: (1) principal-এ এটা representation কৰিছিল, (2) express বা implied,

(3) প্রকৃততে authority নাথাকিলেও agent-ৰ authority আছে বুলি কোৱা, (4) ইয়াৰ দ্বাৰা third person প্রৰোচিত হৈছিল, আৰু (5) third person-এ ইয়াক বিশ্বাস কৰি সেই বিশ্বাসত contract কৰিছিল — তেতিয়া principal agency অস্বীকাৰ কৰাৰ পৰা estopped হয় (B-এ reserved price-তকৈ কমত অজ্ঞাত C-ক বিক্ৰী কৰিলেও A বাধ্য; Sunil-ৰ আগৰ credit ক্ৰয়ৰ ধন দিয়া Piyal-এ Prasad-ক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে)।

Ratification (Sec 196, SM): “Where acts are done by one person on behalf of another, but without his knowledge or authority, he may elect to ratify or to disown such acts. If he ratifies them, the same effects will follow as if they had been performed by his authority” — doctrine of relation back; পূৰ্বৰ কাৰ্যৰ অনুমোদন, express বা আচৰণৰ দ্বাৰা implied।

Valid ratification-ৰ সাতটা essentials: (a) express বা আচৰণত implied (Sec 197 — authority নোহোৱাকৈ তেওঁৰ বাবে কিনা goods B-এ বিক্ৰী কৰা, বা ধাৰলৈ দিয়া ধনৰ সুদ গ্ৰহণ কৰা ratify কৰাৰ সমান); (b) সম্পূৰ্ণ জ্ঞান — যাৰ তথ্যৰ জ্ঞান গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশত ত্ৰুটিপূৰ্ণ, তেওঁৰ ratification valid নহয় (Sec 198 — goods agent A-ৰ নিজৰ বুলি P-এ জনাৰ পিছত market rate-তকৈ বেছি দামত কৰা ক্ৰয় বাধ্যতামূলক নহয়); (c) গোটেই transaction সম্পূৰ্ণৰূপে ratify কৰিব লাগিব, কেৱল লাভজনক অংশ নহয় (Sec 199); (d) ratification-এ third persons-ৰ ক্ষতি কৰিব নোৱাৰে (Sec 200 — এটা chattel-ৰ অননুমোদিত দাবী, বা অননুমোদিত C-এ দিয়া lease termination-ৰ notice, third party-ক বাধ্য কৰাকৈ ratify কৰিব নোৱাৰি); (e) যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত; (f) আনটো পক্ষক জনাব লাগিব; (g) ratify কৰা কাৰ্য valid হ'ব লাগিব — void বা illegal নহয় (capital-ৰ পৰা dividend, forgery, criminal offence)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Ratification (Sec. 196) ব্যাখ্যা কৰক: কোনো ব্যক্তিৰ জ্ঞান বা authority নোহোৱাকৈ তেওঁৰ বাবে কৰা কাৰ্য তেওঁ ratify বা অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে; ratification হ'লে আগতীয়া authority-ৰে কৰা দৰে একে প্ৰভাৱ হয় (doctrine of relation back)।
- Valid ratification-ৰ essentials আয়ত্ত কৰক: express বা implied (Sec. 197); material facts-ৰ সম্পূৰ্ণ জ্ঞান (Sec. 198); গোটেই transaction ratify কৰা (Sec. 199); third persons-ৰ ক্ষতি কৰিব নোৱাৰে (Sec. 200); যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত; জনোৱা হয়; ratify কৰা কাৰ্য lawful হ'ব লাগিব।
- 'rights of a person as to acts done for him without authority' পোনপটীয়াকৈ Sec. 196-ৰ ভাষাৰে, লগতে ratification-ৰ প্ৰভাৱসহ, লিখিবলৈ সাজু থাকক।

TQ 3.1 • MTP 2025-Aug S2 [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 242

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 200-ৰ পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: অননুমোদিত notice to quit (পুত্ৰই tenant-ক notice দিয়া) third party-ক বাধ্য কৰাকৈ ratify কৰিব নোৱাৰি --- ratification-এ third person-ক ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰিব নোৱাৰে।
- Sec. 198-ৰ পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: market rate-তকৈ বেছি দামত কৰা ক্ৰয় গ্ৰহণ কৰা, য'ত principal-এ পিছত জানে যে goods agent-ৰ নিজৰ আছিল --- গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশত ত্ৰুটিপূৰ্ণ জ্ঞানৰে কৰা ratification বাধ্যতামূলক নহয়।

- উত্তৰৰ গাঁথনি: provision (section + নিয়ম) → তথ্যত প্ৰয়োগ → ratification-ৰ বৈধতাৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত।

CSQ 3.2 · PYQ 2022-May [1] (c) (i) {C} · Case Scenario · 2M · Pg 244

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 3.1 · PYQ 2021-Jul [5] (c) · Case Scenario · 4M · Pg 244

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Agent-ৰ authority-ৰ পৰিসৰ (Extent of Agent's Authority)

P2-C2-U2.9-T04 · Topic 4: Extent of Agent's Authority

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.4 পঢ়ক — সাধাৰণ পৰিস্থিতিত agent-ৰ authority (Sec. 188) আৰু emergency-ত (Sec. 189)। Emergency-ত valid agency-ৰ পাঁচটা চৰ্ত পৰীক্ষাত বাৰে বাৰে আহে।

টোকা

Sec 188 (সাধাৰণ পৰিস্থিতি): কোনো কাৰ্য কৰাৰ authority থকা agent-ৰ সেই কাৰ্য কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় প্ৰতিটো lawful কাম কৰাৰ authority থাকে; ব্যৱসায় চলোৱাৰ authority থকা agent-এ সেই উদ্দেশ্যে প্ৰয়োজনীয়, বা সেই ব্যৱসায় পৰিচালনাৰ ধাৰাত সাধাৰণতে কৰা, প্ৰতিটো lawful কাম কৰিব পাৰে (জাহাজ নিৰ্মাতাৰ agent-এ কাঠ কিনিব আৰু শ্ৰমিক নিয়োগ কৰিব পাৰে; ধাৰ আদায় কৰা agent-এ যিকোনো legal process অৱলম্বন কৰি valid discharge দিব পাৰে)।

Sec 189 (emergency): emergency-ত principal-ক লোকচানৰ পৰা ৰক্ষা কৰাৰ উদ্দেশ্যে, একে পৰিস্থিতিত ordinary prudence থকা ব্যক্তিয়ে নিজৰ ক্ষেত্ৰত যি কৰিলেহেঁতেন, তেনে সকলো কাৰ্য কৰাৰ authority agent-ৰ থাকে (বিক্ৰীৰ agent-এ goods মেৰামতি কৰাব পাৰে; গম্ভব্যত পোৱাৰ আগতে নষ্ট হ'বলৈ ধৰা perishables consignee-এ বিক্ৰী কৰিব পাৰে)।

Emergency-ত valid agency-ৰ পাঁচটা চৰ্ত: (i) উপলব্ধ সময়ৰ ভিতৰত principal-ৰ সৈতে যোগাযোগ কৰাৰ অৱস্থা আৰু সুযোগ agent-ৰ নাছিল; (ii) তৎক্ষণাত ব্যৱস্থা লোৱাৰ প্ৰকৃত আৰু নিৰ্দিষ্ট commercial প্ৰয়োজন; (iii) agent-এ bona fide আৰু principal-ৰ হিতৰ বাবে কাম কৰিছিল; (iv) পৰিস্থিতিত আটাইতকৈ যুক্তিসংগত আৰু ব্যৱহাৰিক পথ লোৱা হৈছিল; (v) contract-ৰ বিষয়বস্তু হোৱা principal-ৰ goods agent-ৰ দখলত আছিল।

Perishable-goods আৰ্হি (Rahul/tomatoes): প্ৰবল বৰষুণত দুদিনতকৈ বেছি সময় আবদ্ধ হৈ থকা transporter-এ tomatoes নষ্ট হোৱাৰ আশংকাত ওচৰৰ বজাৰত market rate-তকৈ কমত বিক্ৰী কৰে — Sec 189 পূৰণ হৈছে, তেওঁ Aswin-ক লোকচানৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ ordinary prudence থকা ব্যক্তিৰ দৰে কাম কৰিছিল, গতিকে principal-এ লোকচান আদায় কৰিব নোৱাৰে; সিদ্ধান্তৰ আগতে সদায় পাঁচটা চৰ্তৰ প্ৰতিটো তথ্যৰ সৈতে পৰীক্ষা কৰক, আৰু agent-এ authority অতিক্ৰম কৰা যেন লাগিলে Sec 227/228 (পৃথক কৰিব পৰা নে নোৱাৰা) আৰু Sec 237-ৰ অধীনত estoppel-ও বিবেচনা কৰক।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 189-ৰ পাঁচটা চৰ্ত হুবহু মুখস্থ কৰক: (i) উপলব্ধ সময়ত principal-ৰ সৈতে যোগাযোগৰ সুযোগ নাই; (ii) তৎক্ষণাত ব্যৱস্থা লোৱাৰ প্ৰকৃত আৰু নিৰ্দিষ্ট commercial প্ৰয়োজন; (iii) agent-এ bona fide আৰু principal-ৰ হিতৰ বাবে কাম কৰিছিল; (iv) আটাইতকৈ যুক্তিসংগত আৰু ব্যৱহাৰিক পথ লোৱা হৈছিল; (v) contract-ৰ বিষয়বস্তু হোৱা principal-ৰ goods agent-ৰ দখলত।
- Sec. 188-ও মুখস্থ কৰক: কোনো কাৰ্য কৰিবলৈ authority পোৱা agent-এ তাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় প্ৰতিটো lawful কাম কৰিব পাৰে; ব্যৱসায় চলোৱাৰ authority-ত সেই ব্যৱসায়ৰ ধাৰাত সাধাৰণতে কৰা প্ৰতিটো lawful কাম অন্তৰ্ভুক্ত।

TQ 4.1 • PYQ 2025-Jan [6] (b) • Descriptive • 6M • Pg 245

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)**মধ্যমীয়া****প্ৰয়োগ (Application)** provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Perishable-goods আৰ্হি অনুশীলন কৰক (প্ৰবল বৰষুণত আবদ্ধ tomatoes/apples, agent-এ স্থানীয়ভাৱে বজাৰ দৰতকৈ কমত বিক্ৰী কৰে): Sec. 189 প্ৰয়োগ কৰক, পাঁচটা চৰ্ত পৰীক্ষা কৰক, আৰু সিদ্ধান্ত লওক যে agent-এ ordinary prudence থকা ব্যক্তিৰ দৰে কাম কৰিছিল, গতিকে principal-এ লোকচান আদায় কৰিব নোৱাৰে।
- সিদ্ধান্তৰ আগতে সদায় পাঁচটা চৰ্তৰ প্ৰতিটো তথ্যৰ সৈতে পৰীক্ষা কৰক --- examiners-এ checklist-ৰ বাবে নম্বৰ দিয়ে।

CSQ 4.1 • MTP 2025-Apr S1 [4] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 246

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)**মধ্যমীয়া****বিশ্লেষণ (Analysis)** বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- কঠিন broker/used-car ধৰণৰ পৰিস্থিতিত প্ৰথমে authority-ৰ উৎস আৰু পৰিসৰ নিৰ্ধাৰণ কৰক (express, Sec. 188-ৰ অধীনত implied, বা Sec. 189-ৰ অধীনত emergency), তাৰ পিছত বিবাদিত কাৰ্যটো তাৰ ভিতৰত পৰে নে নপৰে স্থিৰ কৰক।
- Agent-এ authority অতিক্ৰম কৰা যেন লাগিলে, কোন বাধ্য সেই সিদ্ধান্তৰ আগতে Sec. 227/228 (পৃথক কৰিব পৰা বনাম পৃথক কৰিব নোৱাৰা অতিৰিক্ত অংশ) আৰু Sec. 237-ৰ অধীনত estoppel বিবেচনা কৰক।

CSQ 4.2 • PYQ 2026-May [1] (a) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 247

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)**কঠিন****বিষয় 5: Sub-Agents**

P2-C2-U2.9-T05 • Topic 5: Sub-Agents

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.5 পঢ়ক — 'delegatus non potest delegare' (Sec. 190), sub-agent-ৰ সংজ্ঞা (Sec. 191), যথাযথ নিযুক্তিৰ প্ৰভাৱ (Sec. 192) আৰু অননুমোদিত নিযুক্তিৰ প্ৰভাৱ (Sec. 193); Sec. 210-ৰ সৈতে সংযোগ (agent-ৰ authority-ৰ অৱসান হ'লে sub-agents-ৰ authority-ও শেষ হয়)।

টোকা

Sec 190: agent-এ নিজে ব্যক্তিগতভাৱে কৰিবলৈ express বা implied ভাৱে দায়িত্ব লোৱা কাৰ্য কৰিবলৈ আন কাৰোবাক lawful ভাৱে নিযুক্ত কৰিব নোৱাৰে — “delegatus non potest delegare”, কাৰণ agency fiduciary; **Exceptions:** (1) নিযুক্তিৰ চৰ্তত মূলতে ইয়াৰ পৰিকল্পনা আছিল, (2) ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ প্ৰথা, (3) agency-ৰ প্ৰকৃতিয়ে ইয়াক দাবী কৰে, (4) নিযুক্তিৰ কালছোৱাত অপ্ৰত্যাশিত emergency।

Sub-agent (Sec 191, SM): “A ‘Sub-agent’ is a person employed by, and acting under the control of, the original agent in the business of the agency.” — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

যথাযথ নিযুক্তি (Sec 192): sub-agent-ৰ কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ প্ৰতি principal দায়বদ্ধ; sub-agent-ৰ কাৰ্যৰ বাবে principal-ৰ প্ৰতি agent দায়বদ্ধ; sub-agent নিজৰ কাৰ্যৰ বাবে agent-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ, principal-ৰ প্ৰতি নহয়, fraud বা ইচ্ছাকৃত অন্যায়ৰ ক্ষেত্ৰত বাদে।

Authority নোহোৱাকৈ নিযুক্তি (Sec 193): sub-agent-ৰ কাৰ্যৰ বাবে principal আৰু third persons দুয়োৰে প্ৰতি agent দায়বদ্ধ; principal দায়বদ্ধ নহয়; sub-agent কেৱল agent-ৰ ওচৰত জবাবদিহি (নিজে নিযুক্ত কৰা B-এ কঢ়িয়াই নিলেও পৰিবহণৰ সময়ত ক্ষতিগ্ৰস্ত কপাহৰ বাবে carrier A দায়বদ্ধ বুলি গণ্য হ'ল)।

Sec 210-ৰ সংযোগ: agent-ৰ authority-ৰ termination-এ তেওঁ নিযুক্ত কৰা সকলো sub-agents-ৰ authority শেষ কৰে — গতিকে A-এ agent B-ৰ authority revoke কৰিলে sub-agent C-ৰ authority স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে শেষ হয়; উত্তৰৰ গাঁথনি: delegation অনুমোদিত আছিল নে (Sec 190-ৰ exception)? তাৰ পিছত Sec 192 বা Sec 193, তাৰ পিছত সিদ্ধান্ত।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Termination আৰ্হি অনুশীলন কৰক: B-এ (authority-সহ) sub-agent C-ক নিযুক্ত কৰাৰ পিছত A-এ agent B-ৰ authority revoke কৰে --- Sec. 210-ৰ অধীনত agent-ৰ authority-ৰ termination-এ sub-agent-ৰ authority স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে শেষ কৰে।
- দায়বদ্ধতাৰ প্ৰশ্নত প্ৰথমে নিযুক্তিটো শ্ৰেণীবদ্ধ কৰক: যথাযথভাৱে নিযুক্ত (Sec. 192 --- third parties-ৰ প্ৰতি principal বাধ্য, sub-agent-ৰ বাবে agent জবাবদিহি, fraud/wilful wrong-ৰ বাহিৰে sub-agent agent-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ) বনাম authority নোহোৱাকৈ নিযুক্ত (Sec. 193 --- principal আৰু third parties-ৰ প্ৰতি কেৱল agent দায়বদ্ধ)।
- গাঁথনি: delegation অনুমোদিত আছিল নে (প্ৰথা/agency-ৰ প্ৰকৃতি/emergency — Sec. 190-ৰ exception)? → Sec. 192 বা 193 → সিদ্ধান্ত।

CSQ 5.1 • PYQ 2025-Sep [5] (c) (ii) • Case Scenario • 2M • Pg 250 asked

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: Substituted Agent

P2-C2-U2.9-T06 • Topic 6: Substituted Agent

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.6 পঢ়ক — substituted agent (Sec. 194)-ক principal-ৰ authority লৈ agent-এ মনোনীত

কৰে আৰু তেওঁ principal-ৰ agent হয়; agent-ৰ একমাত্র কৰ্তব্য ordinary prudence-ৰে বাছনি কৰা (Sec. 195)।

টোকা

Sec 194: agency-ৰ ব্যৱসায়ত principal-ৰ হৈ কাম কৰিবলৈ আন এজন ব্যক্তিক মনোনীত কৰাৰ express বা implied authority থকা agent-এ সেই অনুসৰি কাৰোবাক মনোনীত কৰিলে, সেই ব্যক্তি sub-agent নহয়, বৰং তেওঁক অৰ্পণ কৰা ব্যৱসায়ৰ অংশৰ বাবে principal-ৰ agent — principal আৰু substituted agent-ৰ মাজত privity সৃষ্টি হয়, যিজনে principal-ৰ বিৰুদ্ধে sue কৰিব পাৰে আৰু principal-এও তেওঁৰ বিৰুদ্ধে sue কৰিব পাৰে।

SM illustrations: A-ৰ estate auction-ত বিক্ৰী কৰি এজন auctioneer নিযুক্ত কৰিবলৈ নিৰ্দেশ পোৱা solicitor B-এ auctioneer C-ক মনোনীত কৰে — বিক্ৰীৰ বাবে C, A-ৰ agent; C & Co-ৰ পৰা A-ৰ প্ৰাপ্য ধন আদায় কৰিবলৈ authority পোৱা B-এ legal proceedings-ৰ বাবে solicitor D-ক নিৰ্দেশ দিয়ে — D sub-agent নহয়, A-ৰ solicitor (substituted agent)।

Sec 195 (মনোনয়নত কৰ্তব্য): এনে agent বাছনি কৰোঁতে agent-এ ordinary prudence থকা মানুহে নিজৰ ক্ষেত্ৰত দেখুওৱাৰ দৰে একে বিবেচনা প্ৰয়োগ কৰিব লাগিব; তেনে কৰিলে বাছনি কৰা agent-ৰ কাৰ্য বা negligence-ৰ বাবে তেওঁ principal-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ নহয় — সুনাম থকা ship-surveyor-এ seaworthy নোহোৱা জাহাজ বাছনি কৰে, বা ভাল credit থকা auctioneer বিক্ৰীৰ ধনসহ insolvent হয়: agent B দায়বদ্ধ নহয়, বাছনি কৰা ব্যক্তিকে A-ৰ ওচৰত জবাবদিহি।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- পোনপটীয়াকৈ সোধা SM illustration আয়ত্ত কৰক: প্ৰাপ্য ধন আদায়ৰ authority পোৱা B-এ legal proceedings-ৰ বাবে solicitor D-ক নিৰ্দেশ দিয়ে --- D sub-agent নহয়, substituted agent, অৰ্থাৎ principal-ৰ নিজৰ agent (Sec. 194)।
- Sec. 195 যোগ কৰক: agent-এ ordinary prudence থকা মানুহৰ বিবেচনাৰে substituted agent বাছনি কৰিলে, substituted agent-ৰ কাৰ্য বা negligence-ৰ বাবে তেওঁ দায়বদ্ধ নহয় (ship-surveyor আৰু auctioneer-ৰ উদাহৰণ)।
- এনে উত্তৰ আইনী অৱস্থান উল্লেখ কৰি শেষ কৰক: principal আৰু substituted agent-ৰ মাজত privity সৃষ্টি হয়, যিজনে principal-ৰ বিৰুদ্ধে sue কৰিব পাৰে আৰু principal-এও তেওঁৰ বিৰুদ্ধে sue কৰিব পাৰে।

CSQ 6.1 · PYQ 2022-May [1] (c) (ii) {C} · Case Scenario · 2M · Pg 250

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

বিষয় 7: Sub-Agent আৰু Substituted Agent-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য (Difference Between a Sub-Agent and A Substituted Agent)

P2-C2-U2.9-T07 · Topic 7: Difference Between a Sub-Agent and A Substituted Agent

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.7-ৰ 8-point পাৰ্থক্যৰ table পঢ়ক (Sec. 191 বনাম Sec. 194); 6-point পাৰ্থক্যৰ প্ৰশ্ন হুবহু

সোধা হৈছে।

টোকা

দুয়োজনকে agent-এ নিযুক্ত কৰে, তথাপি sub-agent (Sec 191) আৰু substituted agent (Sec 194) আঠটা ভিত্তিত পৃথক — সম্পূৰ্ণ নম্বৰৰ বাবে basis of distinction-সহ table আকাৰত দিয়ক।

Sub-agent (Sec 191)	Substituted agent (Sec 194)
Agent-ৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু নিৰ্দেশনাত কাম কৰে	Principal-ৰ নিৰ্দেশনাত কাম কৰে
Agent-এ নিজৰ কৰ্তব্যৰ এটা অংশ তেওঁক অৰ্পণ কৰে	Agent-এ নিজৰ কামৰ কোনো অংশ তেওঁক অৰ্পণ নকৰে
Principal-ৰ সৈতে privity of contract নাই	Principal-ৰ সৈতে privity of contract স্থাপিত হয়
কেৱল agent-ৰ ওচৰত দায়বদ্ধ; তেওঁৰ কাৰ্যৰ বাবে agent principal-ৰ ওচৰত দায়ী	Principal-ৰ ওচৰত দায়বদ্ধ; তেওঁৰ কাৰ্যৰ বাবে agent দায়ী নহয়
পাৰিশ্ৰমিকৰ বাবে principal-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰৰ অধিকাৰ নাই	প্রাপ্য পাৰিশ্ৰমিকৰ বাবে principal-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে
অনুচিতভাৱে নিযুক্ত হ'ব পাৰে; sub-agency চলি থকালৈকে agent দায়ী	কেতিয়াও অনুচিতভাৱে নিযুক্ত নহয়; তেওঁৰ নাম দিয়াৰ লগে লগে agent-ৰ কৰ্তব্য শেষ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- অন্ততঃ 6-টা পাৰ্থক্য বিশদভাৱে লিখিব পাৰিব লাগিব: (1) sub-agent agent-ৰ নিয়ন্ত্ৰণত কাম কৰে, substituted agent principal-ৰ নিৰ্দেশত; (2) agent-এ নিজৰ duties-ৰ অংশ sub-agent-ক delegate কৰে, substituted agent-ক নহয়; (3) principal আৰু sub-agent-ৰ মাজত privity নাই, substituted agent-ৰ সৈতে privity আছে; (4) sub-agent কেৱল agent-ৰ ওচৰত জবাবদিহি, substituted agent principal-ৰ ওচৰত।
- বাকী বিন্দু: (5) sub-agent-ৰ কাৰ্যৰ বাবে principal-ৰ প্ৰতি agent দায়বদ্ধ কিন্তু substituted agent-ৰ কাৰ্যৰ বাবে নহয়; (6) sub-agent-এ remuneration-ৰ বাবে principal-ৰ বিৰুদ্ধে sue কৰিব নোৱাৰে, substituted agent-এ পাৰে; (7) sub-agents অযথাযথভাৱে নিযুক্ত হ'ব পাৰে, substituted agents কেতিয়াও নহয়; (8) sub-agency চলি থকালৈকে agent দায়বদ্ধ থাকে, কিন্তু substituted agent মনোনীত কৰাৰ পিছত তেওঁৰ কৰ্তব্য শেষ হয়।
- সম্পূৰ্ণ নম্বৰৰ বাবে basis of distinction-সহ উত্তৰ table আকাৰত দিয়ক।

বিষয় 8: Agent-ৰ কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব (Duties and Obligations of An Agent)

P2-C2-U2.9-T08 · Topic 8: Duties and Obligations of An Agent

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.8 পঢ়ক — agent-ৰ নটা duties (Sec. 190, 211-218), লগতে Sec. 182-ত agent আৰু principal-ৰ সংজ্ঞা।

টোকা

Sec 182 (SM): “Agent means a person employed to do any act for another or to represent another in dealing with the third persons”; “The principal means a person for whom such act is done or who is so represented.” — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

নটা duties: (1) principal-ৰ নিৰ্দেশ মানি চলা বা, নিৰ্দেশ নাথাকিলে, সেই ঠাইত একে ধৰণৰ ব্যৱসায়ত প্ৰচলিত প্ৰথা মানি চলা (Sec 211); (2) যুক্তিসংগত যত্ন, দক্ষতা আৰু অধ্যৱসায় — নিজৰ অৱহেলা, দক্ষতাৰ অভাৱ বা misconduct-ৰ প্ৰত্যক্ষ, দুৰৱৰ্তী নহয়, পৰিণামৰ ক্ষতিপূৰণ দিয়া (Sec 212); (3) দাবী কৰিলে যথাযথ accounts দিয়া, অৰ্থাৎ vouchers-সমৰ্থিত accounts (Sec 213, Anandprasad vs. Dwarkanath); (4) অসুবিধাৰ ক্ষেত্ৰত principal-ৰ সৈতে যোগাযোগ কৰি নিৰ্দেশ বিচাৰিবলৈ সকলো যুক্তিসংগত চেষ্টা কৰা (Sec 214); (5) principal-ৰ সন্মতি নোহোৱাকৈ নিজৰ হিচাপত লেনদেন নকৰা (Sec 215-216); (6) secret profit নকৰা — fiduciary সম্পৰ্কই সম্পূৰ্ণ good faith দাবী কৰে; (7) delegate নকৰা (Sec 190); (8) principal-ৰ হিচাপত পোৱা সকলো ধন, lawful deductions বাদ দি, principal-ক দিয়া (Sec 218); (9) agency-ৰ কালছোৱাত পোৱা confidential information principal-ৰ বিৰুদ্ধে ব্যৱহাৰ নকৰা।

Breach-ৰ পৰিণাম: Sec 211-ৰ অধীনত agent-এ লোকচান পূৰণ কৰিব লাগিব আৰু যিকোনো লাভৰ হিচাপ দিব লাগিব; Sec 215-216-ৰ অধীনত principal-এ transaction repudiate কৰিব পাৰে (যদি agent-এ অসংভাৱে কোনো গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্য লুকুৱাইছিল বা লেনদেন অসুবিধাজনক আছিল) বা agent-এ পোৱা যিকোনো সুবিধা দাবী কৰিব পাৰে — Ahuja/Singh আৰ্হি: nominee-ৰ জৰিয়তে কিনি principal-লৈ পুনৰ বিক্ৰী কৰা agent-ৰ ₹6 লাখ secret profit principal-এ আদায় কৰে।

Sec 211-ৰ credit-sale আৰ্হি (Pintu): ব্যৱসায়ত credit বিক্ৰীৰ প্ৰথা নথকা আৰু কোনো নিৰ্দেশে অনুমতি নিদিয়াৰ ক্ষেত্ৰত agent-এ বিক্ৰীৰ সময়ত insolvent ক্ৰেতাক credit-ত goods বিক্ৰী কৰে — তেওঁ প্ৰথাৰ বিপৰীতে কাম কৰিলে, গতিকে লোকচানৰ বাবে principal-ক indemnify কৰিব লাগিব (ABC Ltd সফল হয়); গাঁথনি: section-সহ duty, তথ্যৰে দেখুওৱা breach, লোকচান পূৰণ বা লাভৰ হিচাপ দিবলৈ agent দায়বদ্ধ।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 182-ৰ অধীনত agent/principal-ৰ সংজ্ঞা দিয়ক, তাৰ পিছত section-সহ duties লিখক: নিৰ্দেশ বা প্ৰথা মানি চলা (Sec. 211); যুক্তিসংগত যত্ন আৰু দক্ষতা (Sec. 212); যথাযথ accounts দিয়া (Sec. 213); অসুবিধাত যোগাযোগ কৰা (Sec. 214); নিজৰ হিচাপত লেনদেন নকৰা (Sec. 215-216); principal-ৰ বাবে পোৱা ধন দিয়া (Sec. 218)।
- এইবোৰো সামৰি লওক: secret profit নকৰা; delegate নকৰা (Sec. 190); confidential information principal-ৰ বিৰুদ্ধে ব্যৱহাৰ নকৰা।

- পৰিণাম জানি লওক: Sec. 211-ৰ breach-ৰ বাবে agent-এ লোকচান পূৰণ কৰিব লাগিব আৰু যিকোনো লাভৰ হিচাপ দিব লাগিব; Sec. 215-216-ৰ অধীনত principal-এ transaction repudiate কৰিব পাৰে বা সেই সুবিধা দাবী কৰিব পাৰে।

TQ 8.1 • MTP 2024-Jul S1 [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 252

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- Sec. 211-ৰ credit-sale আৰ্হি অনুশীলন কৰক (credit বিক্ৰীৰ প্ৰথা নথকা ক্ষেত্ৰত agent Pintu-এ insolvent ক্ৰেতাক credit-ত বিক্ৰী কৰে): নিৰ্দেশ নোহোৱাকৈ তেওঁ প্ৰথাৰ বিপৰীতে কাম কৰিলে, গতিকে লোকচানৰ বাবে principal-ক indemnify কৰিব লাগিব।
- গাঁথনি: duty (section) → তথ্যৰে দেখুওৱা breach → লোকচান পূৰণ/লাভৰ হিচাপ দিবলৈ agent দায়বদ্ধ।

বিষয় 9: Agent-ৰ অধিকাৰ (Rights of An Agent)

P2-C2-U2.9-T09 • Topic 9: Rights of An Agent

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য**প্ৰথমে পঢ়ক** গোট 2.9-ৰ §9.9 পঢ়ক: agent-ৰ পাঁচটা অধিকাৰ আৰু সেইবোৰৰ section number, লগতে agent-ৰ lien-ৰ চৰ্ত আৰু ই কেনেকৈ হেৰায়।

টোকা

Section 217 — right of retainer: agency-ৰ ব্যৱসায়ত principal-ৰ হিচাপত পোৱা যিকোনো ধনৰ পৰা agent-এ (a) তেওঁ দিয়া advances-ৰ বাবে নিজৰ প্ৰাপ্য সকলো ধন, (b) ব্যৱসায় পৰিচালনাত যথাযথভাৱে কৰা খৰচ, আৰু (c) agent হিচাপে কাম কৰাৰ বাবে তেওঁক দিবলগীয়া remuneration ৰাখি ল'ব পাৰে।

Section 219 — right to remuneration: agent সন্মত remuneration-ৰ অধিকাৰী, আৰু সন্মত পৰিমাণ নাথাকিলে সেই ব্যৱসায়ত প্ৰচলিত সাধাৰণ remuneration-ৰ; কিন্তু **Section 220-ৰ** অধীনত misconduct-ৰ বাবে দোষী agent-এ ব্যৱসায়ৰ যি অংশত misconduct কৰিছে **সেই অংশৰ বাবে কোনো remuneration নাপায়।** **উদাহৰণ:** B-এ ₹1,00,000 আদায় কৰি ₹90,000 ভালদৰে আৰু ₹10,000 বেয়াকৈ invest কৰে — আদায় আৰু ₹90,000-ৰ বাবে তেওঁ remuneration পায়, ₹10,000-ৰ বাবে নাপায়, আৰু লোকচান indemnify কৰিব লাগিব।

Section 221 — agent's lien: বিপৰীত contract নাথাকিলে, commission, disbursement আৰু services-ৰ প্ৰাপ্য ধন পৰিশোধ নোহোৱালৈকে agent-এ পোৱা principal-ৰ goods, কাগজপত্ৰ আৰু অন্যান্য property, অস্থাৱৰ বা স্থাৱৰ, ৰাখি ল'ব পাৰে। **চৰ্ত:** ধন lawful ভাৱে প্ৰাপ্য হ'ব লাগিব, আৰু property principal-ৰ হ'ব লাগিব আৰু agency-ৰ সাধাৰণ ধাৰাত agent-এ সেই হিচাপেই পাইছিল — অবৈধ উপায়েৰে পোৱা property-ত lien নাথাকে। দখল হেৰালে বা অধিকাৰ এৰি দিলে lien **হেৰায়।**

বাকী দুটা অধিকাৰ: lawful acts-ৰ বাবে indemnification-ৰ অধিকাৰ, আৰু good faith-ত কৰা কাৰ্যৰ বিৰুদ্ধে indemnification-ৰ অধিকাৰ।

বিষয় 10: Third Parties-ৰ প্ৰতি Principal-ৰ দায়বদ্ধতা (Principal's Liability to Third Parties)

P2-C2-U2.9-T10 · Topic 10: Principal's Liability to Third Parties

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.10 পঢ়ক — authority-ৰ ভিতৰৰ কাৰ্যৰ বাবে principal বাধ্য (Sec. 226), agent-এ authority অতিক্ৰম কৰাৰ প্ৰভাৱ (Sec. 227-228), estoppel ব্যতিক্ৰম (Sec. 237), agent-লৈ দিয়া notice principal-লৈ দিয়া notice-ৰ সমান (Sec. 229) আৰু agent-ৰ fraud/misrepresentation-ৰ বাবে দায়বদ্ধতা (Sec. 238)।

টোকা

Sec 226: authority-ৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত agent-এ কৰা কাৰ্যৰ বাবে principal দায়বদ্ধ (B-ৰ ধন তেওঁৰ authorised collecting agent-ক দিলে ধৰুৱা C মুক্ত হয়; ক্ৰেতাৰ পৰা দাম দাবী কৰাৰ অধিকাৰ agent-ৰ নহয়, undisclosed principal-ৰ)।

Agent-এ authority অতিক্ৰম কৰা: অতিৰিক্ত অংশ অনুমোদিত অংশৰ পৰা পৃথক কৰিব পাৰিলে কেৱল authority-ৰ ভিতৰৰ অংশইহে principal-ক বাধ্য কৰে (Sec 227 — জাহাজখন ₹4,00,000-ত insure কৰিবলৈ কোৱা B-এ cargo-ও insure কৰে: A-এ কেৱল জাহাজৰ premium দিয়ে); অতিৰিক্ত অংশ পৃথক কৰিব নোৱাৰিলে principal-এ গোটেই transaction repudiate কৰিব পাৰে (Sec 228 — একেলগে ₹6,00,000-ত 500 ভেড়াৰ সৈতে 200 ভেড়াপোৱালি ক্ৰয়; ₹200 সীমাৰ বিপৰীতে ₹1,000-ৰ bills draw কৰা)।

Estoppel ব্যতিক্ৰম (Sec 237): principal-এ নিজৰ কথা বা আচৰণৰ দ্বাৰা third persons-ক সেইবোৰ agent-ৰ authority-ৰ ভিতৰত বুলি বিশ্বাস কৰিবলৈ প্ৰৰোচিত কৰিলে অননুমোদিত কাৰ্য বা দায়ৰ দ্বাৰা তেওঁ বাধ্য (reserved price-তকৈ কমত বিক্ৰীয়ে অজ্ঞাত C-ৰ প্ৰতি A-ক বাধ্য কৰে; blank-ত endorse কৰি অৰ্পণ কৰা negotiable instruments — ব্যক্তিগত নিৰ্দেশ উলংঘা কৰি কৰা বিক্ৰীও valid)।

Sec 229: principal-ৰ বাবে কৰা ব্যৱসায়ৰ ধাৰাত agent-লৈ দিয়া notice বা agent-এ পোৱা তথ্যৰ আইনী পৰিণাম principal-লৈ দিয়া বা principal-এ পোৱাৰ সমান — agent-ৰ জ্ঞানেই principal-ৰ জ্ঞান (goods D-ৰ বুলি agent A-ৰ জ্ঞানে অজ্ঞাত principal B-ক বাধ্য কৰে)।

Sec 238: principal-ৰ ব্যৱসায়ৰ ধাৰাত কাম কৰা agents-এ কৰা misrepresentations বা frauds-ৰ প্ৰভাৱ principal-এ কৰাৰ সমান (third party-ৰ ইচ্ছাত contract voidable); কিন্তু তেওঁলোকৰ authority-ৰ বাহিৰৰ বিষয়ত কৰা সেইবোৰে principal-ক প্ৰভাৱিত নকৰে (goods নোপোৱাকৈ bills of lading-ত চহী কৰা captain — bills void)।

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক · 1টা প্ৰশ্ন

- বহু-বিষয়ক পৰিস্থিতিত (যেনে এটা brand কিনিবলৈ কোৱা agent-এ আন এটা/অতিৰিক্ত goods কিনে) ক্ৰমে সমাধান কৰক: (1) প্ৰকৃততে কি authority দিয়া হৈছিল; (2) অতিৰিক্ত অংশ পৃথক কৰিব পাৰি নে --- পাৰিলে

principal কেৱল অনুমোদিত অংশৰ বাবে বাধ্য (Sec. 227); পৃথক কৰিব নোৱাৰিলে principal-এ গোটেইখন repudiate কৰিব পাৰে (Sec. 228)।

- তাৰ পিছত estoppel ব্যতিক্রম (Sec. 237) পৰীক্ষা কৰক: principal-ৰ কথা বা আচৰণে third party-ক কাৰ্য্যটো authorised বুলি বিশ্বাস কৰিবলৈ প্ৰৰোচিত কৰিলে, ব্যক্তিগত নিৰ্দেশ থাকিলেও তেওঁ বাধ্য।
- ব্যৱসায়ৰ ধাৰাত agent-এ fraud/misrepresentation কৰিলে (principal বাধ্য) বনাম authority-ৰ বাহিৰত কৰিলে (principal প্ৰভাৱিত নহয়) Sec. 238 আনক, আৰু agent-ৰ জ্ঞান principal-ৰ ওপৰত আৰোপ হোৱা ক্ষেত্ৰত Sec. 229।

CSQ 10.1 • PYQ 2025-May [1] (a) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 254

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

বিষয় 11: Third Parties-ৰ প্ৰতি Agent-ৰ ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতা (Personal Liability of Agent to Third Parties)

P2-C2-U2.9-T11 • Topic 11: Personal Liability of Agent to Third Parties

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.11 পঢ়ক — Sec. 230-ৰ সাধাৰণ নিয়ম (principal-ৰ বাবে কৰা contracts agent-এ নিজে বলবৎ কৰিব নোৱাৰে, সেইবোৰৰ দ্বাৰা বাধ্যও নহয়) আৰু ইয়াৰ exceptions, লগতে third parties-ৰ অধিকাৰ (Sec. 231-235)।

টোকা

Sec 230-ৰ নিয়ম: সেই মৰ্মে কোনো contract নাথাকিলে, agent-এ principal-ৰ হৈ কৰা contracts নিজে বলবৎ কৰিব নোৱাৰে, আৰু সেইবোৰৰ দ্বাৰা ব্যক্তিগতভাৱে বাধ্যও নহয় — তেওঁ sue কৰিব নোৱাৰে, তেওঁৰ বিৰুদ্ধেও sue কৰিব নোৱাৰি (কাৰণ: agent আৰু third party-ৰ মাজত privity of contract বা consideration-ৰ আদান-প্ৰদান নাই)।

অনুমিত exceptions — agent ব্যক্তিগতভাৱে বাধ্য: (1) বিদেশত বাস কৰা merchant/principal-ৰ বাবে goods বিক্ৰী বা ক্ৰয়ৰ contract (foreign principal); (2) agent-এ principal-ৰ নাম প্ৰকাশ নকৰে (undisclosed/unnamed principal); (3) principal প্ৰকাশিত হ'লেও তেওঁৰ বিৰুদ্ধে sue কৰিব নোৱাৰি — অস্তিত্বহীন বা অক্ষম, যেনে minor — যদিহে আনটো পক্ষই principal minor বুলি আগতেই নাজানে; (4) principal-এ অস্বীকাৰ কৰা আৰু ratify নকৰা কাৰ্য্যৰ ভুৱা agent (Sec 235); (5) authority অতিক্ৰম কৰি third person-ক বিভ্ৰান্ত কৰা agent — breach of warranty of authority-ৰ বাবে দায়বদ্ধ; এইবোৰ কেৱল অনুমান হোৱাৰ বাবে contract বা third party-ৰ জ্ঞানে ইয়াক খণ্ডন কৰিব পাৰে।

Third parties-ৰ অধিকাৰ: undisclosed agency — principal-এ performance দাবী কৰিব পাৰে, কিন্তু আনটো পক্ষৰ তেওঁৰ বিৰুদ্ধে agent-ৰ বিৰুদ্ধে থকা একে অধিকাৰ থাকে, আৰু principal-ক জনা হ'লে বা agent principal নহয় বুলি জনা হ'লে তেওঁ contract নকৰিলেহেঁতেন বুলি দেখুৱাব পাৰিলে performance অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে (Sec 231-232 — AB-ৰ জৰিয়তে কিনা IPL ticket stadium-এ repudiate কৰিব পাৰে; B-এ agent A-ৰ দ্বাৰা undisclosed principal C-ৰ বিৰুদ্ধে set off কৰিব পাৰে); agent ব্যক্তিগতভাৱে দায়বদ্ধ হ'লে third party-এ agent, principal, বা দুয়োকে দায়বদ্ধ কৰিব পাৰে (Sec 233 — কপাহ ক্ৰেতাৰ seller-এ

B বা C বা দুয়োৰে বিৰুদ্ধে sue কৰিব পাৰে); principal অকলেহে (বা agent অকলেহে) দায়বদ্ধ হ'ব বুলি ভৰসা জনোৱা ব্যক্তিয়ে পিছত আনজনক দায়বদ্ধ কৰিব নোৱাৰে (Sec 234)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 230-ৰ নিয়ম তাৰ কাৰণসহ লিখক (agent আৰু third party-ৰ মাজত privity নাই), তাৰ পিছত অনুমিত exceptions ব্যাখ্যা কৰক: (1) বিদেশত বাস কৰা foreign/merchant principal-ৰ বাবে contract; (2) undisclosed/unnamed principal; (3) principal অস্তিত্বহীন বা অক্ষম (যেনে minor) --- agent ব্যক্তিগতভাৱে দায়বদ্ধ; (4) ratify নোহোৱা কাৰ্যৰ ভুৱা agent (Sec. 235); (5) authority অতিক্ৰম কৰা agent --- breach of warranty of authority।
- Sec. 233-ৰ অধীনত third party-ৰ বিকল্প যোগ কৰক: agent ব্যক্তিগতভাৱে দায়বদ্ধ হ'লে third party-এ agent, principal, বা দুয়োৰে বিৰুদ্ধে sue কৰিব পাৰে।
- সাধাৰণ ফাল্দি: exceptions হৈছে ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতাৰ অনুমান মাত্ৰ --- contract বা third party-ৰ জ্ঞানৰ দ্বাৰা সেইবোৰ খণ্ডন হ'ব পাৰে (যেনে principal minor বুলি পক্ষটোৱে আগতেই জানে)।

TQ 11.1 • PYQ 2024-Sep [6] (b) (i) • Descriptive • 4M • Pg 257 **4x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 12: Authority-ৰ প্ৰত্যাহাৰ (Revocation of Authority)

P2-C2-U2.9-T12 • Topic 12: Revocation of Authority

প্ৰথমে পঢ়ক Para 9.12 পঢ়ক — termination-ৰ উপায় (Sec. 201), revocation-ৰ নিয়ম (Sec. 203-207), irrevocable agency coupled with interest (Sec. 202), termination কেতিয়া কাৰ্যকৰী হয় (Sec. 208) আৰু sub-agent-ৰ authority-ৰ termination (Sec. 210)।

টোকা

Termination-ৰ উপায় (Sec 201): পক্ষসমূহৰ কাৰ্যৰ দ্বাৰা — (1) principal-ৰ revocation, (2) agent-ৰ renunciation; operation of law-ৰ দ্বাৰা — (3) agency-ৰ ব্যৱসায় সম্পূৰ্ণ হোৱা, (4) principal বা agent-ৰ মৃত্যু বা মানসিক অসুস্থতা (winding up/dissolution-ৰো একে প্ৰভাৱ), (5) principal-ৰ insolvency, (6) নিৰ্দিষ্ট ম্যাদ উকলি যোৱা, উদ্দেশ্য সিদ্ধ হওক বা নহওক।

Revocation আৰু renunciation-ৰ নিয়ম: principal-ক বাধ্য কৰাকৈ authority প্ৰয়োগ হোৱাৰ আগতে যিকোনো সময়ত principal-এ revoke কৰিব পাৰে (Sec 203), কিন্তু আংশিক প্ৰয়োগৰ পিছত ইতিমধ্যে উদ্ভৱ হোৱা কাৰ্য আৰু দায়ৰ ক্ষেত্ৰত নোৱাৰে (Sec 204 — নিজৰ নামত কপাহ কিনা B: A-ৰ পুঁজিৰ পৰা পৰিশোধ কৰাৰ authority revoke কৰিব নোৱাৰি); পৰ্যাপ্ত কাৰণ নোহোৱাকৈ অকাল revocation-ৰ বাবে ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব (Sec 205); যুক্তিসংগত notice দিব লাগিব (Sec 206); revocation express বা implied হ'ব পাৰে (Sec 207 — A-এ নিজে ঘৰ ভাড়া দিলে B-ৰ authority implied ভাৱে revoke হয়); agent-ৰ renunciation-ও একে নীতিৰে পৰিচালিত (Sec 205-206)।

Irrevocable agency (Sec 202, SM): “where the agent has himself an interest in the property which forms the subject matter of the agency, the agency cannot, in the absence of an express contract, be terminated to the prejudice of such interest” — A-ৰ মাটি বা consign কৰা কপাহ বিক্ৰী কৰি A-ৰ পৰা নিজৰ প্ৰাপ্য ধাৰ/advances লোৱাৰ authority revoke কৰিব নোৱাৰি, আৰু A-ৰ উন্মাদনা, মৃত্যু বা insolvency-ৰ দ্বাৰাও ই শেষ নহয় (lender-agent Atul-ৰ বিৰুদ্ধে Bhupendra-ৰ revocation lawful নহয়)।

প্ৰভাৱৰ সময় (Sec 208): agent-ৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ নজনালৈকে, আৰু third persons-ৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে নজনালৈকে termination কাৰ্য্যকৰী নহয় — revocation-ৰ চিঠি পঠোৱাৰ পিছত কিন্তু পোৱাৰ আগতে B-এ বিক্ৰী কৰে: বিক্ৰীয়ে A-ক বাধ্য কৰে আৰু B-এ তেওঁৰ ₹5,000 commission পায়; principal-ৰ মৃত্যুৰ পিছত কিন্তু সেই খবৰ পোৱাৰ আগতে agent-এ কৰা পৰিশোধ executor-ৰ বিৰুদ্ধে valid।

Sec 209-210: principal-ৰ মৃত্যু বা উন্মাদনাৰ বাবে termination হ'লে agent-এ প্ৰতিনিধিসকলৰ হৈ তেওঁক অৰ্পণ কৰা স্বাৰ্থৰ সুৰক্ষা আৰু সংৰক্ষণৰ বাবে সকলো যুক্তিসংগত পদক্ষেপ ল'ব লাগিব (Sec 209); agent-ৰ authority-ৰ termination-এ তেওঁ নিযুক্ত কৰা সকলো sub-agents-ৰ authority শেষ কৰে (Sec 210)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- পক্ষসমূহৰ কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা termination ব্যাখ্যা কৰক: principal-ৰ revocation (authority প্ৰয়োগৰ আগতে, Sec. 203; আংশিক প্ৰয়োগৰ পিছত নহয়, Sec. 204; অকাল revocation-ৰ বাবে ক্ষতিপূৰণ, Sec. 205; যুক্তিসংগত notice, Sec. 206; express বা implied, Sec. 207) আৰু একে নীতিৰে agent-ৰ renunciation।
- Operation of law-ৰ দ্বাৰা termination ব্যাখ্যা কৰক: ব্যৱসায় সম্পূৰ্ণ হোৱা, principal বা agent-ৰ মৃত্যু বা উন্মাদনা, principal-ৰ insolvency, নিৰ্দিষ্ট ম্যাদ উকলি যোৱা।
- Sec. 209 মনত ৰাখক: principal-ৰ মৃত্যু/উন্মাদনাত agent-এ তেওঁক অৰ্পণ কৰা স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ বাবে যুক্তিসংগত পদক্ষেপ ল'ব লাগিব।

TQ 12.1 • RTP 2026-Jan [8] • Descriptive • --- • Pg 258

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Agency coupled with interest (Sec. 202) আটাইতকৈ বেছি সোধা আৰ্হি: property বিক্ৰী কৰি principal-ৰ পৰা নিজৰ প্ৰাপ্য ধাৰ ল'বলৈ authority পোৱা agent --- সেই interest-ৰ ক্ষতি কৰাকৈ agency revoke কৰিব নোৱাৰি, মৃত্যু/উন্মাদনা/insolvency-ৰ দ্বাৰাও ই শেষ নহয়।
- Sec. 208-ৰ সময় সম্পৰ্কীয় গোচৰ অনুশীলন কৰক: revocation-ৰ চিঠি পঠোৱা হৈছে কিন্তু পোৱাৰ আগতে goods বিক্ৰী হৈছে --- বিক্ৰীয়ে principal-ক বাধ্য কৰে আৰু agent-এ commission পায়, কাৰণ agent-এ জনাৰ পিছতহে termination কাৰ্য্যকৰী হয় (আৰু third parties-ৰ ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকে জনাৰ পিছত)।
- Sec. 203/204-ও অনুশীলন কৰক: authority প্ৰয়োগৰ আগতে revocation valid, কিন্তু আংশিক প্ৰয়োগৰ পিছত ইতিমধ্যে উদ্ভৱ হোৱা কাৰ্য্য আৰু দায়ৰ বাবে revoke কৰিব নোৱাৰি।

CSQ 12.1 • PYQ 2024-Jun [4] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 260 asked

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 12.2 • PYQ 2025-Sep [1] (a) (i) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 261	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 12.3 • RTP 2025-Sep [7] • Case Scenario • --- • Pg 262	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

অধ্যায় 3

Goods বিক্রী আইন (The Sale of Goods Act, 1930)

The Sale of Goods Act, 1930

24 বিষয় • 103 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন • গুরুত্ব: B

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5-20% • Level II 80-95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ

31.7%

360-ৰ ভিতৰত 114 নম্বৰ

Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ

68.3%

360-ৰ ভিতৰত 246 নম্বৰ

গোট 3.1: Contract of Sale-ৰ গঠন (Formation of the Contract of Sale)

Formation of the Contract of Sale

P2-C3-U3.1 • গুরুত্ব D • অধ্যায়ত Rank 3 • শ্ৰেণী B • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 18.4% • 19টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Act-ৰ পৰিসৰ (Scope of the Act)

P2-C3-U3.1-T01 • Topic 1: Scope of the Act

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 3.1-ৰ §1.1 পঢ়ক: Sale of Goods Act কি কি ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য, Indian Contract Act-ৰ সৈতে ইয়াৰ সম্পৰ্ক, আৰু customs and usages-ৰ স্থান।

টোকা

কেৱল অস্থায়ী সম্পত্তি: এই Act **goods** — অৰ্থাৎ movable property — বিক্ৰীৰ contract-ত প্ৰযোজ্য। মাটি, পথাৰ, দোকান বা ঘৰৰ দৰে immovable property-ৰ বিক্ৰীত ই প্ৰযোজ্য **নহয় (not)** — immovable property-ৰ ক্ষেত্ৰত Transfer of Property Act, 1882 প্ৰযোজ্য।

Contract Act-ৰ সৈতে সম্পৰ্ক: Sale of Goods Act-ৰ প্ৰকাশ্য বিধানৰ সৈতে **অসংগতিপূৰ্ণ নোহোৱালৈকে** Indian Contract Act, 1872-ৰ সাধাৰণ বিধানসমূহ goods বিক্ৰীৰ contract-ত প্ৰযোজ্য; এই Act-ত ব্যৱহৃত কিন্তু সংজ্ঞা নিদিয়া যি শব্দৰ সংজ্ঞা Contract Act-ত আছে, সেইবোৰে তাত দিয়া অৰ্থই বহন কৰে।

Customs and usages: এইবোৰ **যুক্তিসংগত** হ'লে আৰু contract of sale কৰাৰ সময়ত **উভয় পক্ষৰ জনা** থাকিলে উভয় পক্ষকে বান্ধি ৰাখে।

বিষয় 2: সংজ্ঞাসমূহ (Definitions)

P2-C3-U3.1-T02 · Topic 2: Definitions

প্ৰথমে পঢ়ক Sale of Goods Act, 1930-ৰ গোট 1, Para 1.2 পঢ়ক — Sec. 2-ৰ সংজ্ঞাসমূহ: buyer 2(1), delivery 2(2), deliverable state 2(3), document of title 2(4), future goods 2(6), goods 2(7), insolvent 2(8), mercantile agent 2(9), price 2(10), property 2(11), seller 2(13); লগতে goods-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Sec. 6)।

টোকা

Goods (Sec 2(7), SM): “every kind of movable property other than actionable claims and money; and includes stock and shares, growing crops, grass, and things attached to or forming part of the land, which are agreed to be severed” — বিক্ৰীৰ আগতে বা contract of sale অনুসৰি; অমূৰ্ত সম্পদো (goodwill, copyrights, patents, trademarks), gas, ভাপ, পানী, বিদ্যুৎ, decree of court, আনকি FDRs-ও ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত; debt হৈছে actionable claim, সেয়েহে goods নহয়।

শ্ৰেণীবিভাজন (Sec 6): existing goods — contract-ৰ সময়ত seller-ৰ মালিকীস্বত্ব বা দখলত থকা: specific (contract-ৰ সময়তে চিনাক্ত আৰু সন্মত, Sec 2(14) — সন্মত হোৱা সেই নিৰ্দিষ্ট ‘Santro’), ascertained (contract-ৰ পিছত (AFTER) agreement অনুসৰি চিনাক্ত — 100 বেলৰ পৰা বাছি পৃথককৈ ৰখা 50 বেল) আৰু unascertained (কেৱল description বা sample-ৰে নিৰ্দিষ্ট — দোকানৰ 100 টা পেকেটৰ এটা, X-ৰ দহটা ঘোঁৰাৰ এটা; পৃথক কৰিলেই ascertained হয়); future goods (Sec 2(6)) — contract-ৰ পিছত নিৰ্মাণ, উৎপাদন বা অৰ্জন কৰা হ'ব (অহা বছৰৰ গাখীৰ, বাগিচাৰ এই বছৰৰ কমলা) — সদায় agreement to sell, কেতিয়াও sale নহয়; contingent goods (Sec 6(2)) — অৰ্জন অনিশ্চিত contingency-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল (seller-এ কিনিব পাৰিলে Picasso-ৰ ছবি; জাহাজ নিৰাপদে আহি পালে 50 টা টুকুৰা) — এইটোও কেৱল agreement to sell।

Delivery (Sec 2(2)): এজন ব্যক্তিৰ পৰা আনজনলৈ possession-ৰ স্বেচ্ছামূলক হস্তান্তৰ; **তিনিটা ৰূপ:** actual (buyer বা তেওঁৰ কৰ্তৃত্বপ্ৰাপ্ত ধাৰকৰ হাতত বাস্তৱ possession গতাই দিয়া), constructive (attornment/acknowledgement — A-ৰ goods ৰখা গুদাম-ৰক্ষকে সেইবোৰ B-ৰ হৈ ৰাখিবলৈ সন্মত হয়), symbolic (হস্তান্তৰৰ প্ৰতীক হিচাপে delivery — bill of lading বা railway receipt-ৰ দৰে documents of title, বা গুদামৰ চাবি); **deliverable state (Sec 2(3)):** এনে অৱস্থা য'ত contract অনুসৰি buyer delivery ল'বলৈ বাধ্য।

Document of title (Sec 2(4)): bill of lading, dock-warrant, warehouse keeper's বা wharfinger's certificate, railway receipt, multimodal transport document, goods delivery-ৰ warrant বা order — possession বা নিয়ন্ত্ৰণৰ প্ৰমাণ, যিয়ে ধাৰকক endorsement বা delivery-ৰে goods হস্তান্তৰ বা গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষমতা দিয়ে; কেৱল ‘document showing title’-ৰ পৰা পৃথক কৰক — share certificate-এ মালিকৰ নাম জনায় কিন্তু endorsement আৰু delivery-ৰে share হস্তান্তৰ কৰিব নোৱাৰে; mate's receipt কেৱল এটা acknowledgement, document of title নহয়।

Sec 2-ৰ আন সংজ্ঞাসমূহ: buyer 2(1)/seller 2(13) — কেৱল যিজনে কিনি/বেচে তেওঁৱেই নহয়, যিজনে কিনিবলৈ/বেচিবলৈ সন্মত হয় তেওঁ; mercantile agent 2(9) — ব্যৱসায়ৰ প্ৰথাগত ধাৰাত goods বিক্ৰী,

বিক্ৰীৰ বাবে প্ৰেৰণ, goods ক্ৰয় বা সেইবোৰৰ জামিনত ধন সংগ্ৰহৰ ক্ষমতা থকা ব্যক্তি (auctioneers, brokers); price 2(10) — goods বিক্ৰীৰ ধনৰূপী consideration; property 2(11) — general property (মালিকীস্বত্ব), কেৱল special property নহয় (pledgee-এ তেওঁৰ দিয়া advance-ৰ পৰিমাণলৈকে কেৱল special property পায়); insolvent 2(8) — যিজনে ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ধাৰাত ঋণ পৰিশোধ বন্ধ কৰিছে বা দেয় হোৱাৰ সময়ত পৰিশোধ কৰিব নোৱাৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 2(7) মুখস্থ কৰক: goods = actionable claims আৰু money-ৰ বাহিৰে সকলো ধৰণৰ movable property; stock and shares, বাঢ়ি থকা শস্য, ঘাঁহ আৰু মাটিৰ সৈতে সংলগ্ন বা মাটিৰ অংশ এনে বস্তু যি বিক্ৰীৰ আগতে পৃথক কৰিবলৈ সন্মত — এইবোৰো অন্তৰ্ভুক্ত।
- শ্ৰেণীবিভাজন মুখস্থ কৰক: existing goods (specific 2(14), ascertained, unascertained), future goods 2(6) আৰু contingent goods 6(2) --- future আৰু contingent goods কেৱল agreement to sell হ'ব পাৰে।
- delivery (Sec. 2(2) --- possession-ৰ স্বেচ্ছামূলক হস্তান্তৰ) আৰু ইয়াৰ তিনিটা ৰূপ মুখস্থ কৰক: actual, constructive (attornment/acknowledgement, যেনে গুদাম-ৰক্ষক) আৰু symbolic (documents of title, গুদামৰ চাবি)।

TQ 2.1 • PYQ 2018-May [1] (c) • Descriptive • 4M • Pg 266 4x সোধা হৈছে

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- উদাহৰণসহ ascertained আৰু unascertained goods-ৰ পাৰ্থক্য দেখুৱাওক: 100-ৰ পৰা বাছি পৃথককৈ ৰখা 50 বেল = ascertained; এটা লটৰ পৰা এটা পেকেট = পৃথক নকৰালৈকে unascertained।
- 'document of title' (bill of lading, railway receipt, warehouse keeper's certificate আদি) আৰু কেৱল 'document showing title' (share certificate)-ৰ পাৰ্থক্য বুজক।

TQ 2.2 • PYQ 2018-Nov [1] (c) {C} • Distinguish Between • 4M • Pg 267

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- MCQ-ধৰণৰ শ্ৰেণীবিভাজনৰ পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: বাছি পৃথককৈ ৰখা বেল = ascertained; লটৰ পৰা এটা পেকেট = existing কিন্তু unascertained; অহা বতৰত বাগিচা/পথাৰৰ উৎপাদন = future goods, সেয়েহে agreement to sell।
- প্ৰথমে সংজ্ঞা উল্লেখ কৰক, তাৰ পিছত প্ৰতিটো লেনদেনক এশাৰীৰ যুক্তিৰে তাৰ শ্ৰেণীৰ সৈতে মিলাওক।

CSQ 2.1 • MTP 2025-Jan S2 [5] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 268

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

বিষয় 3: বিক্ৰী আৰু বিক্ৰীৰ Agreement — Sale and Agreement to Sell (Section 4)

P2-C3-U3.1-T03 · Topic 3: Sale and Agreement to Sell (Section 4)

প্ৰথমে পঢ়ক Para 1.3 পঢ়ক — Sec. 4(1)-ত contract of sale-ৰ সংজ্ঞা, Sec. 4(3) অনুসৰি sale বনাম agreement to sell, Sec. 4(4) অনুসৰি ৰূপান্তৰ, আৰু contract of sale-ৰ ছটা অপৰিহাৰ্য উপাদান।

টোকা

Sec 4(1) (SM): “A contract of sale of goods is a contract whereby the seller transfers or agrees to transfer the property in goods to the buyer for a price” — ই এজন part-owner আৰু আন এজন part-owner-ৰ মাজতো হ'ব পাৰে; contract of sale absolute বা conditional হ'ব পাৰে (Sec 4(2))।

Sec 4(3)-(4): goods-ৰ property buyer-লৈ হস্তান্তৰ হ'লে contract-খন sale; হস্তান্তৰ ভৱিষ্যতে বা পিছত পূৰণ হ'বলগীয়া কোনো condition সাপেক্ষে হোৱাৰ কথা থাকিলে সেয়া agreement to sell — সময় পাৰ হ'লে বা property হস্তান্তৰৰ conditions পূৰণ হ'লে সেয়া sale-লৈ পৰিণত হয় (Sec 4(4))।

ছটা অপৰিহাৰ্য উপাদান: (i) দুটা পৃথক পক্ষ — কোনেও নিজৰ goods নিজে কিনিব নোৱাৰে; (ii) subject matter অৱশ্যেই goods (movable property) হ'ব লাগিব, existing বা future; (iii) ধনত price — যদিও consideration আংশিক ধন আৰু আংশিক goods হ'ব পাৰে (পুৰণি TV আৰু ₹20,000 নগদৰ বিনিময়ত নতুন TV এটা valid sale; সম্পূৰ্ণ goods-ৰ বিনিময়ত goods হৈছে barter); (iv) offer আৰু acceptance-ৰ জৰিয়তে seller-ৰ পৰা buyer-লৈ general property হস্তান্তৰ; (v) absolute বা conditional; (vi) valid contract-ৰ সকলো অপৰিহাৰ্য উপাদান — free consent, যোগ্যতা, object আৰু consideration-ৰ বৈধতা।

শ্ৰেণীকৰণৰ পৰীক্ষা: এটাই প্ৰশ্ন সোধক — মালিকীস্বত্ব তৎক্ষণাত হস্তান্তৰ হয়নে? তৎক্ষণাত হস্তান্তৰ হ'লে price পিছত বা কিস্তি দেয় হ'লেও সেয়া sale; goods এতিয়াও customise কৰিবলগীয়া বা কোনো condition এতিয়াও পূৰণ হ'বলগীয়া থাকিলে, property হস্তান্তৰ হৈ goods deliverable state-লৈ নহালৈকে সেয়া agreement to sell; future goods-ৰ বৰ্তমান sale দেখুওৱা হ'লেও সেয়া কেৱল agreement to sell হিচাপে কাম কৰে (Sec 6(3) — খেতি কৰা হ'ব এনে 1,000 কুইণ্টল আলু), সেয়েহে শস্য নষ্ট হ'লে risk আৰু remedies নিৰ্ধাৰণত Sec 8-ৰ supervening-impossibility যুক্তি প্ৰয়োগ কৰক (seller অব্যাহতি পায়; আগতীয়াকৈ দিয়া price ঘূৰাই দিব লাগিব, damages নাই)।

উত্তৰৰ ক্ৰম: goods-ৰ প্ৰকাৰ, তাৰ পিছত sale নে agreement to sell, তাৰ পিছত ক্ষতিৰ সময়ত মালিক কোন আৰু risk কাৰ, তাৰ পিছত remedy।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 4(1) মুখস্থ কৰক: এনে contract য'ত seller-এ price-ৰ বিনিময়ত goods-ৰ property buyer-লৈ হস্তান্তৰ কৰে বা হস্তান্তৰ কৰিবলৈ সন্মত হয়; ই absolute বা conditional হ'ব পাৰে (Sec. 4(2))।
- অপৰিহাৰ্য উপাদানবোৰ উল্লেখ কৰক: (i) দুটা পৃথক পক্ষ; (ii) goods (movable property); (iii) ধনত price (আংশিকভাৱে বস্তুত হ'ব পাৰে); (iv) general property-ৰ হস্তান্তৰ; (v) absolute বা conditional; (vi) valid contract-ৰ সকলো অপৰিহাৰ্য উপাদান।
- Sec. 4(4): সময় পাৰ হ'লে বা property হস্তান্তৰৰ conditions পূৰণ হ'লে agreement to sell sale-লৈ পৰিণত হয়।

TQ 3.1 • RTP 2021-May [12] • Descriptive • --- • Pg 269 4x সোধা হৈছে

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 2টা প্রশ্ন

- প্রতিটো পৰিস্থিতি এটাই প্ৰশ্নেৰে পৰীক্ষা কৰক: মালিকীস্বত্ব তৎক্ষণাত হস্তান্তৰ হয়নে? price কিস্তি দেয় হ'লেও property তৎক্ষণাত হস্তান্তৰ হ'লে সেয়া sale; শ্ৰেণীকৰণত পৰিশোধৰ সময় অপ্ৰাসংগিক।
- customise/বাছনি কৰিবলগীয়া goods (যেনে ৰুৱী শিল বহুৱাবলগীয়া হীৰাৰ খাৰু) = agreement to sell; condition পূৰণ হৈ goods deliverable state-ত থাকিলেহে property আৰু risk হস্তান্তৰ হয়।

CSQ 3.1 • PYQ 2022-May [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 270 6x সোধা হৈছে

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.3 • RTP 2026-May [10] • Case Scenario • --- • Pg 272

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- future-goods পৰিস্থিতিত (খেতি কৰিবলগীয়া 100 কুইণ্টল আলু, price আগতীয়াকৈ দিয়া, শস্য নষ্ট): প্ৰথমে শ্ৰেণীকৰণ কৰক --- future goods-ৰ sale কেৱল agreement to sell হিচাপে কাম কৰে (Sec. 6(3)); তাৰ পিছত risk আৰু buyer-এ price বা damages আদায় কৰিব পাৰে নে নোৱাৰে নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ বিনাশ/supervening impossibility (Sec. 8-ৰ যুক্তি) প্ৰয়োগ কৰক।
- ক্ৰমান্বয়ে মীমাংসা কৰক: goods-ৰ প্ৰকাৰ → sale নে agreement to sell → ক্ষতিৰ সময়ত মালিক কোন/risk কাৰ → remedy।

CSQ 3.2 • MTP 2023-Nov [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 271 2x সোধা হৈছে

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

বিষয় 4: Sale আৰু Agreement to Sell-ৰ পাৰ্থক্য (Distinction Between Sale and an Agreement to Sell)

P2-C3-U3.1-T04 • Topic 4: Distinction Between Sale and an Agreement to Sell

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 4(3)-ৰ ভিত্তিত প্ৰস্তুত Para 1.4-ৰ পাৰ্থক্যৰ তালিকাখন পঢ়ক — পাৰ্থক্যৰ আঠটা ভিত্তি।

টোকা

Sec 4(3)-ৰ ভিত্তি: sale — property তৎক্ষণাত হস্তান্তৰ হয় (executed contract, যিয়ে rights in rem সৃষ্টি কৰে); agreement to sell — property পিছত বা conditions সাপেক্ষে হস্তান্তৰ হ'ব (executory contract, যিয়ে rights in personam সৃষ্টি কৰে); সম্পূৰ্ণ নম্বৰৰ বাবে 8 টা ভিত্তি 'basis of difference' থকা তালিকা হিচাপে লিখক।

Sale

Agreement to sell

Property তৎক্ষণাত্ buyer-লৈ হস্তান্তৰ হয়	Property ভৱিষ্যতৰ তাৰিখত বা condition পূৰণ হ'লে হস্তান্তৰ হয়
Executed contract — consideration পৰিশোধিত	Executory contract — consideration ভৱিষ্যতৰ তাৰিখত পৰিশোধ কৰিব লাগিব
Seller-এ price-ৰ বাবে buyer-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে	Aggrieved party-এ কেৱল damages-ৰ বাবেহে গোচৰ তৰিব পাৰে, price-ৰ নহয়
Goods-ৰ লোকচান বা ধ্বংস buyer-ৰ ওপৰত পৰে — risk ownership-ক অনুসৰণ কৰে	লোকচান বা ধ্বংস seller-ৰ liability
Jus in rem — সমগ্ৰ জগতৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ; seller-এ পুনৰ বিক্ৰী কৰিব নোৱাৰে	Jus in personam — party-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ; seller-এ পুনৰ বিক্ৰী কৰিব পাৰে
Seller insolvent: assignee-এ goods ল'ব নোৱাৰে; buyer insolvent: goods assignee-ৰ নিয়ন্ত্ৰণত	Seller insolvent: assignee-এ goods লয়; buyer insolvent: goods-ৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ নাই

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- 8 টা ভিত্তি আয়ত্ত কৰক: property-ৰ হস্তান্তৰ (তৎক্ষণাত বনাম ভৱিষ্যত/চৰ্তসাপেক্ষ); contract-ৰ প্ৰকৃতি (executed বনাম executory); breach-ৰ remedies (seller-এ price-ৰ বাবে গোচৰ তৰে বনাম কেৱল damages); ক্ষতি/বিনাশৰ দায় (buyer বনাম seller); risk-ৰ বোজা (risk মালিকীস্বত্বক অনুসৰণ কৰে)।
- এইবোৰে সম্পূৰ্ণ কৰক: অধিকাৰৰ প্ৰকৃতি (jus in rem বনাম jus in personam); right of resale (seller-এ পুনৰ বেচিব নোৱাৰে বনাম পাৰে); seller আৰু buyer-ৰ insolvency-ৰ পৰিণতি (goods বনাম price-ৰ ওপৰত official assignee-ৰ নিয়ন্ত্ৰণ)।
- সম্পূৰ্ণ নম্বৰৰ বাবে উত্তৰটো 'basis of difference' থকা তালিকা হিচাপে লিখক; ইয়াক Sec. 4(3)-ৰ সৈতে সংযোগ কৰক।

TQ 4.1 • RTP 2023-Jun [11] • Distinguish Between • ---- • Pg 273

LEVEL I

বোধ (Understanding)

সহজ

বিষয় 5: একে ধৰণৰ আন contract-ৰ পৰা Sale-ৰ পাৰ্থক্য (Sale Distinguished from Other Similar Contracts)

P2-C3-U3.1-T05 • Topic 5: Sale Distinguished from Other Similar Contracts

প্ৰথমে পঢ়ক Para 1.5 পঢ়ক — sale বনাম hire-purchase (Hire-Purchase Act, 1972), sale বনাম bailment, আৰু sale বনাম contract for work and labour।

টোকা

Hire-purchase agreement (Hire-Purchase Act, 1972): ক্ৰয়ৰ বিকল্পসহ goods ভাড়াত দিয়া হয় — (a) ব্যক্তিজনে নিৰ্ধাৰিত পৰিমাণ নিয়মীয়া কিস্তি পৰিশোধ কৰাৰ চৰ্তত মালিকে possession গতাই দিয়ে, (b) শেষ কিস্তি পৰিশোধ কৰিলে property হস্তান্তৰ হয়, আৰু (c) property এইদৰে হস্তান্তৰ হোৱাৰ আগতে যিকোনো সময়ত hirer-ৰ agreement সমাপ্ত কৰাৰ অধিকাৰ থাকে।

Sale	Hire-purchase
Contract-ৰ সময়তে property তৎক্ষণাত্ buyer-লৈ হস্তান্তৰ হয়	শেষ instalment পৰিশোধ কৰিলেহে property hirer-লৈ হস্তান্তৰ হয়
Buyer-ৰ স্থান goods-ৰ owner-ৰ দৰে	শেষ instalment পৰিশোধ নকৰালৈকে hirer এজন bailee
Buyer-এ terminate কৰিব নোৱাৰে; price দিবলৈ বাধ্য	Goods ঘূৰাই দি hirer-এ terminate কৰিব পাৰে, তাৰ পিছত কোনো liability নাথাকে
Buyer-ৰ insolvency-ৰ risk seller-এ লয়	Owner-এ এনে risk নলয় — instalment অনাদায় হ'লে goods পুনৰ ল'ব পাৰে
Buyer-এ bona fide purchaser-ক good title দিব আৰু পুনৰ বিক্ৰী কৰিব পাৰে	সকলো instalment পৰিশোধ নকৰালৈকে hirer-এ title দিব বা পুনৰ বিক্ৰী কৰিব নোৱাৰে

Sale বনাম bailment: sale-এ ধনৰূপী price-ৰ বিনিময়ত goods-ৰ general property হস্তান্তৰ কৰে আৰু goods কেতিয়াও ঘূৰাই দিব লগা নহয়; bailment (Indian Contract Act, 1872)-এ কোনো নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্যত (নিৰাপদ ৰক্ষণাবেক্ষণ, পৰিবহণ) কেৱল possession — এটা special property — হস্তান্তৰ কৰে, একেবোৰ goods ঘূৰাই দিব লাগে বা bailor-ৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি নিষ্পত্তি কৰিব লাগে, আৰু consideration gratuitous বা non-gratuitous হ'ব পাৰে।

Sale বনাম work and labour: য'ত কোনো goods বিক্ৰী কৰা নহয় আৰু contract-ৰ মূল বিষয় দক্ষতা আৰু শ্ৰমৰ প্ৰয়োগ, সেয়া contract for work and labour, sale নহয় — অলংকাৰ গঢ়িবলৈ সোণাৰীক সোণ যোগান দিয়া, বা শিল্পীক ছবি আঁকিবলৈ কোৱা।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- hire-purchase agreement ব্যাখ্যা কৰক: ক্ৰয়ৰ বিকল্পসহ ভাড়াত দিয়া goods --- নিয়মীয়া কিস্তিৰ চৰ্তত possession গতাই দিয়া হয়, শেষ কিস্তি পৰিশোধ কৰিলে property হস্তান্তৰ হয়, আৰু property হস্তান্তৰৰ আগতে hirer-এ সমাপ্ত কৰিব পাৰে।
- sale বনাম hire-purchase-ৰ পাঁচটা পাৰ্থক্য আয়ত্ত কৰক: property হস্তান্তৰৰ সময়; buyer মালিক বনাম শেষ কিস্তিলৈকে hirer bailee; buyer-এ সমাপ্ত কৰিব নোৱাৰে আৰু price দিব লাগিব বনাম hirer-এ goods ঘূৰাই দিব

পাৰে; seller-এ buyer-ৰ insolvency-ৰ risk বহন কৰে বনাম মালিকে goods ঘূৰাই ল'ব পাৰে; buyer-এ bona fide purchaser-ক good title দিব পাৰে বনাম hirer-এ নোৱাৰে; resale-ৰ অধিকাৰ।

- লগতে sale-ক bailment (general property বনাম কেৱল possession/special property-ৰ হস্তান্তৰ, goods ঘূৰাই দিব লগা) আৰু work and labour (contract-ৰ মূল বিষয় দক্ষতা আৰু শ্ৰম, যেনে যোগান দিয়া সোণেৰে সোণাৰীয়ে অলংকাৰ গঢ়া)-ৰ সৈতে তুলনা কৰিব পাৰিব লাগিব।

TQ 5.1 · PYQ 2025-Sep [6] (c) · Descriptive · 7M · Pg 274

5x সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: Contract of Sale কেনেকৈ কৰা হয় — Contract of Sale How Made (Section 5)

P2-C3-U3.1-T06 · Topic 6: Contract of Sale How Made (Section 5)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই · সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 3.1-ৰ §1.6 পঢ়ক: Section 5(1) অনুসৰি যি ছটা উপায়েৰে contract of sale কৰিব পাৰি।

টোকা

Section 5(1) — ছটা উপায়: contract of sale কৰিব পাৰি (i) price-ৰ বিনিময়ত goods **কিনিবলৈ বা বেচিবলৈ offer** আৰু সেই offer-ৰ acceptance-ৰে; (ii) goods-ৰ **তৎক্ষণাত delivery**-ৰে; (iii) price-ৰ **তৎক্ষণাত পৰিশোধ**-ৰে, delivery ভৱিষ্যতৰ কোনো তাৰিখত; (iv) **তৎক্ষণাত delivery আৰু তৎক্ষণাত পৰিশোধ**-ৰে; (v) delivery বা পৰিশোধ বা দুয়োটা **কিস্তিত**; অথবা (vi) delivery বা পৰিশোধ বা দুয়োটা কোনো **ভৱিষ্যত তাৰিখত**।

মন কৰিবলগীয়া কথা: উপায়বোৰ বিকল্প, সমষ্টিগত নহয় — price-ৰ বাবে offer আৰু acceptance থাকিলেই contract of sale সম্পূৰ্ণ হয়, delivery আৰু পৰিশোধৰ সময় যিয়েই নহওক।

উদাহৰণ: R-এ ₹55,000 মূল্যৰ তেওঁৰ পুৰণি মটৰচাইকেলখন নতুন মটৰচাইকেলৰ বিনিময়ত S-ক দিবলৈ আৰু পাৰ্থক্যখিনি নগদ ধনত দিবলৈ সন্মত হয় — এইটো contract of sale।

বিষয় 7: Contract of Sale-ৰ বিষয়বস্তু (Subject Matter of Contract of Sale)

P2-C3-U3.1-T07 · Topic 7: Subject Matter of Contract of Sale

প্ৰথমে পঢ়ক Para 1.7 পঢ়ক — existing or future goods (Sec. 6), contract কৰাৰ আগতেই goods বিনষ্ট হোৱা (Sec. 7), agreement to sell-ৰ পিছত কিন্তু sale-ৰ আগতে goods বিনষ্ট হোৱা (Sec. 8), আৰু specific future goods বিনষ্ট হোৱা।

টোকা

Sec 6: বিষয়বস্তু existing goods (seller-এ অৰ্জন কৰা, মালিকীস্বত্ব থকা বা দখলত থকা) বা future goods হ'ব পাৰে; যি goods-ৰ অৰ্জন কোনো contingency-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল তাৰ contract বৈধ (নিৰ্দিষ্ট মিলে তৈয়াৰ কৰিবলগীয়া কাপোৰ — contingent contract); য'ত seller-এ future goods-ৰ বৰ্তমান sale কৰাৰ কথা কয়, তাত contract-খন কেৱল agreement to sell হিচাপে কাম কৰে (Sec 6(3))।

Sec 7 (contract-ৰ আগতে বিনষ্ট): SPECIFIC goods-ৰ বিক্ৰীৰ contract void হয় যদি seller-ৰ অজ্ঞাতে, contract কৰাৰ সময়ত goods বিনষ্ট হৈছিল বা ইমান ক্ষতিগ্ৰস্ত হৈছিল যে contract-ৰ description-ৰ সৈতে আৰু নিমিলে (পানী জমা হৈ 50 বস্তা ঘেঁহু নষ্ট, কোনো পক্ষই নাজানে — agreement void)।

Sec 8 (agreement to sell-ৰ পিছত কিন্তু sale-ৰ আগতে বিনষ্ট): seller বা buyer-ৰ কোনো দোষ নোহোৱাকৈ, risk buyer-লৈ যোৱাৰ আগতে goods বিনষ্ট হ'লে বা ইমান ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'লে যে description-ৰ সৈতে আৰু নিমিলে, specific goods বিক্ৰীৰ agreement to sell avoided হয় — supervening impossibility-ৰ ভিত্তিত; **specific future goods:** সেইবোৰৰ বিনাশেও একেদৰে contract void কৰে (খেতি কৰিবলগীয়া 100 টন বিলাহী গছৰ ৰোগত নষ্ট — ঘাটিৰ বাবে seller দায়ী নহয়)।

জাহাজত goods-ৰ আৰ্হি: Australia-ৰ পৰা জাহাজেৰে আহিবলগীয়া চেনি, দুয়োপক্ষৰ অজ্ঞাতে জাহাজ ইতিমধ্যে ডুবিছে — agreement to sell + specific goods + property/risk হস্তান্তৰৰ আগতে ক্ষতি + কোনো পক্ষৰ দোষ নাই, সেয়েহে agreement avoided (Sec 8, বা contract-ৰ আগতে বিনষ্ট হ'লে Sec 7): seller-ৰ বিৰুদ্ধে buyer-ৰ কোনো অধিকাৰ নাই আৰু মুকলি বজাৰৰ পৰা কিনাৰ অতিৰিক্ত খৰচ আদায় কৰিব নোৱাৰে, যদিও আগতীয়াকৈ দিয়া price ঘূৰাই পাব।

উত্তৰৰ গাঁথনি: goods specific নে? কেতিয়া আৰু কাৰ দোষত বিনষ্ট হ'ল? তাৰ পিছত Sec 7 নে Sec 8, contract void/avoided, তাৰ পিছত দাবীৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 7: specific goods-ৰ contract void হয় যদি seller-ৰ অজ্ঞাতে contract কৰাৰ সময়ত goods বিনষ্ট হৈছিল বা ইমান ক্ষতিগ্ৰস্ত হৈছিল যে description-ৰ সৈতে আৰু নিমিলে।
- Sec. 8: risk buyer-লৈ যোৱাৰ আগতে কোনো পক্ষৰ দোষ নোহোৱাকৈ goods বিনষ্ট হ'লে specific goods-ৰ agreement to sell avoided হয় --- supervening impossibility-ৰ ভিত্তিত।
- দুয়োটা সময় একেলগে ব্যাখ্যা কৰক (এটা প্ৰিয় 4-6 নম্বৰৰ প্ৰশ্ন): contract-ৰ আগতে বিনাশ (Sec. 7) বনাম agreement to sell-ৰ পিছত কিন্তু sale-ৰ আগতে (Sec. 8); specific future goods বিনষ্ট হ'লে অসম্ভৱতাৰ বাবে contract void হয়।

TQ 7.1 • RTP 2020-Nov [8] • Descriptive • --- • Pg 276

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 7.2 • PYQ 2022-May [1] (c) {C} • Descriptive • 4M • Pg 277 4x সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- জাহাজত goods-ৰ আৰ্হি অনুশীলন কৰক (জাহাজেৰে আহিবলগীয়া specific goods জাহাজত পোৱা নগ'ল): Sec. 7/8 অনুসৰি agreement void, সেয়েহে buyer-এ মুকলি বজাৰৰ পৰা goods সংগ্ৰহৰ অতিৰিক্ত খৰচ আদায় কৰিব নোৱাৰে, যদিও আগতীয়াকৈ দিয়া price ঘূৰাই পাব।
- উত্তৰৰ গাঁথনি: goods specific নে? → কেতিয়া আৰু কাৰ দোষত বিনষ্ট হ'ল? → Sec. 7 নে Sec. 8 → contract void/avoided → দাবীৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত।

CSQ 7.1 · MTP 2025-Aug S2 [2] (a) (i) · Case Scenario · 4M · Pg 277

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 8: Price নিৰ্ধাৰণ — Ascertainment of Price (Section 9 & 10)

P2-C3-U3.1-T08 · Topic 8: Ascertainment of Price (Section 9 & 10)

প্ৰথমে পঢ়ক Para 1.8 পঢ়ক — Sec. 2(10)-ত সংজ্ঞাবদ্ধ price; Sec. 9 অনুসৰি নিৰ্ধাৰণৰ উপায়; Sec. 10 অনুসৰি তৃতীয় পক্ষৰ valuation-ত agreement to sell।

টোকা

Sec 9: price — sale-ৰ ধনৰূপী consideration (Sec 2(10)) — (1) contract-এ নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে, (2) contract-ত দিয়া পদ্ধতিৰে নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ সন্মত হ'ব পাৰে, যেনে valuer-এ, বা (3) পক্ষসমূহৰ লেনদেনৰ ধাৰাৰে নিৰ্ধাৰিত হ'ব পাৰে; একো নিৰ্ধাৰিত নহ'লে buyer-এ যুক্তিসংগত price দিব লাগিব — প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰত ই তথ্যৰ প্ৰশ্ন।

Sec 10 (valuation-ত agreement to sell): য'ত price তৃতীয় পক্ষই নিৰ্ধাৰণ কৰিব আৰু তেওঁ valuation কৰিব নোৱাৰে বা নকৰে, তাত agreement void; কিন্তু যি buyer-এ goods (বা তাৰ অংশ) লাভ কৰি appropriate কৰিছে, তেওঁ যিকোনো পৰিস্থিতিত যুক্তিসংগত price দিব লাগিব; কোনো পক্ষৰ default-ৰ বাবে তৃতীয় পক্ষই valuation কৰিব নোৱাৰিলে, দোষী পক্ষ নিৰ্দোষী পক্ষৰ ওচৰত damages-ৰ বাবে দায়বদ্ধ।

Price-কেতিয়াও-আলোচনা-নোহোৱা আৰ্হি (X-ৰ গাড়ী): price সম্পূৰ্ণ উপেক্ষা কৰিলেও agreement অনিশ্চিত বা অবৈধ **নহয় (NOT)** — ই valid contract আৰু buyer-এ যুক্তিসংগত price দিব লাগিব; Y-এ আইনগতভাৱে গাড়ীখন দাবী কৰিব পাৰে আৰু X-এ যুক্তিসংগত price আদায় কৰে, সেয়েহে seller-এ পালন কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে।

Valuer-বিফল আৰ্হি (P-ৰ দুখন বাইক, Q-এ price নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে): উত্তৰ ভাগ কৰক — S-লৈ ইতিমধ্যে delivery দিয়া আৰু তেওঁ appropriate কৰা বাইকখন: যুক্তিসংগত price দেয়; delivery নিদিয়া বাইকখন: agreement void আৰু avoid কৰিব পাৰি; আৰু seller-ৰ নিজৰ default-এ (যেনে বিৱৰণ আটকাই ৰখা) valuation ৰোধ কৰা হ'লে তেওঁ buyer-ৰ ওচৰত damages-ৰ বাবে দায়বদ্ধ হ'লহেঁতেন; গাঁথনি: Sec 9/10-ৰ নিয়ম, তথ্যবোৰ কোন অংশত পৰে, goods-ৰ প্ৰতিটো অংশৰ বাবে সিদ্ধান্ত।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 9: price (1) contract-এ নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে, (2) contract-ত দিয়া পদ্ধতিৰে নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ সন্মত হ'ব পাৰে (যেনে valuer-এ), বা (3) লেনদেনৰ ধাৰাৰে নিৰ্ধাৰিত হ'ব পাৰে; একো নিৰ্ধাৰিত নহ'লে buyer-এ যুক্তিসংগত price দিব লাগিব (তথ্যৰ প্ৰশ্ন)।
- Sec. 10 (তৃতীয় পক্ষৰ valuation): তৃতীয় পক্ষই price নিৰ্ধাৰণ কৰিব নোৱাৰিলে বা নকৰিলে agreement void; কিন্তু goods (বা অংশ) buyer-লৈ delivery দিয়া হৈছে আৰু তেওঁ appropriate কৰিছে যদি, তেওঁ যুক্তিসংগত price দিব লাগিব; কোনো পক্ষৰ default-এ valuation ৰোধ কৰিলে সেই পক্ষ আনজনৰ ওচৰত damages-ৰ বাবে দায়বদ্ধ।

TQ 8.1 • PYQ 2026-May [6] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 278

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

সহজ**প্ৰয়োগ (Application)** provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- price-কেতিয়াও-আলোচনা-নোহোৱা গাড়ীৰ গোচৰ: অনিশ্চয়তাৰ বাবে contract void **নহয় (NOT)** --- ই বৈধ আৰু buyer-এ যুক্তিসংগত price দিব লাগিব; seller-এ পালন কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে।
- valuer-বিফল গোচৰ (two-wheeler/laptop/mustard oil): উত্তৰ ভাগ কৰক --- ইতিমধ্যে delivery দিয়া আৰু appropriate কৰা goods → যুক্তিসংগত price দেয়; delivery নিদিয়া অংশ → agreement void; seller-ৰ নিজৰ default-এ (যেনে valuer-ৰ পৰা বিৱৰণ আটকাই ৰখা) valuation ৰোধ কৰিলে তেওঁ buyer-ৰ ওচৰত damages-ৰ বাবে দায়বদ্ধ।
- গাঁথনি: Sec. 9/10-ৰ নিয়ম → তথ্যবোৰ কোন অংশত পৰে → goods-ৰ প্ৰতিটো অংশৰ বাবে সিদ্ধান্ত।

CSQ 8.1 • PYQ 2023-Jun [1] (c) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 279 asked

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়াCSQ 8.2 • PYQ 2024-Jun [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 280 **3x সোধা হৈছে****LEVEL II**

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.3 • PYQ 2024-Sep [2] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 281 asked

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.4 • RTP 2025-May [10] • Case Scenario • --- • Pg 282

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া**গোট 3.2: Condition আৰু Warranty (Conditions and Warranties)**

Conditions and Warranties

P2-C3-U3.2 • গুৰুত্ব B • অধ্যায়ত Rank 1 • শ্ৰেণী A • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 34.0% • 35টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: সময় সম্পৰ্কীয় stipulation — Stipulation as To Time (Section 11)

P2-C3-U3.2-T01 • Topic 1: Stipulation as To Time (Section 11)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য**প্ৰথমে পঢ়ক** গোট 3.2-ৰ §2.1 পঢ়ক: Section 11, আৰু price পৰিশোধৰ সময় আৰু goods delivery-ৰ সময়ৰ

পাঠ্যক্ৰম।

টোকা

Section 11 — price পরিশোধ: contract-ৰ চৰ্তৰ পৰা বেলেগ অভিপ্ৰায় প্ৰকাশ নাপালে, **price পরিশোধৰ সময়** সম্পৰ্কীয় stipulation contract of sale-ৰ **মূল কথা (essence) বুলি গণ্য নহয়।**

Delivery বেলেগ: goods-ৰ delivery পলম নকৰাকৈ দিব লাগিব, আৰু **delivery-ৰ সময়** সম্পৰ্কীয় stipulation সাধাৰণতে contract-ৰ **মূল কথা (of the essence)** — পৰীক্ষকে বিচৰা ব্যৱহাৰিক পাঠ্যক্ৰম এইটোৱেই।

Price: price contract-এ নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে বা পিছত নিৰ্দিষ্ট পদ্ধতিৰে নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ সন্মত হ'ব পাৰে; আন কোনো stipulation মূল কথা হয় নে নহয়, সেয়া পক্ষসমূহে সন্মত হোৱা চৰ্তৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।

বিষয় 2: পাতনি — Conditions and Warranties

P2-C3-U3.2-T02 · Topic 2: Introduction - Conditions and Warranties

প্ৰথমে পঢ়ক Sale of Goods Act, 1930-ৰ গোট 2 (Conditions & Warranties)-ৰ Para 2.2 পঢ়ক — stipulations, condition (Sec. 12(2)), warranty (Sec. 12(3)), contract-ৰ ব্যাখ্যা (Sec. 12(4)) আৰু পাঠ্যক্ৰম তালিকা।

টোকা

Stipulation: এনে representation যি contract of sale-ৰ অংশ আৰু ইয়াক প্ৰভাৱিত কৰে (Sec 12(1)); অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ stipulations হৈছে conditions, কম গুৰুত্বপূৰ্ণবোৰ warranties।

Condition (Sec 12(2), SM): “A condition is a stipulation essential to the main purpose of the contract, the breach of which gives rise to a right to treat the contract as repudiated” (20 km/litre দিয়াৰ চৰ্তত কিনা গাড়ীয়ে মাত্ৰ 15 দিয়ে — breach of condition)।

Warranty (Sec 12(3), SM): “A warranty is a stipulation collateral to the main purpose of the contract, the breach of which gives rise to a claim for damages but not to a right to reject the goods and treat the contract as repudiated.” — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

ব্যাখ্যাৰ পৰীক্ষা (Sec 12(4)): কোনো stipulation condition নে warranty, সেয়া প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰত contract-ৰ ব্যাখ্যাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে, তাৰ নামৰ ওপৰত নহয় — warranty বুলি কোৱা হ'লেও stipulation এটা condition হ'ব পাৰে; **3-point পাঠ্যক্ৰম:** অৰ্থ (মূল উদ্দেশ্যৰ বাবে অপৰিহাৰ্য বনাম আনুষংগিক), breach হ'লে অধিকাৰ (contract repudiate কৰা, বা damages দাবী, বা দুয়োটা বনাম কেৱল damages), ৰূপান্তৰ (Sec 13 অনুসৰি breach of condition-ক breach of warranty বুলি গণ্য কৰিব পাৰি, কিন্তু breach of warranty-ক কেতিয়াও breach of condition বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰি)।

Touring-car আৰ্হি (Ram/Shyam): ভ্ৰমণৰ উপযোগী গাড়ীৰ বাবে dealer-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা buyer — উপযোগিতা ইমান গুৰুত্বপূৰ্ণ condition যে পূৰণ নহ'লে মূল উদ্দেশ্যই ব্যৰ্থ হয়, সেয়েহে buyer-এ গাড়ীখন

প্রত্যাখ্যান কৰি price ঘূৰাই পাব পাৰে; ইয়াৰ বিপৰীতে horn বিকল হোৱা এবছৰীয়া guarantee — কেৱল মেৰামতি/সলনি আৰু damages, repudiation নাই; গাঁথনি: section-সহ stipulation-ৰ শ্ৰেণীকৰণ কৰক, তথ্যত প্ৰয়োগ কৰক, remedy উল্লেখ কৰক।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- দুয়োটাৰ সংজ্ঞা দিয়ক: condition হৈছে contract-ৰ মূল উদ্দেশ্যৰ বাবে অপৰিহাৰ্য stipulation, যাৰ breach-এ repudiate কৰাৰ অধিকাৰ দিয়ে (Sec. 12(2)); warranty আনুষংগিক, যাৰ breach-এ কেৱল damages-ৰ দাবী দিয়ে, প্রত্যাখ্যান নহয় (Sec. 12(3))।
- 3-point পাৰ্থক্য আয়ত্ত কৰক (অৰ্থ; breach হ'লে অধিকাৰ --- repudiate আৰু/বা damages বনাম কেৱল damages; ৰূপান্তৰ --- breach of condition-ক breach of warranty বুলি গণ্য কৰিব পাৰি কিন্তু ওলোটাটো কেতিয়াও নহয়) আৰু ইয়াক Sec. 13-ৰ পৰিস্থিতিৰ সৈতে সংযোগ কৰক।
- ফাল্দ: কোনো stipulation condition নে warranty সেয়া contract-ৰ ব্যাখ্যাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে, নামৰ ওপৰত নহয় --- warranty বুলি কোৱা হ'লেও stipulation এটা condition হ'ব পাৰে (Sec. 12(4))।

TQ 2.1 • PYQ 2021-Jan [4] (a) • Descriptive • 6M • Pg 286 **7x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- touring-car আৰ্হি অনুশীলন কৰক (ভ্ৰমণৰ উপযোগী গাড়ীৰ বাবে buyer dealer-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল; গাড়ী অনুপযোগী): উপযোগিতা মূলত আঘাত কৰা condition, সেয়েহে buyer-এ গাড়ীখন প্রত্যাখ্যান কৰি price আদায় কৰিব পাৰে।
- গাঁথনি: stipulation-ৰ শ্ৰেণীকৰণ কৰক (section-সহ condition/warranty) → তথ্যত প্ৰয়োগ কৰক → remedy উল্লেখ কৰক (repudiation + ধন ঘূৰাই পোৱা বনাম damages)।

CSQ 2.1 • RTP 2018-Nov [5] (I) • Case Scenario • ---- • Pg 288

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Condition-ক কেতিয়া Warranty বুলি গণ্য কৰিব লাগে — When Condition is to Be Treated as Warranty (Section 13)

P2-C3-U3.2-T03 • Topic 3: When Condition is to Be Treated as Warranty (Section 13)

প্ৰথমে পঢ়ক Para 2.3 পঢ়ক — Sec. 13-ৰ যি পৰিস্থিতিত breach of condition নামি আহি breach of warranty হৈ পৰে, ফলত buyer-এ rescind কৰাৰ অধিকাৰ হেৰুৱায় আৰু কেৱল damages দাবী কৰিব পাৰে।

টোকা

Sec 13-ৰ প্ৰভাৱ: তলৰ ক্ষেত্ৰবোৰত breach of condition নামি আহি breach of warranty হৈ পৰে — buyer-এ rescind কৰাৰ অধিকাৰ হেৰুৱায়, contract avoided নহয়, আৰু তেওঁ কেৱল damages দাবী

কৰিব পাৰে।

চাৰিটা পৰিস্থিতি: (i) buyer-এ condition-ৰ performance সম্পূৰ্ণৰূপে এৰি দিয়ে — নিজৰ লাভৰ বাবে স্বেচ্ছামূলক waiver; (ii) buyer-এ breach of condition-ক breach of warranty হিচাপে গণ্য কৰিবলৈ বাছি লয় — যেনে ₹625-ত প্ৰথম মানৰ চেনিৰ সলনি যোগান ধৰা দ্বিতীয় মানৰ চেনি গ্ৰহণ কৰি প্ৰতি বস্তাত ₹25 damages দাবী কৰে; (iii) contract non-severable আৰু buyer-এ সম্পূৰ্ণ goods বা তাৰ কোনো অংশ গ্ৰহণ কৰিছে — যেনে নিম্ন মানৰ চাউল মিহলোৱা basmati-য়ে contract non-severable কৰে; (iv) অসম্ভৱতা বা অন্য কাৰণত আইনে condition পূৰণৰ পৰা অব্যাহতি দিয়ে।

গোটকৰণ: (i)-(ii) স্বেচ্ছামূলক waiver, (iii)-(iv) বাধ্যতামূলক waiver — সদায় ফলাফলেৰে শেষ কৰক: remedy কেৱল damages-লৈ সীমিত; **গ্ৰহণৰ আৰ্হি:** non-severable contract-ত গ্ৰহণ কৰা goods (ভুল ৰঙৰ বস্তা, দ্বিতীয় মানৰ চেনি)-ৰ ক্ষেত্ৰত buyer-ৰ হাতত কেৱল damages থাকে; sample-ৰ শৃংখলত goods গ্ৰহণ কৰা মধ্যৱৰ্তী seller-সকলে Sec 13 অনুসৰি কেৱল damages দাবী কৰিব পাৰে, কেতিয়াও প্ৰত্যাখ্যান কৰিব নোৱাৰে; **গাঁথনি:** ভংগ হোৱা condition (description/quality) চিনাক্ত কৰক, waiver/election/acceptance পৰীক্ষা কৰক, তাৰ পিছত Sec 13, তাৰ পিছত কেৱল damages।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- চাৰিটা পৰিস্থিতি ব্যাখ্যা কৰক: (i) buyer-এ condition-ৰ performance সম্পূৰ্ণৰূপে এৰি দিয়ে (স্বেচ্ছামূলক); (ii) buyer-এ breach of condition-ক breach of warranty হিচাপে গণ্য কৰিবলৈ বাছি লয়; (iii) contract non-severable আৰু buyer-এ goods বা তাৰ অংশ গ্ৰহণ কৰিছে (বাধ্যতামূলক); (iv) অসম্ভৱতা বা অন্য কাৰণত আইনে পূৰণৰ পৰা অব্যাহতি দিয়ে।
- এইবোৰক স্বেচ্ছামূলক waiver বনাম বাধ্যতামূলক waiver হিচাপে ভাগ কৰক, আৰু সদায় ফলাফল উল্লেখ কৰক: contract avoided নহয়; remedy কেৱল damages-লৈ সীমিত।

TQ 3.1 • PYQ 2021-Dec [1] (c) {C} • Descriptive • 4M • Pg 289 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.2 • PYQ 2025-May [6] (c) (ii) • Descriptive • 3.5M • Pg 290 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- গ্ৰহণৰ আৰ্হি অনুশীলন কৰক (ভুল ৰঙৰ বস্তাত যোগান ধৰা কিন্তু গ্ৰহণ কৰা basmati চাউল; price-ৰ পাৰ্থক্য দাবী কৰি গ্ৰহণ কৰা দ্বিতীয় মানৰ চেনি): non-severable contract-ত goods গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত Sec. 13 অনুসৰি কেৱল damages দাবী কৰিব পাৰি।
- গাঁথনি: ভংগ হোৱা condition (description/quality) চিনাক্ত কৰক → buyer-এ waive/elect/accept কৰিছে নে? → Sec. 13 → কেৱল damages।

CSQ 3.1 • PYQ 2024-Sep [2] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 291

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 4: প্রকাশ্য আৰু অন্তৰ্নিহিত Conditions আৰু Warranties — Express and Implied Conditions and Warranties (Section 14--17)

P2-C3-U3.2-T04 · Topic 4: Express and Implied Conditions and Warranties (Section 14--17)

প্রথমে পঢ়ক Para 2.4 পঢ়ক — implied conditions: title (Sec. 14(a)), description (Sec. 15), sample (Sec. 17), sample plus description (Sec. 15), fitness (Sec. 16(1)), merchantability (Sec. 16(2)), wholesomeness; Sec. 14(b), 14(c), 16(3) অনুসৰি implied warranties আৰু dangerous goods।

টোকা

প্রকাশ্য বনাম অন্তৰ্নিহিত: প্রকাশ্য চৰ্তবোৰ সন্মত আৰু contract-ত উল্লিখিত; implied conditions/warranties বেলেগ অভিপ্ৰায় প্রকাশ নাপালে আইনে অন্তৰ্ভুক্ত কৰে, আৰু প্রকাশ্য agreement, লেনদেনৰ ধাৰা বা trade usage-এ সেইবোৰ নাকচ কৰিব পাৰে (Sec 62)।

সাতটা implied conditions: (1) title — sale-ত seller-ৰ বেচাৰ অধিকাৰ থাকে, agreement to sell-ত property হস্তান্তৰৰ সময়ত সেই অধিকাৰ থাকিব (Sec 14(a) — মালিক নোহোৱা ব্যক্তিৰ পৰা কিনা tractor প্রকৃত মালিকক ঘূৰাই দিব লগা হ'ল: seller-ৰ পৰা সম্পূৰ্ণ price আদায়যোগ্য); (2) description — goods description-ৰ সৈতে মিলিব লাগিব: “if you contract to sell peas, you cannot compel the buyer to take beans” (Sec 15 — ‘copper-fastened vessel’ আংশিকহে copper-fastened, ‘waste silk’ বজাৰৰ description-ৰ সৈতে নিমিলে — buyer-এ পৰীক্ষা কৰিব পাৰক বা নোৱাৰক প্রত্যাখ্যানযোগ্য); (3) sale by sample (Sec 17); (4) sample আৰু description দুয়োটা — bulk **দুয়োটাৰ (BOTH)** সৈতে মিলিব লাগিব (sample-ৰ সমান কিন্তু hemp oil মিহলোৱা refined sunflower oil — প্রত্যাখ্যানযোগ্য); (5) buyer-ৰ উদ্দেশ্যৰ বাবে quality বা fitness (Sec 16(1)); (6) merchantability (Sec 16(2)); (7) খাদ্য আৰু সামগ্ৰীৰ wholesomeness (typhoid বীজাণুযুক্ত গাখীৰ — seller damages-ৰ বাবে দায়বদ্ধ; বানত থকা শিলে দাঁত ভাঙিলে — breach, damages)।

Sec 17 sale by sample — তিনিটা implied conditions: (a) bulk-এ quality-ত sample-ৰ সৈতে মিলিব লাগিব; (b) bulk-ক sample-ৰ সৈতে তুলনা কৰাৰ যুক্তিসংগত সুযোগ buyer-এ পাব লাগিব (ঘেঁহুৰ কেৱল সৰু parcel-টোহে পৰীক্ষা — buyer-এ দুয়োটা অস্বীকাৰ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন); (c) sample-ৰ যুক্তিসংগত পৰীক্ষাত ধৰা নপৰা, goods unmerchantable কৰা কোনো ত্ৰুটিৰ পৰা goods মুক্ত হ'ব লাগিব — latent defects (French Army-ৰ বাবে কাগজ থকা জোতাৰ তলি — price ঘূৰাই দিয়াৰ লগতে damages)।

Sec 16(1) fitness — তিনিটা প্রয়োজনীয়তা: buyer-এ seller-ক নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্য জনায়; buyer seller-ৰ দক্ষতা আৰু বিচাৰবুদ্ধিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে; goods এনে description-ৰ যিবোৰ seller-এ সাধাৰণতে ব্যৱসায় কৰে; goods-ৰ এটাই উদ্দেশ্য থাকিলে জনোৱাৰ প্রয়োজন নাই (মুখত নিমিলা কৃত্ৰিম দাঁত — price ঘূৰাই দিব লাগিব), কিন্তু patent বা trade name-ত বিক্ৰী কৰা goods-ৰ ক্ষেত্ৰত condition বাদ পৰে (নাম লৈ বিচৰা ‘Merit’ sewing machine — implied fitness নাই); পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন: উলৰ কাপোৰৰ উপযোগী বুলি বিচৰা washing machine অনুপযোগী — buyer-এ repudiate কৰিব পাৰে বা price ঘূৰাই বিচাৰিব পাৰে।

Sec 16(2) merchantability আৰু চাৰিটা implied warranties: সেই description-ৰ goods-ৰ ব্যৱসায় কৰা seller-ৰ পৰা description-ৰে কিনা goods merchantable quality-ৰ হ'ব লাগিব — যিবোৰ সাধাৰণ

বিবেচনাসম্পন্ন মানুহে গ্ৰহণ কৰিব (বেয়া পেকিঙৰ বাবে আঁচোৰ লগা motor horns, উইয়ে নষ্ট কৰা velvet — unmerchantable), যদিও প্ৰকৃত পৰীক্ষাত ধৰা পৰিব লগা ক্ৰটিৰ দাবী বাধাগ্ৰস্ত হয়; **implied warranties:** (1) quiet/undisturbed possession (Sec 14(b) — প্ৰকৃত মালিকে লৈ যোৱা চুৰি কৰা laptop: damages-ত price আৰু মেৰামতিৰ খৰচ দুয়োটা সামৰে); (2) buyer-ক নজনোৱা বা তেওঁ নজনা encumbrances-ৰ অনুপস্থিতি (Sec 14(c) — ₹15,000-ত pledge কৰা গাড়ী পিছত bona fide B-ক বিক্ৰী: B-এ seller-ক ঋণ পৰিশোধ কৰাব পাৰে বা নিজে পৰিশোধ কৰি সুতসহ আদায়ৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে); (3) trade usage অনুসৰি quality বা fitness (Sec 16(3)); (4) অজ্ঞ buyer-ক goods-ৰ বিপজ্জনক প্ৰকৃতি জনোৱা — breach হ'লে seller damages-ৰ বাবে দায়বদ্ধ।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 17-ৰ sample conditions মুখস্থ কৰক: bulk quality-ত sample-ৰ সৈতে মিলে; bulk-ক sample-ৰ সৈতে তুলনা কৰাৰ যুক্তিসংগত সুযোগ; goods unmerchantable কৰা latent defects-ৰ পৰা মুক্ত।
- চাৰিটা implied warranties মুখস্থ কৰক: quiet possession (Sec. 14(b)); non-existence of encumbrances (Sec. 14(c)); trade usage অনুসৰি fitness (Sec. 16(3)); goods-ৰ বিপজ্জনক প্ৰকৃতি প্ৰকাশ।

TQ 4.4 • RTP 2025-Jan [10] • Descriptive • --- • Pg 295 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- প্ৰতিটো implied warranty উদাহৰণসহ আলোচনা কৰক (চুৰি কৰা laptop --- quiet possession; pledge কৰা গাড়ী বিক্ৰী --- encumbrance); Sec. 16(1) fitness-ৰ তিনিটা প্ৰয়োজনীয়তা (উদ্দেশ্য জনোৱা, seller-ৰ দক্ষতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰতা, seller-এ এনে goods-ৰ ব্যৱসায় কৰে) আৰু patent/trade-name বৰ্জন জানি ৰাখক।
- ইয়াৰ এটা PYQ-এ আচলতে Sec. 16, Indian Contract Act, 1872 অনুসৰি undue influence পৰীক্ষা কৰে (প্ৰৰোচনা; ইচ্ছাক প্ৰভাৱিত কৰাৰ স্থিতি) --- Free Consent গোটৰ পৰা ইয়াক পুনৰীক্ষণ কৰক।

TQ 4.2 • PYQ 2023-Dec [1] (c) {C} • Descriptive • 4M • Pg 293 **6x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 4.3 • PYQ 2025-Jan [5] (c) • Descriptive • 6M • Pg 294

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 21টা প্ৰশ্ন

- fitness-ৰ গোচৰ (exhaust fan, উলৰ কাপোৰৰ বাবে washing machine, technician-ৰ পৰিদৰ্শনৰ পিছত AC): Sec. 16(1)-ৰ তিনিটা প্ৰয়োজনীয়তা পৰীক্ষা কৰক → buyer-এ প্ৰত্যাখ্যান/ধন ঘূৰাই বিচাৰিব পাৰে; উদ্দেশ্য বা অস্বাভাৱিক সংবেদনশীলতা (tweed coat) প্ৰকাশ নকৰিলে কোনো remedy নাই।
- description/পেকিং (1-inch timber; 50-ৰ সলনি 30-tin boxes)-এ goods বাণিজ্যিকভাৱে উপযুক্ত হ'লেও Sec. 15-ৰ condition ভংগ কৰে; sample-ৰ শৃংখলত (J→K→L→M) কেৱল শেষৰ প্ৰত্যাখ্যানকাৰী buyer-এহে Sec. 17 ব্যৱহাৰ কৰে --- গ্ৰহণ কৰা seller-সকলে কেৱল damages দাবী কৰে (Sec. 13)।

- title/wholesomeness: চুৰি কৰা মটৰচাইকেল --- Sec. 14(a)-ৰ breach, ব্যৱহাৰ কৰা সত্ত্বেও price আদায়যোগ্য; বানত শিল --- wholesomeness-ৰ breach, damages।

TQ 4.1 • PYQ 2021-Jan [5] (a) • Descriptive • 6M • Pg 292	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.1 • PYQ 2019-Nov [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 296 8× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.2 • RTP 2020-May [15] • Case Scenario • --- • Pg 297	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.4 • PYQ 2021-Jul [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 299	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.5 • PYQ 2021-Dec [5] (a) (I) • Case Scenario • 3M • Pg 300	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.6 • MTP 2022-Nov S1 [5] (I) • Case Scenario • 6M • Pg 300	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.7 • RTP 2022-Nov [6] (i) • Case Scenario • --- • Pg 301	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.8 • PYQ 2023-Jun [5] (a) (ii) • Case Scenario • 4M • Pg 302 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.9 • RTP 2023-Jun [8] • Case Scenario • --- • Pg 302	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.10 • RTP 2024-Jun [9] • Case Scenario • --- • Pg 303 2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.11 • MTP 2024-Jul [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 304 4× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.12 • PYQ 2025-Jan [2] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 305 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.13 • PYQ 2025-Jan [5] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 305	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.14 • MTP 2025-Apr S1 [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 306	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.15 • MTP 2025-Aug S2 [5] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 307	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.16 • PYQ 2025-Sep [2] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 308 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.18 • RTP 2026-Jan [11] • Case Scenario • --- • Pg 310	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.20 • RTP 2026-May [11] • Descriptive • --- • Pg 314	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.21 • PYQ 2026-May [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 315	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.22 • PYQ 2026-May [5] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 318	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.3 • RTP 2021-May [8] • Case Scenario • --- • Pg 298	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	কঠিন

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 2টা প্ৰশ্ন

- বহু-অংশযুক্ত 'condition নে warranty?' পৰিস্থিতিত প্ৰথমে প্ৰতিটো stipulation-ৰ শ্ৰেণীকৰণ কৰক, তাৰ পিছত acceptance/waiver-ৰ দ্বাৰা ৰূপান্তৰ (Sec. 13) পৰীক্ষা কৰক, আৰু প্ৰতিটো উপ-ক্ষেত্ৰৰ বাবে পৃথক remedy দিয়ক।
- pledge-ৰ পিছত-বিক্ৰী অলংকাৰৰ তথ্যত general আৰু special property পৃথক কৰক: বিক্ৰীয়ে Sec. 14(c) (encumbrance) আৰু সম্ভৱতঃ Sec. 14(a) (title) ভংগ কৰে --- buyer আৰু pledgee-ৰ অধিকাৰ পৃথকে নিৰ্ধাৰণ কৰক।

CSQ 4.17 • PYQ 2025-Sep [5] (a) (ii) • Case Scenario • 4M • Pg 309

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)**কঠিন**

CSQ 4.19 • PYQ 2026-Jan [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 311

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)**কঠিন****বিষয় 5: ক্ৰেতা সৱধান (Caveat Emptor)**

P2-C3-U3.2-T05 • Topic 5: Caveat Emptor

প্ৰথমে পঢ়ক Para 2.5 পঢ়ক — Sec. 16-ৰ আৰম্ভণিৰ শব্দত নিহিত 'let the buyer beware' নীতি, আৰু ইয়াৰ আঠটা exceptions।

টোকা

নীতি (Sec 16, SM): “subject to the provisions of this Act or of any other law for the time being in force, there is no implied warranty or condition as to the quality or fitness for any particular purpose of goods supplied under a contract of sale” — ‘let the buyer beware’: buyer-এ নিজেই সন্তুষ্ট হৈ সঠিক বাছনি কৰিব লাগিব; seller ক্ৰটি প্ৰকাশ কৰিবলৈ বাধ্য নহয় (নজনোৱাকৈ ৰোগাক্ৰান্ত গাহৰি বিক্ৰী — seller দায়বদ্ধ নহয়; প্ৰকাশ নকৰা অশ্বাৰোহণৰ উদ্দেশ্যে বিচৰা ঘোঁৰা — buyer-এ প্ৰত্যাখ্যান কৰিব নোৱাৰে, ক্ষতিপূৰণো দাবী কৰিব নোৱাৰে)।

আঠটা exceptions: (1) quality বা ব্যৱহাৰৰ fitness — উদ্দেশ্য জনোৱা, seller-ৰ দক্ষতা আৰু বিচাৰবুদ্ধিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰতা, এনে goods যোগান ধৰা seller-ৰ ব্যৱসায় (Sec 16(1) — পাহাৰীয়া অঞ্চলত গধুৰ পৰিবহণৰ trucks বিকল; Priest vs. Last-ত hot-water bottle ফাটি যোৱা; Bombay Burma Trading Corporation Ltd. vs. Aga Muhammad-ত railway sleepers-ৰ অনুপযোগী কাঠ); (2) patent বা brand name-ত কিনা goods — implied fitness condition নাই, buyer brand-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে (Sec 16(1)); (3) description-ৰে বিক্ৰী কৰা goods তাৰ সৈতে মিলিব লাগিব (Sec 15); (4) merchantable quality — latent defects-ত নিয়মটো প্ৰযোজ্য নহয়, যদিও প্ৰকৃত পৰীক্ষাত ধৰা পৰিব লগা ক্ৰটিত প্ৰযোজ্য (Sec 16(2)); (5) bulk নিমিলা sale by sample (Sec 17); (6) sample আৰু description দুয়োটা (Sec 15); (7) fitness-ৰ condition/warranty যোগ কৰা trade usage (Sec 16(3) — readymade কাপোৰ buyer-ৰ গাত যুক্তিসংগতভাৱে খাপ খোৱাটো implied); (8) seller-ৰ fraud, misrepresentation বা যুক্তিসংগত পৰীক্ষাত ধৰা নপৰা ক্ৰটিৰ সক্ৰিয় গোপন — buyer-এ contract avoid কৰি damages দাবী কৰিব পাৰে।

প্ৰয়োগৰ আৰ্হি: উদ্দেশ্য জনোৱা আৰু seller-ৰ দক্ষতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰতা (দুৱাৰ/খিৰিকীৰ ফ্ৰেমৰ বাবে নিৰ্দিষ্টকৈ বিচৰা কাঠৰ মুঢ়া, কিন্তু অনুপযোগী আমকাঠ যোগান) — Sec 16(1) exception, buyer-এ ধন ঘূৰাই পায় বা সঠিক goods পায়, caveat emptor কোনো defence নহয়; কোনো পৰীক্ষাতে ধৰা নপৰা latent defects — merchantability/wholesomeness exception-এ buyer-ক সুৰক্ষা দিয়ে; কিন্তু যি buyer-এ বিশেষ সংবেদনশীলতা লুকুৱায় বা উদ্দেশ্য নজনায়ে (Mrs. G-ৰ tweed coat-এ তেওঁৰ অস্বাভাৱিক সংবেদনশীল ছালত খহ উলিয়ায়) তেওঁ এই নীতিৰ আওতাত পৰে আৰু একো আদায় কৰিব নোৱাৰে।

গাঁথনি: Sec 16-ৰ সৈতে নীতিটো উল্লেখ কৰক, তথ্যবোৰে কোন exception (যদি থাকে) আকৰ্ষণ কৰে পৰীক্ষা কৰক, তাৰ পিছত seller-ৰ দায়বদ্ধতাৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত দিয়ক।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- নিয়মটো উল্লেখ কৰক (Sec. 16): এই Act বা আন কোনো আইন সাপেক্ষে, contract of sale অনুসৰি যোগান ধৰা goods-ৰ quality বা কোনো নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্যৰ fitness সম্পৰ্কে কোনো implied warranty বা condition নাথাকে --- buyer-এ নিজেই সন্তুষ্ট হ'ব লাগিব।
- আঠটা exceptions মুখস্থ কৰক: quality বা ব্যৱহাৰৰ fitness (Sec. 16(1)); patent/brand name-ত কিনা goods; description-ৰে বিক্ৰী কৰা goods (Sec. 15); merchantable quality (Sec. 16(2), latent defects); sale by sample (Sec. 17); sample আৰু description দুয়োটা; trade usage (Sec. 16(3)); seller-ৰ fraud বা ক্ৰটিৰ সক্ৰিয় গোপন।

TQ 5.1 • PYQ 2020-Nov [1] (c) {C} • Descriptive • 4M • Pg 321 **3x সোধা হৈছে** **LEVEL I**

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- উদ্দেশ্য-জনোৱা গোচৰ (salesman-ৰ পৰামৰ্শত high-end graphic design-ৰ বাবে কিনা laptop; buyer-ৰ ঘৰত জোখ লোৱা marble): Sec. 16(1) exception প্ৰযোজ্য --- buyer seller-ৰ দক্ষতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল, সেয়েহে seller দায়বদ্ধ আৰু caveat emptor কোনো defence নহয়।
- latent-defect গোচৰ (ছালত খজুৱতি কৰা ৰাসায়নিক অৱশেষযুক্ত talcum powder): merchantability/wholesomeness exception --- কোনো পৰীক্ষাতে ধৰা নপৰা ক্ৰটিৰ বাবে caveat emptor-এ seller-ক সুৰক্ষা নিদিয়ে; কিন্তু buyer-এ বিশেষ সংবেদনশীলতা লুকুৱালে বা উদ্দেশ্য নজনায়ে নীতিটো প্ৰযোজ্য আৰু তেওঁৰ কোনো remedy নাথাকে।
- গাঁথনি: নীতিটো উল্লেখ কৰক → তথ্যবোৰে কোন exception (যদি থাকে) আকৰ্ষণ কৰে পৰীক্ষা কৰক → seller-ৰ দায়বদ্ধতাৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত।

CSQ 5.1 • PYQ 2022-Nov [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 323 **5x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 5.2 • PYQ 2025-Sep [5] (a) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 325

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 5.3 • PYQ 2026-Jan [5] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 326

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

গোট 3.3: মালিকীস্বত্বৰ হস্তান্তৰ আৰু Goods-ৰ Delivery (Transfer of Ownership and Delivery of Goods)

Transfer of Ownership and Delivery of Goods

P2-C3-U3.3 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 2 • শ্ৰেণী A • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 31.1% • 32টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Property-ৰ হস্তান্তৰ — Passing of Property (Sections 18 -- 26)

P2-C3-U3.3-T01 • Topic 1: Passing of Property (Sections 18 -- 26)

প্ৰথমে পঢ়ক Sale of Goods Act, 1930-ৰ গোট 3 'Transfer of Ownership and Delivery of Goods' পঢ়ক — heading 3.1 'Passing of Property (Sections 18--26)': Secs. 18--19 (ascertainment আৰু intention), Secs. 20--22 (specific goods), Sec. 23 (unascertained goods আৰু appropriation), Sec. 24 (sale on approval) আৰু Sec. 25 (reservation of right of disposal)।

টোকা

দুটা মূল কাৰক: (a) **Sec 18 — ascertainment:** unascertained goods-ৰ contract-ত goods ascertained নোহোৱালৈকে property হস্তান্তৰ হ'ব নোৱাৰে; (b) **Sec 19(1) — intention:** specific/ascertained goods-ৰ property পক্ষসমূহে যেতিয়া হস্তান্তৰ হোৱাটো বিচাৰে তেতিয়াই হস্তান্তৰ হয়; **Sec 19(2):** উদ্দেশ্য বুজা যায় (i) contract-ৰ চৰ্তৰ পৰা (ii) পক্ষসমূহৰ আচৰণৰ পৰা (iii) গোচৰৰ পৰিস্থিতিৰ পৰা; বেলেগ উদ্দেশ্য প্ৰকাশ নাপালে সেই উদ্দেশ্য নিৰ্ণয়ৰ নিয়ম হৈছে Secs 20-24 [Sec 19(3)]।

Specific goods — তিনিটা অৱস্থা: **Sec 20:** unconditional contract, deliverable state-ত specific goods — contract হোৱাৰ লগে লগে property হস্তান্তৰ হয়; payment বা delivery-ৰ (বা দুয়োটাৰে) সময় পিছুৱাই দিয়াটো গুৰুত্বহীন; **Sec 21:** goods deliverable state-লৈ আনিবলৈ seller-এ কিবা কৰিবলগীয়া হ'লে (OS install কৰা, carpet পৰা) — সেই কাম সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ পিছত আৰু (AND) buyer-এ জাননী পোৱাৰ পিছতহে property হস্তান্তৰ হয়; **Sec 22:** specific goods deliverable হ'লেও price নিৰ্ণয়ৰ বাবে seller-এ ওজন, জোখ, পৰীক্ষা বা কোনো কাম কৰিব লাগিলে — সেই কাম সম্পূৰ্ণ হৈ buyer-এ জাননী নোপোৱালৈকে হস্তান্তৰ নহয়।

Sec 23(1) appropriation — সাতটা অপৰিহাৰ্য উপাদান: (a) unascertained বা future goods-ৰ contract (b) goods description আৰু quality-ৰ সৈতে মিলিব লাগিব (c) goods deliverable state-ত থাকিব লাগিব (d) buyer, তেওঁৰ agent বা carrier-লৈ delivery-ৰ দ্বাৰা unconditional appropriation (appropriate কৰাৰ কেৱল উদ্দেশ্যৰ পৰা পৃথক) (e) buyer-ৰ assent-ত seller-এ বা seller-ৰ assent-ত buyer-এ (f) assent express বা implied হ'ব পাৰে (g) assent appropriation-ৰ আগত বা পিছত দিব পাৰি। **Sec 23(2):** right of disposal সংৰক্ষণ নকৰাকৈ transmission-ৰ বাবে carrier/bailee-লৈ delivery = unconditional appropriation — courier-ৰে পঠোৱা কিতাপ বাটত হেৰাল: buyer owner হৈ গৈছিল আৰু লোকচান তেৱেঁই বহন কৰে।

Sec 24 sale on approval বা 'sale or return': property হস্তান্তৰ হয় যেতিয়া buyer-এ (a) approval/acceptance জনায় বা transaction গ্রহণ কৰা আন কোনো কাম কৰে — যেনে pledge বা resell কৰে (sale or return-ত লোৱা অলংকাৰ C-ৰ ওচৰত pledge কৰিলে: ownership B-লৈ গৈছিল, গতিকে A-এ C-ৰ পৰা অলংকাৰ ঘূৰাই পাব নোৱাৰে, কেৱল B-ৰ পৰা price পাব); বা (b) নিৰ্ধাৰিত সময়, নিৰ্ধাৰিত নহ'লে যুক্তিসংগত সময় পাৰ হোৱাৰ পিছতো rejection-ৰ জাননী নিদিয়াকৈ goods ৰাখি থয়। **Sale for cash only or return:** নগদ পৰিশোধ নোহোৱালৈকে goods seller-ৰ property হৈ থাকিব বুলি চৰ্তত থাকিলে পৰিশোধৰ আগতে property হস্তান্তৰ নহয় — পৰিশোধৰ আগৰ pledge অবৈধ আৰু A-এ pledgee C-ৰ পৰা অলংকাৰ ঘূৰাই পাব পাৰে; trial সময়সীমাৰ ভিতৰত goods নষ্ট হ'লে (8 দিনৰ 3rd দিনা ঘোঁৰা মৰিল) লোকচান seller-ৰ — suit for price নচলে।

Sec 25 reservation of right of disposal (conditional appropriation): contract-ৰ চৰ্ত বা appropriation-ৰ দ্বাৰা seller-এ চৰ্ত (payment) পূৰণ নোহোৱালৈকে right of disposal সংৰক্ষণ কৰিব পাৰে — buyer, carrier বা bailee-লৈ delivery হ'লেও property হস্তান্তৰ নহয়; সংৰক্ষিত বুলি ধৰি লোৱা হয় যেতিয়া (1) bill of lading/railway receipt অনুসৰি goods seller বা তেওঁৰ agent-ৰ order-লৈ deliverable, আৰু (2) seller-এ price-ৰ বাবে bill of exchange draw কৰি bill of lading/railway receipt-ৰ সৈতে পঠায় — buyer-এ accept বা পৰিশোধ নকৰিলে documents ঘূৰাই দিব লাগিব, আৰু অন্যায়ভাৱে ৰাখিলে property হস্তান্তৰ নহয়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Property হস্তান্তৰৰ দুটা মূল কাৰক ব্যাখ্যা কৰক: goods ascertained হ'ব লাগিব (Sec. 18) আৰু পক্ষসমূহে বিচৰা সময়ত property হস্তান্তৰ হয় (Sec. 19(1)); উদ্দেশ্য বুজা যায় contract-ৰ চৰ্ত, পক্ষসমূহৰ আচৰণ আৰু গোচৰৰ পৰিস্থিতিৰ পৰা (Sec. 19(2)) --- এই সঠিক কাঠামোটোৱেই বাৰে বাৰে সোধা হয়।
- Sec. 23(1)-ৰ অধীনত unascertained goods-ৰ appropriation-ৰ সাতটা অপৰিহাৰ্য উপাদান আয়ত্ত কৰক: unascertained/future goods-ৰ contract, description-ৰ সৈতে মিল, deliverable state, unconditional appropriation, buyer-ৰ assent-ত seller-এ বা বিপৰীতক্ৰমে, assent express বা implied, appropriation-ৰ আগত বা পিছত।
- 'Reservation of right of disposal' (Sec. 25) প্ৰস্তুত কৰক --- অৰ্থ আৰু যি দুটা পৰিস্থিতিত ইয়াক ধৰি লোৱা হয়: bill of lading/railway receipt অনুসৰি goods seller-ৰ order-লৈ deliverable, আৰু documents-ৰ সৈতে পঠোৱা bill of exchange, য'ত buyer-এ accept/pay নকৰিলে সেইবোৰ ঘূৰাই দিব লাগিব। শেহতীয়া পৰীক্ষাত দুবাৰ সোধা হৈছে।
- Sec. 20 (unconditional contract, deliverable state-ত specific goods --- contract হোৱাৰ লগে লগে property হস্তান্তৰ, payment/delivery গুৰুত্বহীন)-ক Sec. 21 (goods deliverable state-লৈ আনিবলৈ কিবা কৰিব লাগে) আৰু Sec. 22 (price নিৰ্ণয়ৰ বাবে ওজন/জোখ/পৰীক্ষা)-ৰ সৈতে তুলনা কৰক --- কাম সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ পিছত আৰু (AND) buyer-এ জাননী পোৱাৰ পিছতহে property হস্তান্তৰ হয়।

TQ 1.2 • PYQ 2025-May [6] (c) (i) • Descriptive • 3.5M • Pg 331 ২× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 1.3 • PYQ 2026-Jan [3] (c) • Descriptive • 6M • Pg 332	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 1.4 • PYQ 2026-May [6] (c) (i) • Descriptive • 4M • Pg 334	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • ৭টা প্রশ্ন

- Sec. 24 'sale or return' পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক --- আটাইতকৈ বেছি পৰীক্ষিত আৰ্হি: property হস্তান্তৰ হয় (a) approval/acceptance-ত, (b) transaction গ্রহণ কৰা কামত (third party-লৈ pledge বা resale), বা (c) rejection-ৰ জাননী নিদিয়াকৈ নিৰ্ধাৰিত/যুক্তিসংগত সময়তকৈ বেছি ৰখাত; সিদ্ধান্ত লিখক যে মূল owner-এ কেৱল deliverer-ৰ বিৰুদ্ধে price-ৰ বাবে মোকদ্দমা কৰিব পাৰে, pledgee/sub-buyer-ৰ পৰা goods ঘূৰাই নাপায়।
- 'sale for cash only or return' প্ৰকাৰটো পৃথক কৰক: নগদ পৰিশোধ নোহোৱালৈকে goods seller-ৰ property হৈ থাকিব বুলি চৰ্তত থাকিলে পৰিশোধৰ আগৰ pledge অবৈধ আৰু owner-এ goods ঘূৰাই পাব পাৰে (CAN)।
- Sec. 23(2) প্রয়োগ কৰক: right of disposal সংৰক্ষণ নকৰাকৈ carrier/courier-লৈ delivery হৈছে unconditional appropriation --- property আৰু transit-ত লোকচানৰ risk buyer-ৰ ওপৰত পৰে।
- উত্তৰ provision → facts → conclusion হিচাপে সজাওক, যেনে Sec. 21/22 ধ্বংসৰ গোচৰ (মেৰামতি কৰিবলগীয়া machine, সলনি কৰিবলগীয়া dress): goods এতিয়াও deliverable state-ত নাই, গতিকে property আৰু লোকচান seller-ৰ ওচৰতে থাকে।

CSQ 1.1 • RTP 2018-Nov [6] (i) • Case Scenario • --- • Pg 335	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.2 • PYQ 2020-Nov [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 336 ২× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.4 • PYQ 2024-Jun [6] (c) • Case Scenario • 7M • Pg 339 ৫× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.6 • RTP 2024-Sep [11] • Case Scenario • --- • Pg 341 ৪× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.7 • PYQ 2025-Jan [2] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 342 ৩× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.8 • PYQ 2025-Jan [5] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 343 ২× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.10 • PYQ 2025-Sep [2] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 346	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.11 • RTP 2026-Jan [12] • Case Scenario • --- • Pg 347	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.12 • PYQ 2026-Sep [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 348	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 3টা প্ৰশ্ন

- আংশিক appropriation-ৰ জুইৰ গোচৰবোৰ কৰক (100 bales-ৰ ভিতৰত 60 bales পেক কৰা): বিশ্লেষণ ভাগ কৰক --- buyer-ৰ মানুহৰ assent-ত appropriate কৰা পেক/বাছনি কৰা goods buyer-ৰ risk-ত; appropriate নকৰা বাকীখিনি seller-ৰ risk-ত থাকে; বাছনিত assent নাথাকিলে বিকল্প সিদ্ধান্ত উল্লেখ কৰক।
- ক্ৰমিক 'sale or return' deliveries-ৰ শিকলি সোলোকাওক (A→B sale or return-ত, B→C 'cash only or return'-ত, C→D): লোকচান কোনে বহন কৰে/goods কাৰ সেয়া স্থিৰ কৰাৰ আগতে প্ৰতিটো সংযোগত Sec. 24-ৰ অধীনত property হস্তান্তৰ হৈছিল নে cash-only চৰ্তই বাধা দিছিল নিৰ্ণয় কৰক।
- মিশ্ৰিত পৰিস্থিতিত Sec. 24/Sec. 26 একেলগে প্ৰয়োগ কৰক: প্ৰথমে চাওক transaction গ্ৰহণ কৰা কাম বা সময় উকলি যোৱা ঘটিছিল নে নাই; তাৰ আগতে goods নষ্ট হ'লে ownership (আৰু লোকচান) এতিয়াও seller-ৰ।

CSQ 1.3 • MTP 2021-Apr [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 338	2× সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 1.5 • PYQ 2024-Sep [5] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 340	3× সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 1.9 • PYQ 2025-May [2] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 344		LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন

বিষয় 2: Risk প্ৰথম দৃষ্টিত Property-ৰ সৈতে হস্তান্তৰ হয় (Section 26)

P2-C3-U3.3-T02 • Topic 2: Risk Prima Facie Passes with Property (Section 26)

প্ৰথমে পঢ়ক Sale of Goods Act, 1930-ৰ Sec. 26-ৰ ওপৰত এই গোটৰ heading 3.2 পঢ়ক — 'risk prima facie passes with property' নিয়মটো, ইয়াৰ statutory wording আৰু ইয়াৰ দুটা qualifications।

টোকা

Sec 26 (SM): “unless otherwise agreed, the goods remain at the seller’s risk until the property therein is transferred to the buyer, but when the property therein is transferred to the buyer, the goods are at the buyer’s risk whether delivery has been made or not” — risk-এ ownership অনুসৰণ কৰে, possession, delivery বা payment নহয়; auction উদাহৰণ: acceptance জনাওঁতে auctioneer-ৰ হাতুৰীৰ আঘাতত antique ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ল — ownership তেতিয়াও হস্তান্তৰ হোৱা নাছিল, গতিকে লোকচান seller-এ বহন কৰে।

দুটা qualifications: (i) buyer বা seller-ৰ দোষত delivery পলম হ'লে, সেই দোষ নহ'লে নহ'লহেঁতেন এনে যিকোনো লোকচানৰ ক্ষেত্ৰত goods দোষী পক্ষৰ risk-ত থাকে (B-এ বাকী cotton bales ল'বলৈ ব্যৰ্থ হ'ল, cotton অনুপযোগী হ'ল — লোকচান buyer-ৰ); (ii) আনজন পক্ষৰ goods-ৰ bailee হিচাপে seller বা buyer-ৰ কৰ্তব্য আৰু দায় অপৰিৱৰ্তিত থাকে — সাধাৰণ বিবেচনাসম্পন্ন মানুহৰ যত্ন।

বিপৰীত agreement: বিশেষ agreement-ৰ দ্বাৰা পক্ষসমূহে property হস্তান্তৰৰ আগত বা পিছত risk হস্তান্তৰ হ'ব বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে — contract-ৰ দ্বাৰা risk ownership-ৰ পৰা পৃথক কৰিব পাৰি।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 26 ব্যাখ্যা কৰক: অন্যথা সন্মত নহ'লে property buyer-লৈ হস্তান্তৰ নোহোৱালৈকে goods seller-ৰ risk-ত থাকে; তাৰ পিছত delivery হওক বা নহওক buyer-ৰ risk-ত --- অৰ্থাৎ risk-এ ownership অনুসৰণ কৰে, possession বা payment নহয়।
- দুটা qualifications উল্লেখ কৰক: (i) buyer বা seller-ৰ দোষত delivery পলম হ'লে, দোষ নহ'লে নহ'লহেঁতেন এনে লোকচানৰ ক্ষেত্ৰত goods দোষী পক্ষৰ risk-ত থাকে; (ii) আনজনৰ goods-ৰ bailee হিচাপে seller/buyer-ৰ কৰ্তব্য অপৰিৱৰ্তিত থাকে।
- মন কৰক যে পক্ষসমূহে বিশেষ agreement-ৰ দ্বাৰা risk property-ৰ পৰা পৃথক কৰিব পাৰে (risk ownership-ৰ আগত বা পিছত হস্তান্তৰ হ'ব পাৰে); SM-ৰ auction-হাতুৰী আৰু cotton-bales default উদাহৰণেৰে উত্তৰ সমৰ্থন কৰক।

TQ 2.1 • PYQ 2021-Jul [1] (c) {C} • Descriptive • 4M • Pg 350 **4x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া**বিষয় 3: Non-Owners-ৰ দ্বাৰা Transfer of Title (Sections 27 -- 30)**

P2-C3-U3.3-T03 • Topic 3: Transfer of Title by Non-Owners (Sections 27 -- 30)

প্ৰথমে পঢ়ক Secs. 27--30-ৰ ওপৰত heading 3.3 পঢ়ক — 'nemo dat quod non habet' maxim (Sec. 27) আৰু ইয়াৰ আঠটা exceptions: mercantile agent (Sec. 2(9)-ৰ সৈতে পঢ়া Sec. 27-ৰ proviso), joint owner (Sec. 28), voidable contract-ৰ অধীনত possession (Sec. 29), possession-ত থকা seller/buyer (Sec. 30(1)/(2)), estoppel, unpaid seller-ৰ resale (Sec. 54(3)) আৰু অন্য Acts-ৰ অধীনত sales।

টোকা

Sec 27 — nemo dat quod non habet: “no one can give what he has not got” — seller-এ নিজৰ title-তকৈ উন্নত title হস্তান্তৰ কৰিব নোৱাৰে; চুৰি কৰা goods-ৰ buyer-এ good faith-ত কিনিলেও title নাপায়; hire-purchase-ৰ অধীনত hirer-এ বাহন বিক্ৰী কৰিলে কেৱল hirer-ৰ অধিকাৰহে হস্তান্তৰ হয়।

আঠটা exceptions (non-owner-এ bona fide purchaser for value-লৈ good title দিয়ে): (1) mercantile agent (Sec 27-ৰ proviso) (2) co-owners-ৰ অনুমতিত অকলে possession-ত থকা joint owners-ৰ এজন (Sec 28) (3) voidable contract-ৰ অধীনত possession-ত থকা ব্যক্তি (Sec 29) (4) sale-ৰ পিছত possession-ত থকা seller — sale, pledge বা আন disposition সমানে বৈধ [Sec 30(1)] (5) property হস্তান্তৰৰ আগতে possession-ত থকা buyer [Sec 30(2)] (6) estoppel — owner-এ সক্ৰিয়ভাৱে আনক owner বা বিক্ৰীৰ বাবে কৰ্তৃত্বপ্ৰাপ্ত বুলি দেখুৱাইছিল (7) lien/stoppage-ৰ পিছত resell কৰা unpaid seller [Sec 54(3)] (8) অন্য Acts-ৰ অধীনত sales — Official Receiver/Liquidator, finder of goods (Sec 169 ICA) আৰু pawnee (Sec 176 ICA)।

Mercantile agent — তিনিটা চৰ্ত (Sec 27-ৰ proviso): (a) owner-ৰ সন্মতিত goods বা documents of title possession-ত (b) mercantile agent হিচাপে সাধাৰণ ব্যৱসায়িক ধাৰাত sale (c) sale-ৰ সময়ত agent-ৰ authority নাছিল বুলি জাননী নোপোৱাকৈ buyer-এ good faith-ত কাম কৰে; **Sec 2(9) (SM):** mercantile

agent হৈছে “having in the customary course of business as such agent authority either to sell goods, or to consign goods for the purposes of sale, or to buy goods, or to raise money on the security of goods” থকা ব্যক্তি — ₹50,000-তকৈ কম নহয়কৈ বিক্ৰীৰ বাবে agent-ক দিয়া car ₹40,000-ত বিক্ৰী: সকলো চৰ্ত পূৰণ, bona fide buyer-এ car ৰাখে; owner-ৰ remedy কেৱল agent-ৰ বিৰুদ্ধে।

Exceptions কেতিয়া নাখাটে: Sec 29-ৰ বাবে coercion, fraud, misrepresentation বা undue influence-ৰ বাবে voidable contract লাগে আৰু (AND) resale-ৰ আগতে সেয়া rescind হোৱা নাথাকিব লাগিব (fraud-ৰে পোৱা আঙুঠি নিৰ্দোষ Z-লৈ resell — Y-এ ঘূৰাই পাব নোৱাৰে); চুৰিয়ে void title দিয়ে — কোনো সুৰক্ষা নাই; কিনাৰ কেৱল option থকা hire-purchase holder Sec 30(2)-ৰ অধীনত 'buyer in possession' নহয় (NOT) — তুলনা কৰক Lee v. Butler (agreement to buy-ৰ অধীনত instalments-ত furniture: sub-buyer-এ good title পালে); প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰত প্ৰকৃত owner-ৰ remedy হৈছে অন্যায়কাৰীৰ পৰা price/damages, bona fide purchaser-ৰ পৰা goods নহয়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- nemo dat-ৰ অন্ততঃ ছটা exceptions section numbers-ৰ সৈতে মুখস্থ কৰি ব্যাখ্যা কৰক --- 'explain any six circumstances in which a non-owner can convey better title' এটা মানক 6-mark প্ৰশ্ন।
- mercantile agent-ৰ sale-ৰ বাবে (Sec. 27-ৰ proviso) তিনিটা চৰ্ত আয়ত্ত কৰক: owner-ৰ সন্মতিত goods/documents-ৰ possession; mercantile agent হিচাপে সাধাৰণ ব্যৱসায়িক ধাৰাত sale; authority নথকাৰ জাননী নোপোৱাকৈ good faith-ত থকা buyer --- লগতে mercantile agent-ৰ Sec. 2(9)-ৰ সংজ্ঞা।
- প্ৰতিটো exception কেতিয়া নাখাটে সঠিককৈ জানক, যেনে কিনাৰ কেৱল option থকা hire-purchase holder Sec. 30(2)-ৰ অধীনত 'buyer in possession' নহয়।

TQ 3.1 • PYQ 2020-Nov [4] (a) • Descriptive • 6M • Pg 351 5× সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

কঠিন

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- mercantile-agent-ৰ তথ্য অনুশীলন কৰক (উল্লিখিত price-তকৈ কম নহয়কৈ বিক্ৰীৰ বাবে agent-ক car দিয়া হ'ল, agent-এ তাতকৈ কমত বিক্ৰী কৰিলে): proviso-ৰ তিনিওটা চৰ্ত পূৰণ → bona fide buyer-এ good title পায়; owner-ৰ remedy কেৱল agent-ৰ বিৰুদ্ধে।
- fraud/coercion-ৰ গোচৰত Sec. 29 (voidable contract) প্ৰয়োগ কৰক: resale-ৰ আগতে contract rescind নহ'লে নিৰ্দোষ sub-purchaser-এ good title পায়; চুৰিৰ সৈতে তুলনা কৰক, য'ত contract void আৰু কোনো title হস্তান্তৰ নহয়।
- Sec. 30(1) sale-ৰ পিছত possession-ত থকা seller আৰু Sec. 30(2) property হস্তান্তৰৰ আগতে possession-ত থকা buyer প্ৰয়োগ কৰক (furniture-instalments, Lee v. Butler আৰ্হি): delivery/possession + good faith + জাননী নাই = third party-লৈ good title।
- সঠিক remedy-ৰে শেষ কৰক: প্ৰকৃত owner-এ অন্যায়কাৰীৰ পৰা price/damages আদায় কৰে, bona fide purchaser-ৰ পৰা goods নহয়।

CSQ 3.6 • MTP 2025-Aug S2 [2] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 357	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 3.1 • RTP 2020-Nov [6] • Case Scenario • --- • Pg 353 2x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.2 • MTP 2022-Mar [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 353	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • RTP 2022-May [8] • Case Scenario • --- • Pg 355	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.5 • PYQ 2023-Dec [5] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 356	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- বহু-দিশযুক্ত agency পৰিস্থিতি কৰক (যেনে স্থাৱৰ সম্পত্তি বিক্ৰীৰ বাবে নিযুক্ত mercantile agent, বা price-সীমাতকৈ কমত বিক্ৰী): প্ৰথমে Sale of Goods Act আদৌ প্ৰযোজ্য নে চাওক ('goods' বনাম স্থাৱৰ সম্পত্তি), তাৰ পিছত সিদ্ধান্তৰ আগতে প্ৰতিটো proviso চৰ্ত পৃথকে পৰীক্ষা কৰক।
- য'ত দুটা exceptions প্ৰযোজ্য হ'ব পাৰে (voidable contract বনাম mercantile agent বনাম buyer in possession), তথ্যৰ সৈতে কোনটো মিলে চিনাক্ত কৰক আৰু বাকীবোৰ কিয় নিমিলে উল্লেখ কৰক --- ভুল পথ বাদ দিয়াৰ বাবে examiners-এ নম্বৰ দিয়ে।

CSQ 3.4 • RTP 2023-Jun [9] • Case Scenario • --- • Pg 356

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

বিষয় 4: বিক্ৰীৰ Contract-ৰ পালন — Performance of the Contract of Sale (Sections 31 -- 44)

P2-C3-U3.3-T04 • Topic 4: Performance of the Contract of Sale (Sections 31 -- 44)

প্ৰথমে পঢ়ক Secs. 31--44-ৰ ওপৰত heading 3.4 পঢ়ক: seller আৰু buyer-ৰ কৰ্তব্য (Sec. 31), concurrent conditions হিচাপে payment আৰু delivery (Sec. 32), delivery-ৰ নিয়ম (Secs. 33--39 — part delivery, স্থান, সময়, third-party possession, খৰচ, ভুল পৰিমাণ Sec. 37, instalments Sec. 38, carrier-লৈ delivery Sec. 39), transit-ত deterioration (Sec. 40), examination (Sec. 41), acceptance (Sec. 42) আৰু Secs. 43--44।

টোকা

Delivery — Sec 2(2) (SM): “voluntary transfer of possession from one person to another” — অন্যায় উপায়ে লোৱা possession delivery নহয়; **তিনি প্ৰকাৰ:** actual, symbolic (গুদামৰ চাবি), constructive (attornment — third party-এ buyer-ৰ হৈ ধৰি ৰখাৰ কথা স্বীকাৰ কৰে); **Sec 31:** delivery দিয়া seller-ৰ কৰ্তব্য, contract অনুসৰি accept কৰি পৰিশোধ কৰা buyer-ৰ কৰ্তব্য; **Sec 32:** অন্যথা সন্মত নহ'লে goods-ৰ delivery আৰু price-ৰ payment concurrent conditions।

Delivery-ৰ নিয়ম (Secs 33--41), section অনুসৰি: Sec 33 — delivery বুলি সন্মত যিকোনো কামৰ দ্বাৰা বা goods buyer-ৰ possession-ত ৰাখি delivery; Sec 34 — সমগ্ৰৰ delivery-ৰ ক্ৰমত কৰা part delivery

সমগ্রৰ delivery হিচাপে গণ্য, কিন্তু পৃথক কৰাৰ উদ্দেশ্যে কৰা part delivery-এ বাকীখিনি হস্তান্তৰ নকৰে; Sec 35 — buyer-এ delivery বিচাৰি আবেদন নকৰালৈকে seller delivery দিবলৈ বাধ্য নহয়; Sec 36(1) — স্থান: goods sold হ'লে বিক্ৰীৰ সময়ত য'ত আছে; agreement to sell হ'লে agreement-ৰ সময়ত য'ত আছে; future goods হ'লে নিৰ্মাণ/উৎপাদনৰ স্থান; Sec 36(2) — যুক্তিসংগত সময়; Sec 36(3) — goods third person-ৰ হাতত থাকিলে: তেওঁ buyer-ৰ হৈ ধৰি ৰখাৰ কথা buyer-ক স্বীকাৰ নকৰালৈকে delivery নহয়; Sec 36(4) — যুক্তিসংগত সময়ত delivery-ৰ demand/tender; Sec 36(5) — goods deliverable state-লৈ অনাৰ খৰচ seller-এ বহন কৰে।

Sec 37 ভুল পৰিমাণ — চাৰিটা উপ-নিয়ম: (1) short delivery — buyer-এ reject কৰিব পাৰে, বা গ্রহণ কৰি contract rate-ত পৰিশোধ কৰিব পাৰে; (2) অতিৰিক্ত delivery — চুক্তিবদ্ধ পৰিমাণ গ্রহণ কৰি বাকীখিনি reject, সমগ্র reject, বা সমগ্র গ্রহণ কৰি contract rate-ত পৰিশোধ (100 quintals order, 1,100 delivered); (3) বেলেগ description-ৰ goods-ৰ সৈতে মিহলি — মিল থকা goods গ্রহণ কৰি বাকীখিনি reject, বা সমগ্র reject; (4) সকলোবোৰ usage of trade, বিশেষ agreement বা course of dealing-ৰ অধীন।

Secs 38–41: Sec 38 — সন্মত নহ'লে buyer instalment deliveries গ্রহণ কৰিবলৈ বাধ্য নহয় (100 tons কাগজ November-ত 80 + December-ত 20 পঠোৱা হ'ল: buyer-এ সমগ্র reject কৰিব পাৰিলেহেঁতেন); Sec 39(1) — transmission-ৰ বাবে carrier-লৈ delivery প্রথম দৃষ্টিত buyer-লৈ delivery; Sec 40 — transit-ৰ অনিবার্য deterioration buyer-ৰ ওপৰত পৰে; Sec 41 — আগতে পৰীক্ষা নকৰা buyer মিল আছে নে নাই চাবলৈ পৰীক্ষাৰ যুক্তিসংগত সুযোগৰ অধিকাৰী।

Acceptance — Sec 42: buyer-এ accept কৰা বুলি গণ্য হয় যেতিয়া তেওঁ (a) seller-ক acceptance জনায়, (b) goods-ৰ ওপৰত seller-ৰ ownership-ৰ সৈতে অসংগত কোনো কাম কৰে, বা (c) rejection নজনোৱাকৈ যুক্তিসংগত সময়তকৈ বেছি দিন goods ৰাখে; **Sec 43:** ন্যায্যভাৱে goods প্রত্যাখ্যান কৰা buyer সেইবোৰ ঘূৰাই দিবলৈ বাধ্য নহয় — প্রত্যাখ্যানৰ জাননীয়েই যথেষ্ট; **Sec 44:** অনুৰোধৰ পিছত যুক্তিসংগত সময়ত delivery নোলোৱা buyer তাৰ ফলত হোৱা লোকচান আৰু যত্ন-ৰক্ষণাবেক্ষণৰ যুক্তিসংগত charge-ৰ বাবে দায়ী (প্রত্যাখ্যান repudiation হ'লে seller-ৰ অধিকাৰ অক্ষুণ্ণ)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক · 1টা প্রশ্ন

- Sec. 42-ৰ acceptance-ৰ নিয়ম আখৰে আখৰে মুখস্থ কৰক: buyer-এ accept কৰে যেতিয়া তেওঁ (a) acceptance জনায়, (b) seller-ৰ ownership-ৰ সৈতে অসংগত কোনো কাম কৰে, বা (c) rejection নজনোৱাকৈ যুক্তিসংগত সময়তকৈ বেছি দিন goods ৰাখে।
- delivery-ৰ Sec. 2(2)-ৰ সংজ্ঞা ('voluntary transfer of possession') আৰু ইয়াৰ তিনি প্ৰকাৰ --- actual, symbolic, constructive --- শিকক।
- 13 টা delivery নিয়মৰ (Secs. 33--41) section-অনুসৰি তালিকা সাজু ৰাখক, য'ত আছে: buyer-এ delivery-ৰ বাবে আবেদন কৰিব লাগিব (Sec. 35), খৰচ seller-ৰ (Sec. 36(5)), buyer reject কৰা goods ঘূৰাই দিবলৈ বাধ্য নহয় (Sec. 43), delivery অস্বীকাৰ কৰিলে buyer-ৰ দায় (Sec. 44)।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 37 ভুল পৰিমাণৰ delivery চাৰিওটা উপ-নিয়মৰ সৈতে ব্যাখ্যা কৰক: short delivery --- reject, বা গ্ৰহণ কৰি contract rate-ত পৰিশোধ; অতিৰিক্ত --- চুক্তিবদ্ধ পৰিমাণ গ্ৰহণ কৰি বাকী reject, বা সমগ্ৰ reject, বা সমগ্ৰ contract rate-ত গ্ৰহণ; মিহলি goods --- মিল থকাখিনি গ্ৰহণ কৰি বাকী reject, বা সমগ্ৰ reject; সকলো trade usage/বিশেষ agreement-ৰ অধীন (Sec. 37(4))।
- part delivery-ৰ প্ৰভাৱ ব্যাখ্যা কৰক (Sec. 34): সমগ্ৰৰ delivery-ৰ ক্ৰমত কৰা part delivery সমগ্ৰৰ delivery হিচাপে কাম কৰে, কিন্তু পৃথক কৰাৰ উদ্দেশ্যে কৰা part delivery নকৰে; লগতে Sec. 36(1)-ৰ অধীনত delivery-ৰ স্থানৰ নিয়ম (goods sold --- বিক্ৰীৰ সময়ত য'ত আছে; agreement to sell --- agreement-ৰ সময়ত য'ত আছে; future goods --- নিৰ্মাণৰ স্থান)।

TQ 4.3 • PYQ 2024-Sep [6] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 359	3x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 4.4 • MTP 2025-Apr S1 [6] (c) • Descriptive • 7M • Pg 360		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Sec. 37(3)-ৰ মিশ্ৰিত-description সমস্যা অনুশীলন কৰক (25 খন শুদ্ধ chairs + 25 খন ভুল; tomatoes short-delivered): buyer-ৰ বিকল্পসমূহ দিয়ক আৰু মন কৰক যে গ্ৰহণ কৰিলে contract rate-ত পৰিশোধ কৰিবই লাগিব।
- Sec. 36(3) third-party possession প্ৰয়োগ কৰক: third person (warehouse keeper)-এ buyer-ৰ হৈ goods ধৰি ৰখাৰ কথা buyer-ক স্বীকাৰ কৰিলেহে delivery সম্পূৰ্ণ হয় --- attornment-এ constructive delivery গঠন কৰে।
- unpaid-seller ধৰণৰ পৰিস্থিতিৰ বাবে (credit-ত goods delivery, buyer-এ পৰিশোধ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে), Secs. 31--32-ৰ কৰ্তব্যৰ পৰা যুক্তি দিয়ক আৰু seller-ৰ personal remedies-ৰে শেষ কৰক --- suit for price, damages আৰু interest।

TQ 4.2 • RTP 2022-Nov [6] (ii) • Descriptive • --- • Pg 359	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 4.2 • PYQ 2023-Dec [5] (a) (ii) • Case Scenario • 2M • Pg 362	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 4.1 • PYQ 2018-May [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 361	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 4.3 • RTP 2024-Sep [13] • Case Scenario • --- • Pg 362	4x সোধা হৈছে LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

গোট 3.4: ধন নোপোৱা বিক্ৰেতা (Unpaid Seller)

Unpaid Seller

P2-C3-U3.4 • গুৰুত্ব C • অধ্যায়ত Rank 4 • শ্ৰেণী C • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 16.5% • 17টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: ধন নোপোৱা বিক্ৰেতা — Unpaid Seller (Section 45)

P2-C3-U3.4-T01 • Topic 1: Unpaid Seller (Section 45)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 3.4-ৰ §4.1 পঢ়ক: seller-ক 'unpaid' কৰা Section 45(1)-ৰ দুটা অংগ, আৰু Section 45(2)-ৰ অধীনত কোন seller বুলি গণ্য হয়।

টোকা

Section 45(1) — seller কেতিয়া 'unpaid': (a) যেতিয়া **whole of the price** পৰিশোধ বা tender কৰা হোৱা নাই আৰু price-ৰ বাবে seller-ৰ তৎক্ষণাত মোকদ্দমা কৰাৰ অধিকাৰ আছিল; বা (b) যেতিয়া conditional payment হিচাপে **bill of exchange বা অন্য negotiable instrument** লোৱা হৈছিল আৰু instrument dishonour হোৱাৰ বাবে বা অন্য কাৰণত চৰ্ত পূৰণ হোৱা নাই।

Section 45(2) — 'seller' কোন: seller-ৰ স্থানত থকা যিকোনো ব্যক্তি এই শব্দত অন্তৰ্ভুক্ত — যেনে seller-ৰ agent যাৰ নামত bill of lading endorse কৰা হৈছে, বা price নিজে পৰিশোধ কৰা বা ইয়াৰ বাবে প্ৰত্যক্ষভাৱে দায়বদ্ধ consignor বা agent।

উদাহৰণ: X-এ ₹50,000-ত goods বিক্ৰী কৰে, Y-এ ₹40,000 দিয়ে আৰু বাকী দিবলৈ ব্যৰ্থ হয় — X unpaid seller। P-এ ₹60,000-ত goods বিক্ৰী কৰি সম্পূৰ্ণ price-ৰ বাবে cheque লয়, presentment-ত সেয়া dishonour হয় — P unpaid seller।

বিষয় 2: Unpaid seller-ৰ অধিকাৰসমূহ (Section 46)

P2-C3-U3.4-T02 • Topic 2: Rights of An Unpaid Seller (Section 46)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 3.4-ৰ §4.2 পঢ়ক: Section 46(1)-এ দিয়া তিনিটা অধিকাৰ, আৰু property হস্তান্তৰ নোহোৱা ক্ষেত্ৰত Section 46(2)-ৰ অধীনত অতিৰিক্ত অধিকাৰ।

টোকা

Section 46(1): goods-ৰ property buyer-লৈ হস্তান্তৰ হ'লেও আইনৰ নিহিত অৰ্থত unpaid seller-ৰ থাকে — (a) goods possession-ত থকালৈকে price-ৰ বাবে সেইবোৰৰ ওপৰত **lien**; (b) **insolvency of the buyer**-ৰ ক্ষেত্ৰত possession এৰি দিয়াৰ পিছত **stopping the goods in transit**-ৰ অধিকাৰ; আৰু (c) Act-ৰ সীমাৰ ভিতৰত **right of re-sale**।

Section 46(2): goods-ৰ property buyer-লৈ **হস্তান্তৰ হোৱা নাই (not passed)** যেতিয়া, unpaid seller-ৰ

আন remedies-ৰ উপৰিও **withholding delivery**-ৰ অধিকাৰ থাকে, যি lien আৰু stoppage in transit-ৰ অধিকাৰৰ সৈতে সদৃশ আৰু সমবিস্তৃত।

দুটা দিশ: অধিকাৰসমূহ **against the goods** (lien, stoppage in transit, re-sale) আৰু **against the buyer personally** (suit for price, damages, interest) — দুয়োফালে চলে; উত্তৰ দিওঁতে দুয়োটা শিৰোনাম পৃথক ৰাখক।

বিষয় 3: Goods-ৰ ওপৰত unpaid seller-ৰ অধিকাৰ

P2-C3-U3.4-T03 • Topic 3: Right of Unpaid Seller Against the Goods

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 4 'Unpaid Seller' পঢ়ক — headings 4.1--4.3: unpaid seller-ৰ সংজ্ঞা (Sec. 45), Sec. 46-ৰ অধীনত অধিকাৰ, seller's lien (Secs. 47--49), stoppage in transit (Secs. 50--52), buyer-এ কৰা sub-sale বা pledge-ৰ প্ৰভাৱ (Sec. 53) আৰু right of resale (Sec. 54)।

টোকা

Sec 45(1) unpaid seller: seller unpaid বুলি গণ্য হয় যেতিয়া (a) “the whole of the price has not been paid or tendered” আৰু price-ৰ বাবে তেওঁৰ তৎক্ষণাত মোকদ্দমা কৰাৰ অধিকাৰ আছে, বা (b) conditional payment হিচাপে লোৱা bill of exchange বা অন্য negotiable instrument dishonour হয়; 'seller'-ত seller-ৰ স্থানত থকা যিকোনো ব্যক্তি অন্তৰ্ভুক্ত — bill of lading endorse কৰা agent, price পৰিশোধ কৰা বা ইয়াৰ বাবে দায়বদ্ধ consignor [Sec 45(2)]; **Sec 46-ৰ আঁচনি:** goods-ৰ বিৰুদ্ধে — (i) possession-ত থকালৈকে lien (ii) buyer-ৰ insolvency-ত stoppage in transit (iii) resale; property হস্তান্তৰ হোৱা নাই (NOT) যেতিয়া — right of withholding delivery ('quasi-lien'), lien আৰু stoppage-ৰ সৈতে সদৃশ আৰু সমবিস্তৃত।

Lien (Secs 47-49): possession-ত থকালৈকে price-ৰ বাবে goods ৰাখি থোৱাৰ possessory অধিকাৰ, কেৱল তেতিয়াহে প্ৰয়োগযোগ্য যেতিয়া (a) credit-ৰ চৰ্ত নোহোৱাকৈ sale (b) credit sale কিন্তু ম্যাদ উকলিছে (c) buyer insolvent; seller-এ buyer-ৰ agent/bailee হিচাপে ধৰি ৰাখিলেও উপলব্ধ; part delivery — পৰিস্থিতিয়ে waiver নেদেখুৱালে বাকীখিনিৰ ওপৰত lien থাকে (Sec 48); **অন্ত (Sec 49):** (i) right of disposal সংৰক্ষণ নকৰাকৈ carrier/bailee-লৈ delivery (ii) buyer বা agent-এ বৈধভাৱে possession লাভ কৰে (iii) waiver (iv) estoppel — কিন্তু seller-এ price-ৰ বাবে decree পোৱাৰ বাবেই lien নাইকিয়া নহয় (NOT)।

Stoppage in transit (Secs 50-52): transit-ত থকা goods ৰখাই possession পুনৰ লাভ কৰি price পৰিশোধ নোহোৱালৈকে ৰখাৰ অধিকাৰ; **চৰ্ত (Sec 50):** seller unpaid + possession এৰি দিছে + goods transit-ত + buyer insolvent; **Sec 51 সময়সীমা:** transmission-ৰ বাবে carrier/bailee-লৈ delivery-ৰ পৰা buyer বা তেওঁৰ agent-এ delivery লোৱালৈকে — transit শেষ হয় buyer-এ delivery ল'লে, গন্তব্য পোৱাৰ আগতে বাটতে ল'লে (interception), buyer-ক carrier-ৰ স্বীকৃতি (attornment) দিলে, carrier-এ অন্যায়ভাৱে delivery দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে, buyer-এ ভাড়া কৰা carrier বা buyer-এ chartered কৰা জাহাজলৈ

delivery দিলে, আৰু buyer-লৈ part delivery-এ বাকীখিনিৰো transit শেষ কৰে; buyer-ৰ agent-এ নিজৰ truck-ত goods তুলি লোৱাৰ পিছত railway কৰ্তৃপক্ষই সেইবোৰ ৰখাব নোৱাৰে; **Sec 52:** প্রকৃত possession লৈ বা carrier বা তেওঁৰ principal-ক (জনাব পৰাকৈ সময়মতে) জাননী দি কাৰ্যকৰী কৰা হয় — carrier-এ seller-ৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি পুনৰ delivery দিব লাগিব, পুনৰ delivery-ৰ খৰচ seller-ৰ; contract rescind নহয় — buyer-এ পৰিশোধ কৰি এতিয়াও goods দাবী কৰিব পাৰে।

Right of lien	Right of stoppage in transit
সাৰকথা — possession ধৰি ৰখা	সাৰকথা — possession পুনৰ লাভ কৰা
Goods seller-ৰ possession-ত থাকিবই লাগিব	Seller-এ possession এৰি দিছে; goods carrier-ৰ হাতত; buyer-এ পোৱা নাই
Buyer insolvent নহ'লেও প্ৰয়োগযোগ্য	Buyer insolvent হ'লেহে প্ৰয়োগযোগ্য
Goods seller-ৰ possession-ৰ পৰা ওলাই গ'লে শেষ হয়	Goods buyer-ক delivery দিলে শেষ হয়
য'ত stoppage আৰম্ভ হয়, তাত right of lien শেষ হয়	Lien শেষ হ'লে আৰম্ভ হয় — lien-ৰ সম্প্ৰসাৰণ

Sec 53 buyer-এ কৰা sub-sale বা pledge: ই lien/stoppage বিফল নকৰে (NOT) — দ্বিতীয় buyer প্রথমজনতকৈ উন্নত স্থানত থাকিব নোৱাৰে; **exceptions:** (a) buyer-ৰ sale, mortgage বা disposition-ত seller-এ assent দিছিল (Mount D.F. Ltd vs Jay & Jay — sub-sale-ৰ আয়ৰ পৰা price দিব লগা আছিল, lien বিফল); (b) document of title (bill of lading, railway receipt, delivery order) buyer-লৈ হস্তান্তৰিত আৰু তেওঁ good faith-ত আৰু মূল্যৰ বিনিময়ত লোৱা ব্যক্তিলৈ হস্তান্তৰ কৰে — sale-ৰ দ্বাৰা হস্তান্তৰে lien/stoppage সম্পূৰ্ণ বিফল কৰে, pledge-ৰ দ্বাৰা হ'লে কেৱল pledgee-ৰ অধিকাৰৰ অধীনত (pledgee-ক প্রথমে pledger-ৰ আন goods/securities ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ক'ব পাৰি)।

Resale (Sec 54) — চাৰিটা চৰ্ত: (i) perishable goods — resale-ৰ জাননী নালাগে; (ii) resell কৰাৰ উদ্দেশ্যৰ জাননী দিয়াৰ পিছত buyer-এ যুক্তিসংগত সময়ত পৰিশোধ নকৰিলে — seller-এ ঘাটি (contract price - resale price) damages হিচাপে আদায় কৰিব পাৰে আৰু অতিৰিক্ত লাভ ৰাখিব পাৰে; জাননী নিদিলে লোকচান আদায় কৰিব নোৱাৰে আৰু যিকোনো লাভ মূল buyer-ক ঘূৰাই দিব লাগিব [Sec 54(2)]; (iii) lien/stoppage প্ৰয়োগৰ পিছত resale — জাননী নিদিলেও পিছৰ buyer-এ মূল buyer-ৰ বিৰুদ্ধে good title পায়; (iv) buyer-ৰ default-ত right of resale contract-ত স্পষ্টভাৱে সংৰক্ষিত — জাননী নালাগে, damages তথাপি আদায়যোগ্য।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 45(1)-ৰ সংজ্ঞা মুখস্থ কৰক: seller 'unpaid' হয় যেতিয়া সম্পূৰ্ণ price পৰিশোধ বা tender কৰা হোৱা নাই, বা conditional payment হিচাপে লোৱা negotiable instrument dishonour হয়।

- Sec. 54-ৰ অধীনত resale-ৰ চৰ্তসমূহ শিকক: (i) perishable goods --- জাননী নালাগে; (ii) resell কৰাৰ উদ্দেশ্যৰ জাননী দিয়াৰ পিছত buyer-এ যুক্তিসংগত সময়ত পৰিশোধ নকৰিলে; (iii) lien/stoppage প্ৰয়োগৰ পিছত resale-এ জাননী নিদিলেও নতুন buyer-ক good title দিয়ে; (iv) contract-ত right of resale-ৰ স্পষ্ট সংৰক্ষণ।
- জাননীৰ পৰিণাম মনত ৰাখক: জাননী দিলে seller-এ ঘাটি damages হিচাপে আদায় কৰিব পাৰে আৰু অতিৰিক্ত ধন ৰাখিব পাৰে; জাননী নিদিলে লোকচান আদায় কৰিব নোৱাৰে আৰু যিকোনো লাভ মূল buyer-ক ঘূৰাই দিব লাগিব [Sec. 54(2)]।

TQ 3.3 • PYQ 2026-Jan [6] (c) (ii) • Descriptive • 4M • Pg 368 **3× সোধা হৈছে** **LEVEL I**
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 46-ৰ আঁচনি ব্যাখ্যা কৰক: goods-ৰ বিৰুদ্ধে --- lien, stoppage in transit, resale (আৰু property হস্তান্তৰ নোহোৱা ক্ষেত্ৰত right of withholding delivery/'quasi-lien'); 6-mark 'rights against goods' প্ৰশ্নৰ বাবে এই শ্ৰেণীবিভাজন আঁকিবলৈ সাজু থাকক।
- lien-ৰ বাবে (Sec. 47): price-ৰ বাবে ৰাখি থোৱাৰ possessory অধিকাৰ, কেৱল তেতিয়াহে প্ৰয়োগযোগ্য যেতিয়া (a) cash sale, (b) credit-ৰ ম্যাদ উকলিছে, বা (c) buyer insolvent; buyer-ৰ agent/bailee হিচাপেও seller-এ ধৰি ৰাখিব পাৰে।
- lien-ৰ অন্ত (Sec. 49): right of disposal সংৰক্ষণ নকৰাকৈ carrier-লৈ delivery, buyer/agent-এ বৈধভাৱে possession লাভ, waiver, estoppel --- কিন্তু seller-এ price-ৰ বাবে decree পোৱাৰ বাবেই lien নাইকিয়া নহয় (NOT)।
- lien (possession ৰাখি থোৱা, insolvency নালাগে) আৰু stoppage in transit (possession পুনৰ লাভ, কেৱল buyer-ৰ insolvency-ত; lien য'ত শেষ হয় তাতে আৰম্ভ)-ৰ মাজৰ পাঁচ-দফীয়া পাৰ্থক্য আয়ত্ত কৰক।

TQ 3.1 • PYQ 2019-Nov [4] (a) • Descriptive • 6M • Pg 366 **4× সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.2 • PYQ 2023-Dec [4] (a) • Descriptive • 6M • Pg 367 **5× সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 7টা প্ৰশ্ন

- transit-ৰ সময়সীমাৰ সমস্যা অনুশীলন কৰক (Secs. 50--51): buyer বা তেওঁৰ agent-এ carrier-ৰ পৰা delivery ল'লে transit শেষ হয় --- গতিকে buyer-ৰ agent-এ নিজৰ truck-ত goods তুলি লোৱাৰ পিছত railway কৰ্তৃপক্ষই সেইবোৰ ৰখাব নোৱাৰে; part delivery, interception, carrier-ৰ acknowledgment/attornment আৰু buyer-chartered carrier-এও transit শেষ কৰে।
- stoppage-ৰ উত্তৰ Sec. 50-ৰ চৰ্তসমূহৰ ভিত্তিত সজাওক: seller unpaid + possession এৰি দিছে + goods transit-ত + buyer insolvent; Sec. 52-ৰ অধীনত carrier বা তেওঁৰ principal-ক জাননী; পুনৰ delivery-ৰ খৰচ seller-ৰ।
- Sec. 53 প্ৰয়োগ কৰক: buyer-এ কৰা sub-sale বা pledge-এ lien/stoppage বিফল নকৰে --- কেৱল (UNLESS) seller-এ তাত assent দিলে বা document of title (railway receipt, delivery order) মূল্যৰ বিনিময়ত bona fide sub-buyer-লৈ হস্তান্তৰ হ'লেহে বিফল হয়; sale-ৰ দ্বাৰা হস্তান্তৰে অধিকাৰ সম্পূৰ্ণ বিফল কৰে, pledge-ৰ দ্বাৰা হ'লে কেৱল pledgee-ৰ অধিকাৰৰ অধীনত।

- বিভাজিত consignment-ৰ তথ্যত (transport-ৰে 450 bags + buyer-এ লোৱা 50), প্ৰতিটো অংশ পৃথকে চাওক: এতিয়াও transit-ত থকা goods-ৰ ওপৰতহে stoppage চলে; delivery হোৱা goods-ৰ বাবে seller personal remedies-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।

CSQ 3.1 • MTP 2020-Oct [5] (i) • Case Scenario • 6M • Pg 369	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.2 • PYQ 2021-Dec [5] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 370 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • MTP 2023-May [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 371	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.4 • RTP 2024-Jun [12] • Case Scenario • --- • Pg 372 2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.5 • PYQ 2024-Sep [5] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 373 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.6 • PYQ 2025-May [5] (a) (I) • Case Scenario • 4M • Pg 374 asked	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.7 • PYQ 2026-Sep [5] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 375	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Buyer-ৰ বিৰুদ্ধে unpaid seller-ৰ অধিকাৰসমূহ (Sections 55--61)

P2-C3-U3.4-T04 • Topic 4: Rights of Unpaid Seller Against the Buyer (Sections 55--61)

প্ৰথমে পঢ়ক heading 4.4 'Rights of Unpaid Seller Against the Buyer (Sections 55--61)' পঢ়ক — rights in personam: suit for price (Sec. 55), damages for non-acceptance (Sec. 56), নিৰ্ধাৰিত তাৰিখৰ আগতে repudiation (Sec. 60) আৰু suit for interest (Sec. 61)।

টোকা

চাৰিটা personal remedies: (1) **suit for price:** Sec 55(1) — property হস্তান্তৰ হৈছে আৰু buyer-এ অন্যায়াভাৱে পৰিশোধত অৱহেলা/অস্বীকাৰ কৰে (contract of sale); Sec 55(2) — delivery-ৰ নিৰপেক্ষে নিৰ্দিষ্ট দিনত price দিব লগা: property হস্তান্তৰ নহ'লেও বা goods appropriate নহ'লেও মোকদ্দমা চলে (agreement to sell); (2) **Sec 56 damages for non-acceptance** — buyer-এ অন্যায়াভাৱে accept কৰি পৰিশোধ কৰাত অৱহেলা/অস্বীকাৰ কৰে; জোখ Sec 73, Indian Contract Act, 1872 অনুসৰি; (3) **Sec 60 repudiation before due date** — seller-এ contract rescind হোৱা বুলি গণ্য কৰি damages-ৰ বাবে মোকদ্দমা কৰিব পাৰে ('rule of anticipatory breach'); (4) **Sec 61 interest** — agreement অনুসৰি payment due হোৱা তাৰিখৰ পৰা, অন্যথা buyer-ক জনোৱা তাৰিখৰ পৰা; court-এ goods-ৰ tender-ৰ পৰা বা price দিব লগা তাৰিখৰ পৰা interest দিব পাৰে।

In rem vs in personam: goods-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (lien, stoppage, resale) goods-ৰ সৈতে সংলগ্ন; buyer-ৰ বিৰুদ্ধে ব্যক্তিগত অধিকাৰ হৈছে contract of sale ভংগৰ বাবে seller-ৰ remedies — goods-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰৰ অতিৰিক্ত, আৰু possession এৰি দিয়াৰ পিছত কেৱল এইবোৰেই থাকে।

চিৰাচৰিত পৰিস্থিতি (SM): 15 days' credit-ত goods বিক্ৰী আৰু delivery, due date-ত buyer-এ অস্বীকাৰ কৰে — Sec 45(1)-ৰ অধীনত seller unpaid seller; goods delivery হৈ যোৱাত goods-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ নাইকিয়া; তেওঁ কেৱল price-ৰ বাবে (Sec 55), damages for non-acceptance-ৰ বাবে (Sec 56) আৰু interest-ৰ বাবে (Sec 61) মোকদ্দমা কৰিব পাৰে; goods এতিয়াও seller-ৰ possession-ত থাকিলে আৰু credit উকলিলে/buyer insolvent হ'লে, এই personal remedies-ৰ সৈতে lien (Sec 47) যোগ কৰক।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- চাৰিটা personal remedies sections-ৰ সৈতে ব্যাখ্যা কৰক: suit for price [property হস্তান্তৰ হোৱা ক্ষেত্ৰত Sec. 55(1); delivery-ৰ নিৰপেক্ষে নিৰ্দিষ্ট দিনত price দিব লগা হ'লে Sec. 55(2)], damages for non-acceptance (Sec. 56, জোখ Indian Contract Act, 1872-ৰ Sec. 73 অনুসৰি), anticipatory breach (Sec. 60) আৰু interest (Sec. 61)।
- goods-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (in rem) buyer-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (in personam)-ৰ পৰা পৃথক কৰক --- দ্বিতীয়বিধ breach-ৰ বাবে seller-ৰ remedies আৰু goods delivery হোৱাৰ পিছতো উপলব্ধ থাকে।

TQ 4.1 • PYQ 2021-Jul [4] (a) • Descriptive • 6M • Pg 378 **3× সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 4.2 • PYQ 2026-Sep [6] (c) • Descriptive • 7M • Pg 379

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- চিৰাচৰিত পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক (credit-ত goods বিক্ৰী, delivery, due date-ত buyer-এ পৰিশোধ অস্বীকাৰ কৰে): প্ৰথমে Sec. 45-ৰ অধীনত unpaid-seller স্থিতি প্ৰতিষ্ঠা কৰক, possession এৰি দিয়াৰ বাবে goods-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ নাইকিয়া হোৱাৰ কথা উল্লেখ কৰক, তাৰ পিছত suit for price (Sec. 55), damages for non-acceptance (Sec. 56) আৰু interest (Sec. 61)-ৰে শেষ কৰক।
- goods এতিয়াও seller-ৰ গুদামত থাকিলে আৰু price পৰিশোধ নহ'লে lien (Sec. 47) personal remedies-ৰ সৈতে যোগ কৰক --- goods-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ আৰু buyer-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰৰ মাজত বাছনিৰ আগতে possession চাওক।

CSQ 4.1 • PYQ 2018-Nov [5] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 380 **7× সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 5: Seller-ৰ বিৰুদ্ধে buyer-ৰ remedies

P2-C3-U3.4-T05 • Topic 5: Remedies of Buyer Against the Seller

প্ৰথমে পঢ়ক heading 4.5 'Remedies of Buyer Against the Seller' পঢ়ক — damages for non-delivery (Sec. 57), suit for specific performance (Sec. 58), breach of warranty (Sec. 59), নিৰ্ধাৰিত তাৰিখৰ আগতে repudiation (Sec. 60) আৰু suit for interest (Sec. 61)।

টোকা

Buyer-ৰ পাঁচটা remedies: (1) **Sec 57 damages for non-delivery** — seller-এ অন্যায়ভাৱে delivery দিয়াত অৱহেলা/অস্বীকাৰ কৰে (₹11,000-ত resale-ৰ বাবে ₹10,500-ত কিনা shoes: প্ৰতিযোৰত ₹500 damages, contract-price/resale-price-ৰ পাৰ্থক্য); (2) **Sec 58 specific performance**; (3) **Sec 59 breach of warranty** — buyer-এ goods reject কৰিব নোৱাৰে কিন্তু (i) price হ্ৰাস বা বিলুপ্তিৰ বাবে breach দাঙি ধৰিব পাৰে বা (ii) damages-ৰ বাবে মোকদ্দমা কৰিব পাৰে; (4) **Sec 60 repudiation before due date** — contract বলবৎ বুলি ধৰি অপেক্ষা কৰিব পাৰে, বা rescind বুলি ধৰি damages-ৰ বাবে মোকদ্দমা কৰিব পাৰে; (5) **Sec 61 interest/special damages** — consideration বিফল হ'লে পৰিশোধ কৰা ধন আদায় কৰিব পাৰে; court-এ price ঘূৰাই দিওঁতে পৰিশোধৰ তাৰিখৰ পৰা interest দিব পাৰে।

Sec 58 specific performance — **অৰ্থ:** seller-এ breach কৰিলে buyer-এ goods-ৰ প্ৰকৃত delivery দিবলৈ বাধ্য কৰাবলৈ court-ক অনুৰোধ কৰিব পাৰে; **চৰ্ত:** (a) contract specific বা ascertained goods-ৰ হ'ব লাগিব (b) court-ৰ ক্ষমতা Specific Relief Act, 1963-ৰ অধীন (c) damages পৰ্যাপ্ত remedy নহ'লে আদেশ দিয়া হয় (d) goods অদ্বিতীয় বা বিশেষ প্ৰকৃতিৰ হ'লে দিয়া হয় — যেনে Mughal যুগৰ দুৰ্লভ চিত্ৰ।

Sections সাজু ৰাখক: non-delivery 57, specific performance 58, warranty 59, anticipatory breach 60, interest 61 — seller-ৰ Secs 55–61 remedies-ৰ buyer-ৰ ফালৰ প্ৰতিবিম্ব।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- suit for specific performance (Sec. 58)-ৰ অৰ্থ মুখস্থ কৰক: seller-এ breach কৰিলে buyer-এ goods-ৰ প্ৰকৃত delivery দিবলৈ বাধ্য কৰাবলৈ court-ক অনুৰোধ কৰিব পাৰে।
- ইয়াৰ চৰ্তসমূহ আখৰে আখৰে শিকক: (a) contract specific বা ascertained goods-ৰ হ'ব লাগিব; (b) court-ৰ ক্ষমতা Specific Relief Act, 1963-ৰ অধীন; (c) damages পৰ্যাপ্ত remedy নহ'লে আদেশ দিয়া হয়; (d) goods অদ্বিতীয় বা বিশেষ প্ৰকৃতিৰ হ'লে দিয়া হয় (যেনে দুৰ্লভ Mughal চিত্ৰ)।
- buyer-ৰ remedies-ৰ সম্পূৰ্ণ তালিকা sections-ৰ সৈতে সাজু ৰাখক: damages for non-delivery (Sec. 57), specific performance (Sec. 58), breach of warranty --- price-ৰ হ্ৰাস/বিলুপ্তি বা damages (Sec. 59), anticipatory breach (Sec. 60), interest/special damages (Sec. 61)।

TQ 5.1 • PYQ 2026-Jan [6] (c) (i) • Descriptive • 3M • Pg 381

8x সোধা হৈছে

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বিষয় 6: নিলাম বিক্ৰী — Auction Sale (Section 64)

P2-C3-U3.4-T06 • Topic 6: Auction Sale (Section 64)

প্ৰথমে পঢ়ক heading 4.6 'Auction Sale (Section 64)' পঢ়ক — auction sale-ৰ ছটা আইনী নিয়ম: lots-ত sale, হাতুৰী পৰাৰ লগে লগে সম্পূৰ্ণতা, bid প্ৰত্যাহাৰ, seller-ৰ সংৰক্ষিত bid কৰাৰ অধিকাৰ, জাননী নিদিয়াকৈ seller-ৰ bid, reserve price আৰু pretended bidding।

টোকা

অর্থ: ৰাজহুৱাভাৱে bids আহ্বান কৰি property বিক্ৰী কৰাৰ পদ্ধতি, সৰ্বোচ্চ bidder-লৈ বিক্ৰী কৰা হয়; auctioneer Law of Agency-ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত seller-ৰ agent, কিন্তু প্ৰকাশ নকৰাকৈ নিজৰ property principal হিচাপে বিক্ৰী কৰিব পাৰে।

Sec 64 — ছটা নিয়ম: (a) lots-ত goods — প্ৰতিটো lot প্ৰথম দৃষ্টিত পৃথক contract of sale-ৰ বিষয়বস্তু; (b) auctioneer-এ হাতুৰী পেলাই বা আন প্ৰথাগত উপায়ে সম্পূৰ্ণতা ঘোষণা কৰিলে sale সম্পূৰ্ণ হয় — সেই ঘোষণাৰ আগলৈকে যিকোনো bidder-এ নিজৰ bid প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে; (c) seller-এ নিজে বা তেওঁৰ হৈ স্পষ্টভাৱে bid কৰাৰ অধিকাৰ সংৰক্ষণ কৰিব পাৰে — তেতিয়া seller বা তেওঁৰ হৈ যিকোনো এজন ব্যক্তিয়ে bid কৰিব পাৰে; (d) seller-ৰ bid কৰাৰ অধিকাৰৰ অধীন বুলি sale জাননী দিয়া নহ'লে — seller-এ নিজে bid কৰা বা bid কৰিবলৈ কাৰোবাক নিয়োগ কৰা, বা auctioneer-এ জানি-শুনি এনে bid লোৱা অবৈধ; উলংঘন কৰা sale buyer-এ fraudulent বুলি গণ্য কৰিব পাৰে; (e) reserve বা upset price-ৰ অধীন বুলি sale জাননী দিব পাৰি; (f) price বঢ়াবলৈ pretended bidding কৰিলে sale buyer-ৰ ইচ্ছাত voidable হয়।

হাতুৰী পৰাৰ লগে লগে property হস্তান্তৰ (SM Example 12): car Q-ক knock down কৰা হ'ল, তেওঁ নিজৰ cheque clear নোহোৱালৈকে ownership হস্তান্তৰ নহ'ব বুলি চহী কৰিছিল, তাৰ পিছত clearance-ৰ আগতে R-ক বিক্ৰী কৰিলে — ৰায়: হাতুৰী পৰাৰ লগে লগে property হস্তান্তৰ হৈছিল, গতিকে R-এ good title পালে; sale আৰু sub-sale দুয়োটা বৈধ।

ভগা হাতুৰীৰ গোচৰ (SM): পৰি থাকোঁতে হাতুৰী ভাগি antique ঘড়ী ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ল — সম্পূৰ্ণতা কেতিয়াও বৈধভাৱে ঘোষণা হোৱা নাছিল (হাতুৰী স্বাভাৱিক অৱস্থানলৈ আহিব লাগিব), গতিকে sale অসম্পূৰ্ণ, লোকচান seller-ৰ আৰু সৰ্বোচ্চ bidder (Deepa)-এ contract avoid কৰিব পাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 64-ৰ নিয়মসমূহ কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক: (a) প্ৰতিটো lot প্ৰথম দৃষ্টিত পৃথক contract of sale; (b) auctioneer-এ হাতুৰী পেলাই বা আন প্ৰথাগত উপায়ে সম্পূৰ্ণতা ঘোষণা কৰিলে sale সম্পূৰ্ণ হয় --- তাৰ আগলৈকে যিকোনো bidder-এ নিজৰ bid প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে; (c) seller-এ নিজে বা তেওঁৰ হৈ স্পষ্টভাৱে bid কৰাৰ অধিকাৰ সংৰক্ষণ কৰিব পাৰে।
- fraud-সম্পৰ্কীয় নিয়মসমূহ সামৰি লওক: seller-ৰ bid কৰাৰ অধিকাৰৰ অধীন বুলি sale জাননী দিয়া নহ'লে seller-এ নিজে bid কৰিব নোৱাৰে বা bid কৰিবলৈ কাৰোবাক নিয়োগ কৰিব নোৱাৰে, আৰু buyer-এ উলংঘন কৰা sale fraudulent বুলি গণ্য কৰিব পাৰে; price বঢ়াবলৈ pretended bidding-এ sale buyer-ৰ ইচ্ছাত voidable কৰে; reserve/upset price-ৰ অধীন বুলি sale জাননী দিব পাৰি।

TQ 6.1 • PYQ 2024-Sep [6] (c) (i) • Descriptive • 4M • Pg 383 **5x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

সহজ**প্ৰয়োগ (Application)** provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- 'sale কেতিয়া সম্পূৰ্ণ হয়' সমস্যা অনুশীলন কৰক: হাতুৰী পৰাৰ লগে লগে property হস্তান্তৰ হয়, payment বা delivery-ত নহয় --- গতিকে হাতুৰী পৰাৰ পিছত সৰ্বোচ্চ bidder-এ কৰা sub-sale বৈধ (SM Example 12)।

- ভগা হাতুৰীৰ গোচৰ প্ৰয়োগ কৰক: পৰি থাকোঁতে হাতুৰী ভাগি goods ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'লে সম্পূৰ্ণতা কেতিয়াও বৈধভাৱে ঘোষণা হোৱা নাছিল, গতিকে sale অসম্পূৰ্ণ, লোকচান seller-ৰ আৰু bidder-এ contract avoid কৰিব পাৰে।
- সম্পূৰ্ণতাৰ প্ৰথাগত উপায় জাননী দিয়া হ'লে (হাতুৰী আৰু ঘোষণা), sale কেৱল সেই প্ৰথা অনুসৰিহে সম্পূৰ্ণ হয় --- তাৰ আগতে bidders-এ যিকোনো সময়ত bid প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে।

CSQ 6.1 • PYQ 2023-Jun [5] (a) (i) • Case Scenario • 2M • Pg 384 হৈছে	2x সোধা	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 6.4 • PYQ 2025-May [5] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 387 asked		LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 6.3 • MTP 2024-Jun [5] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 386 হৈছে	2x সোধা	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- বহু-দিশযুক্ত auction পৰিস্থিতি কৰক (bid কৰাৰ অধিকাৰ জাননী দিয়া হোৱা নাই + seller-ৰ agent-এ bid কৰে + pretended bidding): দিশবোৰ পৃথক কৰক --- seller-ৰ bid-ৰ বৈধতা, sale fraudulent/voidable বুলি গণ্য কৰাৰ buyer-ৰ বিকল্প, আৰু হাতুৰী পৰাৰ লগে লগে সম্পূৰ্ণতা --- আৰু প্ৰতিটোতে Sec. 64-ৰ clauses-ৰে সিদ্ধান্ত দিয়ক।
- Sec. 64-ক passing of property/risk-ৰ সৈতে যোগ কৰক: প্ৰথমে হাতুৰী পৰিছিল নে নাই চিনাক্ত কৰক; ownership আৰু risk-ৰ প্ৰশ্ন (auction-ৰ সময়ত হোৱা ক্ষতি) সেই একক তথ্যৰ পৰাই ওলায়।

CSQ 6.2 • PYQ 2024-Jun [5] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 385	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
--	---------------------------------	------

বিষয় 7: Contract of sale-ত বৃদ্ধি বা হ্ৰাস পোৱা কৰাৰ অন্তৰ্ভুক্তি (Section 64A)

P2-C3-U3.4-T07 • Topic 7: Inclusion of Increased or Decreased Taxes in Contract of Sale (Section 64A)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 3.4-ৰ §4.7 পঢ়ক: Section 64A, আৰু contract আৰু performance-ৰ মাজত হোৱা কৰাৰ সংশোধন কোনে বহন কৰে।

টোকা

Section 64A: contract হোৱাৰ পিছত কিন্তু ইয়াৰ performance-ৰ আগতে কোনো কৰ আৰোপ, বৃদ্ধি, হ্ৰাস বা ৰেহাই দিয়া হ'লে, আৰু contract-ত কৰ পৰিশোধ সম্পৰ্কে কোনো চৰ্ত নাথাকিলে, পক্ষসমূহে সেই অনুসৰি goods-ৰ price পুনৰ সমন্বয় কৰাৰ অধিকাৰী হয়।

কোনবোৰ কৰ: goods-ৰ ওপৰত customs or excise-ৰ যিকোনো duty, আৰু goods-ৰ sale বা purchase-ৰ ওপৰত যিকোনো কৰ।

প্রভাৱ আৰু বৰ্জন: কৰ বাঢ়িলে buyer-এ বৰ্ধিত price দিয়ে আৰু কৰ কমিলে লাভ পায়, গতিকে seller-এ বৰ্ধিত কৰ price-ত যোগ কৰিব পাৰে। এই provision **বিপৰীত agreement-ৰ দ্বাৰা বৰ্জন কৰিব পাৰি** — কৰ সম্পৰ্কে পক্ষসমূহে যিকোনো চৰ্ত নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ মুক্ত।

অধ্যায় 4

ভাৰতীয় Partnership আইন (The Indian Partnership Act, 1932)

The Indian Partnership Act, 1932

24 বিষয় · 104 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন · গুৰুত্ব: A

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5-20% · Level II 80-95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ

57.5%

379-ৰ ভিতৰত 218 নম্বৰ

Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ

42.5%

379-ৰ ভিতৰত 161 নম্বৰ

গোট 4.1: Partnership-ৰ সাধাৰণ প্ৰকৃতি (General Nature of a Partnership)

General Nature of a Partnership

P2-C4-U4.1 · গুৰুত্ব D · অধ্যায়ত Rank 2 · শ্ৰেণী A · অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 25.0% · 26টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: 'Partnership', 'Partner', 'Firm' আৰু 'Firm Name'-ৰ সংজ্ঞা (Section 4)

P2-C4-U4.1-T01 · Topic 1: Definition of 'Partnership', 'Partner', 'Firm' And 'Firm Name' (Section 4)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই · সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 4.1-ৰ §1.1 পঢ়ক: partnership-ৰ Section 4-ৰ সংজ্ঞা আৰু ই নিৰ্ধাৰণ কৰা তিনিটা শব্দ — partner, firm আৰু firm name।

টোকা

Section 4 — partnership: “Partnership” is the relation between persons who have agreed to share the profits of a business carried on by all or any of them acting for all.” এই শব্দবোৰ ভুলভুল মুখস্থ কৰক; উপাদান, true test বা partnership-ৰ প্ৰকাৰৰ ওপৰত অহা প্ৰতিটো প্ৰশ্ন ইয়াৰ ওপৰতেই নিৰ্মিত।

তিনিটা শব্দ: পৰস্পৰৰ সৈতে partnership-ত প্ৰৱেশ কৰা ব্যক্তিসকলক ব্যক্তিগতভাৱে 'partners' আৰু সামূহিকভাৱে 'a firm' বোলা হয়, আৰু যি নামত তেওঁলোকৰ business চলোৱা হয় সেয়াই 'firm name'।

সংজ্ঞাটোৱে কি বহন কৰে: partnership উদ্ভৱ হোৱাৰ আগতে একেলগে থাকিব লগা পাঁচটা উপাদান — দুজন বা ততোধিক ব্যক্তিৰ association, তেওঁলোক সকলোৰে মাজত agreement, এটা business, সেই

business-ৰ profits ভাগ কৰাৰ agreement, আৰু সেই business সকলোৰে বা তেওঁলোকৰ যিকোনোৰে **acting for all** চলোৱা (mutual-agency উপাদান, যিটোৱেই true test)।

বিষয় 2: Partnership-ৰ উপাদানসমূহ (Elements of Partnership)

P2-C4-U4.1-T02 · Topic 2: Elements of Partnership

প্ৰথমে পঢ়ক Indian Partnership Act, 1932-ৰ গোট 1 'General Nature of Partnership' পঢ়ক --- শিৰোনাম 1.1 (partnership, partner, firm, firm name-ৰ Sec. 4-ৰ সংজ্ঞা) আৰু 1.2 (পাঁচটা অপৰিহাৰ্য উপাদান), KD Kamath & Co.-ৰ Supreme Court ৰায়-সহ।

টোকা

Sec 4-ৰ সংজ্ঞা (SM): 'Partnership' হ'ল "the relation between persons who have agreed to share the profits of a business carried on by all or any of them acting for all"; ইয়াত প্ৰৱেশ কৰা ব্যক্তিসকল ব্যক্তিগতভাৱে 'partners', সামূহিকভাৱে 'a firm', আৰু যি নামত তেওঁলোকৰ business চলে সেয়া 'firm name'।

একেলগে থকা পাঁচটা উপাদান: (1) **দুজন বা ততোধিক ব্যক্তিৰ association** — কেৱল আইনে স্বীকৃতি দিয়া ব্যক্তি: firm এটা partner হ'ব নোৱাৰে; minor partner হ'ব নোৱাৰে, কিন্তু সকলো partner-ৰ সন্মতিত benefits-লৈ admit হ'ব পাৰে; সৰ্বাধিক 50 জন partners [Sec 464, Companies Act, 2013 read with Companies (Miscellaneous) Rules, 2014]; (2) **agreement** — স্বেচ্ছামূলক আৰু চুক্তিভিত্তিক, প্ৰকাশ্য বা আচৰণৰ পৰা অনুমিত, মৌখিক বা লিখিত — status-ৰ পৰা নহয়; (3) **business** — প্ৰতিটো trade, occupation আৰু profession অন্তৰ্ভুক্ত, 'acquisition of gains'-ৰ উদ্দেশ্যে চলোৱা — কোনো charitable প্ৰতিষ্ঠান বা club partnership-ত গঠন কৰিব নোৱাৰি; (4) **profits ভাগ কৰা** — অপৰিহাৰ্য (এজনেই সকলো লাভ ল'লে partnership নহয়), কিন্তু LOSSES ভাগ কৰাৰ agreement অপৰিহাৰ্য নহয় — এজন বা কেইবাজন partner-এ সকলো লোকচান বহন কৰিব পাৰে; (5) **সকলোৰে বা যিকোনোৰে acting for all business চলোৱা** — mutual agency, মূল নীতি (cardinal principle)।

Mutual agency: business চলোৱা প্ৰতিজন partner আনসকলৰ principal আৰু agent দুয়োটা — তেওঁৰ কাৰ্যই তেওঁলোকক বান্ধে আৰু তেওঁলোকৰ কাৰ্যই তেওঁক বান্ধে, গতিকে firm-ৰ creditor-এ যিকোনো partner-ৰ পৰা আদায় কৰিব পাৰে; **KD Kamath & Co. (SC):** দুটা অপৰিহাৰ্য চৰ্ত — (1) business-ৰ profits আৰু losses দুয়োটা ভাগ কৰাৰ agreement, (2) সকলোৰে বা যিকোনোৰে acting for all business চলোৱা (Sec 4); agreement-ৰ দ্বাৰা এজন partner-ক একচেটিয়া ক্ষমতা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ দিয়া, বা কেৱল এজন partner-এ bank accounts চলোৱা/ধাৰ লোৱা, partnership-ৰ বাবে ধ্বংসাত্মক নহয় (NOT)।

তথ্যৰ আই (provision → facts → conclusion): profits সমানে ভাগ কৰা কিন্তু লোকচান কেৱল X-এ বহন কৰে — তথাপি partnership (লোকচান ভাগ কৰা অপৰিহাৰ্য নহয়); প্ৰকাশকে লেখকক net profits-ৰ আধা দিয়ে — partnership নহয়, mutual agency নাই, গতিকে কাগজৰ ব্যৱসায়ীয়ে (third party) লেখকক দায়ী কৰিব নোৱাৰে; মাটি বা ভাড়া দিয়া চাহৰ দোকানৰ ভাড়া ভাগ কৰা co-owners — business নাই, mutual

agency নাই, সেয়েহে co-ownership, partnership নহয়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 4-ৰ সংজ্ঞা হ'বলৈ লিখক --- 'the relation between persons who have agreed to share the profits of a business carried on by all or any of them acting for all' --- তাৰ পিছত একেলগে থকা পাঁচটা উপাদান ব্যাখ্যা কৰক: দুজন বা ততোধিক ব্যক্তিৰ association, agreement, business, profits ভাগ কৰা, mutual agency।
- যিকোনো দুটা উপাদান গভীৰভাৱে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সাজু থাকক: যেনে agreement (স্বৈচ্ছামূলক আৰু চুক্তিভিত্তিক, প্ৰকাশ্য বা অনুমিত, status-ৰ পৰা নহয়; minor partner হ'ব নোৱাৰে কিন্তু benefits-লৈ admit হ'ব পাৰে; Sec. 464 Companies Act, 2013 read with Rules অনুসৰি সৰ্বাধিক 50 জন partners) আৰু mutual agency (প্ৰতিজন partner principal আৰু agent --- KD Kamath & Co. অনুসৰি মূল নীতি)।
- ফান্দবোৰ মন কৰক: losses ভাগ কৰা অপৰিহাৰ্য নহয় (NOT) (এজন partner-এ সকলো লোকচান বহন কৰিব পাৰে), আৰু 'business'-ত acquisition of gains-ৰ উদ্দেশ্যে কৰা প্ৰতিটো trade, occupation আৰু profession অন্তৰ্ভুক্ত।

TQ 2.1 • PYQ 2021-Dec [3] (a) • Descriptive • 6M • Pg 390 5x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- 'এইটো partnership নেকি?' ধৰণৰ fact patterns অনুশীলন কৰক: profits সমানে ভাগ কৰা কিন্তু লোকচান এজনেই বহন কৰে --- তথাপি partnership (লোকচান ভাগ কৰা অপৰিহাৰ্য নহয়); প্ৰকাশকে লেখকক net profit-ৰ আধা দিয়ে --- mutual agency নথকাৰ বাবে partnership নহয়, গতিকে third parties-এ লেখকৰ বিৰুদ্ধে মোকদ্দমা কৰিব নোৱাৰে।
- Co-ownership-ৰ তথ্য (বন্ধুসকলে একেলগে flat ভাড়া দি ভাড়া ভাগ কৰা) --- partnership নহয়: যৌথভাৱে ধৰি ৰখা সম্পত্তিৰ gross returns ভাগ কৰাত business বা mutual agency নাই।
- provision → facts → conclusion ৰূপত উত্তৰ লিখক: Sec. 4 উদ্ধৃত কৰক, পাঁচটা উপাদান তথ্যৰ ওপৰত পৰীক্ষা কৰক, আৰু অনুপস্থিত উপাদানটো (সাধাৰণতে business বা mutual agency) কাৰণ হিচাপে আঙুলিয়াই দিয়ক।

CSQ 2.1 • PYQ 2023-Dec [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 392

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 2.2 • RTP 2024-Jun [14] • Case Scenario • --- • Pg 393 4x সোধা হৈছে

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 2.3 • PYQ 2026-Jan [3] (a) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 394

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Partnership-ৰ প্ৰকৃত পৰীক্ষা (True Test of Partnership)

P2-C4-U4.1-T03 • Topic 3: True Test of Partnership

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 1.3 'True Test of Partnership' পঢ়ক --- Sec. 6 (partnership-ৰ অস্তিত্ব নিৰ্ণয়ৰ পদ্ধতি), Sec. 5 (partnership contract-ৰ পৰা উদ্ভৱ হয়, status-ৰ পৰা নহয়), Sec. 6-ৰ profit-sharing ব্যতিক্ৰমসমূহ,

আৰু Santiranjan Das Gupta v. Dasyran Murzamull-ৰ কাৰকসমূহ।

টোকা

প্রকৃত পরীক্ষা: mutual agency, profits ভাগ কৰা নহয় — profit-sharing কেৱল prima facie প্রমাণ, চূড়ান্ত নহয়; যৌথ বা সাধারণ স্বার্থত ধৰি ৰখা সম্পত্তিৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা profits বা gross returns ভাগ কৰিলেই মালিকসকল partners নহয়; partnership-ৰ অস্তিত্ব প্রমাণ কৰিব লাগিব (1) সংশ্লিষ্ট সকলো ব্যক্তিৰ মাজত agreement (2) এটা business-ৰ profits ভাগ কৰাৰ agreement (3) সকলোৱে বা যিকোনোৱে acting for all সেই business চলোৱাৰ দ্বাৰা।

Sec 5 — contract, status নহয়: partnership-ৰ সম্পৰ্ক contract-ৰ পৰা উদ্ভৱ হয়, status-ৰ পৰা নহয়; Hindu Undivided Family-ৰ সদস্যসকলে সেই হিচাপে পাৰিবাৰিক business চলালে, বা Burmese Buddhist স্বামী-স্ত্ৰীয়ে সেই হিচাপে business চলালে, তেওঁলোক partners নহয় (NOT)।

Sec 6-ৰ ব্যতিক্রম — লাভৰ অংশ বা লাভৰ সৈতে জড়িত পৰিশোধ পালেই কোনো partner নহয়: (a) business-ত নিয়োজিত বা নিয়োজিত হ'বলৈ ওলোৱা ব্যক্তিক ধন ধাৰ দিওঁতাই (ধাৰ পৰিশোধ নোহোৱালৈকে creditor-ৰ contingent অংশ), (b) পাৰিশ্ৰমিক হিচাপে servant বা agent-এ, (c) মৃত partner-ৰ বিধৱা পত্নী বা সন্তানে annuity হিচাপে, (d) business-ৰ পূৰ্বৰ মালিক বা আংশিক মালিকে goodwill বা তাৰ অংশ বিক্ৰীৰ consideration হিচাপে।

Sec 6 — নিৰ্ণয়ৰ পদ্ধতি: সকলো (ALL) প্রাসংগিক তথ্য একেলগে লৈ দেখুওৱা পক্ষসমূহৰ প্রকৃত সম্পৰ্কলৈ লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব — লিখিত/মৌখিক agreement, পক্ষসমূহৰ প্রকৃত অভিপ্ৰায় আৰু আচৰণ, আৰু চাৰিওফালৰ পৰিস্থিতিৰ সমষ্টিগত প্ৰভাৱ; **Santiranjan Das Gupta v. Dasyran Murzamull (SC):** partnership নাই যদি (a) চৰ্তৰ কোনো লিখিত তথ্য ৰখা হোৱা নাই (b) business-ৰ হিচাপ দুয়ো পক্ষৰ বাবে মুকলি নাই (c) firm-ৰ নামত কোনো bank account নাই (d) Deputy Director of Procurement-ক লিখিত জাননী দিয়া হোৱা নাই।

পৰীক্ষাটো খটুওৱা: firm-ৰ হৈ এজন partner-ৰ কাৰ্যই সকলোকে বান্ধে — লাভ বিচৰা দলত mutual agency থাকিলে partnership বুলি গণ্য কৰিব পাৰি; লাভৰ লগত সলনি হোৱা পাৰিশ্ৰমিক পোৱা contractor/কৰ্মচাৰী কেৱল servant/agent, mutual agency নাই, partnership নাই; profit-sharing আৰু mutual agency থাকিলে এজন partner-ৰ একচেটিয়া নিয়ন্ত্ৰণে partnership নস্যাৎ নকৰে (KD Kamath & Co.)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- মুখস্থ কৰক যে partnership-ৰ true/conclusive test হৈছে mutual agency --- profit sharing নহয়; profit sharing কেৱল prima facie প্রমাণ।
- যিবোৰ প্ৰাপ্তিয়ে অকল সেইবাবেই কাকো partner নকৰে (NOT) সেইবোৰৰ তালিকা কৰক: (a) profits-ৰ অংশ পোৱা ধন ধাৰ দিওঁতা, (b) পাৰিশ্ৰমিক পোৱা servant বা agent, (c) annuity পোৱা মৃত partner-ৰ বিধৱা পত্নী বা সন্তান, (d) goodwill বিক্ৰীৰ consideration পোৱা পূৰ্বৰ মালিক।

- Sec. 5 মনত পেলাওক: পাৰিবাৰিক business চলোৱা HUF সদস্য আৰু Burmese Buddhist স্বামী-স্ত্ৰী partners নহয় --- partnership contract-ৰ পৰা উদ্ভৱ হয়, status-ৰ পৰা নহয়।

TQ 3.1 · MTP 2019-Oct [6] (b) · Descriptive · 4M · Pg 395

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 4টা প্ৰশ্ন

- Sec. 6 ব্যাখ্যা কৰক: সকলো (ALL) প্ৰাসংগিক তথ্য একেলগে লৈ দেখুওৱা পক্ষসমূহৰ প্ৰকৃত সম্পৰ্কলৈ লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব --- agreement, অভিপ্ৰায়, আচৰণ আৰু চাৰিওফালৰ পৰিস্থিতি সমষ্টিগতভাৱে।
- 'business carried on by all or any of them acting for all' আলোচনা কৰক: প্ৰতিজন partner principal আৰু agent দুয়োটা; profits ভাগ কৰাৰ agreement আৰু mutual agency থাকিলে এজন partner-ৰ হাতত থকা একচেটিয়া নিয়ন্ত্ৰণে partnership ধ্বংস নকৰে (KD Kamath & Co.)।
- 'sharing profits is not conclusive evidence' কিয় ব্যাখ্যা কৰক --- Sec. 6-ৰ ব্যতিক্ৰমসমূহ আৰু যৌথ সম্পত্তিৰ gross returns ভাগ কৰিলে partnership সৃষ্টি নহয় বুলি নিয়মটো সংযোগ কৰক।

TQ 3.5 · PYQ 2026-Sep [1] (c) {C} · Descriptive · 3M · Pg 398

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 3.2 · PYQ 2021-Jan [3] (b) · Descriptive · 4M · Pg 395

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.3 · PYQ 2021-Dec [6] (b) · Descriptive · 4M · Pg 396 5x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.4 · MTP 2025-Dec S1 [1] (c) · Descriptive · 6M · Pg 397

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক · 4টা প্ৰশ্ন

- ব্যৱস্থাসমূহ শ্ৰেণীবদ্ধ কৰা অনুশীলন কৰক: যৌথ মালিকানাৰ car/চাহৰ দোকান ভাড়া দি উপাৰ্জন ভাগ কৰা → co-ownership, partnership নহয় (business নাই, mutual agency নাই); 12 জনকৈ partners থকা দুটা firm-এ joint venture-ৰ profits ভাগ কৰিবলৈ একত্ৰিত হোৱা → Sec. 4/6-ৰ আধাৰত association of persons হিচাপে পৰীক্ষা কৰক।
- লাভৰ অংশ লোৱা ঋণদাতাৰ তথ্যত (ধাৰ পৰিশোধ নোহোৱালৈকে 25% profit অংশ) Sec. 6-ৰ ব্যতিক্ৰম প্ৰয়োগ কৰক: creditor-ৰ contingent অংশই তেওঁক partner নকৰে।
- contractor/sub-contractor বা নিয়োগকৰ্তা-কৰ্মচাৰীৰ তথ্যত mutual agency অনুপস্থিত বুলি দেখুৱাওক --- লাভৰ লগত সলনি হোৱা পৰিশোধ কেৱল পাৰিশ্ৰমিক; Sec. 6-ৰ সমষ্টিগত-তথ্য পৰীক্ষাৰে সামৰণি মাৰক।

CSQ 3.2 · PYQ 2026-Jan [3] (a) (ii) · Case Scenario · 2M · Pg 400

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 3.4 · PYQ 2026-Jan [3] (a) (iii) · Case Scenario · 2M · Pg 402

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

CSQ 3.1 · PYQ 2021-Dec [4] (b) · Case Scenario · 6M · Pg 399 3x সোধা হৈছে

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 4: সংগঠনৰ অন্যান্য ৰূপৰ পৰা Partnership-ৰ পাৰ্থক্য (Partnership Distinguished from Other Forms of Organisation)

P2-C4-U4.1-T04 · Topic 4: Partnership Distinguished from Other Forms of Organisation

প্রথমে পঢ়ক শিৰোনাম 1.4 'Partnership Distinguished from Other Forms of Organisation' পঢ়ক --- partnership বনাম joint stock company, club, Hindu Undivided Family, co-ownership আৰু association-ৰ পাৰ্থক্যৰ তালিকা।

টোকা

ভিত্তি অনুসৰি পাৰ্থক্য (SM তালিকা): partnership বনাম joint stock company, club, HUF, co-ownership আৰু association — নম্বৰে যিমান দাবী কৰে সিমান ভিত্তি লিখক; **club-ৰ সৈতে:** club-এ লাভ নহয়, উপকাৰী উদ্দেশ্য (স্বাস্থ্য, বিনোদন) আগবঢ়ায়, সদস্য আন সদস্যৰ agent নহয় আৰু club-ৰ সম্পত্তি তেওঁৰ কোনো স্বার্থ নাই, সদস্যপদৰ সলনিয়ৈ অস্তিত্বত প্ৰভাৱ নেপেলায়; **association-ৰ সৈতে:** association কোনো সামাজিক কাৰণৰ পৰা গঢ় লয় (charitable/religious society, mutual insurance, trade protection) আৰু লাভ উপাৰ্জন কৰি ভাগ কৰাৰ উদ্দেশ্য নাথাকে; লগতে মনত ৰাখক, firm Indian Partnership Act, 1932-ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত আৰু সৰ্বাধিক 50 জন partners, আনহাতে HUF business Hindu Law-ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত আৰু সদস্য অসীমিত।

Partnership	Joint Stock Company
Partners-ৰ পৰা পৃথক firm-ৰ কোনো legal entity নাই	Members-ৰ পৰা পৃথক separate legal entity (Salomon v. Salomon)
প্রতিজন partner firm আৰু আন partners-ৰ agent	এজন member company বা আন members-ৰ agent নহয়
Partners-ৰ liability অসীম — ব্যক্তিগত সম্পত্তিও দায়ী	Liability shares-ৰ অপৰিশোধিত ধনলৈকে সীমিত (বা guarantee)
সকলো partners-ৰ consent অবিহনে share transfer কৰিব নোৱাৰি	Articles সাপেক্ষে shares transfer কৰিব পাৰি; quoted হ'লে সাধাৰণতে মুক্ত
Registration বাধ্যতামূলক নহয়; সৰ্বাধিক 50 জন partners	Registered নহ'লে অস্তিত্ব নাই; private ≤200, public-ৰ সীমা নাই
Partner-ৰ মৃত্যু, retirement বা insolvency-এ firm dissolve কৰে	Perpetual succession; NCLT-এ wound up কৰে বা struck off হয়

Partnership	Hindu Undivided Family
অনিবাৰ্যভাৱে agreement-ৰ দ্বাৰা সৃষ্টি	Status-ৰ দ্বাৰা সৃষ্ট অধিকাৰ, অৰ্থাৎ পৰিয়ালত জন্ম
প্ৰতিজন partner-এ নিজৰ কাৰ্যৰে firm-ক bind কৰিব পাৰে	কেৱল Karta-ৰহে পাৰিবাৰিক ব্যৱসায়ক bind কৰাৰ authority আছে
প্ৰতিজন partner-ৰ liability অসীম	কেৱল Karta-ৰ liability অসীম; coparceners লাভৰ অংশলৈকে দায়ী
Partner-ৰ মৃত্যুৱে সাধাৰণতে firm dissolve কৰে	Member-ৰ মৃত্যুৱে পাৰিবাৰিক ব্যৱসায় dissolve নকৰে
Minor partner হ'ব নোৱাৰে; সকলো partners-ৰ consent-ত benefits-লৈ admit কৰিব পাৰি	জন্মৰ দ্বাৰাই minor পৈতৃক ব্যৱসায়ৰ member হয়
Agreement অনুসৰি প্ৰতিজন partner-ৰ নিৰ্দিষ্ট share থাকে	কোনো coparcener-ৰ নিৰ্দিষ্ট share নাই; জন্ম/মৃত্যুৰ লগে লগে interest সলনি হয়

Partnership	Co-ownership
সদায় contract-ৰ পৰা উদ্ভৱ হয়, express বা implied	Agreement বা operation of law-ৰ পৰা উদ্ভৱ হ'ব পাৰে, যেনে উত্তৰাধিকাৰ
এজন partner আন partners-ৰ agent	এজন co-owner আন co-owners-ৰ agent নহয়
Community of interest — লাভ আৰু লোকচান ভাগ কৰিবই লাগিব	লাভ আৰু লোকচান ভাগ কৰাটো অনিবাৰ্য নহয়
সকলো partners-ৰ consent-তহে share transfer হয়	Co-owner-এ আনৰ consent অবিহনে নিজৰ interest transfer কৰিব পাৰে

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 3টা প্ৰশ্ন

- Partnership বনাম HUF-ৰ বাবে অন্ততঃ এইবোৰ আয়ত্ত কৰক: সৃষ্টিৰ পদ্ধতি (agreement বনাম status/জন্ম), কৰ্তৃত্ব (প্ৰতিজন partner-এ firm-ক বান্ধে বনাম কেৱল Karta), দায় (সকলো partner-ৰ অসীমিত বনাম কেৱল Karta-ৰ অসীমিত), মৃত্যু (firm dissolve হয় বনাম কোনো প্ৰভাৱ নাই), minor-ৰ স্থিতি, নিয়ন্ত্ৰক আইন, আৰু অংশ (নিৰ্দিষ্ট বনাম পৰিৱৰ্তনশীল)।
- Partnership বনাম Joint Stock Company: separate legal entity নহয় বনাম separate entity (Salomon v. Salomon), mutual agency বনাম নাই, অসীমিত বনাম limited liability, অংশ হস্তান্তৰত সকলো partner-ৰ সন্মতি

লাগে বনাম মুক্ত হস্তান্তৰ, registration ঐচ্ছিক বনাম বাধ্যতামূলক, agreement-ৰ দ্বাৰা dissolution বনাম perpetual succession, সৰ্বাধিক 50 জন partners বনাম 200/অসীমিত সদস্য।

- Partnership বনাম Co-ownership: partnership কেৱল contract-ৰ পৰা উদ্ভূত হয়, আনহাতে co-ownership আইনৰ ক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা (উত্তৰাধিকাৰ) উদ্ভূত হ'ব পাৰে; co-owner আনসকলৰ agent নহয়; co-ownership-ত profit-sharing থাকিবলৈ লাগিব বুলি নাই; co-owner-এ আনৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ নিজৰ স্বার্থ হস্তান্তৰ কৰিব পাৰে।
- এইবোৰ 2--6 নম্বৰৰ 'distinguish between' প্ৰশ্ন হিচাপে সোধা হয় --- ভিত্তি অনুসৰি তালিকা প্ৰস্তুত কৰক আৰু নম্বৰে যিমান দাবী কৰে সিমান বিন্দু লিখক।

TQ 4.1 · MTP 2019-Oct [3] (a) · Distinguish Between · 2M · Pg 403	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 4.2 · MTP 2022-Jun [3] (i) · Distinguish Between · 6M · Pg 405	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 4.3 · PYQ 2022-Nov [6] (b) · Distinguish Between · 4M · Pg 408	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ

বিষয় 5: Partnership-ৰ প্ৰকাৰ (Kinds of Partnerships)

P2-C4-U4.1-T05 · Topic 5: Kinds of Partnerships

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 1.5 'Kinds of Partnerships' পঢ়ক --- partnership at will (Sec. 7), নিৰ্দিষ্ট সময়সীমাৰ partnership, particular partnership আৰু general partnership, লগতে Partnership Deed আৰু ইয়াৰ বিষয়বস্তুৰ অনুচ্ছেদ।

টোকা

চাৰি প্ৰকাৰ: সময়সীমাৰ দিশৰ পৰা — partnership at will আৰু নিৰ্দিষ্ট সময়সীমাৰ partnership; business-ৰ পৰিসৰৰ দিশৰ পৰা — particular partnership আৰু general partnership।

Partnership at will (Sec 7) — দুটা চৰ্ত, দুয়োটা প্ৰয়োজনীয়: (1) partnership-ৰ স্থায়িত্বৰ বাবে কোনো নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা সন্মত হোৱা নাই আৰু (AND) (2) partnership-ৰ অৱসানৰ বিষয়ে কোনো ব্যৱস্থা ৰখা হোৱা নাই; যিকোনো partner-এ dissolve কৰাৰ অভিপ্ৰায় আন সকলো partner-ক লিখিত notice দি জনাই ইয়াক dissolve কৰিব পাৰে; নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ partnership ম্যাদ উকলাৰ পিছতো চলি থাকিলে partnership at will হৈ পৰে।

অন্যান্য প্ৰকাৰ: নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা: স্থায়িত্ব contract-এ নিৰ্ধাৰণ কৰে — নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা উকলিলে শেষ হয়; **particular partnership:** এটা মাত্ৰ উদ্যোগ বা কামৰ বাবে গঠিত — agreement-সাপেক্ষে, উদ্যোগটো সম্পূৰ্ণ হ'লে dissolve হয়; **general partnership:** সাধাৰণভাৱে business-ৰ বাবে গঠিত — দায় এটা উদ্যোগত সীমাবদ্ধ নহয় (particular partnership আৰু LLP-ৰ সৈতে তুলনা কৰক)।

Partnership deed — অৰ্থ আৰু আনুষ্ঠানিকতা: partners-ৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কৰ চৰ্ত আৰু নিয়মাবলী থকা লিখিত নথি; কোনো বিশেষ আনুষ্ঠানিকতাৰ প্ৰয়োজন নাই — agreement মৌখিক বা লিখিত হ'ব পাৰে, কিন্তু ভৱিষ্যতৰ বিবাদ এৰাবলৈ লিখিত হোৱাটো বাঞ্ছনীয়; deed সাৱধানে খচৰা কৰি Stamp Act,

1899 অনুসৰি stamp কৰিব লাগিব; partnership-ত স্থাৱৰ সম্পত্তি থাকিলে নথিখন লিখিত, stamp কৰা আৰু (AND) Registration Act-ৰ অধীনত registered হ'ব লাগিব।

Deed-ৰ বাৰটা বিষয়বস্তু: (1) firm-ৰ নাম (2) সকলো partner-ৰ নাম (3) business-ৰ প্ৰকৃতি আৰু স্থান (4) আৰম্ভণিৰ তাৰিখ (5) স্থায়িত্ব (6) প্ৰতিজন partner-ৰ capital অৱদান (7) লাভ ভাগৰ অনুপাত (8) partner-ৰ admission আৰু retirement (9) capital, drawings আৰু ঋণৰ ওপৰত সুতৰ হাৰ (10) dissolution-ত হিচাপ নিষ্পত্তি (11) partners-ক দিবলগীয়া দৰমহা/commission (12) কৰ্তব্যৰ গুৰুতৰ ভংগ বা fraud-ৰ বাবে partner বহিষ্কাৰ — firm-এ নিজৰ প্ৰয়োজন অনুসৰি ব্যৱস্থা যোগ বা বাদ দিব পাৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- Partnership at will (Sec. 7): (i) স্থায়িত্বৰ বাবে কোনো নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা সন্মত নহ'লে আৰু (AND) (ii) partnership-ৰ অৱসানৰ বাবে কোনো ব্যৱস্থা নাথাকিলে ই থাকে; যিকোনো partner-এ আন সকলোকে লিখিত notice দি dissolve কৰিব পাৰে; নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ partnership ম্যাদ উকলাৰ পিছতো চলি থাকিলে partnership at will হয়।
- লিখিবলগীয়া সংজ্ঞা: নিৰ্দিষ্ট সময়সীমাৰ partnership (স্থায়িত্ব contract-এ নিৰ্ধাৰণ কৰে, ম্যাদ উকলিলে শেষ হয়); particular partnership (এটা মাত্ৰ উদ্যোগ/কামৰ বাবে, সম্পূৰ্ণ হ'লে dissolve হয়); general partnership (সাধাৰণভাৱে business-ৰ বাবে গঠিত --- দায় এটা উদ্যোগত সীমাবদ্ধ নহয়)।
- partnership deed-ৰ 12-টা বিষয়বস্তুৰ তালিকা মুখস্থ কৰক (firm name, partners-ৰ নাম, business-ৰ প্ৰকৃতি আৰু স্থান, আৰম্ভণিৰ তাৰিখ, স্থায়িত্ব, capital অৱদান, লাভ ভাগৰ অনুপাত, admission/retirement, capital/drawings/ঋণৰ ওপৰত সুতৰ হাৰ, dissolution-ত নিষ্পত্তি, দৰমহা/commission, বহিষ্কাৰৰ ধাৰা) আৰু খচৰা প্ৰস্তুতিৰ কথাবোৰ --- লিখিত হোৱা বাধ্যতামূলক নহয়, Stamp Act, 1899 অনুসৰি stamp, স্থাৱৰ সম্পত্তি জড়িত থাকিলে registered।

TQ 5.1 • PYQ 2020-Nov [3] (a) (i) • Descriptive • 2M • Pg 409	3x সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 5.2 • PYQ 2021-Jan [3] (a) (i) • Descriptive • 2M • Pg 410	4x সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 5.3 • PYQ 2022-May [3] (a) (I) • Descriptive • 2M • Pg 410	4x সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 5.4 • MTP 2022-Nov S1 [6] (ii) • Descriptive • 4M • Pg 411	4x সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 5.6 • RTP 2026-May [17] (d) • Descriptive • --- • Pg 413		LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- partnership deed কি ব্যাখ্যা কৰক (partners-ৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক নিয়ন্ত্ৰণ কৰা চৰ্তৰ লিখিত নথি), বাধ্যতামূলক নহ'লেও লিখিত ৰূপ কিয় উচিত (ভৱিষ্যতৰ বিবাদ এৰায়, প্ৰমাণমূলক মূল্য) আৰু ইয়াৰ তাৎপৰ্য --- 7 নম্বৰৰ সংযুক্ত 'meaning + significance + contents' প্ৰশ্ন আশা কৰক।
- আনুষ্ঠানিকতাৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে যুক্তি দিব পৰা হওক: partnership agreement-ৰ বাবে কোনো বিশেষ আনুষ্ঠানিকতাৰ প্ৰয়োজন নাই (মৌখিক বা লিখিত), কিন্তু deed Stamp Act, 1899-ৰ অধীনত stamp কৰিব লাগিব,

আৰু partnership-ত স্থাৱৰ সম্পত্তি থাকিলে নথিখন লিখিত, stamp কৰা আৰু Registration Act-ৰ অধীনত registered হ'ব লাগিব।

TQ 5.5 · MTP 2025-May S2 [5] (b) · Descriptive · 7M · Pg 412

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: Partner-ৰ প্ৰকাৰ (Types of Partners)

P2-C4-U4.1-T06 · Topic 6: Types of Partners

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 1.6 'Types of Partners' পঢ়ক --- active/ostensible, sleeping/dormant, nominal, partner in profits only, sub-partner, incoming, outgoing আৰু partner by holding out (Sec. 28)।

টোকা

আঠ প্ৰকাৰ: active/actual/ostensible, sleeping/dormant, nominal, partner in profits only, sub-partner, incoming, outgoing/retiring, partner by holding out (Sec 28)।

Active/sleeping/nominal: active (ostensible): agreement-ৰ দ্বাৰা partner, যিয়ে সক্ৰিয়ভাৱে business চলায় — সাধাৰণ ক্ৰমৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে আনসকলৰ agent; পিছৰ কাৰ্যৰ দায়ৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ retirement-ত public notice দিব লাগিব; **sleeping (dormant):** agreement-ৰ দ্বাৰা partner, কিন্তু সক্ৰিয় অংশ নলয় — profits আৰু losses ভাগ কৰে, firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ ওচৰত দায়ী, কিন্তু retirement-ত public notice-ৰ প্ৰয়োজন নাই (NO); **nominal:** কোনো প্ৰকৃত স্বার্থ নোহোৱাকৈ নিজৰ নাম দিয়ে — capital নাই, profits-ৰ অংশ নাই, পৰিচালনাত ভূমিকা নাই, তথাপি firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ ওচৰত দায়ী (লাভ নোপোৱা nominal partner-ৰ বিৰুদ্ধে creditor-ৰ মোকদ্দমা সফল হয়)।

Profits-only/sub/incoming/outgoing: partner in profits only: লোকচানৰ দায় নোহোৱাকৈ profits ভাগ কৰে — তথাপি firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ ওচৰত দায়ী; **sub-partner:** বাহিৰৰ ব্যক্তি, যাৰ সৈতে এজন partner-এ নিজৰ অংশ ভাগ কৰিবলৈ সন্মত হয় — firm-ৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ কোনো অধিকাৰ নাই, firm-ৰ ঋণৰ বাবেও দায়ী নহয়; **incoming:** বৰ্তমানৰ সকলো partner-ৰ সন্মতিত admit হোৱা — admission-ৰ আগতে firm-এ কৰা কোনো কাৰ্যৰ বাবে দায়ী নহয়; **outgoing (retiring):** retirement-ৰ public notice নিদিয়ালৈকে firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ ওচৰত দায়ী হৈ থাকে।

Partner by holding out — Sec 28 (estoppel): যিজন ব্যক্তিয়ে নিজকে partner বুলি দেখুৱায়, বা জানি-শুনি নিজকে partner বুলি দেখুওৱাৰ অনুমতি দিয়ে (প্ৰকৃততে নহ'লেও), তেওঁ সেই প্ৰতিনিধিত্বত বিশ্বাস কৰি firm-ক credit দিয়া যিকোনো ব্যক্তিৰ ওচৰত partner-ৰ দৰেই দায়ী; প্ৰৱঞ্চনামূলক অভিপ্ৰায় দেখুৱাব নালাগে, আৰু যাৰ আগত প্ৰতিনিধিত্ব কৰা হৈছিল আৰু যিয়ে তাৰ ওপৰত কাৰ্য কৰিছিল কেৱল সেই ব্যক্তিয়েহে এই দায় বলবৎ কৰিব পাৰে — partner বুলি পৰিচয় দিয়াৰ পিছতো মৌন হৈ থকা manager-ক credit-ত TV sets যোগান ধৰা ব্যৱসায়ীৰ ওচৰত দায়ী সাব্যস্ত কৰা হৈছিল।

অৱসৰপ্ৰাপ্ত partner-লৈ সম্প্ৰসাৰণ: উপযুক্ত public notice নিদিয়াকৈ অৱসৰ লোৱা পূৰ্বৰ partner-ৰ ক্ষেত্ৰতো Sec 28 প্ৰযোজ্য — S অৱসৰ লয় কিন্তু firm-ৰ letterheads-ত তেওঁৰ নাম থাকি যায়: তেওঁ partner

বুলি বিশ্বাস কৰি ধাৰ দিয়া creditors-ৰ ওচৰত S partner by holding out হিচাপে দায়ী; গাঁথনি — Sec 28-ৰ চৰ্ত → প্রতিনিধিত্ব/public notice-ৰ অনুপস্থিতি → সেই বিশ্বাসত দিয়া credit → দায়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- partner by holding out / estoppel (Sec. 28) ব্যাখ্যা কৰক: যিজন ব্যক্তিয়ে নিজকে partner বুলি দেখুৱায়, বা জানি-শুনি নিজকে partner বুলি দেখুওৱাৰ অনুমতি দিয়ে, তেওঁ সেই প্রতিনিধিত্ব বিশ্বাস কৰি firm-ক credit দিয়া যিকোনো ব্যক্তিৰ ওচৰত partner-ৰ দৰেই দায়ী; প্ৰৱঞ্চনামূলক অভিপ্ৰায় প্ৰমাণ কৰিব নালাগে, আৰু যাৰ আগত প্রতিনিধিত্ব কৰা হৈছিল কেৱল সেই ব্যক্তিয়েহে দায় বলবৎ কৰিব পাৰে।
- অৱসৰপ্ৰাপ্ত partners-লৈ সম্প্ৰসাৰণ মন কৰক: public notice নিদিয়াকৈ অৱসৰ লোৱা partner, তেওঁ এতিয়াও partner বুলি বিশ্বাস কৰি ধাৰ দিয়া creditors-ৰ ওচৰত holding out-ৰ দ্বাৰা দায়ী হৈ থাকে।

TQ 6.1 • PYQ 2025-Jan [5] (b) (i) • Descriptive • 2M • Pg 413	2x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 6.2 • PYQ 2025-Jan [5] (b) (i) • Descriptive • 4M • Pg 414	3x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- nominal-partner মোকদ্দমা অনুশীলন কৰক (লাভ ভাগ নকৰা nominal partner-ৰ বিৰুদ্ধে creditor-ৰ মোকদ্দমা): সামৰণিত লিখক যে লাভৰ অংশ নাথাকিলেও তেওঁ firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ ওচৰত দায়ী (IS)।
- notice-বিহীন retirement-ৰ তথ্যত Sec. 28 প্ৰয়োগ কৰক (অৱসৰপ্ৰাপ্ত partner-ৰ নাম এতিয়াও letterhead-ত, যোগানধৰোঁতাই তেওঁক partner বুলি ভাবি লেনদেন কৰে): তেওঁ partner by holding out হিচাপে দায়ী; গাঁথনি — Sec. 28-ৰ চৰ্ত → প্রতিনিধিত্ব/public notice-ৰ অনুপস্থিতি → বিশ্বাসত দিয়া credit → দায়।

CSQ 6.1 • RTP 2022-Nov [10] • Case Scenario • ---- • Pg 415	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 6.2 • PYQ 2025-Sep [5] (b) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 416	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক — এই সংস্কৰণত কোনো প্ৰশ্ন নাই

- Nominal partner: কোনো প্ৰকৃত স্বার্থ নোহোৱাকৈ firm-ক নিজৰ নাম দিয়ে --- capital নাই, profits-ৰ অংশ নাই, পৰিচালনাত ভূমিকা নাই, কিন্তু (BUT) firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ ওচৰত দায়ী।
- প্ৰতিটো প্ৰকাৰৰ বাবে দায়ৰ বিন্দুসহ এশাৰীৰ সংজ্ঞা সাজু ৰাখক: sleeping/dormant (profits আৰু losses ভাগ কৰে, third parties-ৰ ওচৰত দায়ী, retirement-ত public notice-ৰ প্ৰয়োজন নাই), partner in profits only, sub-partner (firm-ৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ নাই আৰু firm-ৰ প্ৰতি দায় নাই), incoming (admission-ৰ আগৰ কাৰ্যৰ বাবে দায়ী নহয়), outgoing (retirement-ৰ public notice নিদিয়ালৈকে দায়ী)।

গোট 4.2: Partners-ৰ সম্পৰ্ক (Relations of Partners)

Relations of Partners

বিষয় 1: Partners-ৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক (Relation of Partners to One Another)

P2-C4-U4.2-T01 · Topic 1: Relation of Partners to One Another

প্ৰথমে পঢ়ক 'Relation of Partners to One Another' শিৰোনাম 2.1 পঢ়ক: সাধাৰণ কৰ্তব্য (Sec. 9), fraud-ৰ বাবে indemnity (Sec. 10), contract-ৰ দ্বাৰা অধিকাৰ/কৰ্তব্য (Sec. 11), ব্যৱসায় পৰিচালনা (Sec. 12) আৰু পাৰস্পৰিক অধিকাৰ আৰু দায়বদ্ধতা (Sec. 13)।

টোকা

Sec 9 (সাধাৰণ কৰ্তব্য): সকলোৰে সৰ্বাধিক উমৈহতীয়া লাভৰ বাবে ব্যৱসায় চলাব লাগিব, firm-ক প্ৰভাৱিত কৰা সকলো বিষয়ৰ সঠিক হিচাপ আৰু সম্পূৰ্ণ তথ্য যিকোনো partner বা তেওঁৰ legal representatives-ক দিব লাগিব, আৰু utmost good faith মানি চলিব লাগিব; **Sec 10:** ব্যৱসায় পৰিচালনাত fraud কৰা partner-এ firm-ৰ লোকচান পূৰণ কৰিব লাগিব; **Sec 11:** পাৰস্পৰিক অধিকাৰ/কৰ্তব্য contract-ৰ দ্বাৰা (express, বা লেনদেনৰ ধাৰাৰ পৰা implied) নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি, সকলোৰে সন্মতিত সলনি কৰিব পাৰি — Sec 27, Contract Act থকা সত্ত্বেও, partner থকা কালত কোনো partner-এ আন ব্যৱসায় নচলাব বুলি বৈধভাৱে ব্যৱস্থা কৰিব পাৰি।

Sec 12 (ব্যৱসায় পৰিচালনা, contract-ৰ অধীনত): (a) প্ৰতিজন partner-এ ব্যৱসায় পৰিচালনাত অংশ ল'ব পাৰে; (b) নিজৰ কৰ্তব্য নিষ্ঠাৰে পালন কৰিবলৈ বাধ্য; (c) সাধাৰণ বিষয় সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে নিৰ্ণয় হয় (good faith-ত, প্ৰতিজন partner-ৰ কথা শুনি), কিন্তু সকলো (ALL) partners-ৰ সন্মতি নোহোৱাকৈ ব্যৱসায়ৰ প্ৰকৃতিত কোনো পৰিৱৰ্তন নহয় (NO); (d) active বা sleeping, প্ৰতিজন partner-এ firm-ৰ যিকোনো books চাব, পৰীক্ষা কৰিব আৰু নকল কৰিব পাৰে (bona fide); (e) partner-ৰ মৃত্যুত তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী/legal representatives বা তেওঁলোকৰ authorised agents-এ books চাব, পৰীক্ষা কৰিব আৰু নকল কৰিব পাৰে।

Sec 13 (পাৰস্পৰিক অধিকাৰ আৰু দায়বদ্ধতা, সকলো contract-ৰ অধীনত): (a) ব্যৱসায়ত অংশ লোৱাৰ বাবে কোনো পাৰিশ্ৰমিক নাই (কেৱল agreement বা firm-ৰ চলি অহা প্ৰথা/ৰীতিৰ দ্বাৰাহে দাবী কৰিব পাৰি); (b) profits-ত সমান অংশ, losses-ত সমান অৰিহণা; (c) capital-ৰ ওপৰত সুত কেৱল profits-ৰ পৰাহে দিব লাগে; (d) সন্মত capital-তকৈ অধিক advances-ৰ ওপৰত @ 6% p.a. সুত — dissolution-ৰ পিছতো পৰিশোধলৈকে চলি থাকে, কিন্তু capital-ৰ ওপৰত সুত dissolution-ত বন্ধ হয়; (e) ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ আৰু উচিত পৰিচালনাত কৰা পৰিশোধ/দায়ৰ বাবে আৰু firm-ক লোকচানৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ কৰা বিবেচনাপূৰ্ণ জৰুৰীকালীন কাৰ্যৰ বাবে firm-এ partner-ক indemnify কৰে; (f) ব্যৱসায় পৰিচালনাত নিজৰ ইচ্ছাকৃত অৱহেলাৰ ফলত হোৱা লোকচানৰ বাবে partner-এ firm-ক indemnify কৰে।

ফান্দ: deed নিমাত থাকিলে profit-sharing সমান বুলি ধৰি লোৱা হয়, capital contributions অসমান হ'লেও — profit ratio আৰু capital ratio-ৰ মাজত কোনো সম্পৰ্ক নাই; অসমান অংশ প্ৰমাণ কৰাৰ দায়িত্ব সেই দাবী কৰা পক্ষৰ ওপৰত।

Sec 18-ৰ দ্বৈত চৰিত্ৰ: partner-এ কাৰ্যতঃ principal আৰু agent দুয়োটাৰে চৰিত্ৰ বহন কৰে — উমৈহতীয়া বিষয়ত নিজৰ বাবে কাম কৰালৈকে principal, নিজৰ partners-ৰ বাবে কাম কৰালৈকে agent; এজন সাধাৰণ agent-ৰ দৰে নহয়, partnership-ৰ সমগ্ৰ সম্পত্তি, ব্যৱসায় আৰু দায়বদ্ধতাত আন partners-ৰ সৈতে তেওঁৰ community of interest থাকে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 12-ৰ অধিকাৰ: ব্যৱসায়ত অংশ লোৱা; পৰামৰ্শৰ অধিকাৰ --- সাধাৰণ বিষয় সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে, ব্যৱসায়ৰ প্ৰকৃতি সলনিৰ বাবে সকলোৰে (ALL) সন্মতি লাগে; books চোৱা/পৰীক্ষা/নকল কৰা; partner-ৰ মৃত্যুত উত্তৰাধিকাৰীৰ books পৰীক্ষাৰ অধিকাৰ।
- Sec. 13-ৰ তালিকা: পাৰিশ্ৰমিক নাই; profits/losses সমান; capital-ৰ ওপৰত সুত কেৱল profits-ৰ পৰা; advances-ৰ ওপৰত @ 6% p.a. সুত; firm-এ partner-ক indemnify কৰে [13(e)]; ইচ্ছাকৃত অৱহেলাৰ বাবে partner-এ firm-ক indemnify কৰে [13(f)]। সকলো 'subject to contract between the partners'।

TQ 1.1 • PYQ 2023-Jun [6] (b) • Descriptive • 4M • Pg 419

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

TQ 1.4 • PYQ 2026-Jan [5] (b) (i) • Descriptive • 4M • Pg 422

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- দুমুখীয়া indemnity ব্যাখ্যা কৰক: Sec. 13(e) (সাধাৰণ আৰু উচিত পৰিচালনা + বিবেচনাসম্পন্ন ব্যক্তিৰ জৰুৰীকালীন কাৰ্য) বনাম Sec. 13(f)/Sec. 10 (ইচ্ছাকৃত অৱহেলা, fraud)।
- 'partner embraces the character of both principal and agent' (Sec. 18) আয়ত্ত কৰক: নিজৰ বাবে principal, সহ-partners-ৰ বাবে agent; সাধাৰণ agent-ৰ দৰে নহয়, তেওঁৰ community of interest থাকে।
- ফান্দ: capital contributions অসমান হ'লেও profit share সমান বুলি ধৰি লোৱা হয়।

TQ 1.2 • PYQ 2025-May [1] (c) (ii) {C} • Descriptive • 6M • Pg 421

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 1.3 • MTP 2025-Dec S1 [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 421

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Sec. 12(c) অনুশীলন কৰক: দৈনন্দিন মতভেদ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে; ব্যৱসায়ৰ প্ৰকৃতি সলনি (বা সন্মত বাধা)-ৰ বাবে সৰ্বসন্মত সন্মতি লাগে --- provision → facts → conclusion।
- Sec. 13(a)/(b)/(d) অনুশীলন কৰক: deed নিমাত থাকিলে পাৰিশ্ৰমিকৰ দাবী নাকচ কৰক, অসমান capital সত্ত্বেও সমান profit sharing ধৰি লওক, capital-তকৈ অধিক advances-ৰ ওপৰত 6% p.a. দিয়ক।

CSQ 1.1 • MTP 2024-Apr [3] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 424 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 1.2 • RTP 2024-Jun [13] • Case Scenario • --- • Pg 425 2x সোধা হৈছে

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 1.3 • RTP 2025-May [13] • Case Scenario • --- • Pg 425

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 2: Partnership-ৰ সম্পত্তি — Partnership Property (Section 14)

P2-C4-U4.2-T02 • Topic 2: Partnership Property (Section 14)

প্রথমে পঢ়ক 'Partnership Property' শিৰোনাম 2.2 পঢ়ক — Sec. 14 (firm-ৰ সম্পত্তিত কি কি অন্তৰ্ভুক্ত, goodwill) আৰু Sec. 15 (firm-ৰ সম্পত্তি কেৱল firm-ৰ উদ্দেশ্যতহে ব্যৱহাৰ)।

টোকা

Sec 14 — firm-ৰ সম্পত্তি (বিপৰীত agreement নাথাকিলে): (i) অৰিহণা হিচাপে common stock-লৈ অনা সকলো সম্পত্তি, অধিকাৰ আৰু স্বার্থ; (ii) firm-এ বা firm-ৰ বাবে, অথবা firm-ৰ ব্যৱসায়ৰ উদ্দেশ্যত আৰু ধাৰাত আহৰণ বা ক্ৰয় কৰা সকলো সম্পত্তি, অধিকাৰ আৰু স্বার্থ; (iii) ব্যৱসায়ৰ goodwill।

Goodwill (SM): “the value of the reputation of a business house in respect of profits expected in future over and above the normal level of profits earned by undertaking belonging to the same class of business”; ই firm-ৰ সম্পত্তিৰ অংশ, পৃথকে বা আন assets-ৰ সৈতে বিক্ৰী কৰিব পাৰি; dissolution-ত প্রতিজন partner-এ (বিপৰীত agreement নাথাকিলে) সকলোৰে লাভৰ বাবে goodwill বিক্ৰী কৰাব পাৰে; ক্ৰেতাই এনে agreement ল'ব পাৰে যে এজন partner-এ নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা/স্থানীয় সীমাৰ ভিতৰত একে ধৰণৰ ব্যৱসায় নচলাব — যুক্তিসংগত হ'লে Sec 27, Contract Act থকা সত্ত্বেও বৈধ।

উদ্দেশ্যৰ পৰীক্ষা: কোনো সম্পত্তি firm-ৰ সম্পত্তি হয় নে নহয় সেয়া শেষত partners-ৰ প্রকৃত উদ্দেশ্য/agreement-ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে — firm-ৰ ব্যৱসায়ত কেৱল ব্যৱহাৰ কৰা partner-ৰ নিজা সম্পত্তি agreement নোহোৱাকৈ firm-ৰ সম্পত্তি নহয় (NOT); আনহাতে firm-ৰ ধনেৰে firm-এ বা firm-ৰ বাবে আহৰণ কৰা সম্পত্তি Sec 14-ৰ অন্তৰ্গত; partners-এ agreement-ৰ দ্বাৰা (good faith-ত হ'লে কাৰ্যকৰী) এজন partner-ৰ পৃথক সম্পত্তি partnership property-লৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পাৰে — ক্ৰমানুসাৰে কাম কৰক: কাৰ ধন, প্রকৃত উদ্দেশ্য, তাৰ পিছত Sec 14-ৰ অনুমান।

Sec 15 (ব্যৱহাৰ): firm-ৰ সম্পত্তি কেৱল (EXCLUSIVELY) firm-ৰ উদ্দেশ্যতহে ৰাখিব আৰু ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব; firm চলি থকা কালত firm-ৰ নিৰ্দিষ্ট assets-ত কোনো partner-ৰ মালিকীস্বত্ব নাথাকে — কেৱল লাভৰ অংশৰ অধিকাৰ আৰু সকলো assets partnership-ৰ উদ্দেশ্যত ব্যৱহাৰ হোৱাটো চোৱাৰ অধিকাৰ থাকে; firm-ৰ সম্পত্তি ব্যক্তিগত লাভৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা partner-এ firm-ক হিচাপ দিব লাগিব।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্রশ্ন

- Sec. 14-ৰ অধীনত firm-ৰ সম্পত্তিৰ তিনিটা উপাদান মুখস্থ কৰক: (i) common stock-লৈ অনা সম্পত্তি, (ii) firm-এ বা firm-ৰ বাবে বা ইয়াৰ ব্যৱসায়ৰ ধাৰাত আহৰণ কৰা সম্পত্তি, (iii) ব্যৱসায়ৰ goodwill।

- Goodwill-ৰ সংজ্ঞা: একে ধৰণৰ ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ লাভৰ উপৰিও ভৱিষ্যতে আশা কৰা লাভৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱসায়ৰ সুনামৰ মূল্য; dissolution-ত প্ৰতিজন partner-এ ইয়াক বিক্ৰী কৰিবলৈ জোৰ দিব পাৰে, আৰু ক্ৰেতাই Sec. 27, Contract Act থকা সত্ত্বেও যুক্তিসংগত restraint covenant ল'ব পাৰে।

TQ 2.1 • PYQ 2019-Nov [3] (Or) (a) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 426 asked

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

TQ 2.2 • PYQ 2026-Sep [1] (c) {C} • Descriptive • 3M • Pg 427

LEVEL I

বোধ (Understanding)

সহজ

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 15-ৰ পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: firm-ৰ সম্পত্তি কেৱল firm-ৰ উদ্দেশ্যতহে ৰাখিব আৰু ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব --- firm-ৰ assets/সামগ্ৰী ব্যক্তিগত লাভৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা partner-এ firm-ক হিচাপ দিব লাগিব।
- উত্তৰৰ গাঁথনি: Sec. 14/15-ৰ নিয়ম কওক, তথ্যৰ ভিত্তিত partners-ৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য পৰীক্ষা কৰক, সিদ্ধান্ত দিয়ক।

CSQ 2.2 • PYQ 2026-May [3] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 429

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- উদ্দেশ্য বনাম ধনৰ উৎস পৃথক কৰক: partner-ৰ নিজৰ নামত কিনা কিন্তু firm-ৰ ধনেৰে পৰিশোধ কৰা সম্পত্তি firm-ৰ সম্পত্তি বুলি ধৰা হয়, কিন্তু firm-ৰ ব্যৱসায়ত কেৱল ব্যৱহাৰ কৰা partner-ৰ নিজা সম্পত্তি নহয়।
- ক্ৰমানুসাৰে কাম কৰক: কাৰ ধন ব্যৱহাৰ হৈছিল চিনাক্ত কৰক, তাৰ পিছত partners-ৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য/agreement, তাৰ পিছত Sec. 14-ৰ অনুমান খটুৱাই asset-টোৰ মালিক কোন সেই সিদ্ধান্ত দিয়ক (যেনে, firm-ৰ ধনেৰে কিনা shares)।

CSQ 2.1 • MTP 2025-Apr S1 [3] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 428

LEVEL II

বিশ্লেষণ (Analysis)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Partners-এ অৰ্জন কৰা ব্যক্তিগত লাভ — Personal Profit Earned by Partners (Section 16)

P2-C4-U4.2-T03 • Topic 3: Personal Profit Earned by Partners (Section 16)

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 16-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.3 পঢ়ক: firm-ৰ লেনদেনৰ পৰা পোৱা ব্যক্তিগত লাভৰ হিচাপ দিয়াৰ কৰ্তব্য, firm-ৰ সম্পত্তি/নাম/ব্যৱসায়িক সংযোগৰ ব্যৱহাৰ, আৰু প্ৰতিযোগী ব্যৱসায়ৰ লাভ (sugar-refining আৰু salt-import উদাহৰণসহ)।

টোকা

Sec 16 (contract-ৰ অধীনত): (a) যদি এজন partner-এ firm-ৰ যিকোনো লেনদেনৰ পৰা, বা firm-ৰ সম্পত্তি, ব্যৱসায়িক সংযোগ বা নাম ব্যৱহাৰৰ পৰা নিজৰ বাবে কোনো লাভ লয়, তেন্তে তেওঁ তাৰ হিচাপ দি সেয়া firm-ক দিব লাগিব; (b) যদি তেওঁ firm-ৰ সৈতে একে প্রকৃতিৰ আৰু প্রতিযোগী কোনো ব্যৱসায় চলায়, তেন্তে সেই ব্যৱসায়ত কৰা সকলো লাভৰ হিচাপ দি firm-ক দিব লাগিব।

SM উদাহৰণ: sugar-refining firm — ক্ৰয়ৰ দায়িত্বত থকা partner-এ প্রকাশ নকৰাকৈ গোপনে নিজৰ চেনিৰ মজুত firm-ক বিক্ৰী কৰিলে: 16(a)-ৰ অধীনত লাভৰ হিচাপ দিবলৈ বাধ্য; salt-import firm — partner-এ নিজৰ হিচাপত একে প্রকৃতিৰ লৱণৰ লেনদেন কৰিলে: 16(b)-ৰ অধীনত সেই লাভৰ হিচাপ দিবলৈ দায়বদ্ধ।

টোকা: এই কৰ্তব্য utmost good faith-ৰ পৰা উদ্ভৱ হয় (Sec 9); দুয়োটা অংশ 'subject to contract between the partners', গতিকে partners-এ বেলেগ ধৰণে সন্মত হ'ব পাৰে; প্রতিযোগী নোহোৱা (NON-competing) পৃথক ব্যৱসায়ৰ লাভ firm-ক দিব নালাগে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 16-ৰ দুয়োটা অংশ ব্যাখ্যা কৰক: (a) firm-ৰ যিকোনো লেনদেনৰ পৰা বা firm-ৰ সম্পত্তি, ব্যৱসায়িক সংযোগ বা firm name ব্যৱহাৰৰ পৰা পোৱা লাভৰ হিচাপ দি firm-ক দিব লাগিব; (b) একে প্রকৃতিৰ প্রতিযোগী ব্যৱসায়ৰ লাভো firm-ক দিব লাগিব।
- মনত ৰাখক, নিয়মটো 'subject to contract between the partners' --- partners-এ বেলেগ ধৰণে সন্মত হ'ব পাৰে; ইয়াক utmost good faith-ৰ কৰ্তব্যৰ সৈতে সংযোগ কৰক (Sec. 9)।

TQ 3.1 • PYQ 2019-Jun [3] (Or) (a) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 430 asked

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- ক্লাছিক আৰ্হিটো অনুশীলন কৰক: ক্ৰয়ৰ দায়িত্বত থকা partner-এ গোপনে নিজৰ goods firm-ক যোগান ধৰে (চেনিৰ উদাহৰণ) --- Sec. 16(a)-ৰ অধীনত তেওঁ গোপন লাভৰ হিচাপ দিব লাগিব।
- য'ত partner-এ firm-ৰ সৈতে প্রতিযোগী সমান্তৰাল ব্যৱসায় চলায়, সিদ্ধান্ত দিয়ক যে Sec. 16(b)-ৰ অধীনত তেওঁ সেই লাভৰ হিচাপ দিব লাগিব; ব্যৱসায় প্রতিযোগী নহ'লে কোনো দায়বদ্ধতা নাই।

CSQ 3.1 • RTP 2024-Jun [16] • Case Scenario • --- • Pg 430

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Firm-ত পৰিৱৰ্তনৰ পিছত partners-ৰ অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য — Rights and Duties of Partners After a Change in the Firm (Section 17)

P2-C4-U4.2-T04 • Topic 4: Rights and Duties of Partners After a Change in the Firm (Section 17)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 4.2-ৰ §2.4 পঢ়ক: firm-ৰ constitution সলনি হোৱাৰ চাৰিটা উপায়, আৰু Section 17-ৰ তিনিটা অংশ।

টোকা

পৰিৱৰ্তন হোৱাৰ চাৰিটা উপায়: এজন বা ততোধিক নতুন partner সোমায়; এজন বা ততোধিক partner মৃত্যু বা retirement-ৰ দ্বাৰা ওলাই যায়; firm-এ প্ৰথমতে যি উদ্দেশ্যে গঠিত হৈছিল তাৰ বাহিৰে আন ব্যৱসায় চলায়; বা firm-এ তাৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত ম্যাদ উকলি যোৱাৰ পিছত ব্যৱসায় চলায়।

Section 17, partners-ৰ মাজৰ contract-ৰ অধীনত: (a) firm-ত পৰিৱৰ্তনৰ পিছত — পুনৰ্গঠিত firm-ত partners-ৰ পাৰস্পৰিক অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য যিমান দূৰ সম্ভৱ পৰিৱৰ্তনৰ ঠিক আগতে থকাৰ দৰেই থাকে; (b) ম্যাদ উকলি যোৱাৰ পিছত — নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ বাবে গঠিত firm সেই ম্যাদৰ পিছতো চলি থাকিলে পাৰস্পৰিক অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য আগৰ দৰেই থাকে, যিমান দূৰ সেয়া partnership at will-ৰ বৈশিষ্ট্যৰ সৈতে সংগতিপূৰ্ণ; (c) অতিৰিক্ত উদ্যোগ চলোৱা হ'লে — আন ব্যৱসায়ৰ ক্ষেত্ৰত পাৰস্পৰিক অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য মূল ব্যৱসায়ৰ ক্ষেত্ৰত থকাৰ দৰেই।

নিয়ন্ত্ৰক শব্দ: 'subject to contract between the partners' — Section 17-এ কেৱল default নিয়মহে যোগায়, গতিকে partners-ৰ মাজৰ express agreement-এ ইয়াক অপসাৰণ কৰে।

বিষয় 5: Third parties-ৰ সৈতে partners-ৰ সম্পৰ্ক (Relation of Partners to Third Parties)

P2-C4-U4.2-T05 • Topic 5: Relation of Partners to Third Parties

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 2.5 পঢ়ক: Sec. 18 (partner firm-ৰ agent), Sec. 19 (implied authority আৰু বিধিবদ্ধ ব্যতিক্ৰম), Sec. 22 (firm-ক বান্ধিবলৈ কাৰ্য কৰাৰ পদ্ধতি), Sec. 20 (সম্প্ৰসাৰণ/সীমাবদ্ধতা) আৰু Sec. 21 (জৰুৰীকালীন কৰ্তৃত্ব)।

টোকা

Sec 18: Act-ৰ অধীনত, firm-ৰ ব্যৱসায়ৰ উদ্দেশ্যত partner firm-ৰ agent — এই নিয়ম কেৱল firm-ৰ ব্যৱসায়ৰ বাবে কৰা কাৰ্যতহে প্ৰযোজ্য, partners-ৰ নিজৰ মাজৰ লেনদেনত নহয়।

Implied authority [Secs 19(1), 22]: এজন partner-ৰ কাৰ্যই firm-ক বান্ধে যদি (1) সেয়া firm-এ চলোৱা ধৰণৰ ব্যৱসায়ৰ সৈতে সম্পৰ্কিত, (2) সেয়া এনে ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ধাৰাত কৰা হয়, আৰু (3) সেয়া firm name-ত বা firm-ক বান্ধিবৰ উদ্দেশ্যে প্ৰকাশ/ইংগিত কৰা ধৰণে কৰা হয়।

Sec 19(2) — আঠটা বিধিবদ্ধ ব্যতিক্ৰম (ব্যৱসায়ৰ প্ৰথা/ৰীতি নাথাকিলে): (a) firm-ৰ বিবাদ arbitration-লৈ দিয়া; (b) firm-ৰ হৈ নিজৰ (OWN) নামত bank account খোলা; (c) firm-ৰ কোনো দাবী আপোচ বা পৰিত্যাগ কৰা; (d) firm-ৰ হৈ দাখিল কৰা suit উঠাই লোৱা; (e) firm-ৰ বিৰুদ্ধে suit-ত দায় স্বীকাৰ কৰা; (f) firm-ৰ বাবে immovable property আহৰণ কৰা; (g) firm-ৰ immovable property হস্তান্তৰ

কৰা; (h) firm-ৰ হৈ partnership-ত প্ৰৱেশ কৰা।

ব্যৱসায় অনুসৰি পৰিসৰ বেলেগ: সাধাৰণ বাণিজ্যিক/trading firm-ত partner-এ firm-ৰ সম্পত্তি pledge বা বিক্ৰী কৰিব পাৰে, firm-ৰ বাবে goods কিনিব পাৰে, ধন ধাৰ ল'ব পাৰে, ঋণ ল'ব আৰু পৰিশোধ কৰিব পাৰে, আৰু firm name-ত promissory notes, bills, cheques draw/make/sign/endorse কৰিব পাৰে; কিন্তু solicitor-firm-ৰ partner-এ firm name-ত promissory note সম্পাদন কৰিলে সহ-partners বাধ্য নহয় — negotiable instruments solicitors-ৰ সাধাৰণ ব্যৱসায় নহয়।

Sec 20: implied authority কেৱল সকলো (ALL) partners-ৰ সন্মতিতহে সম্প্ৰসাৰণ বা সীমিত কৰিব পাৰি; ব্যক্তিগত বাধাই third party-ক কেৱল তেতিয়াহে প্ৰভাৱিত কৰে যদি (1) তেওঁ সেই বাধাৰ কথা জানে বা (2) তেওঁ এজন partner-ৰ সৈতে লেনদেন কৰি থকা বুলি নাজানে — গতিকে trading firm-ৰ partner-এ বাধা অতিক্ৰম কৰি firm name-ত ধাৰ ল'লে, সেই কথা নজনা ঋণদাতাক firm-এ পৰিশোধ কৰিব লাগিব। **Sec 21 (জৰুৰী অৱস্থা):** firm-ক লোকচানৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ সাধাৰণ বিবেচনাসম্পন্ন ব্যক্তিয়ে নিজৰ ক্ষেত্ৰত যি কৰিলেহঁতেন, partner-এ সেই সকলো কাৰ্য কৰিব পাৰে, আৰু এনে কাৰ্যই firm-ক বাঞ্চে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Implied authority [Secs. 19(1), 22]: firm-এ চলোৱা ধৰণৰ ব্যৱসায় সাধাৰণ ধাৰাত চলাবলৈ, firm name-ত বা firm-ক বান্ধিবৰ উদ্দেশ্য ইংগিত কৰি কৰা কাৰ্য।
- Sec. 19(2)-ৰ আঠটা ব্যতিক্ৰম মুখস্থ কৰক: বিবাদ arbitration-লৈ দিয়া; নিজৰ নামত bank account খোলা; দাবী আপোচ/পৰিত্যাগ; suit উঠাই লোৱা; suit-ত দায় স্বীকাৰ; immovable property আহৰণ; immovable property হস্তান্তৰ; firm-ৰ হৈ partnership-ত প্ৰৱেশ।

TQ 5.1 • PYQ 2021-Jul [3] (a) • Descriptive • 6M • Pg 431

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- ব্যাখ্যা কৰক যে পৰিসৰ ব্যৱসায় অনুসৰি বেলেগ: trading firm-ৰ partner-এ ধাৰ ল'ব, firm-ৰ goods pledge/বিক্ৰী কৰিব আৰু negotiable instruments-ৰ লেনদেন কৰিব পাৰে; solicitor-firm-ৰ partner-এ promissory note-ৰ দ্বাৰা firm-ক বান্ধিব নোৱাৰে।
- Sec. 20-ৰ ফাল্দি: ব্যক্তিগত বাধাই third party-ক কেৱল তেতিয়াহে বাঞ্চে যদি তেওঁ সেই কথা জানে বা তেওঁ partner-ৰ সৈতে লেনদেন কৰি থকা বুলি নাজানে।

TQ 5.2 • PYQ 2025-May [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 433 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 5.3 • PYQ 2026-Sep [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 434

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

CSQ 5.4 • PYQ 2023-Dec [3] (a) • Case Scenario • 6M • Pg 437 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- ধাৰ লোৱাৰ পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: trading-firm-ৰ partner-এ firm name-ত ধাৰ লৈ অপব্যৱহাৰ কৰে --- কোনো বাধাৰ কথা নজনা ঋণদাতাৰ প্ৰতি firm দায়ী (Secs. 19, 20, 22); partner-ৰ নিজৰ নামত বা সাধাৰণ ব্যৱসায়ৰ বাহিৰত কৰা কাৰ্যই firm-ক নাবান্ধে।
- উত্তৰৰ ধৰণ: কাৰ্যটো চিনাক্ত কৰক, implied-authority-ৰ তিনিটা চৰ্ত আৰু Sec. 19(2)-ৰ তালিকা পৰীক্ষা কৰক, তাৰ পিছত দায়বদ্ধতা নিৰ্ধাৰণ কৰক; বিবেচনাপূৰ্ণ জৰুৰীকালীন কাৰ্যৰ বাবে Sec. 21 ব্যৱহাৰ কৰক।

CSQ 5.1 • MTP 2019-Oct [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 434	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.2 • MTP 2021-Apr [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 435 2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.3 • RTP 2023-Jun [13] • Case Scenario • --- • Pg 436	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.5 • PYQ 2024-Sep [3] (a) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 438 3× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 5.6 • MTP 2025-Aug S2 [3] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 439	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 6: এজন partner-ৰ admissions-ৰ প্ৰভাৱ — Effect of Admissions by A Partner (Section 23)

P2-C4-U4.2-T06 • Topic 6: Effect of Admissions by A Partner (Section 23)

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক গোট 4.2-ৰ §2.6 পঢ়ক: এজন partner-ৰ admission বা representation-এ কেতিয়া firm-ক বান্ধে, আৰু সেই নিয়মৰ সীমা।

টোকা

Section 23: partners পৰস্পৰৰ agents হোৱা বাবে বান্ধোনকাৰী admissions কৰিব পাৰে — কিন্তু **কেৱল** partnership-ৰ লেনদেনৰ সম্পৰ্কতহে আৰু **ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ধাৰাত**।

সীমা: সেই বিষয়ত partner-ৰ কৰ্তৃত্ব সীমিত হ'লে আৰু আনটো পক্ষই সেই বাধাৰ কথা জানিলে তেওঁৰ admission বা representation-এ firm-ক **নাবান্ধে**। Section-টোৱে admissions-ক **firm-ৰ বিৰুদ্ধে** প্ৰমাণ বুলি কয় — third parties-এ দাখিল কৰিলে সেইবোৰে firm-ক প্ৰভাৱিত কৰে, আৰু partners-ৰ নিজৰ মাজৰ বিবাদত একে প্ৰভাৱ নাথাকিবও পাৰে।

উদাহৰণ: X আৰু Y-এ motorcycle spare parts-ৰ ব্যৱসায় কৰে; X-এ উপযুক্ত বুলি কোৱাৰ পিছত Z-এ নিজৰ Yamaha-ৰ বাবে এটা part কিনে, Y এই লেনদেনৰ বিষয়ে নাজানে। Part-টো অনুপযুক্ত হয় আৰু motorcycle-খন ক্ষতিগ্ৰস্ত হয় — লোকচানৰ বাবে X আৰু Y **দুয়োজন** Z-ৰ প্ৰতি দায়ী।

বিষয় 7: Acting partner-লৈ দিয়া notice-ৰ প্ৰভাৱ — Effect of Notice to Acting Partner (Section 24)

P2-C4-U4.2-T07 • Topic 7: Effect of Notice to Acting Partner (Section 24)

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 2.7 পঢ়ক: Sec. 24 --- ব্যৱসায়ত নিয়মীয়াকৈ কাম কৰা partner-লৈ firm-ৰ কাম-কাজ সম্পৰ্কীয় বিষয়ত দিয়া notice firm-লৈ দিয়া notice হিচাপে গণ্য হয়; কিন্তু সেই partner-এ বা তেওঁৰ সন্মতিত firm-ৰ ওপৰত কৰা fraud-ৰ ক্ষেত্ৰত নহয়।

টোকা

Sec 24: firm-ৰ ব্যৱসায়ত নিয়মীয়াকৈ কাম কৰা partner-লৈ firm-ৰ কাম-কাজ সম্পৰ্কীয় বিষয়ত দিয়া notice firm-লৈ দিয়া notice হিচাপে কাম কৰে — ঠিক যেনেকৈ agent-লৈ দিয়া notice তেওঁৰ principal-লৈ দিয়া notice।

তিনিটা চৰ্ত: notice হ'ব লাগিব (i) working/acting partner-লৈ — sleeping partner-লৈ নহয়, (ii) actual, constructive নহয়, আৰু (iii) firm-ৰ কাম-কাজ সম্পৰ্কীয়; কেৱল তেতিয়াহে সেয়া firm-লৈ notice।

একমাত্ৰ ব্যতিক্ৰম — firm-ৰ ওপৰত fraud: সেই partner-এ বা তেওঁৰ সন্মতিত কৰা; যেনে বিক্ৰেতাৰ সৈতে চক্ৰান্ত কৰি কিনা goods-ৰ ক্ৰটি লুকুৱাই ৰখা partner — তেওঁৰ জ্ঞান firm-ৰ ওপৰত আৰোপ নহয় আৰু ক্ৰটি ধৰা পৰিলে আন partners-এ goods প্ৰত্যাখ্যান কৰিব পাৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 24-ৰ চৰ্তসমূহ মুখস্থ কৰক: notice হ'ব লাগিব (i) working/acting partner-লৈ (sleeping partner-লৈ নহয়), (ii) actual, constructive নহয়, আৰু (iii) firm-ৰ কাম-কাজ সম্পৰ্কীয় --- তেতিয়াহে সেয়া firm-লৈ notice।
- একমাত্ৰ ব্যতিক্ৰম: সেই partner-এ বা তেওঁৰ সন্মতিত firm-ৰ ওপৰত কৰা fraud (যেনে, ক্ৰটি লুকুৱাবলৈ বিক্ৰেতাৰ সৈতে চক্ৰান্ত কৰা partner)।

TQ 7.1 • PYQ 2019-Jun [3] (a) (i) • Descriptive • 2M • Pg 440

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বিষয় 8: Third parties-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা — Liability to Third Parties (Section 25 to 27)

P2-C4-U4.2-T08 • Topic 8: Liability to Third Parties (Section 25 to 27)

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 2.8 পঢ়ক: Sec. 25 (firm-ৰ কাৰ্যৰ বাবে প্ৰতিজন partner-ৰ যৌথ আৰু পৃথক দায়বদ্ধতা), Sec. 26 (partner-ৰ অন্যায় কাৰ্যৰ বাবে firm-ৰ দায়বদ্ধতা) আৰু Sec. 27 (partners-ৰ অপব্যৱহাৰৰ বাবে firm-ৰ দায়বদ্ধতা, clauses (a) আৰু (b))।

টোকা

Sec 25: প্রতিজন partner, partner হৈ থকা কালত কৰা firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে আন সকলো partners-ৰ সৈতে যৌথভাৱে (JOINTLY) আৰু লগতে পৃথকভাৱে (SEVERALLY) দায়ী; “act of a firm” মানে সকলো partners-ৰ, বা firm-ৰ যিকোনো partner বা agent-ৰ এনে যিকোনো কাৰ্য বা omission যাৰ ফলত firm-এ বা firm-ৰ বিৰুদ্ধে বলবৎ কৰিব পৰা অধিকাৰ জন্মে — sleeping partners-এ এই দায়বদ্ধতা এৰাব নোৱাৰে।

Sec 26 (অন্যায় কাৰ্য): partner-এ (a) firm-ৰ ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ধাৰাত, বা (b) partners-ৰ কৰ্তৃত্বৰে কৰা অন্যায় কাৰ্যৰ ফলত third party-ৰ হোৱা লোকচান/আঘাতৰ বাবে firm partner-ৰ সমান পৰিমাণে দায়ী — SM উদাহৰণ: কয়লা খনিৰ managing partner-এ অৱহেলাৰে shaft-টো বেৰ নিদিয়াকৈ এৰি দিয়াত এজন শ্ৰমিক আহত হোৱাত সহ-partner দায়ী সাব্যস্ত হয়; কাৰ্যটো নিজেই কৰ্তৃত্বপ্ৰাপ্ত/সাধাৰণ ধাৰাৰ হ'লে অন্যায় পদ্ধতিয়ে একো পাৰ্থক্য নকৰে।

Sec 27 (অপব্যৱহাৰ) — দুটা clauses: (a) নিজৰ APPARENT authority-ৰ ভিতৰত কাম কৰা partner-এ third party-ৰ ধন/সম্পত্তি গ্ৰহণ কৰি অপব্যৱহাৰ কৰে — firm-ৰ custody প্ৰয়োজন নহয় (NOT); (b) firm-ৰ custody-ত (IN THE CUSTODY) থকা ধন/সম্পত্তি যিকোনো partner-এ অপব্যৱহাৰ কৰে; দুয়োটা (BOTH) ক্ষেত্ৰতে firm দায়ী।

সীমা: গ্ৰহণটো partner-ৰ apparent authority-ৰ বাহিৰত হ'লে সেয়া firm-ৰ গ্ৰহণ নহয় — ধন আন partners-ৰ দখলত বা নিয়ন্ত্ৰণত নাহিলে তেওঁলোক দায়ী নহয়; অন্যথা গ্ৰহণটো (a) বা (b)-ৰ অধীনত শ্ৰেণীবদ্ধ কৰক আৰু সকলো partners-ক যৌথ আৰু পৃথকভাৱে দায়ী কৰক।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 25 ব্যাখ্যা কৰক: প্রতিজন partner, partner হৈ থকা কালত কৰা firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে আন সকলো partners-ৰ সৈতে যৌথভাৱে আৰু লগতে পৃথকভাৱে দায়ী --- 'act of firm' মানে firm-এ বা firm-ৰ বিৰুদ্ধে বলবৎ কৰিব পৰা অধিকাৰ জন্মোৱা যিকোনো কাৰ্য/omission।
- Sec. 26 ব্যাখ্যা কৰক: ব্যৱসায়ৰ সাধাৰণ ধাৰাত বা partners-ৰ কৰ্তৃত্বৰে partner-এ কৰা অন্যায় কাৰ্যৰ ফলত third party-ৰ হোৱা লোকচান/আঘাতৰ বাবে firm partner-ৰ সমান পৰিমাণে দায়ী।
- Sec. 27(a) (apparent authority-ৰ ভিতৰত কাম কৰা partner-এ ধন/সম্পত্তি গ্ৰহণ কৰি অপব্যৱহাৰ কৰে --- firm-ৰ custody নালাগে) আৰু Sec. 27(b) (firm-ৰ custody-ত থকা ধন/সম্পত্তি যিকোনো partner-এ অপব্যৱহাৰ কৰে)-ৰ পাৰ্থক্য কৰক --- দুয়োটাতে firm দায়ী।

TQ 8.2 • PYQ 2021-Jan [6] (b) • Descriptive • 4M • Pg 442

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 8.1 • PYQ 2020-Nov [6] (b) • Descriptive • 4M • Pg 441 4x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- য'ত এজন partner-এ সাধাৰণ ধাৰাত গ্ৰাহকৰ পৰা পোৱা ধন অপব্যৱহাৰ কৰে তেনে পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক --- firm (sleeping partner-কে ধৰি) দায়ী; sleeping partners-এ Sec. 25-ৰ দায়বদ্ধতা এৰাব নোৱাৰে।

- গাঁথনি: গ্ৰহণটো Sec. 27-ৰ clause (a) বা (b)-ৰ অধীনত শ্ৰেণীবদ্ধ কৰক, সাধাৰণ ধাৰা/কর্তৃত্ব নিশ্চিত কৰক, সিদ্ধান্ত দিয়ক যে সকলো partners যৌথ আৰু পৃথকভাৱে দায়ী।

CSQ 8.1 · PYQ 2024-Jun [3] (a) (ii) · Case Scenario · 3M · Pg 443

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.2 · PYQ 2025-Jan [3] (a) · Case Scenario · 7M · Pg 444 3× সোধা হৈছে

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 9: Partner-ৰ স্বার্থৰ transferee-ৰ অধিকাৰ — Rights of Transferee of a Partner's Interest (Section 29)

P2-C4-U4.2-T09 · Topic 9: Rights of Transferee of a Partner's Interest (Section 29)

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 29-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.9 পঢ়ক: sale, mortgage বা charge-ৰ দ্বাৰা partner-ৰ স্বার্থৰ হস্তান্তৰ, firm চলি থকা কালত transferee-ৰ সীমিত অধিকাৰ আৰু dissolution/retirement-ত তেওঁৰ অধিকাৰ; Sec. 31-ৰ সৈতে সংযোগ (সকলোৰে সন্মতি নোহোৱাকৈ নতুন partner নাই)।

টোকা

পদ্ধতি: partner-ৰ অংশ আন যিকোনো সম্পত্তিৰ দৰেই হস্তান্তৰযোগ্য — sale, mortgage বা charge-ৰ দ্বাৰা; ই এক বিদ্যমান স্বার্থ আৰু assign কৰিব পৰা tangible property, কিন্তু transferee partner নহয় (NOT): partnership পাৰস্পৰিক আস্থাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত আৰু Sec 31-ৰ অধীনত সকলো partners-ৰ সন্মতি নোহোৱাকৈ কোনো ব্যক্তিক partner হিচাপে সুমুৱাব নোৱাৰি।

চলি থকা কালত: transferee (a) ব্যৱসায় পৰিচালনাত হস্তক্ষেপ কৰিবলৈ, (b) accounts দাবী কৰিবলৈ, বা (c) books পৰীক্ষা কৰিবলৈ অধিকাৰী নহয় (NOT); তেওঁ কেৱল (ONLY) হস্তান্তৰকাৰী partner-ৰ লাভৰ অংশ পোৱাৰ অধিকাৰী আৰু partners-এ সন্মত হোৱা লাভৰ হিচাপ মানি ল'বলৈ বাধ্য — লাভ কম দেখুওৱা হৈছে বুলি সন্দেহ কৰিলেও তেওঁ accounts-ক প্ৰত্যাহ্বান জনাব নোৱাৰে।

Firm-ৰ dissolution বা হস্তান্তৰকাৰী partner-ৰ retirement-ত: transferee বাকী partners-ৰ বিৰুদ্ধে (a) হস্তান্তৰকাৰী partner-এ পাবলগীয়া assets-ৰ অংশ পাবলৈ, আৰু (b) সেই অংশ নিৰ্ণয়ৰ বাবে dissolution-ৰ তাৰিখৰ পৰা account পাবলৈ অধিকাৰী।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক · 3টা প্ৰশ্ন

- হস্তান্তৰৰ পদ্ধতি: partner-ৰ স্বার্থৰ sale, mortgage বা charge --- স্বার্থটো assign কৰিব পৰা সম্পত্তি, কিন্তু হস্তান্তৰে transferee-ক partner নকৰে।
- চলি থকা কালত transferee-এ ব্যৱসায় পৰিচালনাত হস্তক্ষেপ কৰিব, accounts দাবী কৰিব বা books পৰীক্ষা কৰিব নোৱাৰে (CANNOT); তেওঁ কেৱল হস্তান্তৰকাৰী partner-ৰ লাভৰ অংশ পায় আৰু partners-এ সন্মত হোৱা accounts মানি ল'ব লাগিব।
- Dissolution বা হস্তান্তৰকাৰী partner-ৰ retirement-ত: transferor-এ পাবলগীয়া assets-ৰ অংশ transferee-এ পায়, আৰু dissolution-ৰ তাৰিখৰ পৰা account পায়।

TQ 9.1 • MTP 2022-Nov S1 [3] (i) • Descriptive • 4M • Pg 446 2x সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 9.4 • PYQ 2026-Jan [1] (c) (ii) {C} • Descriptive • 4M • Pg 448	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 9.2 • RTP 2026-Jan [17] • Descriptive • --- • Pg 447 5x সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- কিয় ব্যাখ্যা কৰক: partnership পাৰস্পৰিক আস্থাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত, গতিকে Sec. 31-ৰ অধীনত সকলো partners-ৰ সন্মতি নোহোৱাকৈ কোনো ব্যক্তিক partner হিচাপে সুমুৱাব নোৱাৰি --- হস্তান্তৰে firm-ৰ ওপৰত নতুন partner জাপি দিব নোৱাৰে।
- ফান্দ: লাভ কম দেখুওৱা হৈছে বুলি সন্দেহ কৰিলেও চলি থকা কালত transferee-এ accounts-ক প্ৰত্যাহ্বান জনাব নোৱাৰে।

TQ 9.3 • PYQ 2026-Jan [1] (c) (i) {C} • Descriptive • 2M • Pg 448	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
---	---------------------------------------	------------

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- ব্যক্তিগত ঋণ পৰিশোধৰ বাবে partner-এ নিজৰ অংশ বিক্ৰী কৰা পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক --- ক্ৰেতা Sec. 29-ৰ অধীনত transferee হয়, partner নহয়, যদিহে Sec. 31-ৰ অধীনত সকলো partners-এ সন্মতি নিদিয়ে।
- উত্তৰৰ ধৰণ: চলি থকা কালত বনাম dissolution-ত transferee-ৰ অধিকাৰ কওক, তথ্যত খটুৱাওক, transferee-এ কি দাবী কৰিব পাৰে আৰু কি নোৱাৰে তাৰ সিদ্ধান্ত দিয়ক।

CSQ 9.1 • PYQ 2021-Jul [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 449 4x সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 9.2 • RTP 2021-Nov [14] • Case Scenario • --- • Pg 450	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 10: Partnership-ৰ সুবিধালৈ গ্ৰহণ কৰা minors — Minors Admitted to the Benefits of Partnership (Section 30)

P2-C4-U4.2-T10 • Topic 10: Minors Admitted to the Benefits of Partnership (Section 30)

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 30-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.10 পঢ়ক: minor partner হ'ব নোৱাৰে (minor-ৰ সৈতে contract void) কিন্তু সকলো partners-ৰ সন্মতিত benefits of partnership-লৈ গ্ৰহণ কৰিব পাৰি; তেওঁৰ অধিকাৰ, majority-ৰ আগৰ আৰু পিছৰ দায়বদ্ধতা, আৰু 6-month election।

টোকা

নিয়ম: minor-ৰ agreement void (কেৱল voidable নহয়), গতিকে তেওঁ partner হ'ব নোৱাৰে — partnership contract-ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত; কিন্তু Sec 30-ৰ অধীনত সকলো (ALL) partners-ৰ সন্মতিত

তেওঁক partnership-ৰ সুবিধা (BENEFITS)-লৈ গ্ৰহণ কৰিব পাৰি, অৰ্থাৎ বৈধভাৱে লাভৰ অংশ দিব পাৰি।

অধিকাৰ: firm-ৰ লাভ আৰু সম্পত্তি তেওঁৰ সন্মত অংশ; firm-ৰ ACCOUNTS চোৱা, পৰীক্ষা কৰা আৰু নকল কৰা (আন books নহয়); partners-ৰ বিৰুদ্ধে accounts বা নিজৰ অংশৰ পৰিশোধৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে, কিন্তু কেৱল firm-ৰ সৈতে সম্পৰ্ক ছেদ কৰোঁতেহে।

Majority-ৰ আগৰ দায়বদ্ধতা: firm-ৰ লাভ আৰু সম্পত্তি তেওঁৰ অংশলৈকে সীমিত; minority-ৰ সময়ত হোৱা firm-ৰ ঋণৰ বাবে কোনো ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতা নাই; তেওঁক insolvent ঘোষণা কৰিব নোৱাৰি — firm insolvent হ'লে তেওঁৰ অংশ Official Receiver/Assignee-ত ন্যস্ত হয় (আনুপাতিকভাৱে আদায়যোগ্য)।

Election [Sec 30(5)]: majority পোৱাৰ বা (OR) benefits-লৈ গ্ৰহণ কৰা হৈছে বুলি জনাৰ 6 মাহৰ ভিতৰত, যিটো পিছত (WHICHEVER IS LATER), তেওঁ partner হ'ব নে নহ'ব সেই বিষয়ে public notice দিব লাগিব; notice দিয়াত বিফল হ'লে ছয় মাহ উকলি যোৱাৰ পিছত তেওঁ partner হয় (BECOMES) (Registrar-লৈও notice দিব লাগিব)।

পৰিণতি [Sec 30(7)]: তেওঁ partner হ'লে (ইচ্ছাৰে বা default-ত) — benefits-লৈ গ্ৰহণ কৰাৰ পৰা কৰা firm-ৰ সকলো (ALL) কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ প্ৰতি ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী, তেওঁৰ অংশ minor থকাৰ সময়ৰ দৰেই থাকে; তেওঁ বাহিৰত থকাটো বাছি ল'লে — public notice-ৰ তাৰিখলৈকে তেওঁৰ অধিকাৰ/দায়বদ্ধতা minor-ৰ দৰেই থাকে, সেই তাৰিখৰ পিছৰ firm-ৰ কাৰ্যৰ বাবে তেওঁৰ অংশ দায়ী নহয়, আৰু তেওঁ সম্পত্তি আৰু লাভ নিজৰ অংশৰ বাবে partners-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- ব্যাখ্যা কৰক যে minor partner হ'ব নোৱাৰে কাৰণ partnership contract-ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত আৰু minor-ৰ agreement void ab initio, তথাপি Sec. 30-এ সকলো partners-ৰ সন্মতিত partnership-ৰ সুবিধা (BENEFITS)-লৈ গ্ৰহণৰ অনুমতি দিয়ে।
- অধিকাৰ: লাভ আৰু সম্পত্তিৰ সন্মত অংশ; accounts চোৱা, পৰীক্ষা আৰু নকল কৰা (আন books নহয়); কেৱল firm-ৰ সৈতে সম্পৰ্ক ছেদ কৰোঁতেহে accounts/অংশৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে।
- Majority-ৰ আগৰ দায়বদ্ধতা: লাভ আৰু সম্পত্তি তেওঁৰ অংশলৈকে সীমিত; ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতা নাই; insolvent সাব্যস্ত কৰিব নোৱাৰি (firm insolvent হ'লে তেওঁৰ অংশ Official Receiver-ত ন্যস্ত হয়)।

TQ 10.1 • PYQ 2022-May [3] (a) (ii) • Descriptive • 4M • Pg 451	5× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 10.2 • PYQ 2025-Jan [1] (c) {C} • Descriptive • 6M • Pg 452	5× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 10.3 • PYQ 2026-May [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 453		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Election নিয়ম অনুশীলন কৰক: majority পোৱাৰ বা গ্ৰহণৰ কথা জনাৰ 6 মাহৰ ভিতৰত (যিটো পিছত) তেওঁ partner হয় নে নহয় সেই বিষয়ে public notice দিব লাগিব; বিফল হ'লে ছয় মাহ উকলি যোৱাৰ পিছত তেওঁ partner হয় (BECOMES)।

- তেওঁ partner হ'লে (ইচ্ছাৰে বা default-ত), benefits-লৈ গ্ৰহণ কৰাৰ পৰা কৰা firm-ৰ সকলো কাৰ্যৰ বাবে third parties-ৰ প্ৰতি ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী; বাহিৰত থকাটো বাছি ল'লে public notice-ৰ তাৰিখৰ পিছৰ কাৰ্যৰ বাবে তেওঁৰ অংশ দায়ী নহয় আৰু তেওঁ নিজৰ অংশৰ বাবে গোচৰ তৰিব পাৰে।

CSQ 10.1 • PYQ 2019-Nov [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 456

হৈছে

3x সোধা LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 11: Partner-ৰ আগমন আৰু প্ৰস্থানৰ আইনী পৰিণতি — Legal Consequences of Partner Coming in And Going Out (Section 31 -- 35)

P2-C4-U4.2-T11 • Topic 11: Legal Consequences of Partner Coming in And Going Out (Section 31 -- 35)

প্ৰথমে পঢ়ক Reconstitution-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.11 পঢ়ক: প্ৰৱেশ (Sec. 31), retirement (Sec. 32), expulsion (Sec. 33), insolvency (Sec. 34) আৰু মৃত্যু (Sec. 35), public-notice নিয়মসহ।

টোকা

Sec 31 (প্ৰৱেশ): contract আৰু Sec 30-ৰ অধীনত, সকলো (ALL) বৰ্তমান partners-ৰ সন্মতি নোহোৱাকৈ নতুন partner নাই; নতুন partner-ৰ দায়বদ্ধতা সাধাৰণতে প্ৰৱেশৰ তাৰিখৰ পৰা আৰম্ভ হয়; পুৰণি ঋণৰ বাবে তেওঁ কেৱল NOVATION-ৰ দ্বাৰাহে বাধ্য — নতুন firm-এ (তেওঁকে ধৰি) পুৰণি ঋণ গ্ৰহণ কৰে আৰু (AND) creditors-এ নতুন firm-ক নিজৰ debtor হিচাপে মানি লয়; partners-ৰ মাজৰ কেৱল এখন agreement-এ creditors-ক তেওঁৰ বিৰুদ্ধে কোনো অধিকাৰ নিদিয়; Sec 31 দুজন partner-ৰ firm-ত প্ৰযোজ্য নহয়, যিটো এজন partner-ৰ মৃত্যুত স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে dissolve হয়।

Sec 32 (retirement): পদ্ধতি — (a) আন সকলো partners-ৰ সন্মতি, (b) express agreement, (c) partnership at will-ত আন সকলো partners-লৈ লিখিত notice; retirement-ৰ আগৰ (PRE-retirement) কাৰ্যৰ পৰা মুক্তি কেৱল third party আৰু পুনৰ্গঠিত firm-ৰ সৈতে agreement-ৰ দ্বাৰাহে (third party-এ retirement-ৰ কথা জনাৰ পিছৰ লেনদেনৰ ধাৰাৰ পৰা implied হ'ব পাৰে); পিছৰ (LATER) কাৰ্যৰ বাবে retirement-ৰ PUBLIC NOTICE (তেওঁ বা পুনৰ্গঠিত firm-ৰ যিকোনো partner-এ দিয়া) নিদিয়ালৈকে তেওঁ আৰু আনসকল দায়ী থাকে — proviso: তেওঁ partner বুলি নজনাকৈ firm-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা third party-ৰ প্ৰতি তেওঁ দায়ী নহয় (Vishnu Chandra v. Chandrika Prasad: retirement-ত partnership ব্যৱসায় শেষ নহয়)।

Sec 33 (expulsion): কেৱল তেতিয়াহে বৈধ যদি (i) partners-ৰ মাজৰ contract-ত expulsion-ৰ ক্ষমতা আছিল, (ii) সংখ্যাগৰিষ্ঠই সেই ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰে, আৰু (iii) good faith-ত — good-faith পৰীক্ষা: partnership-ৰ স্বাৰ্থত expulsion, partner-লৈ notice প্ৰেৰণ, আৰু শুনানিৰ সুযোগ; অন্যথা expulsion NULL AND VOID (অবৈধ expulsion-এ partnership at will-কো শেষ নকৰে); expelled partner-ৰ অধিকাৰ/দায়বদ্ধতা retired partner-ৰ দৰেই [Secs 32(2)-(4) প্ৰযোজ্য]।

Sec 34 (insolvency): adjudication-ৰ order-ৰ তাৰিখত (DATE) partner-জন partner হৈ নাথাকে, firm dissolve হওক বা নহওক; তাৰ পিছত firm-ৰ কাৰ্যৰ বাবে তেওঁৰ estate দায়ী নহয়, আৰু তেওঁৰ কাৰ্যৰ বাবে

firm-ও দায়ী নহয়; কোনো (NO) public notice প্ৰয়োজন নাই। **Sec 35 (মৃত্যু):** deed-এ অন্যথা ব্যৱস্থা নকৰিলে firm dissolve হয় (মাত্ৰ দুজন partner থাকিলে সদায় dissolve হয়); মৃত্যুৰ পিছত (AFTER) কৰা firm-ৰ কাৰ্যৰ বাবে estate দায়ী নহয়, আৰু ৰাইজ বা লেনদেনকাৰীলৈ কোনো notice প্ৰয়োজন নাই।

মৃত্যুৰ ফাল্দ্ (SM উদাহৰণ): X জীয়াই থকা কালত order দিয়া goods তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছত delivery দিয়া হয় — তেওঁৰ জীৱনকালত কোনো ঋণ পাবলগীয়া হোৱা নাছিল, গতিকে X-ৰ estate দায়ী নহয় (NOT); creditor-ৰ কেৱল জীৱিত partners-ৰ বিৰুদ্ধে আৰু তেওঁলোকৰ হাতত থকা partnership assets-ৰ বিৰুদ্ধে ব্যক্তিগত decree থাকে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Retirement (Sec. 32): সকলোৰে সন্মতি, express agreement, বা partnership at will-ত লিখিত notice-ৰ দ্বাৰা; অতীতৰ কাৰ্যৰ পৰা মুক্তিৰ বাবে third party আৰু পুনৰ্গঠিত firm-ৰ সৈতে agreement লাগে; public notice-লৈকে পিছৰ কাৰ্যৰ বাবে দায়ী।
- Expulsion (Sec. 33): contract-ত ক্ষমতা, সংখ্যাগৰিষ্ঠৰ দ্বাৰা ব্যৱহাৰ, good faith (firm-ৰ স্বার্থ + notice + শুনানি) লাগে; অন্যথা null and void।
- Insolvency (Sec. 34): adjudication-ৰ তাৰিখত partner হৈ নাথাকে; estate আৰু firm পৰস্পৰৰ পিছৰ কাৰ্যৰ বাবে দায়ী নহয়; public notice নালাগে। মৃত্যু (Sec. 35): মৃত্যুৰ পিছৰ কাৰ্যৰ বাবে estate দায়ী নহয়; notice নালাগে; দুজন partner-ৰ firm dissolve হয়।

TQ 11.1 • PYQ 2019-Nov [3] (b) • Descriptive • 4M • Pg 457	4x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 11.2 • RTP 2019-Nov [12] • Descriptive • --- • Pg 457		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 11.3 • PYQ 2022-Nov [3] (a) • Descriptive • 6M • Pg 459	4x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 11.4 • PYQ 2024-Sep [1] (c) {C} • Descriptive • 6M • Pg 459	2x সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 9টা প্ৰশ্ন

- নতুন partner (Sec. 31): কেৱল প্ৰৱেশৰ পৰা দায়ী; পুৰণি ঋণে তেওঁক কেৱল novation-ৰ দ্বাৰাহে বান্ধে --- নতুন firm আৰু (AND) creditors-ৰ সন্মতি।
- মৃত্যুৰ আগতে order দিয়া কিন্তু পিছত delivery দিয়া goods: মৃতকৰ জীৱনকালত কোনো ঋণ নাছিল --- estate দায়ী নহয়; কেৱল জীৱিত partners-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰক।
- Public notice অবিহনে retirement: পিছৰ firm-ৰ কাৰ্যৰ বাবে retiring partner দায়ী, কিন্তু তেওঁক partner হিচাপে কেতিয়াও নজনা third parties-ৰ প্ৰতি নহয়।

CSQ 11.1 • PYQ 2018-Nov [4] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 461	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.2 • RTP 2018-Nov [8] (i) • Case Scenario • --- • Pg 462	LEVEL II	মধ্যমীয়া

	প্রয়োগ (Application)	
CSQ 11.3 • RTP 2019-May [7] (ii) • Case Scenario • --- • Pg 462	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.4 • PYQ 2021-Jan [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 463 6x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.5 • PYQ 2022-May [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 465 2x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.6 • RTP 2022-Nov [11] • Case Scenario • --- • Pg 466	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.8 • PYQ 2024-Sep [3] (a) (ii) • Case Scenario • 2M • Pg 467 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.9 • PYQ 2025-May [3] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 468	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.11 • PYQ 2025-Sep [5] (b) (ii) • Case Scenario • 4M • Pg 472	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 2টা প্রশ্ন

- বহু-বিষয়ক পৰিস্থিতিত (retirement/সমগ্র স্বার্থৰ হস্তান্তৰ + public notice নাই + পিছৰ লেনদেন), প্রথমে cesser-ৰ তাৰিখ আৰু পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰক।
- তাৰ পিছত প্রতিটো third party-ৰ জ্ঞান পৰীক্ষা কৰক আৰু প্রতিটো দাবীত পৃথকে Secs. 32(3), 45 আৰু holding-out খটুৱাওক।

CSQ 11.7 • PYQ 2023-Jun [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 466	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 11.10 • PYQ 2025-Sep [3] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 469	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন

বিষয় 12: Outgoing partner-ৰ প্রতিযোগী ব্যৱসায় চলোৱাৰ অধিকাৰ — Rights of Outgoing Partner to Carry on Competing Business (Section 36)

P2-C4-U4.2-T12 • Topic 12: Rights of Outgoing Partner to Carry on Competing Business (Section 36)

প্রথমে পঢ়ক Sec. 36-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.12 পঢ়ক: outgoing partner-এ প্রতিযোগী ব্যৱসায় চলাব আৰু তাৰ বিজ্ঞাপন দিব পাৰে — তিনিটা বিধিবদ্ধ বাধা আৰু যিকোনো যুক্তিসংগত restraint agreement-ৰ অধীনত।

টোকা

Sec 36-ৰ নিয়ম: outgoing partner-এ firm-ৰ সৈতে প্রতিযোগী ব্যৱসায় চলাব পাৰে (MAY) আৰু তাৰ বিজ্ঞাপন দিব পাৰে, কিন্তু বিপৰীত contract নাথাকিলে তেওঁ (a) firm name ব্যৱহাৰ কৰিব, (b) নিজকে firm-ৰ ব্যৱসায় চলোৱা বুলি দেখুৱাব, বা (c) তেওঁ partner হৈ থকা শেষ হোৱাৰ আগতে firm-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা ব্যক্তিসকলৰ custom যাচিব নোৱাৰে (may NOT)।

Restraint agreement: তেওঁ partners-ৰ সৈতে সন্মত হ'ব পাৰে যে partner হৈ থকা শেষ হ'লে তেওঁ নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা বা নিৰ্দিষ্ট স্থানীয় সীমাৰ ভিতৰত একে ধৰণৰ ব্যৱসায় নচলাব — আৰোপ কৰা বাধাসমূহ যুক্তিসংগত হ'লে Sec 27, Contract Act থকা সত্ত্বেও বৈধ।

ব্যৱহাৰিক দিশ: ওচৰতে একে ধৰণৰ দোকান খুলি তাৰ বিজ্ঞাপন দিয়া retired partner-এ বৈধভাৱে কাম কৰে; দায়বদ্ধতা কেৱল firm name ব্যৱহাৰ, নিজকে firm-ৰ ব্যৱসায় চলোৱা বুলি দেখুওৱা, বা পুৰণি গ্ৰাহক যচাৰ পৰাহে উদ্ভৱ হয় — প্ৰতিটো কাৰ্য পৃথকে পৰীক্ষা কৰি সিদ্ধান্ত লওক।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- নিয়মটো ইয়াৰ তিনিটা বাধাসহ ব্যাখ্যা কৰক: outgoing partner-এ প্ৰতিযোগিতা কৰিব আৰু বিজ্ঞাপন দিব পাৰে কিন্তু (বিপৰীত contract-ৰ অধীনত) firm name ব্যৱহাৰ কৰিব, নিজকে firm-ৰ ব্যৱসায় চলোৱা বুলি দেখুৱাব, বা তেওঁ ওলাই যোৱাৰ আগতে firm-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা গ্ৰাহকক যাচিব নোৱাৰে (may NOT)।
- Restraint agreements: partners-এ সন্মত হ'ব পাৰে যে outgoing partner-এ নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা/স্থানীয় সীমাৰ ভিতৰত একে ধৰণৰ ব্যৱসায় নচলাব --- বাধাসমূহ যুক্তিসংগত হ'লে Sec. 27, Contract Act থকা সত্ত্বেও বৈধ।

TQ 12.1 • PYQ 2025-May [1] (c) (i) {C} • Descriptive • 6M • Pg 473

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- য'ত retired partner-এ ওচৰতে একে ধৰণৰ দোকান খোলে তেনে পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: Sec. 36-ৰ অধীনত প্ৰতিযোগী ব্যৱসায় খোলা আৰু বিজ্ঞাপন দিয়া বৈধ।
- দায়বদ্ধতা কেৱল তেতিয়াহে উদ্ভৱ হয় যদি তেওঁ firm name ব্যৱহাৰ কৰে, নিজকে firm-ৰ ব্যৱসায় চলোৱা বুলি দেখুৱায়, বা পুৰণি গ্ৰাহকক যাচে --- প্ৰতিটো কাৰ্য পৃথকে পৰীক্ষা কৰি সিদ্ধান্ত দিয়ক।

CSQ 12.1 • PYQ 2020-Nov [4] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 474 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 13: কিছুমান ক্ষেত্ৰত outgoing partner-ৰ পৰৱৰ্তী লাভৰ অংশৰ অধিকাৰ — Right of Outgoing Partner in Certain Cases to Share Subsequent Profits (Section 37)

P2-C4-U4.2-T13 • Topic 13: Right of Outgoing Partner in Certain Cases to Share Subsequent Profits (Section 37)

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 37-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.13 পঢ়ক: য'ত এজন partner-ৰ মৃত্যু হয় বা তেওঁ partner হৈ নাথাকে আৰু বাকী partners-এ হিচাপৰ চূড়ান্ত নিষ্পত্তি নকৰাকৈ firm-ৰ সম্পত্তিৰে ব্যৱসায় চলাই যায়, আৰু buy-out option-ৰ ওপৰত proviso।

টোকা

Sec 37-ৰ নিয়ম: য'ত এজন partner-ৰ মৃত্যু হৈছে বা তেওঁ অন্য ধৰণে partner হৈ নাথাকে আৰু

জীৱিত/চলি থকা partners-এ হিচাপৰ কোনো চূড়ান্ত নিষ্পত্তি নোহোৱাকৈ (WITHOUT) firm-ৰ সম্পত্তি (PROPERTY)-ৰে ব্যৱসায় চলাই যায়, তাত বিপৰীত contract নাথাকিলে outgoing partner বা তেওঁৰ estate, তেওঁৰ বা তেওঁৰ প্ৰতিনিধিৰ ইচ্ছামতে (AT THE OPTION), (i) firm-ৰ সম্পত্তিত তেওঁৰ অংশৰ ব্যৱহাৰৰ সৈতে সম্পৰ্কিত post-cesser লাভৰ অংশ, বা (ii) firm-ৰ সম্পত্তিত তেওঁৰ অংশৰ পৰিমাণৰ ওপৰত @ 6% p.a. সুত — এই দুটাৰ যিকোনো এটা (EITHER ... OR) পোৱাৰ অধিকাৰী।

Proviso (buy-out): য'ত contract-এ জীৱিত/চলি থকা partners-ক মৃত/outgoing partner-ৰ স্বাৰ্থ ক্ৰয় কৰাৰ option দিয়ে আৰু সেই option যথাযথভাৱে (DULY) ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তাত লাভৰ আৰু কোনো অংশ দিব নালাগে; কিন্তু option ব্যৱহাৰ কৰাৰ দাবী কৰা partner-এ সকলো গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশত তাৰ চৰ্ত পালন নকৰিলে Sec 37-ৰ অধীনত হিচাপ দিবলৈ দায়ী।

SM উদাহৰণ: A (3/8 অংশ) bankrupt হয়, B আৰু C-এ তেওঁৰ অংশ পৰিশোধ নকৰাকৈ বা হিচাপ নিষ্পত্তি নকৰাকৈ ব্যৱসায় চলাই যায় — bankruptcy-ৰ পৰা চূড়ান্ত liquidation-লৈকে A-ৰ estate-এ লাভৰ 3/8 পায়; য'ত C-এ নিজৰ অংশ বিক্ৰী কৰি retire কৰিছিল আৰু A আৰু B-এ সন্মত মূল্য পৰিশোধ নকৰিলে, সেই মূল্য cesser-ৰ তাৰিখৰ পৰা এক বিশুদ্ধ ঋণ, সুতসহ আদায়যোগ্য।

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- মূল নিয়মটো খটুৱাওক: বিপৰীত contract নাথাকিলে outgoing partner/estate-এ firm-ৰ সম্পত্তিত তেওঁৰ অংশৰ ব্যৱহাৰৰ সৈতে সম্পৰ্কিত post-cesser লাভৰ অংশ, বা (EITHER ... OR) তেওঁৰ অংশৰ পৰিমাণৰ ওপৰত @ 6% p.a. সুত বাছি ল'ব পাৰে --- option তেওঁৰ/তেওঁৰ প্ৰতিনিধিৰ হাতত।
- Proviso: contract-এ চলি থকা partners-ক outgoing partner-ৰ স্বাৰ্থ ক্ৰয়ৰ option দিলে আৰু সেয়া যথাযথভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিলে লাভৰ আৰু কোনো অংশ দিব নালাগে; কিন্তু গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশত চৰ্ত পালন নকৰিলে Sec. 37-ৰ অধীনত হিচাপ দিয়াৰ দায়বদ্ধতা পুনৰ জাগে।
- উত্তৰৰ ধৰণ: তেওঁৰ অংশ গণনা/চিনাক্ত কৰক (যেনে, সম্পত্তিৰ 10%), নিষ্পত্তি নোহোৱাকৈ ব্যৱসায় চলি থকাটো নিশ্চিত কৰক, দুটা বিকল্প কওক আৰু দাবীদাৰৰ option-ৰে সিদ্ধান্ত দিয়ক।

CSQ 13.1 • PYQ 2018-Nov [4] (b) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 475

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 13.2 • RTP 2020-May [19] • Case Scenario • ---- • Pg 477

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 13.3 • PYQ 2024-Sep [3] (a) (iii) • Case Scenario • 2M • Pg 477

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 14: Firm-ত পৰিৱৰ্তনৰ ফলত continuing guarantee-ৰ প্ৰত্যাহাৰ — Revocation of Continuing Guarantee by Change in Firm (Section 38)

P2-C4-U4.2-T14 • Topic 14: Revocation of Continuing Guarantee by Change in Firm (Section 38)

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 38-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 2.14 পঢ়ক: firm-লৈ বা third party-লৈ দিয়া continuing guarantee-ৰ ওপৰত firm-ৰ constitution-ত হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰভাৱ।

টোকা

Sec 38 (SM): Act-ৰ শব্দতেই — “a continuing guarantee given to a firm or to third party in respect of the transaction of a firm is, in the absence of an agreement to the contrary, revoked as to future transactions from the date of any change in the constitution of the firm.”

টোকা: revocation স্বয়ংক্রিয় আৰু কেৱল ভৱিষ্যতৰ বাবে (PROSPECTIVE) — অতীতৰ লেনদেন আৱৰিত হৈ থাকে; partner-ৰ প্ৰতিটো admission, retirement, expulsion, insolvency বা মৃত্যু firm-ৰ 'change in the constitution'।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 38 মুখস্থ কৰক: firm-লৈ, বা firm-ৰ লেনদেন সম্পৰ্কত third party-লৈ দিয়া continuing guarantee, বিপৰীত agreement নাথাকিলে, firm-ৰ constitution-ত যিকোনো পৰিৱৰ্তনৰ তাৰিখৰ পৰা ভৱিষ্যতৰ (FUTURE) লেনদেনৰ ক্ষেত্ৰত revoked হয়।
- টোকা: revocation স্বয়ংক্রিয় আৰু কেৱল prospective --- অতীতৰ লেনদেন আৱৰিত হৈ থাকে; যিকোনো admission, retirement, মৃত্যু আদি এটা 'change in constitution'।

TQ 14.1 • PYQ 2019-Nov [3] (a) (i) • Descriptive • 2M • Pg 479 **5x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

প্ৰয়োগ (Application) প্ৰশ্নটো সমাধান কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

CSQ 14.1 • PYQ 2026-Sep [3] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 479

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

গোট 4.3: Firm-ৰ Registration আৰু Dissolution (Registration and Dissolution of Firm)

Registration and Dissolution of Firm

P2-C4-U4.3 • গুৰুত্ব B • অধ্যায়ত Rank 3 • শ্ৰেণী C • অধ্যায়ৰ প্ৰশ্নৰ 20.2% • 21টা প্ৰশ্ন

বিষয় 1: Firm-ৰ Registration (Registration of Firms)

P2-C4-U4.3-T01 • Topic 1: Registration of Firms

প্ৰথমে পঢ়ক শিৰোনাম 3.1 পঢ়ক: registration-ৰ বাবে application (Sec. 58) --- statement-ৰ বিষয়বস্তু, signing/verification, firm name-ত নিষিদ্ধ শব্দ; Registrar-ৰ দ্বাৰা registration (Sec. 59) আৰু penalty দি পলমকৈ registration (Sec. 59A-1)।

টোকা

Sec 58-ৰ প্ৰক্ৰিয়া: registration যিকোনো সময়তে (AT ANY TIME) কৰিব পাৰি — business-ৰ কোনো স্থান থকা বা প্ৰস্তাৱিত অঞ্চলৰ Registrar-লৈ ডাকযোগে পঠিয়াই বা হাতে হাতে দি, নিৰ্ধাৰিত form-ত নিৰ্ধাৰিত fee-সহ এখন statement, য'ত থাকিব (a) firm-ৰ নাম, (b) business-ৰ স্থান বা মুখ্য স্থান, (c) business-ৰ আন স্থানসমূহৰ নাম, (d) প্ৰতিজন partner যোগদান কৰা তাৰিখ, (e) partners-ৰ সম্পূৰ্ণ নাম আৰু স্থায়ী ঠিকনা, আৰু (f) firm-ৰ স্থায়িত্ব — ইয়াত সকলো (ALL) partner বা তেওঁলোকৰ বিশেষভাৱে ক্ষমতাপ্ৰাপ্ত agents-এ স্বাক্ষৰ কৰিব লাগিব, আৰু প্ৰতিজন স্বাক্ষৰকাৰীয়ে নিৰ্ধাৰিত পদ্ধতিৰে ইয়াক verify কৰিব লাগিব।

নামৰ ওপৰত বাধা: firm name-ত 'Crown', 'Emperor', 'Empress', 'Empire', 'Imperial', 'King', 'Queen', 'Royal' বা Government-ৰ অনুমোদন, স্বীকৃতি বা পৃষ্ঠপোষকতা প্ৰকাশ/ইংগিত কৰা শব্দ থাকিব নালাগে — State Government-এ লিখিত আদেশৰ দ্বাৰা দিয়া consent থাকিলেহে।

Sec 59: Sec 58 পালন কৰা হৈছে বুলি সন্ভূষ্ট হ'লে Registrar-এ Register of Firms-ত statement-ৰ entry লিপিবদ্ধ কৰে, statement file কৰে আৰু certificate of registration জাৰি কৰে; কিন্তু fee আৰু বিৱৰণসহ সম্পূৰ্ণ application জমা দিয়াৰ লগে লগে registration সম্পূৰ্ণ (COMPLETE) বুলি গণ্য হয় — entry লিপিবদ্ধ কৰাটো Registrar-ৰ কেৱল এটা নিয়মীয়া কৰ্তব্য; suit দাখিল কৰাৰ পিছতো registration সন্ভূষ্ট, কিন্তু suit-টো প্ৰত্যাহাৰ কৰি registration-ৰ পিছত নতুন suit দাখিল কৰিব লাগিব।

Sec 59A-1 (পলমকৈ registration): Sec 58(1A)-ৰ সময়সীমাৰ ভিতৰত statement জমা নিদিলেও, পলমৰ প্ৰতি বছৰ বা তাৰ অংশৰ বাবে ₹100 penalty দি firm-ৰ registration কৰিব পাৰি।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 58-ৰ প্ৰক্ৰিয়া ব্যাখ্যা কৰক: business-ৰ স্থান থকা অঞ্চলৰ Registrar-লৈ নিৰ্ধাৰিত form-ত নিৰ্ধাৰিত fee-সহ statement, য'ত firm name, মুখ্য আৰু আন business-ৰ স্থান, প্ৰতিজন partner যোগদান কৰা তাৰিখ, partners-ৰ সম্পূৰ্ণ নাম আৰু স্থায়ী ঠিকনা, আৰু firm-ৰ স্থায়িত্ব থাকিব; সকলো partner বা তেওঁলোকৰ বিশেষভাৱে ক্ষমতাপ্ৰাপ্ত agents-এ স্বাক্ষৰ কৰি যথাযথভাৱে verify কৰিব লাগিব।
- Sec. 59: সন্ভূষ্ট হ'লে Registrar-এ Register of Firms-ত entry লিপিবদ্ধ কৰে আৰু statement file কৰে; কিন্তু fee-সহ সম্পূৰ্ণ application জমা দিয়াৰ লগে লগে registration COMPLETE বুলি গণ্য হয় --- লিপিবদ্ধ কৰাটো নিয়মীয়া কৰ্তব্য মাত্ৰ। পলমকৈ registration: পলমৰ প্ৰতি বছৰৰ বাবে Rs. 100 penalty (Sec. 59A-1)।
- নামৰ ওপৰত বাধা মনত ৰাখক: 'Crown', 'Emperor', 'Empress', 'Empire', 'Imperial', 'King', 'Queen', 'Royal' বা চৰকাৰী অনুমোদন ইংগিত কৰা শব্দ নচলে — State Government-ৰ লিখিত consent থাকিলেহে।

TQ 1.1 • PYQ 2023-Jun [3] (a) • Descriptive • 6M • Pg 486 3x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 2: Non-Registration-ৰ পৰিণতি (Section 69)

P2-C4-U4.3-T02 • Topic 2: Consequences of Non-Registration (Section 69)

প্ৰথমে পঢ়ক Sec. 69-ৰ ওপৰত শিৰোনাম 3.2 পঢ়ক: non-registration-ৰ disabilities, প্ৰভাৱিত নোহোৱা (NOT) অধিকাৰসমূহ, আৰু Example 1 — constitution সলনি হোৱাৰ পিছত registered firm-এ কৰা suits (Sec. 69(2)-

ৰ দুটা প্ৰয়োজনীয়তা)।

টোকা

স্থিতি: English law-ৰ দৰে নহয়, ভাৰতত registration বাধ্যতামূলক **নহয়** (NOT) আৰু non-registration-ৰ বাবে কোনো penalty নাই, কিন্তু Sec 69-ৰ disabilities-এ registration-ৰ দিশে 'persuasive pressure' সৃষ্টি কৰে।

Disabilities: (i) firm registered নহ'লে আৰু (AND) suit কৰা ব্যক্তিসকল Register of Firms-ত partners হিচাপে দেখুওৱা হোৱা নাই/নাছিল যদি, breach of contract-ৰ বাবে firm-এ বা ইয়াৰ হৈ third party-ৰ বিৰুদ্ধে কোনো suit কৰিব নোৱাৰি; (ii) third party-এ suit কৰিলে ₹100-ৰ অধিক set-off (বা contractual অধিকাৰ বলবৎ কৰা আন proceeding) দাবী কৰিব নোৱাৰি; (iii) unregistered firm-ৰ সংক্ষুদ partner-এ firm বা কোনো co-partner-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰিব নোৱাৰে; (iv) তথাপি third party-এ unregistered firm-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰিব **পাৰে** (CAN)।

প্ৰভাৱিত নোহোৱা (NOT) অধিকাৰ: (1) firm বা যিকোনো partner-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰাৰ third parties-ৰ অধিকাৰ; (2) dissolution-ৰ বাবে, dissolved firm-ৰ accounts-ৰ বাবে, বা dissolved firm-ৰ সম্পত্তি realisation-ৰ বাবে partners-ৰ suit কৰাৰ অধিকাৰ; (3) insolvent partner-ৰ সম্পত্তি realise কৰি suit কৰিবলৈ Official Assignee/Receiver of Court-ৰ ক্ষমতা; (4) ₹100-ৰ অনধিক suits/set-off; (5) মৃত partner-ৰ legal representatives/উত্তৰাধিকাৰীয়ে accounts বা firm-ৰ সম্পত্তি realisation-ৰ বাবে কৰা suits।

Sec 69(2)-ৰ দুই-চৰ্তৰ পৰীক্ষা (SM Example 1): suit maintainable হয় যদি (i) এটা **registered** (REGISTERED) firm-এ বা ইয়াৰ হৈ দাখিল কৰা হয় আৰু (ii) suit কৰা ব্যক্তিসকল Register of Firms-ত partners হিচাপে দেখুওৱা আছে — গতিকে A-ৰ মৃত্যুৰ পিছত B আৰু C-এ নতুন registration নোহোৱাকৈ firm name-ত suit কৰিব পাৰে; কিন্তু register-ত নথকা এজন **নতুন** (NEW) partner D যোগ দিলে suit বিফল হয়: 'persons suing' মানে যিসকল ব্যক্তিৰ নাম register-ত আছে আৰু suit-ৰ তাৰিখত যিসকল সকলোৱে partners।

কেনেকৈ খটুৱাব: প্ৰতিটো claim শ্ৰেণীবদ্ধ কৰক — কোনে suit কৰিছে (firm/partner/third party) আৰু কিহৰ বাবে (contract claim, set-off, dissolution/accounts, ₹100 পৰ্যন্ত claim) — তাৰ পিছত মিল থকা disability বা exception প্ৰয়োগ কৰক; বিক্ৰী কৰা goods-ৰ মূল্যৰ বাবে unregistered firm-ৰ suit maintainable নহয়, যদিও buyer-এ তথাপি firm-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰিব পাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক · 1টা প্ৰশ্ন

- Registration ঐচ্ছিক আৰু কোনো penalty নাই, কিন্তু Sec. 69-ৰ disabilities-এ 'persuasive pressure' সৃষ্টি কৰে: contract-ৰ ওপৰত third parties-ৰ বিৰুদ্ধে firm/partners-এ suit কৰিব নোৱাৰে; Rs. 100-ৰ অধিক set-off বা আন proceeding নচলে; সংক্ষুদ partner-এ firm বা co-partners-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰিব নোৱাৰে।

- ব্যাতিক্রমসমূহ মুখস্থ কৰক: third parties-এ firm/partners-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰিব পাৰে (CAN); partners-এ dissolution, accounts বা dissolved firm-ৰ সম্পত্তি realisation-ৰ বাবে suit কৰিব পাৰে; Official Assignee/Receiver-ৰ ক্ষমতা; Rs. 100 পৰ্যন্ত suits/set-off।

TQ 2.1 • PYQ 2024-Jun [1] (c) {C} • Descriptive • 6M • Pg 487 **11x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 2টা প্রশ্ন

- Sec. 69(2)-ৰ দুই-চৰ্তৰ পৰীক্ষা প্রয়োগ কৰক --- REGISTERED firm-ৰ suit আৰু suit কৰা ব্যক্তিসকল Register of Firms-ত দেখুওৱা: মৃত্যু/retirement-ৰ পিছত বাকী registered partners-এ নতুন registration নোহোৱাকৈ suit কৰিব পাৰে; register-ত নথকা নতুন partner যোগ দিলে suit বিফল হয়।
- Contract-ৰ ওপৰত unregistered firm-ৰ suit (যেনে বিক্ৰী কৰা goods-ৰ মূল্য): maintainable নহয়, যদিও বিপক্ষই তথাপি firm-ৰ বিৰুদ্ধে suit কৰিব পাৰে।

CSQ 2.1 • RTP 2019-May [7] (i) • Case Scenario • --- • Pg 488

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 2.2 • RTP 2022-May [13] • Case Scenario • --- • Pg 488

LEVEL II
প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- বহু-অংশৰ maintainability সমস্যাত প্রথমে প্রতিটো claim শ্ৰেণীবদ্ধ কৰক: কোনে suit কৰিছে (firm / partner / third party) আৰু কিহৰ বাবে (contract claim, set-off, dissolution/accounts, Rs. 100 পৰ্যন্ত claim)।
- তাৰ পিছত প্রতিটো claim-ত পৃথকে মিল থকা Sec. 69 disability বা exception প্রয়োগ কৰক --- যেনে firm-ৰ নিজৰ suit বিফল হ'লেও unregistered firm-ৰ বিৰুদ্ধে third party-ৰ suit টিকি থাকে।

CSQ 2.3 • PYQ 2025-Sep [1] (c) {C} • Case Scenario • 6M • Pg 489

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Firm-ৰ বিলুপ্তি — Dissolution of Firm (Sections 39 -- 47)

P2-C4-U4.3-T03 • Topic 3: Dissolution of Firm (Sections 39 -- 47)

প্রথমে পঢ়ক শিৰোনাম 3.3 পঢ়ক: Sec. 39-ৰ অৰ্থ, dissolution of firm বনাম dissolution of partnership-ৰ তালিকা, আৰু পদ্ধতিসমূহ --- agreement (Sec. 40), compulsory (Sec. 41), contingencies (Sec. 42), notice (Sec. 43), Court-ৰ দ্বাৰা (Sec. 44)।

টোকা

Sec 39: “the dissolution of partnership between all partners of a firm is called the ‘dissolution of the firm’” — য'ত কেৱল কোনো এজন partner ওলাই যায় (retirement, death, insolvency, insanity) আৰু

বাকীসকলে চলাই থাকে, তাত কেৱল **dissolution of PARTNERSHIP** (reconstitution) হয়, firm-ৰ নহয়।

Dissolution of firm	Dissolution of partnership
Partnership-ত চলা ব্যৱসায় বন্ধ হয়	ব্যৱসায় চলি থাকে; কেৱল firm-ৰ reconstitution
Winding up — assets-ৰ realisation, liabilities-ৰ settlement	কেৱল assets আৰু liabilities-ৰ revaluation
Court-এ আদেশ দিব পাৰে	Court-এ কেতিয়াও আদেশ নিদিয়
অনিবাৰ্যভাৱে dissolution of partnership জড়িত	Dissolution of the firm জড়িত হ'বও পাৰে, নহ'বও পাৰে
Firm-ৰ books-ৰ চূড়ান্ত বন্ধ	Books-ৰ চূড়ান্ত বন্ধ নহয়

Court-বিহীন পদ্ধতি: Sec 40 (agreement): সকলো partner-ৰ consent-ত বা তেওঁলোকৰ মাজত আগতে কৰা contract অনুসৰি; **Sec 41 (compulsory):** firm-ৰ business (বা ইয়াক partnership-ত চলোৱা) unlawful কৰি তোলা কোনো ঘটনাত — কিন্তু কেইবাটাও পৃথক adventures/undertakings চলি থাকিলে, এটা অবৈধ হ'লেও lawful-বোৰৰ ক্ষেত্ৰত firm dissolve নহয়; লগতে সকলো, বা এজনৰ বাহিৰে সকলো partner insolvent বুলি adjudicate হ'লে; **Sec 42 (contingencies, contract-সাপেক্ষে):** নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ অন্ত, adventure/undertaking সম্পূৰ্ণ হোৱা, এজন partner-ৰ মৃত্যু, এজন partner insolvent বুলি adjudicate হোৱা; **Sec 43 (notice):** partnership at will-ত, যিকোনো partner-এ আন সকলোকে লিখিত notice দি — notice-ত উল্লেখ কৰা তাৰিখৰ পৰা, বা উল্লেখ নাথাকিলে জনোৱাৰ (communication) তাৰিখৰ পৰা dissolution।

Sec 44 — Court-ৰ সাতটা ground (এজন partner-ৰ suit-ত): (a) unsound mind (আন partners-এ বা unsound mind partner-ৰ next friend-এ suit কৰিব পাৰে; অস্থায়ী অসুস্থতা, যেনে কেইসপ্তাহমানৰ typhoid, ground নহয় (NO)); (b) suit কৰা partner-ৰ বাহিৰে আন এজন partner-ৰ স্থায়ী incapacity; (c) business-ত ক্ষতিকাৰক প্ৰভাৱ পেলাব পৰা misconduct (business-ৰ সৈতে জড়িত হ'বই লাগিব বুলি নাই — business-ৰ প্ৰকৃতিলৈ লক্ষ্য ৰখা হয়); (d) management/conduct সম্পৰ্কীয় agreements-ৰ ইচ্ছাকৃত বা বাৰে বাৰে breach — embezzlement, ভুল accounts ৰখা, অনুমোদিততকৈ বেছি নগদ ধন ৰখা, accounts দেখুৱাবলৈ অস্বীকাৰ; (e) নিজৰ সম্পূৰ্ণ (WHOLE) interest third party-লৈ হস্তান্তৰ, বা land revenue-ৰ বকেয়াৰ বাবে অংশ charge/বিক্ৰী; (f) লোকচানৰ বাহিৰে business চলাব নোৱাৰা (নিৰ্দিষ্ট ম্যাদ উকলাৰ আগতেও উপলব্ধ); (g) just and equitable — management-ত deadlock, partners-ৰ মাজত কথা-বতৰা বন্ধ, substratum হেৰুওৱা, stock exchange-ত এজন partner-ৰ জুৱা।

চাব লগা কথা: ground (b)-(e) suit কৰা partner-ৰ বাহিৰে আন (OTHER) এজন partner-ৰ সৈতে জড়িত হ'ব লাগিব (insanity বাদে — insane partner-ৰ next friend-এও suit কৰিব পাৰে); সংমিশ্ৰিত তথ্যত সিদ্ধান্তলৈ যোৱাৰ আগতে প্ৰতিটো তথ্যক ইয়াৰ নিৰ্দিষ্ট Sec 44 clause-ৰ সৈতে মিলাওক।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 44-ৰ সাতটা ground: unsoundness of mind; স্থায়ী incapacity; business-ত প্ৰভাৱ পেলাওৱা misconduct; ইচ্ছাকৃত/বাৰে বাৰে breach; সম্পূৰ্ণ interest হস্তান্তৰ; কেৱল লোকচানতহে business; just and equitable (deadlock, কথা-বতৰা বন্ধ, substratum হেৰুওৱা, stock exchange-ত জুৰা)।
- Sec. 39: সকলো (ALL) partner-ৰ মাজত dissolution of partnership = dissolution of the firm।

TQ 3.5 • PYQ 2026-Jan [5] (b) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 495

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

TQ 3.3 • PYQ 2024-Sep [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 493 8× সোধা হৈছে

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- Firm বনাম partnership dissolution: winding up আৰু বহীৰ চূড়ান্ত সামৰণি বনাম business চলি থাকাকৈ কেৱল reconstitution; Court-এ কেৱল dissolution of firm-ৰহে আদেশ দিব পাৰে।
- Court-বিহীন পদ্ধতি: সকলোৰে consent/contract (Sec. 40); business unlawful হ'লে বা সকলো/এজনৰ বাহিৰে সকলো partner insolvent হ'লে compulsory (Sec. 41); contingencies --- ম্যাদৰ অন্ত, venture সম্পূৰ্ণ, মৃত্যু, insolvency, contract-সাপেক্ষে (Sec. 42); partnership at will-ত লিখিত notice, notice-ত থকা তাৰিখ বা জনোৱাৰ তাৰিখৰ পৰা কাৰ্যকৰী (Sec. 43)।

TQ 3.1 • MTP 2021-Mar [6] (b) • Descriptive • 4M • Pg 491

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.2 • PYQ 2024-Jun [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 492 2× সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.4 • RTP 2024-Sep [16] • Descriptive • ---- • Pg 494 8× সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.4 • PYQ 2025-Jan [5] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 499

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.6 • PYQ 2026-May [1] (c) {C} • Case Scenario • 6M • Pg 501

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Sec. 41-ৰ পৰিস্থিতি: firm-ৰ trade নিষিদ্ধ কৰা আইনে dissolution বাধ্যতামূলক কৰে; কিন্তু firm-ৰ কেইবাটাও undertaking থাকিলে, এটা অবৈধ হ'লেও lawful-বোৰৰ ক্ষেত্ৰত ই dissolve নহয়।
- নিৰ্দিষ্ট ম্যাদৰ firm অবিৰত লোকচানত চলিলে: ম্যাদ উকলাৰ আগতেই partners-এ Sec. 44(f)-ৰ অধীনত suit কৰিব পাৰে।

CSQ 3.1 • RTP 2021-Nov [15] • Case Scenario • ---- • Pg 497

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.2 • RTP 2022-Nov [12] • Case Scenario • ---- • Pg 498

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 3.3 • PYQ 2024-Jun [3] (a) (I) • Case Scenario • 4M • Pg 498 6x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.7 • PYQ 2026-May [3] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 503	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- সংমিশ্রিত তথ্যৰ বাবে (insanity + misconduct + ভুল accounts), সিদ্ধান্তৰ আগতে প্রতিটো তথ্যক ইয়াৰ নিৰ্দিষ্ট Sec. 44 clause-ৰ সৈতে মিলাওক।
- প্রতিটো ground suit কৰা partner-ৰ বাহিৰে আন partner-ৰ সৈতে জড়িত নে নাই চাওক (insanity বাদে), আৰু অস্থায়ী অসুস্থতাক dissolution-ৰ ground হিচাপে নাকচ কৰক।

CSQ 3.5 • RTP 2026-Jan [16] • Case Scenario • --- • Pg 500	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
--	--	-------------

বিষয় 4: Dissolution-ৰ পৰিণতি (Sections 45 -- 55)

P2-C4-U4.3-T04 • Topic 4: Consequences of Dissolution (Sections 45 -- 55)

প্রথমে পঢ়ক শিৰোনাম 3.4 পঢ়ক: public notice-লৈকে চলি থকা liability (Sec. 45), business wind up কৰোৱাৰ অধিকাৰ (Sec. 46), winding up-ৰ বাবে চলি থকা authority (Sec. 47), accounts নিষ্পত্তিৰ পদ্ধতি (Sec. 48) আৰু firm debts বনাম separate debts পৰিশোধ (Sec. 49)।

টোকা

Sec 45 (চলি থকা liability): dissolution সত্ত্বেও, dissolution-ৰ আগতে কৰা হ'লে firm-ৰ কাৰ্য হ'লহেঁতেন এনে যিকোনো কাৰ্যৰ বাবে partners third parties-ৰ ওচৰত partner হিচাপেই দায়ী থাকে, **PUBLIC NOTICE** (যিকোনো partner-এ দিব পাৰে) নিদিয়ালৈকে — দুটা উদ্দেশ্য: dissolution-ৰ notice নোপোৱা third parties-ক সুৰক্ষা দিয়া **আৰু** (AND) dissolved firm-ৰ partners-ক চলি থকা liability-ৰ পৰা সুৰক্ষা দিয়া; SM Example: dissolution deed-ৰ পিছত কিন্তু public notice-ৰ আগতে X-এ firm name-ত ধাৰ লয় — অজ্ঞাত lender R-ৰ ওচৰত Y-ও দায়ী।

Sec 45-ৰ ব্যতিক্রম: notice নিদিলেও, পিছৰ কাৰ্যৰ বাবে কোনো দায় নপৰে (a) মৃত partner-ৰ estate-ৰ ওপৰত, (b) insolvent partner-ৰ ওপৰত, বা (c) firm-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা ব্যক্তিয়ে partner বুলি নজনা dormant partner-ৰ ওপৰত।

Sec 46: dissolution-ত প্রতিজন partner (বা তেওঁৰ representative)-এ আন সকলোৰ বিৰুদ্ধে এই অধিকাৰ পায় যে firm-ৰ সম্পত্তি firm-ৰ debts আৰু liabilities পৰিশোধত ব্যৱহাৰ কৰা হ'ব আৰু উদ্বৃত্ত partners-ৰ মাজত তেওঁলোকৰ অধিকাৰ অনুসৰি বিতৰণ কৰা হ'ব; **Sec 47:** firm-ক বান্ধিবলৈ প্রতিজন partner-ৰ authority আৰু পাৰস্পৰিক rights/obligations dissolution-ৰ পিছতো চলি থাকে — কাম-কাজ wind up কৰিবলৈ আৰু আৰম্ভ হৈ অসম্পূৰ্ণ হৈ থকা লেনদেন সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ **যিমান প্রয়োজন সিমানলৈকে** (SO FAR AS); proviso: insolvent বুলি adjudicate হোৱা partner-ৰ কাৰ্যৰ দ্বাৰা firm কেতিয়াও বান্ধ নাথায়

(যদিও সেই insolvent-ৰ partner বুলি নিজকে দেখুওৱা ব্যক্তি দায়ী হৈ থাকে)।

Sec 48 (accounts নিষ্পত্তি, agreement-সাপেক্ষে): capital-ৰ ঘাটতিসহ LOSSES প্রথমে profits-ৰ পৰা, তাৰ পিছত capital-ৰ পৰা, শেষত partners-এ ব্যক্তিগতভাৱে তেওঁলোকৰ profit-sharing ratio-ত পৰিশোধ কৰিব; ASSETS (capital-ৰ ঘাটতি পূৰণৰ বাবে দিয়া ধনসহ) এই ক্ৰমত ব্যৱহাৰ হ'ব — (a) third parties-ক firm debts পৰিশোধ, (b) advances (capital-ৰ পৰা পৃথক)-ৰ বাবে প্রতিজন partner-ক প্রাপ্য ধন rateably পৰিশোধ, (c) capital-ৰ বাবে প্রতিজন partner-ক প্রাপ্য ধন rateably পৰিশোধ, (d) অৱশিষ্ট profit-sharing ratio-ত বিভাজন; SM Example: X-ৰ capital ₹6,60,000, Y-ৰ ₹40,000, assets ₹2,00,000 — ₹5,00,000 ঘাটতি Y আৰু X-ৰ estate-এ সমানে (EQUALLY) বহন কৰিব (সমান profit-sharers), যদিহে deed-এ উদ্ভূত assets capital ratio-ত যাব বুলি কোৱা নাই।

Sec 49 (firm debts বনাম separate debts): firm-ৰ সম্পত্তি প্রথমে (FIRST) firm debts-ত ব্যৱহাৰ হ'ব, তাৰ পিছত প্রতিজন partner-ৰ উদ্ভূত অংশ তেওঁৰ separate debts-ত বা তেওঁক পৰিশোধ; এজন partner-ৰ separate সম্পত্তি প্রথমে (FIRST) তেওঁৰ separate debts-ত, উদ্ভূত firm debts-ত।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 2টা প্রশ্ন

- Sec. 48-ৰ ক্ৰম মুখস্থ কৰক: capital-ৰ ঘাটতিসহ losses প্রথমে profits-ৰ পৰা, তাৰ পিছত capital-ৰ পৰা, শেষত partners-এ profit-sharing ratio-ত; assets এই ক্ৰমত --- (a) third-party debts, (b) partners-ৰ advances-ৰ বাবে rateably, (c) capital-ৰ বাবে rateably, (d) অৱশিষ্ট profit-sharing ratio-ত।
- Sec. 49: firm-ৰ সম্পত্তি প্রথমে firm debts-ত, উদ্ভূত partners-ৰ separate debts-ত; separate সম্পত্তি প্রথমে separate debts-ত, উদ্ভূত firm debts-ত।

TQ 4.1 • PYQ 2023-Dec [6] (b) • Descriptive • 4M • Pg 504 **6x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

TQ 4.2 • MTP 2025-May S2 [1] (c) (i) • Descriptive • 4M • Pg 505

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্রশ্ন

- Sec. 46 (firm-ৰ সম্পত্তি debts-ত ব্যৱহাৰ কৰি উদ্ভূত বিতৰণ কৰোৱাৰ অধিকাৰ প্রতিজন partner-ৰ আছে) আৰু Sec. 47 (wind up কৰিবলৈ আৰু অসম্পূৰ্ণ লেনদেন সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ যিমান প্রয়োজন সিমানলৈকে dissolution-ৰ পিছতো partners-ৰ authority চলি থাকে --- কিন্তু insolvent partner-ৰ কাৰ্যৰ বাবে নহয়) ব্যাখ্যা কৰক।
- Sec. 45-ৰ দুটা উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰক: dissolution-ৰ notice নোপোৱা third parties-ক সুৰক্ষা আৰু partners-ক চলি থকা liability-ৰ পৰা সুৰক্ষা।

TQ 4.3 • MTP 2025-Aug S2 [5] (b) • Descriptive • 7M • Pg 506 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 1টা প্রশ্ন

- Sec. 45-ৰ পৰিস্থিতি অনুশীলন কৰক: dissolution-ৰ পিছত কিন্তু public notice-ৰ আগতে এজন partner-এ firm name-ত ধাৰ লয় বা ক্ৰয় কৰে --- অন্ত্যত third party-ৰ ওচৰত সকলো partner দায়ী হৈ থাকে।

- ব্যতিক্রমসমূহ প্রয়োগ কৰক: মৃত partner-ৰ estate, insolvent partner, বা firm-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা ব্যক্তিয়ে নজনা dormant partner-ৰ কোনো দায় নাই।

CSQ 4.1 · RTP 2024-Jun [15] · Case Scenario · --- · Pg 507

2× সোধা হৈছে

LEVEL II

প্রয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

অধ্যায় 5

Limited Liability Partnership আইন (The Limited Liability Partnership Act, 2008)

The Limited Liability Partnership Act, 2008

4 বিষয় · 29 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন · গুৰুত্ব: B

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5-20% · Level II 80-95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ	92.1%	114-ৰ ভিতৰত 105 নম্বৰ
Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ	7.9%	114-ৰ ভিতৰত 9 নম্বৰ

বিষয় 1: Limited Liability Partnership — অৰ্থ আৰু ধাৰণা (Meaning and Concept)

P2-C5-U5-T01 · Topic 1: Limited Liability Partnership -- Meaning and Concept

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায়টোৰ পাতনি আৰু heading 1 পঢ়ক: hybrid হিচাপে LLP, Sec. 2(1)-ৰ সংজ্ঞাসমূহ — designated partner (j), LLP agreement (o), small LLP (ta) — আৰু Secs. 4 (Partnership Act প্ৰযোজ্য নহয়), 5 (কোন partner হ'ব পাৰে), 6 (ন্যূনতম partners), 7 (designated partners)।

টোকা

ধাৰণা (hybrid): LLP [Sec 2(1)(n): “a partnership formed and registered under this Act”] হৈছে এটা বিকল্প corporate business vehicle, যিয়ে কম compliance খৰচত company-ৰ দৰে **LIMITED LIABILITY** আৰু পাৰস্পৰিক agreement-ৰ জৰিয়তে partnership-ৰ দৰে আভ্যন্তৰীণ গাঁথনি গঢ়াৰ **FLEXIBILITY** দিয়ে — LLP নিজে ইয়াৰ সম্পদৰ সম্পূৰ্ণ পৰিমাণলৈকে দায়ী, partners-ৰ দায়বদ্ধতা সীমিত; ইয়াত corporate আৰু partnership-firm দুয়োটা গাঁথনিৰ উপাদান আছে, সেয়ে ইয়াক 'hybrid between a company and a partnership' বোলা হয়; **Sec 4:** Indian Partnership Act, 1932 LLPs-ৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য **নহয়** (NOT); 81-টা sections আৰু 4-টা schedules থকা Act (First — agreement নাথাকিলে পাৰস্পৰিক অধিকাৰ/কৰ্তব্য; Second/Third/Fourth — firm/private company/unlisted public company-ক LLP-লৈ conversion), MCA আৰু ROC-এ পৰিচালনা কৰে, LLP (Amendment) Act, 2021-ৰ দ্বাৰা সংশোধিত।

মূল সংজ্ঞাসমূহ: Designated partner [Sec 2(1)(j)]: “any partner designated as such pursuant to section 7”; LLP agreement [Sec 2(1)(o)]: পাৰস্পৰিক অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য নিৰ্ধাৰণ কৰা, LLP-ৰ partners-ৰ মাজত বা LLP আৰু ইয়াৰ partners-ৰ মাজত হোৱা যিকোনো **লিখিত** (WRITTEN) agreement; Small LLP [Sec 2(1)(ta)]: contribution ₹25 লাখৰ অধিক নহয় (₹5 কোটিলৈকে নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি) **আৰু** (AND) ঠিক আগৰ financial year-ৰ Statement of Accounts and Solvency অনুসৰি turnover ₹40 লাখৰ অধিক নহয় (₹50 কোটিলৈকে নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি), বা নিৰ্ধাৰিত এনে অন্য প্ৰয়োজনীয়তা।

Sec 5 (কোন partner হ'ব পাৰে): যিকোনো individual বা body corporate; কিন্তু এজন individual **অযোগ্য** (INCAPABLE) হয় যদি (a) উপযুক্ত court-এ তেওঁক unsound mind বুলি সাব্যস্ত কৰিছে আৰু সেই সিদ্ধান্ত বলবৎ আছে, (b) তেওঁ undischarged insolvent, বা (c) তেওঁক insolvent ঘোষণা কৰাৰ আবেদন বিচাৰাধীন।

Sec 6 (ন্যূনতম partners): প্রতিটো LLP-ৰ অন্ততঃ **দুজন** (TWO) partners থাকিব লাগিব; সংখ্যা দুজনতকৈ কমি গ'লে আৰু ব্যৱসায় ছমাহতকৈ **অধিক** (MORE) সময় চলি থাকিলে, সেই কথা জনা একমাত্র partner-জন সেই ছমাহৰ পিছৰ সময়ছোৱাত LLP-ৰ হোৱা দায়বদ্ধতাৰ বাবে **ব্যক্তিগতভাৱে** (PERSONALLY) দায়ী।

Sec 7 (designated partners — বাধ্যতামূলক): অন্ততঃ দুজন designated partners **INDIVIDUALS** হ'ব লাগিব, তাৰে অন্ততঃ এজন ভাৰতৰ **RESIDENT** (financial year-ত 120 দিনতকৈ কম নহয় বসবাস); সকলো partners bodies corporate হ'লে (বা মিশ্ৰ হ'লে), এনে bodies corporate-ৰ partners বা nominees হোৱা অন্ততঃ দুজন individuals designated partners হিচাপে কাম কৰে — resident/non-resident মিশ্ৰণত এজন designated partner-এ 120-দিনৰ পৰীক্ষা পূৰণ কৰে নে নাই চাওক; লগতে মন কৰক যে ব্যৱসায়টো **লাভৰ উদ্দেশ্যে** (WITH A VIEW TO PROFIT) চলোৱা এটা **LAWFUL** ব্যৱসায় হ'ব লাগিব, গতিকে charitable বা অনাৰ্থিক উদ্দেশ্যত LLP গঠন কৰিব নোৱাৰিব।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Sec. 5: যিকোনো individual বা body corporate partner হ'ব পাৰে, কেৱল unsound mind-ৰ individual (court-এ তেনেকৈ সাব্যস্ত কৰা), undischarged insolvent, বা insolvency-ৰ আবেদন বিচাৰাধীন থকা ব্যক্তিৰ বাহিৰে।
- Sec. 6: ন্যূনতম দুজন partners; ছমাহতকৈ অধিক সময় দুজনতকৈ কম হ'লে, কথাটো জনা একমাত্র partner সেই সময়ছোৱাৰ দায়বদ্ধতাৰ বাবে ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী।
- Small LLP [Sec. 2(1)(ta)]: contribution ≤ Rs. 25 লাখ আৰু (AND) পূৰ্বৱৰ্তী বছৰৰ turnover ≤ Rs. 40 লাখ (Rs. 5 কোটি / Rs. 50 কোটিলৈকে নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি)।

TQ 1.1 • RTP 2019-May [9] • Descriptive • --- • Pg 510

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

TQ 1.2 • MTP 2024-Jun [2] (c) (i) • Descriptive • 3M • Pg 513 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

TQ 1.8 • PYQ 2026-Jan [2] (c) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 517 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 7টা প্ৰশ্ন

- Hybrid ব্যাখ্যা কৰক: company-ৰ limited liability (LLP ইয়াৰ সম্পদৰ সম্পূৰ্ণ পৰিমাণলৈকে দায়ী, partners কেৱল সন্মত contribution-লৈকে) আৰু partnership-ৰ নমনীয়তা (agreement-ভিত্তিক আভ্যন্তৰীণ গাঁথনি); Partnership Act, 1932 প্ৰযোজ্য নহয় (Sec. 4)।
- Designated partners [Secs. 2(1)(j), 7]: বাধ্যতামূলক --- অন্ততঃ দুজন individuals, অন্ততঃ এজন ভাৰতৰ resident (financial year-ত 120 দিনৰ বসবাস); সকলো partners bodies corporate হ'লে দুজন individual nominees-এ কাম কৰে।

TQ 1.4 • PYQ 2024-Sep [2] (c) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 514	4× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 1.5 • PYQ 2025-May [2] (c) (i) • Descriptive • 3M • Pg 515	11× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 1.9 • PYQ 2026-May [2] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 518		LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 1.10 • PYQ 2026-Sep [2] (c) (i) • Descriptive • 3M • Pg 518		LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 1.3 • MTP 2024-Jul [2] (c) • Descriptive • 6M • Pg 513	6× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 1.6 • MTP 2025-Aug S2 [2] (c) • Descriptive • 6M • Pg 515	2× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 1.7 • MTP 2025-Aug S2 [4] (c) • Descriptive • 6M • Pg 516		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 2টা প্রশ্ন

- 'Charitable LLP' আৰ্হি: LLP-ৰ বাবে লাভৰ উদ্দেশ্যে (PROFIT) চলোৱা lawful ব্যৱসায় লাগিব --- বিনামূলীয়া বিদ্যালয় বা non-profit উদ্দেশ্যৰ বাবে গঠন অস্বীকাৰ কৰক।
- Resident/non-resident মিশ্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত, বৈধতাৰ সিদ্ধান্ত লোৱাৰ আগতে 120-দিনৰ residence পৰীক্ষা পূৰণ কৰা এজনকে ধৰি দুজন individual designated partners আছে নে নাই পৰীক্ষা কৰক।

CSQ 1.1 • PYQ 2025-May [2] (c) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 519	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.2 • PYQ 2025-Sep [2] (c) • Case Scenario • 6M • Pg 520	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 2: LLP-ৰ বৈশিষ্ট্য (Characteristics of LLP)

P2-C5-U5-T02 • Topic 2: Characteristics of LLP

প্রথমে পঢ়ক heading 2 'Characteristics of LLP' পঢ়ক: ষোল্লটা বৈশিষ্ট্য (body corporate, perpetual succession, separate legal entity, mutual agency, LLP agreement, artificial legal person, common seal, limited liability, management, partner-সংখ্যাৰ সীমা, কেৱল লাভৰ বাবে ব্যৱসায়, investigation, compromise/arrangement, conversion, e-filing, foreign LLPs) আৰু LLP ৰূপৰ সুবিধাসমূহ।

টোকা

ষোল্লটা বৈশিষ্ট্য: (1) body corporate [Secs 2(1)(d), 3]; (2) perpetual succession — partners-ৰ মৃত্যু, মানসিক অসুস্থতা, অৱসৰ বা insolvency-এ ইয়াৰ অস্তিত্বত প্ৰভাৱ নেপেলায়; (3) separate legal entity — ইয়াৰ সম্পদৰ সম্পূৰ্ণ পৰিমাণলৈকে দায়ী, partners-ৰ দায়বদ্ধতা সন্মত contribution (tangible বা intangible)-লৈকে সীমিত, LLP-ৰ creditors কেৱল LLP-ৰহে creditors; (4) mutual agency; (5) LLP agreement-এ পাৰস্পৰিক অধিকাৰ/কৰ্তব্য নিয়ন্ত্ৰণ কৰে (ইয়াৰ অনুপস্থিতিত LLP Act-ৰ বিধান প্ৰযোজ্য);

(6) artificial legal person; (7) common seal (ঐচ্ছিক); (8) limited liability; (9) পৰিচালনা — সকলো partners পৰিচালনাৰ অধিকাৰী, কিন্তু আইনী compliances-ৰ বাবে কেৱল **DESIGNATED** partners দায়ী; (10) ন্যূনতম 2 partners, সৰ্বোচ্চ সীমা **নাই** (NO); (11) কেৱল লাভৰ বাবে ব্যৱসায় — charitable LLP নহয়; (12) investigation — Central Government-এ ইয়াৰ কাৰ্যকলাপ তদন্ত কৰিব পাৰে; (13) Act অনুসৰি merger আৰু amalgamation-সহ compromise/arrangement; (14) firm, private company বা unlisted public company-ক LLP-লৈ conversion; (15) partner/designated partner-ৰ digital signature-সহ www.mca.gov.in-ত documents-ৰ e-filing; (16) foreign LLPs [Sec 2(1)(m)] — ভাৰতৰ বাহিৰত গঠিত/নিগমভুক্ত/পঞ্জীয়নভুক্ত আৰু ভাৰতত ব্যৱসায়ৰ স্থান থকা; foreign LLP ভাৰতীয় LLP-ৰ partner হ'ব পাৰে।

LLP-ৰ ধৰণৰ mutual agency: LLP-ৰ ব্যৱসায়ৰ বাবে প্ৰতিজন partner **কেৱল LLP-ৰহে** (ALONE) agent, আন partners-ৰ নহয় — আন partners-ৰ স্বতন্ত্ৰ বা অননুমোদিত কাৰ্যৰ বাবে কোনো partner দায়ী নহয়, গতিকে আন এজন partner-ৰ ভুল ব্যৱসায়িক সিদ্ধান্ত বা অসদাচৰণৰ ফলত হোৱা joint liability-ৰ পৰা individual partners সুৰক্ষিত।

Artificial legal person: আইনী প্ৰক্ৰিয়াৰে সৃষ্ট আৰু এজন ব্যক্তিৰ সকলো অধিকাৰেৰে সজ্জিত — এজন প্ৰাকৃতিক ব্যক্তিয়ে কৰিব পৰা সকলো কৰিব পাৰে, **ব্যতিক্ৰম** (EXCEPT): জেললৈ পঠিওৱা, শপত লোৱা, বিবাহ/বিবাহ-বিচ্ছেদ, বা CA বা চিকিৎসাৰ দৰে বিদ্বৎ বৃত্তি অনুশীলন কৰা; ই অদৃশ্য, অমূৰ্ত, অমৰ (কেৱল আইনৰ দ্বাৰাহে বিলুপ্ত) কিন্তু কাল্পনিক **নহয়** (NOT), কাৰণ ই প্ৰকৃততে বিদ্যমান।

Common seal [Sec 14(c)]: বাধ্যতামূলক নহয় — LLP-এ সিদ্ধান্ত ল'লে এটা ৰাখিব **পাৰে** (MAY); গ্ৰহণ কৰিলে ই এজন দায়িত্বশীল বিষয়াৰ জিম্মাত থাকে আৰু অন্ততঃ 2 জন designated partners-ৰ উপস্থিতিত লগোৱা হয়।

সুবিধাসমূহ: agreement-ৰ ভিত্তিত সংগঠিত আৰু পৰিচালিত; বিশদ আইনী/প্ৰক্ৰিয়াগত প্ৰয়োজনীয়তা নোহোৱাকৈ নমনীয়তা; গঠন কৰা সহজ; সকলো partners-এ limited liability উপভোগ কৰে; নমনীয় capital structure; বিলুপ্ত কৰা সহজ — পেছাদাৰী, সৰু উদ্যোগ আৰু venture-capital বিনিয়োগৰ বাবে উপযুক্ত vehicle।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- বৈশিষ্ট্যসমূহ সূত্ৰসহ মুখস্থ কৰক: body corporate, separate legal entity, perpetual succession [Secs. 2(1)(d), 3]; সন্মত contribution-লৈকে সীমিত দায়বদ্ধতা; ন্যূনতম 2 partners, সৰ্বোচ্চ সীমা নাই; compliances-ৰ বাবে কেৱল designated partners দায়ী; কেৱল লাভৰ বাবে ব্যৱসায়; firm/private company/unlisted public company-ৰ conversion; www.mca.gov.in-ত e-filing।
- LLP হৈছে company আৰু partnership-ৰ মাজৰ এক hybrid --- corporate গাঁথনিৰ লগত partnership-firm-ৰ নমনীয়তা।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- LLP-ৰ ধৰণৰ mutual agency: প্ৰতিজন partner কেৱল LLP-ৰহে agent, আন partners-ৰ নহয় --- partner-ৰ authorised কাৰ্যত LLP আবদ্ধ, কিন্তু তেওঁৰ authority নাছিল আৰু তৃতীয় পক্ষই সেয়া জানিছিল তেনে ক্ষেত্ৰত নহয়; partners পৰস্পৰৰ অননুমোদিত কাৰ্যৰ পৰা সুৰক্ষিত।
- Artificial legal person: আইনী প্ৰক্ৰিয়াৰে সৃষ্ট আৰু এজন ব্যক্তিৰ অধিকাৰযুক্ত --- contract কৰিব আৰু সম্পত্তি ধাৰণ কৰিব পাৰে, কিন্তু জেললৈ পঠিয়াব নোৱাৰি, শপত ল'ব, বিবাহ কৰিব বা বিদ্বং বৃত্তি অনুশীলন কৰিব নোৱাৰে; অদৃশ্য, অমূৰ্ত, অমৰ কিন্তু কাল্পনিক নহয়।
- Common seal [Sec. 14(c)]: ঐচ্ছিক; গ্ৰহণ কৰিলে এজন দায়িত্বশীল বিষয়াৰ ওচৰত ৰখা হয় আৰু অন্ততঃ 2 জন designated partners-ৰ উপস্থিতিত লগোৱা হয়।
- সুবিধা: গঠন আৰু বিলুপ্তি সহজ, সকলোৰে বাবে limited liability, নমনীয় capital structure, agreement-ভিত্তিক শাসন।

TQ 2.4 • RTP 2026-May [18] • Descriptive • --- • Pg 524

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 2.1 • PYQ 2019-Nov [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 521

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 2.3 • MTP 2025-May S2 [2] (c) • Descriptive • 6M • Pg 523

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 3: LLP-ৰ নিগমভুক্তি (Incorporation of LLP)

P2-C5-U5-T03 • Topic 3: Incorporation of LLP

প্ৰথমে পঢ়ক heading 3 'Incorporation of LLP' পঢ়ক (Secs. 11--17: incorporation document, registration, registered office, registration-ৰ প্ৰভাৱ, নাম সম্পৰ্কীয় বিধান); লগতে সংযুক্ত পৰীক্ষিত বিধানসমূহো পুনৰীক্ষণ কৰক — partners-ৰ সলনি (Sec. 25), books of account আৰু audit (Sec. 34), fraud (Sec. 30) আৰু Tribunal-ৰ দ্বাৰা winding up (Sec. 64)।

টোকা

Sec 11 (incorporation document): লাভৰ উদ্দেশ্যে (WITH A VIEW TO PROFIT) এটা **LAWFUL** ব্যৱসায় চলোৱাৰ বাবে একত্ৰিত দুজন বা ততোধিক ব্যক্তিয়ে incorporation document-ত নিজৰ নাম subscribe কৰে, যিখন registered office যি **STATE**-ত থাকিব সেই ৰাজ্যৰ Registrar-ৰ ওচৰত নিৰ্ধাৰিত fees-সহ file কৰা হয় আৰু তাত নাম, প্ৰস্তাৱিত ব্যৱসায়, registered-office-ৰ ঠিকনা, আৰু partners আৰু designated partners-ৰ নাম/ঠিকনা থাকে; লগত গঠনত জড়িত advocate/Company Secretary/Chartered Accountant/Cost Accountant-ৰ statement of compliance **আৰু (AND)** এজন subscriber-ৰ statement থাকিব লাগিব; মিছা বুলি জানি বা সঁচা বুলি বিশ্বাস নকৰাকৈ সেই statement দিয়া ব্যক্তি: 2 বছৰলৈকে কাৰাদণ্ড **আৰু (AND)** ₹10,000-ৰ পৰা ₹5 লাখলৈকে জৰিমনা।

Sec 12 (registration): Sec 11(1)(b)-(c) পালন কৰাৰ পিছত Registrar-এ **14 দিনৰ ভিতৰত (DAYS)** incorporation document register কৰিব লাগিব আৰু certificate of incorporation (স্বাক্ষৰিত আৰু

মোহৰযুক্ত) জাৰি কৰিব লাগিব, যিটো নিৰ্দিষ্ট নামেৰে LLP নিগমভুক্ত হোৱাৰ **চূড়ান্ত** (CONCLUSIVE) প্ৰমাণ।
Sec 14 (প্ৰভাৱ): LLP-এ নিজৰ নামেৰে (a) গোচৰ তৰিব পাৰে আৰু ইয়াৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰি, (b) অস্থায়ী/স্থায়ী, tangible/intangible সম্পত্তি অৰ্জন, মালিকানা, ধাৰণ আৰু উন্নয়ন বা হস্তান্তৰ কৰিব পাৰে, (c) সিদ্ধান্ত ল'লে common seal ৰাখিব পাৰে, (d) bodies corporate-এ আইনসংগতভাৱে কৰিব পৰা এনে অন্য কাৰ্য কৰিব আৰু সহিব পাৰে।

Sec 13 (registered office): বাধ্যতামূলক — সকলো যোগাযোগ/notices এই কাৰ্যালয়লৈ পঠিওৱা হয়; registered office-ৰ সলনি Registrar-ৰ ওচৰত notice file কৰাৰ **পিছতহে** (ONLY) কাৰ্যকৰী হয়; উলংঘন: default-ৰ প্ৰতিদিনৰ বাবে ₹500 penalty, সৰ্বাধিক ₹50,000, LLP **আৰু** (AND) প্ৰতিজন partner-ৰ ওপৰত।

নাম সম্পৰ্কীয় বিধান: Sec 15: নামৰ শেষত 'limited liability partnership' বা 'LLP' থাকিব লাগিব; Central Government-এ অবাঞ্ছিত বুলি গণ্য কৰা, বা আন LLP, company বা registered trade mark-ৰ সৈতে একে/অতি সাদৃশ্যপূৰ্ণ নাম পঞ্জীয়ন কৰা নহয়; **Sec 16:** Registrar-এ আবেদন কৰা নাম অৱগত কৰাৰ তাৰিখৰ পৰা **3 মাহৰ** (MONTHS) বাবে সংৰক্ষণ কৰিব পাৰে; **Sec 17:** একে/অতি সাদৃশ্যপূৰ্ণ নাম থকা LLP-ক Central Government-এ 3 মাহৰ ভিতৰত নাম সলনি কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিব পাৰে (incorporation/নাম সলনিৰ 3 বছৰৰ ভিতৰত trade-mark-ৰ মালিকৰ আবেদনত); default হ'লে CG-এ নতুন নাম আবেদন কৰে।

সংযুক্ত পৰীক্ষিত বিধান (এই অংশৰ বাহিৰত — সাধাৰণভাৱে মনত ৰাখক): Sec 25: partner-এ নিজৰ নাম/ঠিকনাৰ সলনি 15 দিনৰ ভিতৰত LLP-ক জনাব লাগিব; partner যোগদান বা অব্যাহতিৰ notice LLP-এ 30 দিনৰ ভিতৰত Registrar-ৰ ওচৰত file কৰিব লাগিব; **Sec 30 (fraud):** creditors/অন্যক প্ৰৱঞ্চনা কৰাৰ উদ্দেশ্যে ব্যৱসায় চলালে LLP আৰু জ্ঞাতসাৰে জড়িত প্ৰতিজন partner-ৰ দায়বদ্ধতা **UNLIMITED** হয় (partner-এ LLP-ৰ অজ্ঞাতে/authority নোহোৱাকৈ কাম কৰিলে LLP দায়ী নহয়); **Sec 34:** registered office-ত যথাযথ books of account আৰু financial year শেষ হোৱাৰ ছমাহৰ ভিতৰত বাৰ্ষিক Statement of Account and Solvency, নিৰ্ধাৰিত সৰু turnover/contribution-ৰ বাবে audit-ৰ পৰা ৰেহাই; **Sec 64:** LLP-এ তেনে সিদ্ধান্ত ল'লে, partners ছমাহতকৈ অধিক সময় দুজনতকৈ কম হ'লে, ভাৰতৰ সাৰ্বভৌমত্ব/অখণ্ডতাৰ বিৰুদ্ধে কাম কৰিলে, একেৰাহে পাঁচটা financial years filings-ত default কৰিলে, বা ন্যায়সংগত আৰু সমীচীন হ'লে Tribunal-এ LLP wind up কৰিব পাৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- Sec. 14-ৰ প্ৰভাৱ: LLP-এ নিজৰ নামেৰে গোচৰ তৰিব পাৰে আৰু ইয়াৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰি; সম্পত্তি অৰ্জন, মালিকানা, ধাৰণ আৰু হস্তান্তৰ কৰিব পাৰে; সিদ্ধান্ত ল'লে common seal ৰাখিব পাৰে; bodies corporate-ৰ সকলো কাৰ্য কৰিব পাৰে।
- Sec. 13 registered office: বাধ্যতামূলক; সলনি কেৱল file কৰাৰ পিছতহে কাৰ্যকৰী; penalty Rs. 500/দিন, সৰ্বাধিক Rs. 50,000, LLP আৰু প্ৰতিজন partner-ৰ ওপৰত।
- Sec. 34: registered office-ত books; বছৰৰ শেষৰ পিছৰ ছমাহৰ ভিতৰত Statement of Account and Solvency; turnover ≤ Rs. 40 লাখ বা contribution ≤ Rs. 25 লাখ হ'লে audit-ৰ পৰা ৰেহাই।
- Sec. 64-ৰ winding-up-ৰ কাৰণ: LLP-এ তেনে সিদ্ধান্ত লয়; ছমাহলৈ partners দুজনতকৈ কম; সাৰ্বভৌমত্বৰ বিৰুদ্ধে কাৰ্য; একেৰাহে পাঁচ বছৰ filing-ত default; ন্যায়সংগত আৰু সমীচীন।

TQ 3.7 • MTP 2024-Jun [2] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 530	3× সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	সহজ
TQ 3.1 • PYQ 2020-Nov [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 524	5× সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	মধ্যমীয়া
TQ 3.2 • PYQ 2021-Dec [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 525	2× সোধা হৈছে	LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	মধ্যমীয়া
TQ 3.4 • RTP 2022-Nov [13] • Descriptive • --- • Pg 527		LEVEL I স্মৃতি (Remembering)	মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • ৪টা প্ৰশ্ন

- Secs. 11--12: দুজন বা ততোধিক ব্যক্তিয়ে subscribe কৰা incorporation document, advocate/CS/CA/Cost Accountant আৰু এজন subscriber-ৰ compliance statement-সহ State Registrar-ৰ ওচৰত file কৰা হয় (মিছা statement: 2 বছৰ কাৰাদণ্ড, জৰিমনা Rs. 10,000--5 লাখ); 14 দিনৰ ভিতৰত registration; certificate চূড়ান্ত।
- Fraud (Sec. 30): প্ৰৱঞ্চনাৰ উদ্দেশ্য থাকিলে LLP আৰু জ্ঞাতসাৰে জড়িত প্ৰতিজন partner-ৰ দায়বদ্ধতা UNLIMITED হয়; partner-এ LLP-ৰ অজ্ঞাতে/authority নোহোৱাকৈ কাম কৰিলে LLP ৰেহাই পায়।
- Sec. 25: partner-এ নাম/ঠিকনাৰ সলনি 15 দিনৰ ভিতৰত জনায়; partner যোগদান/অব্যাহতিৰ notice LLP-এ 30 দিনৰ ভিতৰত file কৰে।
- নাম: 'LLP' প্ৰত্যয় (Sec. 15); সংৰক্ষণ 3 মাহলৈ বৈধ (Sec. 16); একে নাম সলনি কৰিবলৈ CG-এ 3 মাহৰ ভিতৰত নিৰ্দেশ দিব পাৰে (Sec. 17)।

TQ 3.8 • PYQ 2024-Sep [2] (c) (i) • Descriptive • 4M • Pg 530	7× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 3.11 • PYQ 2026-Sep [2] (c) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 533		LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 3.3 • PYQ 2022-May [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 526	4× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.5 • PYQ 2023-Jun [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 528		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.6 • PYQ 2023-Dec [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 529		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.9 • PYQ 2026-Jan [2] (c) (i) • Descriptive • 4M • Pg 531		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 3.10 • PYQ 2026-May [2] (c) (i) • Descriptive • 3M • Pg 532		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.1 • PYQ 2025-Jan [2] (c) • Case Scenario • 6M • Pg 534		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

বিষয় 4: সংগঠনৰ অন্যান্য ৰূপৰ সৈতে পাৰ্থক্য (Differences With Other Forms of Organisation)

P2-C5-U5-T04 • Topic 4: Differences With Other Forms of Organisation

প্ৰথমে পঢ়ক heading 4 পঢ়ক: LLP আৰু partnership firm-ৰ মাজৰ তালিকাবদ্ধ পাৰ্থক্য (15-টা দিশ) আৰু LLP আৰু limited liability company-ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য (8-টা দিশ)।

টোকা

দিশনিৰ্দেশ: SM-এ LLP আৰু partnership firm-ৰ মাজত 15-টা আৰু LLP আৰু limited liability company-ৰ মাজত 8-টা পাৰ্থক্য তালিকাবদ্ধ কৰিছে — অধিক নম্বৰ দিয়া ভিত্তিসমূহ তলত দিয়া হ'ল; পৰামৰ্শমূলক উত্তৰত limited liability, perpetual succession আৰু বাধ্যতামূলক registration-ৰ বিশ্বাসযোগ্যতাই পৰম্পৰাগত firm-তকৈ LLP-ক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়ে।

LLP	Partnership firm
LLP Act, 2008-ৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত; body corporate, separate legal entity	Indian Partnership Act, 1932; separate legal entity নহয়, body corporate নহয়
Registration-ৰ দ্বাৰা সৃষ্ট — বাধ্যতামূলক; নিজৰ নামত গোচৰ তৰে আৰু ইয়াৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰি	Agreement-ৰ দ্বাৰা সৃষ্ট; registration স্বেচ্ছামূলক (কেৱল registered firm-এ third parties-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব পাৰে)
Perpetual succession — partners-ৰ মৃত্যু/insanity/retirement/insolvency-ৰ কোনো প্ৰভাৱ নাই	Perpetual succession নাই — এনে ঘটনাই ইয়াৰ অস্তিত্বত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে
Liability সন্মত contribution-লৈকে সীমিত, wilful fraud-ৰ বাহিৰে; 'LLP' suffix বাধ্যতামূলক	Liability অসীম, partners-ৰ ব্যক্তিগত assets-লৈকে বিস্তৃত; যিকোনো নাম চলে
Partner কেৱল LLP-ৰহে agent; compliances-ৰ বাবে কেৱল designated partners দায়ী	Partner-এ firm আৰু (AND) co-partners-ক bind কৰে; compliances-ৰ বাবে সকলো partners দায়ী
Annual accounts, solvency statement আৰু return file কৰা হয়; বিদেশী চলে; minor নচলে (NO)	Annual filing নাই; foreign nationals partners হ'ব নোৱাৰে; minor benefits-লৈ admit হ'ব পাৰে

LLP বনাম limited liability company — আৰু পাৰ্থক্য: আভ্যন্তৰীণ শাসন partners-ৰ **AGREEMENT**-ৰ দ্বাৰা বনাম statute (Companies Act, 2013)-ৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত; অৰিহণা দিওঁতাসকল **PARTNERS** বনাম **MEMBERS**/shareholders; ন্যূনতম 2 partners আৰু সৰ্বোচ্চ সীমা **নাই** (NO) বনাম private company 2-200 members, public company ন্যূনতম 7; দায়বদ্ধতা সন্মত contribution-লৈকে সীমিত (ইচ্ছাকৃত fraud-ৰ

বাহিৰে) বনাম ধাৰণ কৰা shares-ৰ **UNPAID** ধনলৈকে; agreement-ত ক্ষমতাপ্ৰাপ্ত designated partners-সহ partners-এ পৰিচালনা কৰে বনাম shareholders-এ নিৰ্বাচিত **DIRECTORS**-ৰ board; ন্যূনতম 2 designated partners বনাম 2 directors (private) / 3 directors (public); নামৰ প্ৰত্যয় 'LLP' বনাম 'Limited'/'Private Limited'।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- LLP বনাম partnership firm অধিক নম্বৰৰ ভিত্তিত আয়ত্ত কৰক: নিয়ন্ত্ৰক Act (LLP Act, 2008 বনাম Partnership Act, 1932); body corporate/separate entity বনাম separate entity নাই; registration বাধ্যতামূলক বনাম ঐচ্ছিক; perpetual succession বনাম নাই; দায়বদ্ধতা contribution-লৈকে সীমিত বনাম অসীম; কেৱল LLP-ৰ agency বনাম firm আৰু co-partners-ৰ; designated partners, common seal, বাৰ্ষিক filings, বিদেশী নাগৰিকৰ অনুমতি, minor-ক LLP-ৰ সুবিধাত ভৰ্তি কৰিব নোৱাৰি (NOT)।
- LLP বনাম LLC/company আয়ত্ত কৰক: আভ্যন্তৰীণ শাসন agreement-ৰ দ্বাৰা বনাম statute (Companies Act, 2013)-ৰ দ্বাৰা; partners বনাম members/shareholders; partners-ৰ সৰ্বোচ্চ সীমা নাই বনাম private company-ৰ বাবে 200-ৰ সীমা; দায়বদ্ধতা সন্মত contribution-লৈকে সীমিত বনাম shares-ৰ unpaid ধনলৈকে; partners/designated partners-ৰ দ্বাৰা পৰিচালনা বনাম নিৰ্বাচিত board of directors; ন্যূনতম 2 designated partners বনাম 2/3 directors।
- পৰামৰ্শমূলক প্ৰশ্নত (পৰম্পৰাগত firm বনাম LLP), পৰিণতিৰ পৰা যুক্তি দিয়ক: limited liability, perpetual succession আৰু বাধ্যতামূলক registration-ৰ বিশ্বাসযোগ্যতাই LLP-ক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়ে; তাৰ পিছত পৰামৰ্শসহ সিদ্ধান্ত দিয়ক।

TQ 4.1 • PYQ 2022-Nov [2] (b) • Descriptive • 5M • Pg 536 **4x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.1 • RTP 2024-Jun [18] • Case Scenario • --- • Pg 538 **3x সোধা হৈছে**

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

অধ্যায় 6

Companies আইন (The Companies Act, 2013)

The Companies Act, 2013

10 বিষয় · 80 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন · গুৰুত্ব: A

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5-20% · Level II 80-95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ	40.3%	310-ৰ ভিতৰত 125 নম্বৰ
Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ	59.7%	310-ৰ ভিতৰত 185 নম্বৰ

বিষয় 1: Company-ৰ অৰ্থ আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য (Company Meanings & its Features)

P2-C6-U6-T01 · Topic 1: Company Meanings & its Features

প্ৰথমে পঢ়ক Companies Act, 2013 অধ্যায়ৰ 'Company: Meaning and its Features' পঢ়ক --- Sec. 2(20)-ৰ অধীনত সংজ্ঞা, Haney-ৰ সংজ্ঞা আৰু পাঁচটা বৈশিষ্ট্য (separate legal entity, perpetual succession, limited liability, artificial legal person, common seal), লগতে Sec. 9-ৰ অধীনত common seal ঐচ্ছিক কৰা Companies (Amendment) Act, 2015-ৰ সংশোধন।

টোকা

Sec 2(20) (SM): "Company means a company incorporated under this Act or under any previous company law"; **Haney-ৰ সংজ্ঞা:** "A company is an incorporated association, which is an artificial person created by law, having a separate entity, with a perpetual succession and a common seal."

পাঁচটা বৈশিষ্ট্য: (1) separate legal entity (2) perpetual succession (3) limited liability (4) artificial legal person (5) common seal — এতিয়া ঐচ্ছিক।

Separate legal entity: registration হোৱাৰ লগে লগে company সদস্যসকলৰ পৰা পৃথক এজন ব্যক্তি — ই সম্পত্তি, bank account ৰাখিব পাৰে, ঋণ ল'ব পাৰে, contract কৰিব পাৰে; সদস্যসকলেও ইয়াৰ সৈতে contract কৰিব পাৰে; **Salomon vs. Salomon; Macaura vs. Northern Assurance** — company-ৰ কাঠত shareholder-ৰ insurable interest নাছিল, সেয়েহে নিজৰ নামত কৰা insurance claim বিফল হ'ল।

Perpetual succession & limited liability: সদস্যৰ মৃত্যু বা সলনি হ'ব পাৰে, কিন্তু আইনমতে wound up নোহোৱালৈকে company চলি থাকে (এটা বিমান দুৰ্ঘটনাত সকলো 7 জন সদস্যৰ মৃত্যু হোৱাতো company টিকি আছিল — partnership-ৰ দৰে নহয়), shares উত্তৰাধিকাৰীলৈ transmit হয়; দায় shares-ৰ অপৰিশোধিত মূল্যলৈকে সীমিত (guarantee co. — guarantee দিয়া ধন, কেৱল winding up-ৰ সময়ত; unlimited co. — অসীমিত)।

Artificial legal person & seal: আইনে সৃষ্টি কৰা, কেৱল মানুহৰ (directors) জৰিয়তেহে কাম কৰে, নিজৰ

নামত contract কৰিব, গোচৰ তৰিব আৰু গোচৰৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে, কিন্তু ইয়াক জেললৈ পঠিয়াব নোৱাৰি, ই শপত ল'ব, বিয়া কৰাব বা কোনো বৃত্তিমূলক পেছা কৰিব নোৱাৰে; Companies (Amendment) Act, 2015-এ Sec 9-ৰ পৰা common seal বাদ দিলে — seal নাথাকিলে দুজন directors, বা এজন director আৰু Company Secretary (নিযুক্ত থাকিলে)-এ অনুমোদন দিয়ে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 2(20) মুখস্থ কৰক: 'company means a company incorporated under this Act or under any previous company law', লগতে Haney-ৰ সংজ্ঞা।
- Companies (Amendment) Act, 2015-ৰ পৰা common seal **ঐচ্ছিক (OPTIONAL)**; company-ৰ seal নাথাকিলে দুজন directors, বা এজন director আৰু Company Secretary (নিযুক্ত থাকিলে)-এ অনুমোদন দিয়ে।
- বৈশিষ্ট্যসমূহ তালিকাভুক্ত কৰক: separate legal entity, perpetual succession, limited liability, artificial legal person, common seal (ঐচ্ছিক)।

TQ 1.1 • PYQ 2025-Jan [3] (b) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 542

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- Salomon vs. Salomon আৰু Macaura vs. Northern Assurance-ৰে separate legal entity ব্যাখ্যা কৰক (company-ৰ সম্পত্তি সদস্যৰ insurable interest নাথাকে)।
- 'artificial legal person' ব্যাখ্যা কৰক: আইনে সৃষ্টি কৰা, কেৱল মানুহৰ (directors) জৰিয়তে কাম কৰে, contract/গোচৰ তৰা/গোচৰৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে, কিন্তু বিয়া, শপত বা জেল ইয়াৰ ক্ষেত্ৰত নাখাটে।
- Limited liability: সদস্যসকল কেৱল shares-ৰ অপৰিশোধিত মূল্যৰ বাবে (guarantee companies-ত guarantee দিয়া ধনৰ বাবে) দায়ী।

TQ 1.3 • PYQ 2026-Jan [2] (b) (i) • Descriptive • 3M • Pg 544

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 1.2 • MTP 2025-Aug S1 [2] (b) (i) • Descriptive • 7M • Pg 543

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

CSQ 1.4 • PYQ 2025-Sep [1] (b) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 547

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 3টা প্ৰশ্ন

- perpetual-succession-ৰ scenarios অনুশীলন কৰক: সকলো/বেছিভাগ সদস্যৰ মৃত্যুতো company শেষ নহয় --- shares আইনী উত্তৰাধিকাৰীলৈ transmit হয়; company চলি থাকে (partnership-ৰ সৈতে তুলনা কৰক)।
- নথি-প্ৰমাণীকৰণৰ scenarios-ত 2015-ৰ পিছৰ নিয়ম খটুৱাওক: দুজন directors বা এজন director আৰু CS-এ চহী কৰিলে seal নোহোৱাকৈও share certificates আদি বৈধভাৱে issue হয়।
- উত্তৰৰ ধাৰা: বৈশিষ্ট্য/provision উল্লেখ কৰক, facts-ত খটুৱাওক, company চলি থাকে নে কাৰ্যটো বৈধ সেই বিষয়ে সিদ্ধান্ত লিখক।

CSQ 1.1 • MTP 2024-Apr [3] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 545 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.2 • PYQ 2024-Jun [3] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 546 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 1.3 • PYQ 2024-Sep [3] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 546 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 2: Corporate veil-ৰ তত্ত্ব (Corporate Veil Theory)

P2-C6-U6-T02 • Topic 2: Corporate Veil Theory

প্রথমে পঢ়ক 'Corporate Veil Theory' অধ্যয়ন কৰক --- Salomon vs. Salomon & Co. Ltd.-ৰ স্বতন্ত্ৰ corporate personality-ৰ নীতি আৰু ন্যায়ালয়ে corporate veil আঁতৰোৱা পাঁচটা পৰিস্থিতি।

টোকা

Corporate veil: company-ক ইয়াৰ সদস্যসকলৰ পৰা পৃথককৈ চিনাক্ত কৰা হয় — company-ৰ ঋণ আৰু খেলাপৰ পৰা সদস্যসকল সুৰক্ষিত ('corporate insulation'); ইয়াৰ ভেটি Salomon vs. Salomon & Co. Ltd.-ত স্থাপিত: "The Company is at law a different person altogether from the subscribers to the memorandum" — সেয়েহে Salomon একমাত্র মালিক হৈয়ো ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী নহ'ল আৰু নিজৰ debentures-ৰ বাবে secured creditor হিচাপে গণ্য হ'ল।

Lifting the veil: legal person হিচাপে company-ৰ আঁৰলৈ চোৱা — corporate entity আওকাণ কৰি সেই আইনী আৱৰণৰ আঁৰৰ বাস্তৱতাক বিবেচনা কৰা; ন্যায়ালয়ে কেৱল উপযুক্ত পৰিস্থিতিত, নিয়ন্ত্ৰণৰ (কেৱল মালিকানাৰ নহয়) প্ৰশ্ন জড়িত থাকিলেহে veil আঁতৰায়।

Veil আঁতৰোৱাৰ পাঁচটা ভিত্তি: (1) শত্ৰু-চৰিত্ৰ নিৰ্ধাৰণ — Daimler Co. vs. Continental Tyre & Rubber Co. (2) revenue/কৰ সুৰক্ষা — Dinshaw Maneckjee Petit: dividend/সুতৰ আয় ভগাবলৈ গঠিত private companies এক ছলনা, প্রকৃত মালিক বিচাৰি উলিয়াবলৈ veil আঁতৰোৱা হ'ল (3) আইনী বাধ্যবাধকতা এৰাই চলা — Workmen vs. Associated Rubber Industries: শ্ৰমিকৰ bonus কমাৰলৈ সম্পূৰ্ণ মালিকানাধীন subsidiary-লৈ shares হস্তান্তৰ, veil ভেদ কৰা হ'ল (4) agents হিচাপে গঠিত subsidiaries — Merchandise Transport vs. British Transport Commission: vehicle licences পাবলৈ গঠিত subsidiary, parent আৰু subsidiary এটাই বাণিজ্যিক একক (5) fraud/অনুচিত আচৰণ বা আইন বিফল কৰা — Gilford Motor Co. vs. Horne।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- corporate veil ব্যাখ্যা কৰক = company-ৰ দায়ৰ পৰা সদস্যসকল সুৰক্ষিত ('corporate insulation'); Salomon's case-এ company-ক সদস্যৰ পৰা পৃথক ব্যক্তি হিচাপে প্রতিষ্ঠা কৰিলে।
- 'Lifting the veil' মানে corporate entity আওকাণ কৰি ইয়াৰ আঁৰৰ বাস্তৱতা চোৱা --- কেৱল নিয়ন্ত্ৰণ (কেৱল মালিকানা নহয়) প্ৰশ্নৰ সন্মুখীন হ'লেহে কৰা হয়।

- 5 টা ভিত্তি মুখস্থ কৰক: শত্ৰু-চৰিত্ৰ নিৰ্ধাৰণ (Daimler vs. Continental Tyre); revenue/কৰ সুৰক্ষা; আইনী বাধ্যবাধকতা এৰাই চলা; agents হিচাপে গঠিত subsidiaries; fraud/অনুচিত আচৰণ বা আইন বিফল কৰা।

TQ 2.1 • PYQ 2024-Sep [2] (b) (i) • Descriptive • 7M • Pg 548	3× সোধা হৈছে	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 2.2 • PYQ 2026-Sep [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 550		LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 9টা প্ৰশ্ন

- facts-ক মূল case-ৰ সৈতে মিলাওক: কৰ ফাঁকি দিবলৈ আয় private companies-ত ভগোৱা = Dinshaw Maneckjee Petit; non-solicitation covenant এৰাবলৈ প্ৰাক্তন কৰ্মচাৰীৰ company = Gilford Motor vs. Horne; vehicle licences পাবলৈ গঠিত subsidiary = Merchandise Transport vs. British Transport Commission; শ্ৰমিকৰ bonus কৰাবলৈ subsidiary-লৈ shares হস্তান্তৰ = Workmen vs. Associated Rubber Industries।
- Salomon-ধৰণৰ facts (one-man company, মালিকলৈ secured debentures) --- veil আঁতৰোৱা নহয় (NOT); shareholder ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী নহয় আৰু secured creditor হিচাপে গণ্য হ'ব পাৰে।
- গাঁথনি: Salomon rule উল্লেখ কৰক → প্ৰযোজ্য exception চিনাক্ত কৰক → খটুৱাওক → সদস্য/নিয়ন্ত্ৰকসকল ব্যক্তিগতভাৱে দায়ী নে সিদ্ধান্ত লিখক।

CSQ 2.1 • PYQ 2019-Nov [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 551		LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.2 • RTP 2022-May [17] • Case Scenario • --- • Pg 551	3× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.3 • RTP 2022-Nov [14] • Case Scenario • --- • Pg 553		LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.4 • MTP 2023-May [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 553	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.5 • RTP 2024-Jun [19] • Case Scenario • --- • Pg 554	3× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.6 • MTP 2024-Jul [2] (b) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 555	2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.7 • MTP 2024-Aug [2] (b) • Case Scenario • 7M • Pg 556	5× সোধা হৈছে	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.8 • PYQ 2026-Jan [1] (b) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 557		LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 2.9 • RTP 2026-May [19] • Case Scenario • --- • Pg 558		LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 3: Act-ৰ অধীনত companies-ৰ প্ৰকাৰভেদ (Classes of Companies Under the Act)

P2-C6-U6-T03 • Topic 3: Classes of Companies Under the Act

প্ৰথমে পঢ়ক 'Classes of Companies under the Act' অধ্যয়ন কৰক --- liability অনুসৰি (Secs. 2(22), 2(21), 2(92)), সদস্য অনুসৰি (OPC 2(62), private 2(68), public 2(71), small 2(85)), নিয়ন্ত্ৰণ অনুসৰি (holding 2(46), subsidiary 2(87), associate 2(6)), capital-লৈ প্ৰৱেশ অনুসৰি (listed 2(52)) আৰু অন্যান্য companies (government 2(45), foreign 2(42), Section 8, dormant Sec. 455)।

টোকা

Liability অনুসৰি: limited by shares [Sec 2(22)] — MOA-ই দায় shares-ৰ অপৰিশোধিত ধনলৈকে সীমিত কৰে, যিকোনো সময়ত বিচাৰিব পাৰি; limited by guarantee [Sec 2(21)] — MOA-ত দিয়া প্ৰতিশ্ৰুত ধনলৈকে সীমিত, কেৱল winding up-ৰ সময়ত বিচাৰিব পাৰি; unlimited [Sec 2(92)] — কোনো সীমা নাই, কিন্তু সদস্যপদ শেষ হ'লে দায়ো শেষ হয়।

সদস্য অনুসৰি: OPC [Sec 2(62)] এজন সদস্য — পূৰ্বৰ লিখিত সন্মতিৰে MOA-ত nominee-ৰ নাম; কেৱল 'resident in India' (তৎক্ষণাত পূৰ্বৰ FY-ত ≥ 120 দিন বসবাস) ভাৰতীয় নাগৰিক natural person, minor নহয়, এজনৰ এটাহে OPC, Sec 8 হ'ব/তাতে ৰূপান্তৰ হ'ব বা NBFC কাৰ্যকলাপ কৰিব নোৱাৰে; private [Sec 2(68)] — ন্যূনতম 2, সৰ্বাধিক 200 সদস্য (joint holders = এজন; বৰ্তমান আৰু পূৰ্বৰ কৰ্মচাৰী-সদস্য বাদ), share হস্তান্তৰ সীমিত কৰে, ৰাজহুৱা আমন্ত্ৰণ নিষিদ্ধ; public [Sec 2(71)] — ন্যূনতম 7, সৰ্বাধিক সীমা নাই, আৰু public company-ৰ private subsidiary-ক private articles থাকিলেও public বুলি গণ্য কৰা হয়; small [Sec 2(85)] — paid-up capital $\leq$ ₹4 কোটি আৰু turnover $\leq$ ₹40 কোটি থকা private co., কেতিয়াও holding/subsidiary, Sec 8 বা বিশেষ-Act company নহয়।

নিয়ন্ত্ৰণ অনুসৰি: holding [Sec 2(46)]; subsidiary [Sec 2(87)] — holding co.-এ Board-ৰ গঠন নিয়ন্ত্ৰণ কৰে (সংখ্যাগৰিষ্ঠ directors নিযুক্ত/আঁতৰাব পাৰে) বা অকলে অথবা অন্য subsidiaries-ৰ সৈতে মুঠ voting power-ৰ আধাতকৈ বেছি প্ৰয়োগ/নিয়ন্ত্ৰণ কৰে (subsidiary-ৰ subsidiary-ও subsidiary); associate [Sec 2(6)] — significant influence (মুঠ voting power-ৰ অন্ততঃ 20% নিয়ন্ত্ৰণ বা agreement-ৰ অধীনত ব্যৱসায়িক সিদ্ধান্তত নিয়ন্ত্ৰণ/অংশগ্ৰহণ) থাকে কিন্তু subsidiary নহয়; joint venture-ও অন্তৰ্ভুক্ত।

Capital-লৈ প্ৰৱেশ অনুসৰি: listed [Sec 2(52)] — ইয়াৰ যিকোনো securities স্বীকৃত যিকোনো stock exchange-ত listed; unlisted — বাকী যিকোনো company।

অন্যান্য companies: Government co. [Sec 2(45)] — paid-up share capital-ৰ $\geq 51\%$ CG, SG(s) বা দুয়োৰে হাতত (DVRs থাকিলে 'paid-up share capital'-ক মুঠ voting power বুলি পঢ়িব লাগে), ইয়াৰ subsidiary-ও অন্তৰ্ভুক্ত; foreign co. [Sec 2(42)] — ভাৰতৰ বাহিৰত incorporated আৰু ভাৰতত ব্যৱসায়ৰ স্থান আছে (নিজে/agent-ৰ জৰিয়তে, প্ৰত্যক্ষভাৱে বা electronic ভাৱে) আৰু ভাৰতত যিকোনো ব্যৱসায়িক কাৰ্যকলাপ চলায়; Sec 8 (charitable) — CG licence, 'Ltd/Pvt Ltd' নাথাকে, লাভ objects-তহে খৰচ, dividend নাই, সভাৰ notice 14 সম্পূৰ্ণ দিন, firm সদস্য হ'ব পাৰে, উলংঘন/fraud-ৰ বাবে licence বাতিল কৰিব পাৰি; dormant [Sec 455] — ভৱিষ্যৎ project বা asset/IP ৰাখিবলৈ গঠিত আৰু কোনো উল্লেখযোগ্য accounting

transaction নাই, বা নিষ্ক্ৰিয় company, Registrar-ৰ ওচৰত আবেদন কৰিলে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Listed company [Sec. 2(52)]: স্বীকৃত stock exchange-ত ইয়াৰ যিকোনো securities listed; unlisted = বাকী যিকোনো company।
- মূল সংখ্যা: private সৰ্বাধিক 200 সদস্য; public নূন্যতম 7; small co. paid-up capital ≤ ₹4 কোটি **আৰু** turnover ≤ ₹40 কোটি; associate = significant influence, voting power ≥ 20%; government co. paid-up capital ≥ 51%।

TQ 3.4 • PYQ 2022-Nov [5] (b) (ii) • Descriptive • 2M • Pg 563 **3x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 6টা প্ৰশ্ন

- OPC [Sec. 2(62)]: এজন সদস্য; MOA-ত nominee-ৰ নাম (পূৰ্বৰ লিখিত সন্মতি); কেৱল natural person, ভাৰতীয় নাগৰিক, পূৰ্বৰ FY-ত ভাৰতত ≥ 120 দিন; minor নহয়; Sec. 8 হ'ব/তাতে ৰূপান্তৰ হ'ব বা NBFC কাৰ্যকলাপ কৰিব নোৱাৰে।
- Section 8-ৰ সুবিধা: 'Ltd/Pvt Ltd' নাথাকে, CG licence, লাভ objects-তহে, dividend নাই, সভাৰ notice 14 দিন, firm সদস্য হ'ব পাৰে; licence বাতিলযোগ্য।
- নিয়ন্ত্ৰণ: subsidiary [Sec. 2(87)] = holding co.-এ Board-ৰ গঠন বা মুঠ voting power-ৰ আধাতকৈ বেছি নিয়ন্ত্ৰণ কৰে (অন্য subsidiaries-ৰ জৰিয়তেও); associate [Sec. 2(6)] = significant influence, subsidiary নহয়; guarantee vs. shares --- দায় কেৱল winding up-ৰ সময়ত vs. যিকোনো সময়ত বিচাৰিব পাৰি।

TQ 3.8 • PYQ 2026-Jan [2] (b) (ii) • Descriptive • 4M • Pg 566 **2x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 3.1 • PYQ 2018-May [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 560 **6x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.2 • PYQ 2020-Nov [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 561 **2x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.3 • PYQ 2021-Jul [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 562 **4x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.5 • MTP 2022-Nov S1 [5] (ii) • Descriptive • 6M • Pg 563 **3x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 3.7 • PYQ 2024-Jun [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 565 **3x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 23টা প্ৰশ্ন

- Foreign company [Sec. 2(42)]: ভাৰতৰ বাহিৰত incorporated + ভাৰতত ব্যৱসায়ৰ স্থান (নিজে/agent, প্ৰত্যক্ষ/electronic) + ভাৰতত ব্যৱসায়িক কাৰ্যকলাপ --- দুয়োটা চৰ্ত খটুৱাওক।
- Government company: paid-up capital-ৰ 51% CG/SG/দুয়োৰে হাতত; DVRs থাকিলে ইয়াক মুঠ voting power বুলি পঢ়ক --- পুনৰ গণনা কৰক।

- লাভ অর্জন করা Sec. 8 company-এ সেই লাভ objects-তহে খরচ করিব লাগিব; dividend ঘোষণা করিলে licence উলংঘন --- বাতিল আৰু জৰিমনা।

TQ 3.6 • PYQ 2022-Nov [6] (c) • Descriptive • 3M • Pg 564 7× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.1 • PYQ 2018-Nov [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 568 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.4 • PYQ 2021-Jan [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 571	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.5 • PYQ 2021-Jul [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 571 3× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.6 • PYQ 2021-Dec [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 572 4× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.8 • PYQ 2022-Nov [5] (b) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 574 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.9 • PYQ 2023-Jun [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 575 2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.11 • PYQ 2023-Dec [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 577 2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.13 • MTP 2024-May [1] (b) (ii) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 579	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.15 • PYQ 2024-Jun [3] (b) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 581 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.16 • MTP 2024-Jul [2] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 582 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.17 • PYQ 2024-Sep [1] (b) (i) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 584	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.18 • PYQ 2024-Sep [1] (b) (ii) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 585	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.19 • RTP 2024-Sep [20] • Case Scenario • --- • Pg 586 4× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.20 • PYQ 2025-Jan [1] (b) (i) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 587	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.21 • PYQ 2025-Jan [3] (b) (i) • Case Scenario • 5M • Pg 588	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.22 • PYQ 2025-May [1] (b) (i) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 590	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.23 • PYQ 2025-May [1] (b) (ii) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 591	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.24 • PYQ 2025-May [3] (b) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 591 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.26 • RTP 2026-Jan [20] • Case Scenario • --- • Pg 594	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

CSQ 3.27 • PYQ 2026-Jan [3] (b) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 594	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.28 • PYQ 2026-Jan [3] (b) (ii) • Case Scenario • 2M • Pg 595	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.29 • PYQ 2026-Jan [3] (b) (iii) • Case Scenario • 2M • Pg 596	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • ৭টা প্রশ্ন

- সদস্য-সংখ্যাৰ সমস্যা: বৰ্তমান/পূৰ্বৰ কৰ্মচাৰী-সদস্য বাদ দি 200-ৰ সীমা খটুৱাওক, joint holders-ক এজন বুলি গণ্য কৰক --- private মৰ্যাদাৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত লিখক।
- Deemed public: public company-ৰ private subsidiary private articles থাকিলেও public [proviso to Sec. 2(71)] --- প্রথমে holding-শৃংখল খোলোচা কৰক।
- Small company-ৰ ব্যতিক্রম: holding/subsidiary, Sec. 8 আৰু বিশেষ-Act companies কেতিয়াও small companies হ'ব নোৱাৰে।

CSQ 3.2 • PYQ 2019-Jun [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 569 2x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • PYQ 2021-Jan [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 569 asked	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.7 • PYQ 2022-May [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 573 3x সোধা হৈছে	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.10 • PYQ 2023-Dec [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 575 asked	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.12 • MTP 2025-Aug S2 [1] (b) • Case Scenario • 7M • Pg 578 asked	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 3.14 • PYQ 2024-Jun [1] (b) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 579 asked	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 3.25 • PYQ 2025-Sep [3] (b) • Case Scenario • 7M • Pg 592	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 3.30 • PYQ 2026-May [1] (b) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 597	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন
CSQ 3.31 • PYQ 2026-May [3] (b) • Case Scenario • 7M • Pg 599	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	কঠিন

বিষয় 4: Company-ৰ পঞ্জীয়ন/Incorporation-ৰ পদ্ধতি (Mode of Registration/Incorporation of Company)

P2-C6-U6-T04 • Topic 4: Mode of Registration/Incorporation of Company

প্রথমে পঢ়ক 'Mode of Registration/Incorporation of Company' অধ্যয়ন কৰক --- promoter [Sec. 2(69)], গঠন [Sec. 3], incorporation-ৰ প্রক্রিয়া আৰু নথিপত্ৰ [Sec. 7], registration-ৰ প্ৰভাৱ [Sec. 9] আৰু memorandum আৰু articles-ৰ প্ৰভাৱ [Sec. 10], লগতে SPICe।

টোকা

Promoter [Sec 2(69)]: যিজন ব্যক্তি (a) prospectus-ত সেইদৰে উল্লেখিত বা u/s 92 annual return-ত চিনাক্ত, বা (b) shareholder, director বা অন্য ধৰণে company-ৰ কাৰ্যত প্রত্যক্ষ/পৰোক্ষ নিয়ন্ত্ৰণ থকা, বা (c) যাৰ পৰামৰ্শ/নিৰ্দেশ/আদেশমতে Board কাম কৰাত অভ্যস্ত; কেৱল পেছাদাৰীভাৱে কাম কৰা ব্যক্তি (solicitor, banker, accountant) promoters নহয়; **Sec 3 formation:** public — 7 বা তাতকৈ বেছি, private — 2 বা তাতকৈ বেছি, OPC — এজন ব্যক্তি।

Sec 7(1)-ৰ অধীনত Registrar-ৰ ওচৰত দাখিল: (1) সকলো subscribers-এ চহী কৰা MOA আৰু AOA (2) গঠনত জড়িত এজন professional (practice-ত থকা advocate/CA/cost accountant/CS) আৰু articles-ত নাম থকা এজন ব্যক্তিৰ declaration যে Act-ৰ সকলো প্ৰয়োজনীয়তা পালন কৰা হৈছে (3) প্রতিজন subscriber আৰু first directors-ৰ declaration — promotion/formation/management-ত কোনো অপৰাধত দোষী সাব্যস্ত হোৱা নাই, যোৱা পাঁচ বছৰত fraud/misfeasance/breach of duty-ত দোষী নহয়, নথিপত্ৰ শুদ্ধ, সম্পূৰ্ণ আৰু সত্য (4) registered office স্থাপন নোহোৱালৈকে চিঠি-পত্ৰৰ ঠিকনা (5) পৰিচয়ৰ প্ৰমাণসহ subscribers-ৰ বিৱৰণ (6) DIN-সহ first directors-ৰ বিৱৰণ, অন্য firms/bodies corporate-ত তেওঁলোকৰ স্বার্থ আৰু কাম কৰাৰ সন্মতি।

Registration-ৰ পিছত: Registrar-এ certificate of incorporation দিয়ে আৰু certificate-ত থকা তাৰিখৰ পৰা Corporate Identity Number (CIN) আবণ্টন কৰে; company-এ দাখিল কৰা সকলো নথিৰ প্রতিলিপি dissolution-লৈকে সংৰক্ষণ কৰিব লাগিব; incorporation-ৰ সময়ত বা পিছত ভুল/অশুদ্ধ তথ্য বা তথ্য লুকুৱালে Sec 447-ৰ অধীনত fraud-ৰ দায় আহে, আৰু Tribunal-এ পৰিচালনা নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব, সদস্যৰ দায় অসীমিত কৰিব, নাম আঁতৰাব বা wind up কৰিব পাৰে; **SPICe:** MCA-ৰ Simplified Proforma for Incorporating Company Electronically-এ দাখিল সহজ কৰে।

Sec 9-ৰ প্ৰভাৱ: incorporation-ৰ তাৰিখৰ পৰা subscribers আৰু ভৱিষ্যতৰ সদস্যসকল memorandum-ত থকা নামত body corporate হয়, perpetual succession-সহ আৰু সম্পত্তি অৰ্জন, ধাৰণ আৰু হস্তান্তৰ কৰাৰ, contract কৰাৰ আৰু নিজৰ নামত গোচৰ তৰা আৰু গোচৰৰ সন্মুখীন হোৱাৰ ক্ষমতাসহ।

Sec 10-ৰ প্ৰভাৱ: পঞ্জীভুক্ত MOA আৰু AOA-ই company আৰু ইয়াৰ সদস্যসকলক এনেদৰে বাঞ্চে যেন company আৰু প্রতিজন সদস্যই সেইবোৰত চহী কৰিছে, সেইবোৰৰ সকলো বিধান মানি চলাৰ agreement হিচাপে; সেইবোৰৰ অধীনত সদস্যই দিবলগীয়া সকলো ধন তেওঁৰ পৰা company-লৈ প্ৰাপ্য debt।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 7(1)-ৰ অধীনত Registrar-ৰ ওচৰত দাখিল কৰিবলগীয়া নথি তালিকাভুক্ত কৰক: সকলো subscribers-এ চহী কৰা MOA আৰু AOA; professional (advocate/CA/CMA/CS) আৰু articles-ত নাম থকা ব্যক্তিৰ declaration; subscribers/first directors-ৰ declaration (দোষী সাব্যস্ত নহয়, যোৱা 5 বছৰত fraud নাই, নথি সত্য); চিঠি-পত্ৰৰ ঠিকনা; subscribers-ৰ বিৱৰণ; DIN-সহ first directors-ৰ বিৱৰণ আৰু তেওঁলোকৰ স্বার্থ/সন্মতি।
- Registration-ৰ পিছত: certificate of incorporation দিয়া হয় আৰু Corporate Identity Number (CIN) আবণ্টন কৰা হয়; নথিৰ প্রতিলিপি dissolution-লৈকে সংৰক্ষণ কৰা হয়; ভুল তথ্যৰ বাবে Sec. 447-ৰ অধীনত fraud-ৰ দায় আহে।

TQ 4.2 • MTP 2025-Apr S1 [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 602

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 10: পঞ্জীভুক্ত MOA আৰু AOA-ই company আৰু ইয়াৰ সদস্যসকলক এনেদৰে বান্ধে যেন দুয়োপক্ষই চহী কৰিছে, সকলো বিধান মানি চলাৰ agreement হিচাপে; সেইবোৰৰ অধীনত সদস্যই দিবলগীয়া ধন company-লৈ প্রাপ্য debt।
- Sec. 9-ৰ প্ৰভাৱ: certificate-ৰ তাৰিখৰ পৰা subscribers perpetual succession-সহ body corporate হয়, যি সম্পত্তি ধাৰণ কৰিব, contract কৰিব আৰু নিজৰ নামত গোচৰ তৰিব আৰু গোচৰৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে।

TQ 4.1 • PYQ 2024-Sep [2] (b) (ii) • Descriptive • 7M • Pg 601 2x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 5: Capital-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Capital)

P2-C6-U6-T05 • Topic 5: Classification of Capital

প্ৰথমে পঢ়ক 'Classification of Capital' অধ্যয়ন কৰক --- nominal/authorised [Sec. 2(8)], issued [Sec. 2(50)], subscribed [Sec. 2(86)], called-up [Sec. 2(15)] আৰু paid-up capital, লগতে shares-ৰ প্ৰকৃতি (Secs. 44 আৰু 45)।

টোকা

Capital-ৰ খটখটি: authorised/nominal [Sec 2(8)] — memorandum-এ অনুমোদন দিয়া সৰ্বাধিক share capital, যাৰ ওপৰত stamp duty দিয়া হয়; issued [Sec 2(50)] — subscription-ৰ বাবে issue কৰা অংশ, নগদৰ বাহিৰে অন্য consideration-ত আৱণ্টিত shares-সহ; subscribed [Sec 2(86)] — সদস্যসকলে বৰ্তমানলৈ subscribe কৰা অংশ; called-up [Sec 2(15)] — পৰিশোধৰ বাবে বিচৰা অংশ; paid-up — পৰিশোধিত/পৰিশোধিত বুলি জমা কৰা মুঠ ধন = called-up capital বিয়োগ calls in arrears।

Share-ৰ প্ৰকৃতি (Borland's Trustee vs. Steel Bros.): “a share is not a sum of money but is an interest measured by a sum of money and made up of various rights contained in the contract” — আইনৰ দৃষ্টিত shareholders উদ্যোগটোৰ বা ইয়াৰ assets-ৰ আংশিক মালিক নহয়।

Sec 44: সদস্যৰ shares, debentures আৰু অন্য interests অস্থায়ী সম্পত্তি (movable property), articles-ত দিয়া পদ্ধতিৰে হস্তান্তৰযোগ্য; **Sec 45:** প্ৰতিটো share-ক ইয়াৰ বিশিষ্ট নম্বৰেৰে পৃথক কৰিব লাগিব — dematerialised (depository) ৰূপত থকা shares-ৰ বাহিৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- খটখটিটো ব্যাখ্যা কৰক: authorised = MOA-ত উল্লেখিত সৰ্বাধিক capital; issued = subscription-ৰ বাবে আগবঢ়োৱা অংশ (নগদৰ বাহিৰে অন্য consideration-ত দিয়া shares-সহ); subscribed = সদস্যসকলে লোৱা অংশ; called-up = পৰিশোধৰ বাবে বিচৰা অংশ; paid-up = called-up বিয়োগ calls in arrears।

- Shares-ৰ প্ৰকৃতি: share এটা ধনবাশি নহয়, বৰং ধনবাশিৰে জোখা interest, যি contract-ৰ অধিকাৰসমূহেৰে গঠিত (Borland's Trustee vs. Steel Bros.) --- shareholders company-ৰ assets-ৰ সহ-মালিক নহয়।
- Sec. 44: shares অস্থায়ী সম্পত্তি, articles-ত দিয়া পদ্ধতিৰে হস্তান্তৰযোগ্য; Sec. 45: প্ৰতিটো share-ৰ বিশিষ্ট নম্বৰ থাকিব লাগিব, depository (dematerialised) ৰূপত থকা shares-ৰ বাহিৰে।

TQ 5.1 • PYQ 2021-Dec [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 603 3x সোধা হৈছে

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 5.2 • MTP 2025-Aug S2 [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 604

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 6: Shares

P2-C6-U6-T06 • Topic 6: Shares

প্ৰথমে পঢ়ক 'Shares' অধ্যয়ন কৰক --- Sec. 2(84)-ৰ সংজ্ঞা আৰু Sec. 43-ৰ share capital-ৰ প্ৰকাৰ: equity (voting rights-সহ বা differential rights-সহ) আৰু preference share capital, লগতে capital কেতিয়া preference capital হয় সেয়া নিৰ্ধাৰণ কৰা explanation।

টোকা

Sec 2(84): 'share' মানে company-ৰ share capital-ৰ এটা share আৰু ইয়াত stock-ও অন্তৰ্ভুক্ত --- company-ত shareholder-ৰ interest-ৰ এক জোখ।

Sec 43-ৰ প্ৰকাৰ: company limited by shares-ৰ share capital দুই প্ৰকাৰৰ --- (i) equity share capital, voting rights-সহ বা নিৰ্ধাৰিত rules অনুসৰি dividend, voting বা অন্য বিষয়ত differential rights-সহ (DVRs, যেনে Tata Motors 2008 'A' shares: 10 shares = 1 vote কিন্তু 5 percentage points বেছি dividend), আৰু (ii) preference share capital; **Exception:** private company-ৰ MOA/AOA-ত তেনে বিধান থাকিলে Sec 43 প্ৰযোজ্য নহয়।

Explanation to Sec 43: 'preference share capital' = issued capital-ৰ সেই অংশ যাৰ (a) নিৰ্দিষ্ট ধন বা নিৰ্দিষ্ট হাৰত dividend পৰিশোধ আৰু (b) winding up/capital ঘূৰাই দিয়াৰ সময়ত capital ঘূৰাই পোৱাত অগ্ৰাধিকাৰৰ অধিকাৰ আছে; 'equity share capital' = preference share capital নোহোৱা সকলো share capital।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 43: company limited by shares-ৰ share capital দুই প্ৰকাৰৰ --- equity share capital (voting rights-সহ, বা নিৰ্ধাৰিত rules অনুসৰি dividend/voting-ত differential rights-সহ) আৰু preference share capital; private company-ৰ MOA/AOA-ই Sec. 43 বাদ দিলে প্ৰযোজ্য exception মনত ৰাখক।
- Capital 'preference' হয় যেতিয়া ই (a) dividend পৰিশোধ (নিৰ্দিষ্ট ধন বা নিৰ্দিষ্ট হাৰ) আৰু (b) winding up-ৰ সময়ত capital ঘূৰাই পোৱাত অগ্ৰাধিকাৰৰ অধিকাৰ বহন কৰে; equity capital = preference নোহোৱা সকলো capital।

- DVR equity আৰু preference shares-ৰ পাৰ্থক্য কৰক: DVR holders ভিন্ন voting/dividend অধিকাৰ থকা equity shareholders (যেনে Tata Motors 'A' shares), আনহাতে preference shareholders-এ dividend আৰু ঘূৰাই পোৱাত অগ্ৰাধিকাৰ পায় কিন্তু সাধাৰণতে voting সীমিত।

TQ 6.2 • PYQ 2026-May [2] (b) (i) • Distinguish Between • 3M • Pg 606

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 6.1 • PYQ 2023-Dec [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 605

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 7: Company-ৰ মৌলিক সনদ (Memorandum of Association)

P2-C6-U6-T07 • Topic 7: Memorandum of Association

প্ৰথমে পঢ়ক 'Memorandum of Association' অধ্যয়ন কৰক --- company-ৰ charter হিচাপে MOA, Sec. 4-ৰ বিষয়বস্তু আৰু Schedule I-ৰ Tables A to E-ৰ প্ৰপত্ৰ, লগতে MOA পঞ্জীয়ন কৰাৰ উদ্দেশ্য (Sec. 399-ৰ অধীনত public document)।

টোকা

Company-ৰ charter: MOA-ই ইয়াৰ সংবিধান আৰু ক্ষমতাৰ পৰিসৰ নিৰ্ধাৰণ কৰে — প্ৰয়োজন যিমানেই জৰুৰী নহওক, company-এ ইয়াৰ পৰা আঁতৰি যাব নোৱাৰে; ইয়াৰ বাহিৰৰ contract বা ব্যৱসায় company-ৰ ultra vires আৰু void।

বিষয়বস্তু [Sec 4]: (1) Name clause — শেষৰ শব্দ 'Limited'/'Private Limited' (Sec 8 companies-ৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়) (2) Registered Office clause — ৰাজ্য (3) Object clause — objects আৰু সেইবোৰ আগবঢ়োৱা বিষয় (4) Liability clause — limited by shares/guarantee বা unlimited (5) Capital clause — নিৰ্দিষ্ট মূল্যৰ shares-ত authorised capital (share capital নাথাকিলে নালাগে) (6) Association/Subscription clause — প্ৰতিজন subscriber-এ অন্ততঃ এটা share ল'ব লাগিব; OPC-ত nominee-ৰ নামো যোগ হয়; minor-এ subscribe কৰিব নোৱাৰে (guardian-এ ব্যক্তিগত ক্ষমতাত চহী কৰে)।

প্ৰপত্ৰ আৰু মৰ্যাদা: MOA Schedule I-ৰ Tables A to E-ৰ প্ৰপত্ৰত হ'ব লাগিব (A — shares; B — guarantee, share capital নাই; C — share capital-সহ guarantee; D — unlimited; E — share capital-সহ unlimited) আৰু ইয়াত Act-ৰ বিপৰীত একো থাকিব নোৱাৰে; ই Sec 399-ৰ অধীনত public document, সেয়েহে company-ৰ সৈতে contract কৰা প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে ইয়াৰ বিষয়বস্তু জানে বুলি ধৰা হয় — registration-ৰ ফলত shareholders, creditors আৰু বাহিৰা ব্যক্তিয়ে ইয়াৰ ক্ষমতা আৰু অনুমোদিত কাৰ্যকলাপ জানিব পাৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- 'Charter of the company': MOA-ই ইয়াৰ সংবিধান আৰু ক্ষমতাৰ পৰিসৰ নিৰ্ধাৰণ কৰে; company-এ ইয়াৰ পৰা আঁতৰি যাব নোৱাৰে --- ইয়াৰ বাহিৰৰ কাৰ্য ultra vires আৰু void।

- বিষয়বস্তু [Sec. 4]: Name clause (Ltd/Pvt Ltd; Sec. 8 companies-ত প্ৰযোজ্য নহয়), Registered Office clause (ৰাজ্য), Object clause, Liability clause (limited by shares/guarantee বা unlimited), Capital clause (authorised capital; share capital নাথাকিলে নালাগে) আৰু Association/Subscription clause; OPC-ত nomination clause-ও যোগ হয়।
- পঞ্জীয়নৰ উদ্দেশ্য: shareholders আৰু বাহিৰা ব্যক্তিক company-ৰ ক্ষমতা দেখুৱায়; company-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে ইয়াৰ বিষয়বস্তু জানে বুলি ধৰা হয় (public document, Sec. 399); MOA-ই Tables A-E অনুসৰণ কৰিব লাগিব আৰু Act-ৰ বিপৰীত হ'ব নোৱাৰে।

TQ 7.1 • PYQ 2019-Nov [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 608

3x সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 8: Ultra vires-ৰ নীতি (Doctrine of Ultra Vires)

P2-C6-U6-T08 • Topic 8: Doctrine of Ultra Vires

প্ৰথমে পঢ়ক 'Doctrine of Ultra Vires' অধ্যয়ন কৰক --- অৰ্থ ('beyond powers'), Ashbury Railway Carriage & Iron Co. vs. Riche, ultra vires কাৰ্যৰ পৰিণতি আৰু ratification-ৰ ওপৰত চাৰিটা কথাৰ সাৰাংশ।

টোকা

অৰ্থ: ultra vires = “beyond (their) powers” — memorandum-ৰ objects-ৰ বাহিৰৰ কাৰ্য বা contract সম্পূৰ্ণ void আৰু অকাৰ্যকৰ, company-ক নাবান্ধে; ইয়াৰ ভিত্তিত company-এ গোচৰ তৰিব নোৱাৰে, company-ৰ বিৰুদ্ধেও গোচৰ তৰিব নোৱাৰি, আৰু MOA public document হোৱাৰ বাবে বাহিৰা ব্যক্তিয়ে company-ৰ ক্ষমতা জানে বুলি ধৰা হয়।

Ashbury Railway Carriage & Iron Co. vs. Riche (1875): railway-carriage objects থকা company-এ Belgium-ত railway line নিৰ্মাণত বিভ্ৰান্ত যোগান দিলে; special resolution-ৰে ratify কৰা সত্ত্বেও contract null and void বুলি ৰায় — ‘general contractors’ মূল ব্যৱসায়ৰ সৈতে মিলাই পঢ়িব লাগে; estoppel, মৌন সন্মতি, সময় পাৰ হোৱা, পলম বা ratification-ৰে ultra vires contract কেতিয়াও intra vires নহয়।

চাৰিটা কথাৰ সাৰাংশ: (1) object clause বা statute-এ অনুমোদন নিদিয়া কাৰ্য — company-ৰ ultra vires, null and void (2) company-ৰ ultra vires — সকলো shareholders-ৰ সৰ্বসন্মত সন্মতিৰেও ratify কৰিব নোৱাৰি (3) directors-ৰ ultra vires কিন্তু company-ৰ intra vires — general meeting-ত resolution-ৰে সদস্যসকলে ratify কৰিব পাৰে (4) articles-ৰ ultra vires — special resolution-ৰে articles সলনি কৰি ratify কৰিব পাৰি।

Lender-ৰ সীমিত প্ৰতিকৰ: ultra vires loan-ৰ ধন এতিয়াও খৰচ নহ'লে company-এ সেই ধন হাতছাড়া কৰাত বাধা দিবলৈ injunction (company কেতিয়াও মালিক নহয় — lender-এ সম্পত্তি in specie ঘূৰাই লয়); যদি সেই ধনে বৈধ debts পৰিশোধ কৰিছে, lender পৰিশোধিত creditor-ৰ স্থানলৈ subrogated হয় আৰু সেই পৰিমাণলৈকে আদায় কৰে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Ultra vires the company = MOA-ৰ object clause-ৰ বাহিৰৰ কাৰ্য: null and void, নাবান্ধে, সকলো shareholders-ৰ সৰ্বসন্মত সন্মতিৰেও ratify কৰিব নোৱাৰি (Ashbury vs. Riche)।
- Ultra vires-ৰ স্তৰ: directors-ৰ ultra vires কিন্তু company-ৰ intra vires --- general meeting-ত সদস্যসকলে ratify কৰিব পাৰে; articles-ৰ ultra vires --- special resolution-ৰে AOA সলনি কৰি ratify কৰিব পাৰি।
- পৰিণতি: সেই লেনদেনৰ ভিত্তিত company-এ গোচৰ তৰিব নোৱাৰে, ইয়াৰ বিৰুদ্ধেও গোচৰ তৰিব নোৱাৰি; বাহিৰা ব্যক্তিয়ে MOA (public document) জানে বুলি ধৰা হয়, সেয়েহে তেওঁলোকে ultra vires contract বলবৎ কৰিব নোৱাৰে।

TQ 8.1 • PYQ 2022-May [5] (b) • Descriptive • 6M • Pg 609 **5x সোধা হৈছে** **LEVEL I**
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া**প্ৰয়োগ (Application)** provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- MOA-ৰ ঋণ-সীমাৰ বাহিৰত ঋণ লোৱা (যেনে ₹30 কোটিৰ সীমাৰ বিপৰীতে ₹36 কোটি ঋণ): অতিৰিক্ত ঋণ ultra vires আৰু void --- ইয়াৰ ভিত্তিত lender-এ company-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব নোৱাৰে।
- Lender-ৰ সীমিত প্ৰতিকার: এতিয়াও চিনাক্তযোগ্য/অব্যয়িত ধন company-এ হাতছাড়া কৰাত বাধা দিবলৈ injunction (company কেতিয়াও মালিক নহয়), আৰু loan-এ বৈধ debts পৰিশোধ কৰা পৰিমাণলৈকে subrogation।
- Object clause-ৰ বাহিৰৰ ব্যৱসায় (যেনে MOA-ত নথকা নতুন ব্যৱসায়ৰ শাখা): injunction-ৰে বাধা দিব পাৰি; provision → facts → লেনদেনৰ বৈধতা ক্ৰমত সিদ্ধান্ত লিখক।

CSQ 8.1 • PYQ 2021-Dec [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 610 asked **LEVEL II**
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.2 • PYQ 2024-Sep [3] (b) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 611 **2x সোধা হৈছে** **LEVEL II**
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.3 • PYQ 2025-May [3] (b) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 613 asked **LEVEL II**
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.4 • RTP 2026-Jan [19] • Case Scenario • --- • Pg 614 **LEVEL II**
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া**বিষয় 9: Company-ৰ আভ্যন্তৰীণ নিয়মাবলী (Articles of Association)**

P2-C6-U6-T09 • Topic 9: Articles of Association

প্ৰথমে পঢ়ক 'Articles of Association' অধ্যয়ন কৰক --- আভ্যন্তৰীণ regulations/bye-laws হিচাপে AOA, Sec. 5 (বিষয়বস্তু, entrenchment, Schedule I-ৰ Tables F to J-ত model articles), Sec. 10-ৰ বান্ধোন প্ৰভাৱ আৰু MOA vs. AOA পাৰ্থক্য।

টোকা

প্ৰকৃতি: AOA হৈছে আভ্যন্তৰীণ পৰিচালনাৰ rules, regulations আৰু bye-laws (Guinness vs. Land Corporation of Ireland); Ashbury Carriage vs. Riche-ত Lord Cairns-ৰ মতে, “the articles play a part subsidiary to memorandum of association” — ই governing body-ৰ কৰ্তব্য, অধিকাৰ আৰু ক্ষমতা আৰু ব্যৱসায় চলোৱাৰ পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰে।

Sec 5: articles-ত পৰিচালনাৰ regulations-ৰ লগতে নিৰ্ধাৰিত আৰু অতিৰিক্ত বিষয় থাকে; **entrenchment:** নিৰ্দিষ্ট articles কেৱল special resolution-তকৈ কঠোৰ চৰ্ততহে সলনি কৰিব পাৰি — গঠনৰ সময়ত, বা পিছত **সকলো** সদস্যৰ agreement (private co.) / special resolution (public co.)-ৰে, Registrar-লৈ notice দি; প্ৰপত্ৰ Schedule I-ৰ Tables F to J অনুসৰি; বাদ/সংশোধন নকৰালৈকে model articles প্ৰযোজ্য।

বান্ধোন শক্তি [Sec 10]: পঞ্জীভুক্ত articles-এ company আৰু সদস্যসকলক এনেদৰে বান্ধে যেন প্ৰত্যেকে চহী কৰিছে — company আৰু সদস্যৰ মাজত বলবৎযোগ্য, কিন্তু বাহিৰা ব্যক্তিৰ সৈতে কোনো contract সৃষ্টি নকৰে (articles-ত নাম থকা legal advisor-ৰ দৰে বাহিৰা ব্যক্তিয়ে ইয়াৰ ভিত্তিত গোচৰ তৰিব নোৱাৰে); Act আৰু MOA-ৰ অধীনত special resolution-ৰে articles সলনি কৰাৰ সম্পূৰ্ণ ক্ষমতা company-ৰ আছে।

Memorandum of Association	Articles of Association
Company-ৰ উদ্দেশ্য নিৰ্ধাৰণ আৰু সীমাবদ্ধ কৰে	আভ্যন্তৰীণ পৰিচালনাৰ নিয়ম; উদ্দেশ্য কেনেকৈ লাভ কৰা হয়
বাহিৰৰ জগতৰ সৈতে company-ৰ সম্পৰ্ক	Company আৰু ইয়াৰ members-ৰ মাজৰ সম্পৰ্ক
কেৱল Act অনুসৰিহে সলনি কৰিব পাৰি — সাধাৰণতে Regional Director/Tribunal-ৰ অনুমোদন	কেৱল special resolution-ৰে সলনি কৰিব পাৰি
MOA-ৰ বাহিৰৰ কাৰ্য void; সৰ্বসন্মত consent-ৰেও ratify কৰিব নোৱাৰি	AOA-ৰ ultra vires কাৰ্য special resolution-ৰে ratify কৰিব পাৰি

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 5: articles-ত পৰিচালনাৰ regulations, নিৰ্ধাৰিত বিষয় আৰু যিকোনো অতিৰিক্ত বিষয় থাকে; entrenchment provisions-ৰ ফলত নিৰ্দিষ্ট articles কেৱল special resolution-তকৈ কঠোৰ চৰ্ততহে সলনি কৰিব পাৰি --- গঠনৰ সময়ত, বা পিছত **সকলো** সদস্যৰ দ্বাৰা (private co.) / special resolution-ৰে (public co.), Registrar-লৈ notice দি।
- AOA MOA-ৰ অধীন (Ashbury Carriage vs. Riche); ই governing body-ৰ কৰ্তব্য, অধিকাৰ আৰু ক্ষমতা আৰু ব্যৱসায় চলোৱাৰ পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰে।
- MOA vs. AOA: উদ্দেশ্য vs. আভ্যন্তৰীণ নিয়ম; বাহিৰৰ জগতৰ সৈতে সম্পৰ্ক vs. সদস্যৰ সৈতে সম্পৰ্ক; MOA সলনিৰ বাবে বিধিবদ্ধ অনুমোদন লাগে, AOA special resolution-ৰে সলনি হয়; MOA-ৰ ultra vires কাৰ্য void আৰু ratify কৰিব নোৱাৰি, AOA-ৰ ultra vires কাৰ্য special resolution-ৰে ratify কৰিব পাৰি।

TQ 9.1 • PYQ 2025-Jan [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 615	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া
TQ 9.2 • PYQ 2025-Sep [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 616	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 4টা প্রশ্ন

- Sec. 10: পঞ্জীভুক্ত articles-এ company আৰু সদস্যসকলক এনেদৰে বাঞ্চে যেন প্রত্যেকে চহী কৰিছে --- article clauses (যেনে insolvent সদস্যৰ shares বিক্রী) company আৰু সদস্যৰ মাজত বলবৎ কৰক।
- বাহিৰা ব্যক্তিৰ scenarios (যেনে articles-ত নাম থকা legal advisor): articles-এ company আৰু বাহিৰা ব্যক্তিৰ মাজত কোনো contract সৃষ্টি নকৰে --- বাহিৰা ব্যক্তিয়ে articles-ৰ ভিত্তিত গোচৰ তৰিব নোৱাৰে।
- সংশোধনৰ scenarios (যেনে quorum-ৰ নিয়ম সলনি কৰা): Act আৰু MOA-ৰ অধীনত special resolution-ৰে articles সলনি কৰাৰ ক্ষমতা company-ৰ আছে।

CSQ 9.1 • MTP 2023-Nov [5] (b) • Case Scenario • 6M • Pg 618	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 9.2 • PYQ 2025-Jan [1] (b) (ii) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 619	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 9.3 • RTP 2025-May [18] • Case Scenario • --- • Pg 620	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 9.4 • PYQ 2026-Sep [3] (b) • Case Scenario • 7M • Pg 620	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 10: আভ্যন্তৰীণ পৰিচালনাৰ নীতি (Doctrine of Indoor Management)

P2-C6-U6-T10 • Topic 10: Doctrine of Indoor Management

প্রথমে পঢ়ক 'Doctrine of Indoor Management' অধ্যয়ন কৰক --- constructive notice-ৰ নীতি (Sec. 399 public documents), ইয়াৰ exception হিচাপে Turquand rule (Royal British Bank vs. Turquand) আৰু indoor management-ৰ তিনিটা exceptions।

টোকা

Constructive notice: MOA, AOA আৰু পঞ্জীভুক্ত নথি (special resolutions-সহ) পৰিদৰ্শনৰ বাবে মুকলি public documents [Sec 399] — company-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা প্রতিজন ব্যক্তিয়ে সেইবোৰ পঢ়িছে **আৰু (AND)** প্রকৃত দৃষ্টিভঙ্গীৰে বুজিছে বুলি ধৰা হয়; company বা directors-ৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰৰ contract-এ তেওঁক company-ৰ বিৰুদ্ধে কোনো অধিকাৰ নিদিয়ে।

Indoor management (Turquand rule): বাহিৰা ব্যক্তিক (OUTSIDERS) সুৰক্ষা দিয়া exception — constructive notice আভ্যন্তৰীণ বিষয়লৈ কেতিয়াও বিস্তৃত নহয়; MOA/AOA-ই কোনো কাৰ্য অনুমোদন কৰিলে বাহিৰা ব্যক্তিয়ে ধৰি ল'ব পাৰে যে সকলো আভ্যন্তৰীণ খুঁটিনাটি formalities (যেনে resolution গ্রহণ) পালন কৰা হৈছে; Royal British Bank vs. Turquand — ধনৰ পৰিমাণ নিৰ্দিষ্ট কৰা borrowing resolution নাথাকিলেও seal-ৰ অধীনত দুজন directors-এ চহী কৰা bond বৈধ বুলি ৰায়: company-ৰ আভ্যন্তৰীণ

বিষয় company-ৰে সমস্যা।

তিনিটা exceptions: (1) অনিয়মৰ প্রকৃত বা constructive জ্ঞান — Howard vs. Patent Ivory Manufacturing Co., Morris v Kansseen (2) অনিয়ম/অৱহেলাৰ সন্দেহ — অস্বাভাৱিক লেনদেনে বাহিৰা ব্যক্তিক অনুসন্ধান কৰিবলৈ বাধ্য কৰে: Anand Bihari Lal vs. Dinshaw & Co. (company-ৰ accountant-এ company-ৰ সম্পত্তি হস্তান্তৰ কৰা void), Haughton & Co. vs. Nothard, Lowe & Wills (3) forgery — সম্পূৰ্ণ অসাৰ: Ruben v Great Fingall Consolidated (secretary-এ share certificate-ত directors-ৰ চহী জাল কৰিছিল; company estopped নহয়)।

ফাল্দ্: constructive notice-এ বাহিৰা ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে **COMPANY**-ক সুৰক্ষা দিয়ে; indoor management-এ সং বিশ্বাসেৰে কাম কৰা **OUTSIDERS**-ক company-ৰ বিৰুদ্ধে সুৰক্ষা দিয়ে — এই দুটা ওলোটাক নকৰিব।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Turquand rule-ৰ সীমাবদ্ধতা: (a) অনিয়মৰ প্রকৃত বা constructive জ্ঞান; (b) অনিয়ম/অৱহেলাৰ সন্দেহ --- অস্বাভাৱিক লেনদেনে বাহিৰা ব্যক্তিক অনুসন্ধান কৰিবলৈ বাধ্য কৰে; (c) forgery --- সম্পূৰ্ণ অসাৰ।
- Case-ৰ চিন: জ্ঞান --- Howard vs. Patent Ivory Mfg. Co., Morris v Kansseen; সন্দেহ --- Anand Bihari Lal vs. Dinshaw & Co., Haughton vs. Nothard, Lowe & Wills; forgery --- Ruben v Great Fingall Consolidated।

TQ 10.1 • PYQ 2018-May [6] (c) • Descriptive • 3M • Pg 622 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

সহজ

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Constructive notice: MOA/AOA আৰু পঞ্জীভুক্ত নথি public (Sec. 399); company-ৰ সৈতে লেনদেন কৰা প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে সেইবোৰ পঢ়িছে **আৰু (AND)** বুজিছে বুলি ধৰা হয়।
- Indoor management হৈছে **বাহিৰা ব্যক্তিক (OUTSIDERS)** সুৰক্ষা দিয়া exception: তেওঁলোকে ধৰি ল'ব পাৰে যে আভ্যন্তৰীণ formalities (যেনে resolution গ্ৰহণ) পালন কৰা হৈছে --- company-ৰ আভ্যন্তৰীণ বিষয় company-ৰে সমস্যা (Turquand rule)।
- ফাল্দ্: constructive notice-এ বাহিৰা ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে company-ক সুৰক্ষা দিয়ে; indoor management-এ company-ৰ বিৰুদ্ধে বাহিৰা ব্যক্তিক সুৰক্ষা দিয়ে --- এই দুটা ওলোটাক নকৰিব।

TQ 10.3 • PYQ 2026-May [2] (b) (ii) • Descriptive • 4M • Pg 626

LEVEL I

বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 10.2 • PYQ 2025-May [2] (b) • Descriptive • 7M • Pg 623 **6x সোধা হৈছে**

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- ঋণৰ scenarios (articles-এ এটা সীমালৈকে / resolution-সাপেক্ষে board-ক ঋণ লোৱাৰ অনুমতি দিয়ে): সং বিশ্বাসেৰে কাম কৰা lender-এ resolution গৃহীত হৈছে বুলি ধৰি ল'ব আৰু আদায় কৰিব পাৰে --- Turquand উদ্ধৃত কৰক।

- অননুমোদিত বিষয়াক পৰিশোধ (যেনে পলাতক accountant/cashier-ক বকেয়া পৰিশোধ): apparent authority-ৰ বাহিৰৰ লেনদেনে পৰিশোধকাৰীক অনুসন্ধান কৰিবলৈ বাধ্য কৰে --- indoor management-এ তেওঁক সুৰক্ষা নিদিয়ে।
- গাঁথনি: constructive notice নিয়ম → indoor management exception → তিনিটা সীমাবদ্ধতাৰ সৈতে facts পৰীক্ষা কৰক → লোকচান কোনে বহন কৰিব সিদ্ধান্ত লিখক।

CSQ 10.1 • PYQ 2018-Nov [6] (c) • Case Scenario • 3M • Pg 627 6× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 10.2 • PYQ 2022-May [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 628	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 10.3 • PYQ 2022-Nov [1] (b) {C} • Case Scenario • 4M • Pg 629 asked	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 10.4 • RTP 2023-Jun [19] • Case Scenario • --- • Pg 630 2× সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 10.5 • PYQ 2026-Sep [1] (b) {C} • Case Scenario • 7M • Pg 631	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

অধ্যায় 7

Negotiable Instruments আইন (The Negotiable Instruments Act, 1881)

The Negotiable Instruments Act, 1881

9 বিষয় • 57 শ্ৰেণীবদ্ধ প্ৰশ্ন • গুৰুত্ব: B

ICAI দক্ষতা প্ৰফাইল Level I 5–20% • Level II 80–95% — এই অধ্যায়টো **তত্ত্ব-প্ৰধান**

Level I — স্মৃতি আৰু বোধ	40.8%	228-ৰ ভিতৰত 93 নম্বৰ
Level II — প্ৰয়োগ আৰু বিশ্লেষণ	59.2%	228-ৰ ভিতৰত 135 নম্বৰ

বিষয় 1: Negotiable Instruments-ৰ অৰ্থ (Meaning of Negotiable Instruments)

P2-C7-U7-T01 • Topic 1: Meaning of Negotiable Instruments

প্ৰথমে পঢ়ক Negotiable Instruments Act, 1881 অধ্যায়ত 'Meaning of Negotiable Instruments' পঢ়ক — Sec. 13 (promissory note, bill of exchange, cheque — order বা bearer-লৈ প্ৰদেয়) আৰু negotiable instruments-ৰ আঠটা অপৰিহাৰ্য বৈশিষ্ট্য।

টোকা

কোনো statutory সংজ্ঞা নাই: Act-এ 'negotiable instrument'-ৰ সংজ্ঞা দিয়া নাই; Sec 13-এ কেৱল তিনি প্ৰকাৰৰ কথা কয় — promissory note, bill of exchange আৰু cheque, order বা bearer-লৈ প্ৰদেয়; Hundis, Treasury Bills, Bearer Debentures, Railway Receipts, Delivery Orders, Bills of Lading বাণিজ্যিক প্ৰথা/usage বা আন enactments-ৰ বলত negotiable।

ধাৰণা: এনে instrument (দলিল) যি কেৱল delivery-ৰে বা indorsement আৰু delivery-ৰে অবাধে হস্তান্তৰযোগ্য; ইয়াৰ property মূল্য দি লোৱা bona fide transferee-লৈ যায়।

Order-লৈ প্ৰদেয় [Sec 13]: যেতিয়া তেনেকৈ প্ৰদেয় বুলি প্ৰকাশ কৰা হয়, বা হস্তান্তৰ নিষেধ কৰা শব্দ নোহোৱাকৈ নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিলৈ প্ৰদেয়; **bearer-লৈ প্ৰদেয়:** যেতিয়া তেনেকৈ প্ৰদেয় বুলি প্ৰকাশ কৰা হয়, বা ইয়াৰ একমাত্ৰ/শেষ indorsement এটা blank indorsement।

আঠটা বৈশিষ্ট্য: (1) অনিবাৰ্যভাৱে লিখিত; (2) স্বাক্ষৰিত; (3) অবাধে হস্তান্তৰযোগ্য; (4) holder-ৰ title ক্ৰটিমুক্ত; (5) satisfaction নোহোৱালৈকে যিমান বাৰ ইচ্ছা হস্তান্তৰযোগ্য; (6) কেৱল ধন পৰিশোধৰ চৰ্তহীন promise/order; (7) প্ৰদেয় ধনৰাশি, পৰিশোধৰ সময় আৰু payee-ৰ নিশ্চয়তা; (8) delivery অপৰিহাৰ্য — কেৱল draw কৰিলেই কোনো liability সৃষ্টি নহয়।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Act-এ 'negotiable instrument'-ৰ সংজ্ঞা দিয়া নাই; Sec. 13-এ কেৱল তিনি প্ৰকাৰ উল্লেখ কৰে — promissory note, bill of exchange আৰু cheque, order বা bearer-লৈ প্ৰদেয়; hundis, treasury bills, bearer debentures আদি প্ৰথা/usage-ৰ বলত negotiable।
- 8-টা বৈশিষ্ট্য ব্যাখ্যা কৰক: লিখিত; স্বাক্ষৰিত; অবাধে হস্তান্তৰযোগ্য; holder-ৰ title ক্ৰটিমুক্ত; যিমান বাৰ ইচ্ছা হস্তান্তৰযোগ্য; কেৱল ধন পৰিশোধৰ চৰ্তহীন promise/order; ধনৰাশি, সময় আৰু payee-ৰ নিশ্চয়তা; delivery অপৰিহাৰ্য।
- Payable to order = তেনেকৈ প্ৰদেয় বুলি প্ৰকাশিত, বা হস্তান্তৰ নিষেধ কৰা শব্দ নোহোৱাকৈ নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিলৈ প্ৰদেয়; payable to bearer = তেনেকৈ প্ৰদেয় বুলি প্ৰকাশিত, বা একমাত্র/শেষ indorsement blank।

TQ 1.1 • MTP 2025-May S2 [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 638

3x সোধা হৈছে

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

বিষয় 2: লিখিত পৰিশোধৰ প্ৰতিশ্ৰুতি (Promissory Note)

P2-C7-U7-T02 • Topic 2: Promissory Note

প্ৰথমে পঢ়ক 'Promissory Note' অধ্যয়ন কৰক — Sec. 4-ৰ সংজ্ঞা, পক্ষসমূহ (maker আৰু payee) আৰু (a)-ৰ পৰা (h)-লৈ অপৰিহাৰ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ, লগতে bearer-লৈ প্ৰদেয় notes-ৰ ওপৰত RBI Act, 1934-ৰ Sec. 31-ৰ নিষেধাজ্ঞা।

টোকা

Sec 4 (SM): "A 'promissory note' is an instrument in writing (not being a bank-note or a currency-note) containing an unconditional undertaking signed by the maker, to pay a certain sum of money only to, or to the order of, a certain person, or to the bearer of the instrument." **পক্ষসমূহ:** maker (debtor, স্বাক্ষৰ কৰিবই লাগিব) আৰু payee।

অপৰিহাৰ্য উপাদান (a)-(h): লিখিত (মৌখিক promise যথেষ্ট নহয়); স্পষ্ট promise — "Mr B, I.O.U ₹1,000" কেৱল স্বীকৃতি, invalid; নিৰ্দিষ্ট আৰু চৰ্তহীন — "₹500 seven days after my marriage with C" invalid, কিন্তু "₹500 on D's death" valid (ঘটনাটো নিশ্চিতভাৱে ঘটিব); maker-ৰ স্বাক্ষৰ; কেৱল ধন (₹500 আৰু মোৰ ক'লা ঘোঁৰা — invalid); নিৰ্দিষ্ট ধনৰাশি ("₹500 and all other sums due" invalid, ₹500-ৰ লগত 12% p.a. interest valid, কিয়নো নিৰ্ণয়যোগ্য); maker আৰু payee নিশ্চিত, নিৰ্দিষ্ট আৰু বেলেগ ব্যক্তি; Indian Stamp Act অনুসৰি যথাযথভাৱে stamped আৰু stamp যথাযথভাৱে cancelled।

Sec 31, RBI Act 1934: promissory note bearer-লৈ প্ৰদেয় কৰিব নোৱাৰি — কেৱল Reserve Bank বা Central Government-এহে 'payable to bearer' note জাৰি কৰিব পাৰে; সেয়েহে payee-ৰ নাম নথকা "I promise to pay a sum of ₹10,000 after three months" এটা bearer instrument, illegal আৰু unenforceable।

উত্তৰৰ আৰ্হি: Sec 4 উদ্ধৃত কৰক, প্ৰতিটো উপাদান লিখনিৰ সৈতে পৰীক্ষা কৰক, বিফল হোৱা উপাদানটো (চৰ্তযুক্ত promise, payee অনিশ্চিত, ধনৰ লগত goods, ধনৰাশি অনিশ্চিত) উল্লেখ কৰি valid/invalid

সিদ্ধান্ত লিখক।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 4 মুখস্থ কৰক: maker-এ স্বাক্ষৰ কৰা চৰ্তহীন অংগীকাৰ থকা লিখিত instrument (bank-note বা currency-note নহয়), যাৰ দ্বাৰা নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিলৈ, বা তেওঁৰ order-লৈ, বা bearer-লৈ কেৱল নিৰ্দিষ্ট ধনৰাশি পৰিশোধ কৰা হয়।
- উপাদান: লিখিত; স্পষ্ট promise (কেৱল স্বীকৃতি/IOU যথেষ্ট নহয়); নিৰ্দিষ্ট আৰু চৰ্তহীন; maker-ৰ স্বাক্ষৰ; কেৱল ধন; নিৰ্দিষ্ট ধনৰাশি; নিশ্চিত আৰু বেলেগ maker আৰু payee; যথাযথভাৱে stamped।
- Sec. 31, RBI Act, 1934 অনুসৰি কেৱল RBI/Central Government-এহে bearer-লৈ প্ৰদেয় promissory note জাৰি কৰিব পাৰে।

TQ 2.2 • PYQ 2026-Jan [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 640

LEVEL I

স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- উপাদানৰ সৈতে বৈধতা পৰীক্ষা কৰক: payee-ৰ নাম নথকা 'I promise to pay ₹10,000 after three months' — invalid (payee অনিশ্চিত); চৰ্তযুক্ত promises (বিয়াৰ পিছত প্ৰদেয়) invalid, কিন্তু নিশ্চিত ঘটনাৰ সৈতে জড়িত promises (D-ৰ মৃত্যুত) valid।
- পৰিশোধৰ সময় উল্লেখ নথকা instrument demand-ত প্ৰদেয় বুলি গণ্য হয় — তথাপি valid note।
- উত্তৰৰ আৰ্হি: Sec. 4 উদ্ধৃত কৰক → প্ৰতিটো উপাদান লিখনিৰ সৈতে পৰীক্ষা কৰক → বিফল হোৱা নিৰ্দিষ্ট উপাদান উল্লেখ কৰি valid/invalid সিদ্ধান্ত দিয়ক (যেনে payee-ৰ অনিশ্চয়তা, ধনৰ লগত goods-ৰ promise, অনিশ্চিত ধনৰাশি)।

TQ 2.1 • MTP 2024-Jul [6] (a) (ii) • Descriptive • 3M • Pg 640

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

সহজ

বিষয় 3: লিখিত পৰিশোধৰ আদেশ (Bills of Exchange)

P2-C7-U7-T03 • Topic 3: Bills of Exchange

প্ৰথমে পঢ়ক 'Bills of Exchange' অধ্যয়ন কৰক — Sec. 5-ৰ সংজ্ঞা, তিনিটা পক্ষ (drawer, drawee/acceptor, payee), অপৰিহাৰ্য বৈশিষ্ট্য, আৰু promissory note আৰু bill of exchange-ৰ মাজৰ তালিকাবদ্ধ পাৰ্থক্য।

টোকা

Sec 5 (SM): "A 'bill of exchange' is an instrument in writing containing an unconditional order, signed by the maker, directing a certain person to pay a certain sum of money only to, or to the order of, a certain person or to the bearer of the instrument." — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

তিনিটা পক্ষ: drawer (bill-ৰ maker); drawee (যাৰ ওপৰত draw কৰা হয় — acceptance-ৰ পিছত

primary আৰু unconditional liability-ৰে acceptor হয়); payee; তিনিওজন বেলেগ ব্যক্তি হ'ব নালাগে — এজনে দুটা ভূমিকা ল'ব পাৰে, কিন্তু যিকোনো অৱস্থাতে দুজন পৃথক ব্যক্তি থাকিবই লাগিব।

অপৰিহাৰ্য উপাদান: লিখিত; পৰিশোধৰ স্পষ্ট order; নিৰ্দিষ্ট আৰু চৰ্তহীন; drawer-ৰ স্বাক্ষৰ; drawer, drawee আৰু payee নিশ্চিত; ধনৰাশি নিশ্চিত; কেৱল ধন; stamped; Sec 31 RBI Act অনুসৰি bill demand-ত bearer-লৈ প্ৰদেয় হ'ব নোৱাৰে — “On demand pay to bearer ₹500” invalid, কিন্তু “On demand pay to A or order” valid।

পাৰ্থক্য P/N বনাম BOE: note হৈছে acceptance নালাগে এনে 2-পক্ষীয় promise; bill হৈছে acceptance লাগে এনে 3-পক্ষীয় order —

Promissory Note	Bill of Exchange
ধন দিয়াৰ promise থাকে	পৰিশোধ কৰাৰ order থাকে
2 পক্ষ: maker আৰু payee	3 পক্ষ: drawer, drawee আৰু payee
Acceptance-ৰ প্ৰয়োজন নাই — পৰিশোধৰ বাবে দায়ী ব্যক্তিয়ে স্বাক্ষৰ কৰে	Drawee-ৰ acceptance প্ৰয়োজন
কেতিয়াও bearer-লৈ payable কৰিব নোৱাৰি	Bearer-লৈ payable হ'ব পাৰে, কিন্তু কেতিয়াও bearer-লৈ on demand নহয়

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 5: maker-এ স্বাক্ষৰ কৰা চৰ্তহীন ORDER থকা লিখিত instrument, যিয়ে নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিক নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিলৈ, বা তেওঁৰ order-লৈ, বা bearer-লৈ কেৱল নিৰ্দিষ্ট ধনৰাশি পৰিশোধ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে।
- P/N বনাম BOE: promise বনাম order; 2 পক্ষ (maker, payee) বনাম 3 (drawer, drawee, payee); note-ত acceptance নালাগে, bill-ত drawee-ৰ acceptance লাগে; note কেতিয়াও bearer-লৈ প্ৰদেয় হ'ব নোৱাৰে, bill পাৰে (কিন্তু কেতিয়াও ON DEMAND bearer-লৈ প্ৰদেয় নহয় — Sec. 31 RBI Act)।
- Acceptor-ৰ liability primary আৰু unconditional; drawer-ৰ secondary/conditional।

TQ 3.1 • PYQ 2025-May [4] (b) (ii) • Distinguish Between • 4M • Pg 641

LEVEL I
বোধ (Understanding)

সহজ

TQ 3.2 • MTP 2026-Apr S1 [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 643

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- কাল্পনিক নাম আৰু একেজন ব্যক্তিৰ পৰিস্থিতি: drawer, drawee আৰু payee তিনিজন বেলেগ ব্যক্তি হ'ব নালাগে, কিন্তু অন্ততঃ দুজন পৃথক ব্যক্তি থাকিবই লাগিব — সেই অনুসৰি bill-ৰ বৈধতা পৰীক্ষা কৰক।

- Forged indorsement পৰিস্থিতি (চুৰি হোৱা order cheque/bill): forgery-য়ে কোনো title নিদিয়ে আৰু ই nullity — পৰৱৰ্তী indorsees-এ কোনো অধিকাৰ নাপায়; ইয়াৰ বিপৰীতে blank indorsement-এ instrument-ক bearer-লৈ প্ৰদেয় আৰু কেৱল delivery-ৰে হস্তান্তৰযোগ্য কৰে।
- 'After sight' প্ৰদেয় bills acceptance-ৰ বাবে presentment-ৰ পৰা গণনা হয় — maturity গণনা আৰু পলমকৈ presentment-ৰ প্ৰভাৱ অনুশীলন কৰক (Sec. 61: যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত present কৰক, নহ'লে পক্ষসমূহ discharged)।

CSQ 3.5 • PYQ 2025-Sep [6] (a) (i) • Case Scenario • 3M • Pg 646	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	সহজ
CSQ 3.1 • PYQ 2019-Nov [1] (d) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 644	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.2 • PYQ 2019-Nov [2] (d) • Case Scenario • 3M • Pg 644	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.3 • PYQ 2021-Jan [1] (d) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 645	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 3.4 • PYQ 2021-Dec [1] (d) {C} • Case Scenario • 3M • Pg 646	LEVEL II প্ৰয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিষয় 4: Bank-ৰ ওপৰত পৰিশোধৰ আদেশ (Cheque)

P2-C7-U7-T04 • Topic 4: Cheque

প্ৰথমে পঢ়ক 'Cheque [Section 6]' অধ্যয়ন কৰক — নিৰ্দিষ্ট banker-ৰ ওপৰত drawn আৰু demand-ত প্ৰদেয় bill of exchange হিচাপে cheque, electronic cheques আৰু truncated cheques-সহ, আৰু পক্ষসমূহ (drawer, drawee bank, payee)।

টোকা

Sec 6 (SM): “A 'cheque' is a bill of exchange drawn on a specified banker and not expressed to be payable otherwise than on demand and it includes the electronic image of a truncated cheque and a cheque in the electronic form.” — এই সংজ্ঞাটো এই English শব্দতেই লিখক।

অপৰিহাৰ্য উপাদান: bill of exchange-ৰ সকলো উপাদান + নিৰ্দিষ্ট banker-ৰ ওপৰত drawn + demand-ত প্ৰদেয় (holder-এ যেতিয়াই present কৰিব খোজে); stamping বা acceptance কোনোটোৱেই নালাগে; সকলো cheque bill, কিন্তু সকলো bill cheque নহয়; “banker”-ৰ ভিতৰত banker হিচাপে কাম কৰা যিকোনো ব্যক্তি আৰু যিকোনো post office savings bank অন্তৰ্ভুক্ত [Sec 3]।

পক্ষসমূহ: drawer — maker/debtor, liability primary আৰু conditional; drawee — সদায় নিৰ্দিষ্ট bank, যিয়ে পৰিশোধ কৰে; payee — যাৰ নামত জাৰি কৰা হয় (drawer নিজে বা তৃতীয় পক্ষ হ'ব পাৰে); “drawee in case of need” — প্ৰয়োজনত শৰণাপন্ন হ'বলৈ bill/indorsement-ত উল্লেখ কৰা অতিৰিক্ত ব্যক্তি।

Electronic ৰূপ: cheque in electronic form — computer resource ব্যৱহাৰ কৰি draw কৰা আৰু secure system-ত digital signature (biometric-সহ বা নোহোৱাকৈ) বা electronic signature-ৰে স্বাক্ষৰিত (IT Act,

2000-ৰ অৰ্থ প্ৰযোজ্য); truncated cheque — clearing cycle-ৰ সময়ত clearing house বা bank-এ electronic image সৃষ্টি হোৱাৰ লগে লগে truncate কৰা, যাতে cheque-ৰ পৰৱৰ্তী physical movement-ৰ প্ৰয়োজন নাথাকে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 6 মুখস্থ কৰক: cheque হৈছে নিৰ্দিষ্ট banker-ৰ ওপৰত drawn bill of exchange, যিটো demand-ৰ বাহিৰে আন ধৰণে প্ৰদেয় বুলি প্ৰকাশ কৰা নহয়, আৰু ইয়াত truncated cheque-ৰ electronic image আৰু electronic form-ৰ cheque অন্তৰ্ভুক্ত।
- উপাদান: bill of exchange-ৰ সকলো উপাদান + নিৰ্দিষ্ট banker-ৰ ওপৰত drawn + demand-ত প্ৰদেয়; cheque-ত stamping বা acceptance কোনোটোৱেই নালাগে; drawer-ৰ liability primary আৰু conditional; 'banker'-ৰ ভিতৰত post office savings bank অন্তৰ্ভুক্ত [Sec. 3]।
- 'cheque in electronic form' (secure system-ত digital/electronic signature) আৰু 'truncated cheque' (clearing-ৰ সময়ত physical movement-ৰ ঠাইত electronic image)-ৰ সংজ্ঞা।

TQ 4.1 • MTP 2024-Aug [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 647

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 5টা প্ৰশ্ন

- উপহাৰ cheque-ৰ পৰিস্থিতি: donee holder, কিন্তু holder in due course নহয় (NOT) (consideration নাই); legally enforceable debt নথকাৰ বাবে উপহাৰ cheque dishonour হ'লে তেওঁ drawer-ৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব নোৱাৰে।
- হেৰোৱা bearer/blank-indorsed cheques: বিচাৰি পোৱাজনে মূল্য দি সৎ বিশ্বাসেৰে লোৱা ব্যক্তিকৈ ভাল title দিব পাৰে, আৰু paying banker-এ payment in due course-ৰে discharge পায় — প্ৰকৃত মালিকে লোকচান বহন কৰে।
- Minor-ৰ পৰিস্থিতি: minor-এ নিজৰ বাহিৰে (EXCEPT) সকলো পক্ষক বাধ্য কৰাকৈ cheque draw/indorse কৰিব পাৰে — indorsee-এ পূৰ্বৰ/আন পক্ষৰ বিৰুদ্ধে বলবৎ কৰিব পাৰে, minor-ৰ বিৰুদ্ধে নোৱাৰে।

CSQ 4.1 • PYQ 2018-May [2] (c) • Case Scenario • 4M • Pg 648

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.2 • PYQ 2018-Nov [2] (c) • Case Scenario • 4M • Pg 649

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.3 • PYQ 2018-Nov [2] (d) • Case Scenario • 4M • Pg 650

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.4 • PYQ 2020-Nov [5] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 650

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 4.5 • PYQ 2022-May [2] (d) • Case Scenario • 3M • Pg 651

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 5: Negotiable Instruments-ৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Negotiable Instruments)

P2-C7-U7-T05 • Topic 5: Classification of Negotiable Instruments

প্ৰথমে পঢ়ক 'Classification of Negotiable Instruments' অধ্যয়ন কৰক — bearer/order instruments [Sec. 13], inland/foreign instruments [Secs. 11, 12, 134], আৰু inchoate [Sec. 20] আৰু ambiguous [Sec. 17] instruments।

টোকা

Bearer বনাম order [Sec 13]: bearer — payee-ৰ নাম খালী, বা “or bearer”-সহ উল্লেখিত, বা শেষ indorsement blank; কেৱল delivery-ৰে negotiate কৰা হয়; order — কোনো ব্যক্তিলৈ, ব্যক্তি বা তেওঁৰ order-লৈ, বা ব্যক্তিৰ order-লৈ প্ৰদেয়, বা শেষ indorsement in full; indorsement আৰু delivery-ৰে negotiate কৰা হয়।

Inland [Sec 11]: India-ত drawn বা made AND (India-ত প্ৰদেয় OR India-ত বসবাস কৰা ব্যক্তিৰ ওপৰত drawn) — Mumbai-ত Mathura-ৰ বেপাৰীৰ ওপৰত drawn bill London-ত প্ৰদেয় বুলি accept কৰিলেও inland; Agra-ত drawn আৰু Delhi-ত প্ৰদেয় bill-ৰ drawee New York-ৰ বেপাৰী হ'লেও inland; inland instrument বিদেশত indorse কৰিলেও inland থাকে; **Foreign [Sec 12]:** inland নোহোৱা যিকোনো instrument।

Sec 134 (foreign instruments): maker/drawer-ৰ liability তেওঁ instrument make কৰা ঠাইৰ আইনৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত; acceptor আৰু indorser-ৰ liability প্ৰদেয় ঠাইৰ আইনৰ দ্বাৰা — Berkley-ত (15%) drawn আৰু Washington-ত (6%) প্ৰদেয় বুলি accepted bill: acceptor-এ 6%, drawer-এ 15% দিয়ে।

Inchoate [Sec 20]: স্বাক্ষৰিত আৰু stamped কিন্তু সম্পূৰ্ণ/আংশিকভাৱে খালী — স্বাক্ষৰকাৰীয়ে holder-ক stamp-এ সামৰা যিকোনো ধনৰাশিৰে ইয়াক পূৰণ কৰাৰ prima facie authority দিয়ে; নিয়মটো estoppel-ৰ ওপৰত আধাৰিত; holder-এ কেৱল স্বাক্ষৰকাৰীৰ অভিপ্ৰেত ধনৰাশিহে আদায় কৰিব পাৰে, holder in due course-এ stamp সীমাৰ ভিতৰৰ যিকোনো ধনৰাশি; কিন্তু delivery নাই তেওঁ liability নাই — drawer-ৰ পৰা চুৰি কৰা blank acceptance ₹20,000-ৰে পূৰণ কৰিলেও স্বাক্ষৰকাৰী holder in due course-ৰ প্ৰতিও বাধ্য নহয়।

Ambiguous [Sec 17]: promissory note বা bill of exchange দুয়োটা হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিব পৰা instrument — holder-এ নিজৰ ইচ্ছামতে যিকোনো এটা হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰে, আৰু এবাৰ বিকল্প বাছি ল'লে তাৰ পিছৰ পৰা instrument-টো সেই অনুসৰিয়েই গণ্য হয় (তেওঁ সলনি কৰিব নোৱাৰে)।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Bearer: payee খালী, বা 'or bearer', বা শেষ indorsement blank — কেৱল delivery-ৰে negotiate; order: ব্যক্তিলৈ/তেওঁৰ order-লৈ প্ৰদেয়, বা শেষ indorsement in full — indorsement আৰু delivery।
- Inland [Sec. 11]: India-ত drawn/made AND (India-ত প্ৰদেয় OR India-ত বসবাস কৰা ব্যক্তিৰ ওপৰত drawn); foreign [Sec. 12]: inland নোহোৱা যিকোনো instrument।

- Inchoate [Sec. 20]: স্বাক্ষৰিত, stamped কিন্তু সম্পূৰ্ণ/আংশিকভাৱে খালী; ambiguous [Sec. 17]: P/N বা BOE দুয়োটা হিচাপে ব্যাখ্যাযোগ্য — holder-এ এবাৰ বাছি লয় আৰু তাতেই বান্ধ খায়।

TQ 5.3 • RTP 2026-Jan [23] • Descriptive • --- • Pg 654

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

সহজ

TQ 5.2 • PYQ 2025-Sep [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 653

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Inchoate instruments estoppel-ৰ ওপৰত আধাৰিত: holder-এ কেৱল স্বাক্ষৰকাৰীৰ অভিপ্ৰেত ধনৰাশিহে আদায় কৰে; holder in due course-এ stamp-এ সামৰা যিকোনো ধনৰাশি আদায় কৰে — কিন্তু delivery নহ'লে liability নাই।
- বিদেশত indorse কৰিলেও inland instrument inland থাকে; Sec. 134 অনুসৰি foreign instrument-ৰ drawer making-ৰ ঠাইৰ আইনত, acceptor/indorser payment-ৰ ঠাইৰ আইনত দায়বদ্ধ।

TQ 5.1 • MTP 2025-Jan [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 652 **2x সোধা হৈছে**LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 5.4 • PYQ 2026-Sep [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 655

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- তিনিটা তথ্যৰ পৰা শ্ৰেণীভুক্ত কৰক — ক'ত drawn, ক'ত প্ৰদেয়, drawee-ৰ বাসস্থান: India-ত ভাৰতীয় বাসিন্দাৰ ওপৰত drawn হ'লে বিদেশত প্ৰদেয় হ'লেও inland; India-ত drawn আৰু প্ৰদেয় হ'লে drawee বিদেশত থাকিলেও inland।
- Blank signed cheque: Sec. 20 — অতিৰিক্ত ধন বহুওৱা holder-এ অভিপ্ৰেত ধনৰাশিতকৈ বেছি আদায় কৰিব নোৱাৰে; holder in due course-এ পাৰে (stamp সীমাৰ ভিতৰত)।

CSQ 5.1 • PYQ 2024-Sep [6] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 656

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 5.2 • RTP 2026-Jan [22] • Case Scenario • --- • Pg 657

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- একাধিক instrument-ৰ বৈধতাৰ প্ৰশ্ন: প্ৰথমে প্ৰতিটো Sec. 4/5/6-ৰ উপাদানৰ সৈতে পৰীক্ষা কৰক (চৰ্তহীন? নিৰ্দিষ্ট ধনৰাশি? নিৰ্দিষ্ট payee?), তাৰ পিছত শ্ৰেণীভুক্ত কৰক — দুয়োটা স্তৰ পৃথক ৰাখক।
- 'Payable to bearer on demand' ফান্দ: cheques-ৰ বাবে valid, bills/notes-ৰ বাবে invalid (Sec. 31, RBI Act)।

CSQ 5.3 • PYQ 2026-May [6] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 657

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

বিষয় 6: Negotiable Instruments-ৰ হস্তান্তৰ (Negotiation (Transfer) of Negotiable Instruments)

P2-C7-U7-T06 • Topic 6: Negotiation (Transfer) of Negotiable Instruments

প্ৰথমে পঢ়ক 'Negotiation (Transfer) of Negotiable Instruments' অধ্যয়ন কৰক — Sec. 14 (negotiation), Sec. 46 (delivery — actual আৰু constructive), Sec. 47 (bearer instruments-ৰ delivery-ৰ দ্বাৰা negotiation), Sec. 48 (order instruments-ৰ বাবে indorsement আৰু delivery) আৰু Sec. 57 (deliver নোহোৱা indorsement legal representative-এ সম্পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰে)।

টোকা

Sec 14: negotiation = কোনো ব্যক্তিক holder কৰি তোলাকৈ তেওঁলৈ instrument-ৰ হস্তান্তৰ (transfer of ownership); **পদ্ধতি:** bearer instruments — কেৱল delivery-ৰে [Sec 47]; order instruments — holder-ৰ indorsement আৰু delivery-ৰে [Sec 48]; দুয়োটা Sec 58-ৰ অধীন (অবৈধভাৱে পোৱা instruments)।

Delivery [Sec 46]: bearer আৰু order দুয়োবিধ instruments-ৰ বাবে making/drawing আৰু negotiation-ৰ সময়ত অপৰিহাৰ্য; property হস্তান্তৰৰ উদ্দেশ্যে স্বেচ্ছামূলক হ'ব লাগিব; actual (হাত সলনি) বা constructive (indorsee-ৰ agent/clerk/servant-লৈ delivery, বা indorsement-ৰ পিছত indorser-এ indorsee-ৰ agent হিচাপে ধৰি ৰখা) হ'ব পাৰে; delivery নোহোৱালৈকে contract অসম্পূৰ্ণ আৰু revocable — কটা note-ৰ আধা অংশ post কৰাটো গোটেই note-ৰ constructive delivery নহয়।

চৰ্তসাপেক্ষ delivery: চৰ্তসাপেক্ষভাৱে বা বিশেষ উদ্দেশ্যে deliver কৰা instrument indorse কৰা হ'লেও transferee-লৈ কোনো property নাযায়, যদিহে holder in due course-লৈ negotiate কৰা নহয়; প্ৰত্যক্ষ পক্ষসমূহৰ মাজত চৰ্তসাপেক্ষ/বিশেষ-উদ্দেশ্যৰ delivery প্ৰমাণ কৰিব পাৰি।

Delivery নোহোৱাকৈ indorsement [Sec 57]: indorsement-ৰ পিছত delivery হ'লেহে অধিকাৰ হস্তান্তৰ হয় — Y-এ X-ৰ cheque Z-লৈ indorse কৰিলে কিন্তু নিজৰ দেৰাজত ৰাখিলে; Y-ৰ মৃত্যুৰ পিছত Z-এ বিচাৰি পালেও holder নহয়; মৃত indorser-ৰ legal representative-এ কেৱল delivery-ৰে negotiation সম্পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰে (তেওঁ মৃতজনৰ agent নহয়); ইয়াৰ বিপৰীতে indorsee-ৰ agent-লৈ delivery বৈধ delivery — note-টো তেওঁৰ agent-লৈ deliver কৰা হৈছিল বাবে Arjun-এ আদায় কৰিব পাৰিলে।

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 14: negotiation = transferee-ক holder কৰি তোলাকৈ instrument-ৰ হস্তান্তৰ; bearer — delivery-ৰে [Sec. 47]; order — indorsement আৰু delivery-ৰে [Sec. 48]।
- Sec. 46: bearer আৰু order দুয়োবিধ instruments-ৰ বাবে delivery অপৰিহাৰ্য; ই স্বেচ্ছামূলক আৰু property হস্তান্তৰৰ উদ্দেশ্যে হ'ব লাগিব, আৰু actual বা constructive হ'ব পাৰে (indorsee-ৰ agent-লৈ delivery, বা indorser-এ indorsee-ৰ agent হিচাপে ধৰি ৰখা); delivery নোহোৱালৈকে contract অসম্পূৰ্ণ আৰু revocable।
- চৰ্তসাপেক্ষ/বিশেষ-উদ্দেশ্যৰ delivery-য়ে holder in due course-ৰ বাহিৰে আন কাৰো সপক্ষে property হস্তান্তৰ নকৰে।

TQ 6.1 • PYQ 2025-May [4] (b) (i) • Descriptive • 3M • Pg 659	LEVEL I বোধ (Understanding)	সহজ
TQ 6.2 • PYQ 2026-May [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 660	LEVEL I বোধ (Understanding)	মধ্যমীয়া

প্রয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্রয়োগ কৰক • 3টা প্রশ্ন

- Delivery নোহোৱাকৈ indorsement: instrument-টো কেৱল বিচাৰি পোৱা indorsee (যেনে মৃত indorser-ৰ দেৰাজত) holder নহয়; Sec. 57 অনুসৰি মৃতজনে indorse কৰা কিন্তু deliver নকৰা instrument-ৰ negotiation legal representative-এ কেৱল delivery-ৰে সম্পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰে।
- গঠন: bearer নে order? → ব্যৱহৃত পদ্ধতি → স্বেচ্ছামূলক delivery? → transferee holder হ'লনে আৰু গোচৰ তৰিব পাৰেনে, সিদ্ধান্ত দিয়ক।

CSQ 6.2 • MTP 2024-Aug [6] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 663	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 6.3 • PYQ 2024-Sep [6] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 664	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া
CSQ 6.4 • PYQ 2025-Jan [6] (a) (i) • Case Scenario • 4M • Pg 665 2x সোধা হৈছে	LEVEL II প্রয়োগ (Application)	মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যায়ুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্রশ্ন

- Maturity-ৰ পিছত (AFTER) হস্তান্তৰ কৰা accommodation bill: transferee holder in due course হ'ব নোৱাৰে আৰু ক্ৰটিসহ লয় — প্রতিটো পক্ষৰ liability স্তৰে স্তৰে নিৰ্ণয় কৰক।
- পূৰণ কৰা blank cheque-ত 'Not negotiable' crossing: transferee-এ নিজৰ transferor-তকৈ ভাল title নাপায় — কোনে কিমান আদায় কৰে নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ Sec. 20 (authority-তকৈ বেছি ধন বহুওৱা)-ৰ সৈতে মিলাওক।
- প্রথমে জট মোকলাওক: consideration আছেনে? maturity-ৰ আগত/পিছত হস্তান্তৰ? delivery সম্পূৰ্ণনে? — তাৰ পিছত holder বনাম holder-in-due-course অধিকাৰ প্রয়োগ কৰক।

CSQ 6.1 • PYQ 2020-Nov [3] (d) • Case Scenario • 3M • Pg 662	LEVEL II বিশ্লেষণ (Analysis)	মধ্যমীয়া
--	---------------------------------	-----------

বিষয় 7: হিচাপত ধন অপৰ্যাপ্ত হোৱাৰ বাবে Cheque-ৰ Dishonour — Dishonour of Cheques for Insufficiency of Funds in the Accounts (Section 138 to 142)

P2-C7-U7-T07 • Topic 7: Dishonour of Cheques for Insufficiency of Funds in the Accounts (Section 138 to 142)

প্রথমে পঢ়ক 'Dishonour of Cheques for Insufficiency of Funds in the Accounts [Sections 138 to 142]' অধ্যয়ন কৰক — Sec. 138 অপৰাধৰ উপাদান আৰু চৰ্তসমূহ, Sec. 139-ৰ presumption, Sec. 140, লগতে 'Rules of Compensation' (Sec. 117) আৰু noting/protest।

টোকা

Sec 138 অপৰাধ: legally enforceable debt বা অন্য liability-ৰ সম্পূৰ্ণ বা আংশিক পৰিশোধৰ বাবে drawer-ৰ account-ৰ ওপৰত drawn cheque ধন অপৰ্যাপ্ত হোৱাৰ বাবে বা bank-ৰ সৈতে কৰা ব্যৱস্থা অতিক্ৰম কৰাৰ বাবে unpaid হৈ ঘূৰি আহিলে — শাস্তি: 2 বছৰলৈ কাৰাদণ্ড, বা cheque-ৰ ধনৰাশিৰ দুগুণলৈ জৰিমনা, বা দুয়োটা; উপহাৰ বা দান হিচাপে, security হিচাপে, কেৱল নৈতিক দায়বদ্ধতাৰ বাবে বা illegal consideration-ৰ বাবে দিয়া cheques এই section-ৰ বাহিৰত।

তিনিটা পূৰ্বচৰ্ত: (a) drawn কৰা তাৰিখৰ পৰা 3 মাহৰ ভিতৰত বা ইয়াৰ validity period-ৰ ভিতৰত, যিটো আগত, cheque present কৰা; (b) ঘূৰি অহাৰ তথ্য পোৱাৰ 30 দিনৰ ভিতৰত payee/holder in due course-এ drawer-লৈ লিখিত notice দি পৰিশোধ দাবী কৰে; (c) notice পোৱাৰ 15 দিনৰ ভিতৰত drawer-এ পৰিশোধ নকৰে — 45 দিন (30 + 15) পাৰ হোৱাৰ পিছতহে complaint।

Sec 139: holder-এ debt/liability পৰিশোধৰ বাবে cheque পাইছিল বুলি rebuttable presumption — evidential burden অভিযুক্ত drawer-লৈ যায়; **Sec 140:** cheque dishonour হ'ব বুলি বিশ্বাস কৰাৰ কোনো কাৰণ drawer-ৰ নাছিল — এইটো defence নহয়।

Stop payment/post-dated: bank-লৈ stop-payment নিৰ্দেশ দিলেও ধন থকা-নথকা নিৰ্বিশেষে Sec 138 প্ৰযোজ্য (Bholenath case — cheque জাৰি হোৱাৰ পিছত Sec 139 presumption প্ৰযোজ্য); post-dated cheque তাত লিখা তাৰিখত drawn বুলি গণ্য হয় আৰু 3 মাহ সেই তাৰিখৰ পৰা গণনা হয়।

Sec 117 compensation: holder প্ৰাপ্য ধনৰাশিৰ লগতে presenting, noting আৰু protesting-ত যথাযথভাৱে হোৱা খৰচ পাবলৈ অধিকাৰী; দায়বদ্ধ ব্যক্তি আন ঠাইত বাস কৰিলে — চলিত exchange হাৰত ধনৰাশি; পৰিশোধ কৰা indorser-এ পৰিশোধৰ দিনৰ পৰা tender/আদায়লৈকে 18% p.a. interest-সহ ধনৰাশি আৰু সকলো খৰচ আদায় কৰে; অধিকাৰী পক্ষই দায়বদ্ধ পক্ষৰ ওপৰত dishonoured instrument আৰু protest (যদি থাকে)-সহ sight/demand-ত প্ৰদেয় bill draw কৰিব পাৰে।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 138: 2 বছৰলৈ কাৰাদণ্ড, বা cheque-ৰ ধনৰাশিৰ দুগুণলৈ জৰিমনা, বা দুয়োটা; চৰ্ত — cheque-ৰ তাৰিখৰ 3 মাহৰ ভিতৰত (বা validity, যিটো আগত) presentment, return memo-ৰ 30 দিনৰ ভিতৰত demand notice, notice-ৰ 15 দিনৰ ভিতৰত drawer-এ পৰিশোধ নকৰা।
- Noting = Notary Public-এ লিখা dishonour-ৰ অভিলেখ (তথ্য, তাৰিখ, কাৰণ, charges); protest = আনুষ্ঠানিক notarial certificate; protest for better security = maturity-ৰ আগতে acceptor insolvent/credit কঁপি উঠা।
- Sec. 117: প্ৰাপ্য ধনৰাশি + presenting, noting আৰু protesting-ৰ খৰচ; পৰিশোধ কৰা indorser-এ 18% p.a. interest-সহ আদায় কৰে।

TQ 7.3 • PYQ 2025-Jan [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 669 **2x সোধা হৈছে**

LEVEL I
স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া

বোধ (Understanding) কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Cheque-ৰ দ্বাৰা legally enforceable debt বা liability পৰিশোধ হ'ব লাগিব — উপহাৰ, দান, security, নৈতিক দায়বদ্ধতা বা illegal consideration-ৰ বাবে দিয়া cheques Sec. 138-ৰ বাহিৰত (OUTSIDE)।

- Sec. 139: cheque debt পৰিশোধৰ বাবে আছিল বুলি rebuttable presumption — burden drawer-লৈ যায়; Sec. 140: 'ই bounce হ'ব বুলি বিশ্বাস কৰাৰ কাৰণ নাছিল' — কোনো defence নহয়।
- Non-acceptance-ৰ দ্বাৰা dishonour: drawee-এ অস্বীকাৰ কৰে/qualified acceptance দিয়ে, বিচাৰি পোৱা নাযায়, বা অযোগ্য।

TQ 7.2 • PYQ 2024-Sep [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 667

LEVEL I
বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

প্ৰয়োগ (Application) provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 6টা প্ৰশ্ন

- Stop-payment-তো Sec. 138 প্ৰযোজ্য (Sec. 139 presumption প্ৰযোজ্য হয়); post-dated cheque তাত লিখা তাৰিখত 'drawn' — সেই তাৰিখৰ পৰা 3 মাহ গণনা কৰক।
- উপহাৰ/দানৰ cheques: legally enforceable debt নাই, গতিকে dishonour অপৰাধ নহয় (NOT)।
- সময়ৰেখাৰ অংক: validity-ৰ ভিতৰত presentment, 30 দিনৰ notice, 15 দিনৰ পৰিশোধৰ সময় পৰীক্ষা কৰক; 15 দিন শেষ হোৱাৰ পিছতহে cause of action সৃষ্টি হয়।

TQ 7.1 • PYQ 2018-May [2] (d) • Descriptive • 4M • Pg 666 3× সোধা হৈছে

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.1 • MTP 2024-May [6] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 670

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.2 • PYQ 2024-Jun [6] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 671 4× সোধা হৈছে

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.3 • RTP 2024-Jun [22] • Case Scenario • --- • Pg 672

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.4 • RTP 2024-Sep [22] • Case Scenario • --- • Pg 672 2× সোধা হৈছে

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 7.6 • PYQ 2026-Jan [6] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 675

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিশ্লেষণ (Analysis) বহু-সমস্যাযুক্ত পৰিস্থিতিৰ জট মোকলাওক • 1টা প্ৰশ্ন

- Time-barred debt: legally enforceable নহয় → সকলো সময়সীমা মানিলেও Sec. 138 বিফল — প্ৰথমে (FIRST) enforceability পৰীক্ষা কৰক, তাৰ পিছত procedural অংশসমূহ।
- Consideration (accommodation/gift), বৈধতা আৰু notice period মিহলি বহু-বিষয়ৰ প্ৰশ্ন: সিদ্ধান্তৰ আগতে substantive উপাদান (debt + insufficiency)-ক তিনিটা procedural চৰ্তৰ পৰা পৃথক কৰক।

CSQ 7.5 • PYQ 2025-May [6] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 673

LEVEL II
বিশ্লেষণ (Analysis)

কঠিন

বিষয় 8: Instruments-ৰ Presentment (Presentment of Instruments)

P2-C7-U7-T08 • Topic 8: Presentment of Instruments

প্ৰথমে পঢ়ক 'Presentment of Instruments' অধ্যয়ন কৰক — acceptance-ৰ বাবে presentment [Sec. 61],

sight-ৰ বাবে note [Sec. 62], drawee-ৰ 48 ঘণ্টা [Sec. 63], payment-ৰ বাবে presentment [Secs. 64 to 75A] আৰু কেতিয়া presentment অনাৱশ্যক [Sec. 76]।

টোকা

Sec 61 (acceptance — after sight প্রদেয় bill): drawing-ৰ পিছত যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত, business day-ত business hours-ত drawee-ৰ ওচৰত present কৰক; নকৰিলে কোনো পক্ষই defaulting ব্যক্তিৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ নহয়; যুক্তিসংগত সন্ধানৰ পিছতো drawee-ক বিচাৰি নাপালে — bill dishonoured; নিৰ্দিষ্ট ঠাইত drawee-লৈ নিৰ্দেশিত হ'লে তাতেই present কৰক; অনুমোদিত হ'লে registered post যথেষ্ট; **Sec 63:** acceptance বিবেচনা কৰিবলৈ holder-এ drawee-ক 48 ঘণ্টা (ৰাজহুৱা বন্ধৰ দিন বাদ দি) দিবই লাগিব।

Sec 62 (sight-ৰ বাবে note): sight-ৰ পিছত নিৰ্দিষ্ট সময়ত প্রদেয় promissory note যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত, business day-ত business hours-ত sight-ৰ বাবে maker-ৰ ওচৰত present কৰিব লাগিব; নকৰিলে কোনো পক্ষই default কৰা ব্যক্তিৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ নহয়।

Payment [Secs 64-75A]: Sec 64 — maker (P/N), acceptor (BOE) বা drawee (cheque)-ৰ ওচৰত present কৰক, নহ'লে আন পক্ষসমূহ সেই holder-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ নহয়; ব্যতিক্ৰম — নিৰ্দিষ্ট ঠাইত প্রদেয় নোহোৱা demand note-ত maker-ক দায়বদ্ধ কৰিবলৈ presentment নালাগে; Sec 65 — সাধাৰণ business hours (banker: banking hours); Sec 66 — after-date/after-sight instruments maturity-ত present; Sec 67 — instalment notes প্ৰতিটো instalment তাৰিখৰ পিছৰ 3rd দিনা; Secs 68-70 — নিৰ্দিষ্ট ঠাইত, নহ'লে ব্যৱসায়ৰ ঠাই/সাধাৰণ বাসস্থানত; Sec 71 — জনা ঠাই নাই: য'তেই পোৱা যায়; Sec 74 — demand instruments যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত; Sec 75A — holder-ৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাহিৰৰ পৰিস্থিতিৰ বাবে হোৱা পলম ক্ষমাযোগ্য, কাৰণ আঁতৰাৰ পিছত যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত present কৰক।

Sec 76 (presentment অনাৱশ্যক — due date-ত instrument dishonoured): (1) maker/drawee/acceptor-এ ইচ্ছাকৃতভাৱে presentment বাধা দিয়ে; (2) তেওঁৰ ব্যৱসায়ৰ ঠাইত প্রদেয় instrument, যিটো তেওঁ business day-ত business hours-ত বন্ধ কৰি ৰাখে; (3) business hours-ত নিৰ্দিষ্ট ঠাইত কোনো উপস্থিত নাথাকে; (4) নিৰ্দিষ্ট ঠাইত প্রদেয় নহয় আৰু যথাযথ সন্ধানৰ পিছতো তেওঁক বিচাৰি পোৱা নাযায়; (5) non-presentment সত্ত্বেও পক্ষই পৰিশোধৰ অংগীকাৰ কৰিছে; (6) maturity-ৰ পিছত non-presentment-ৰ কথা জানি পক্ষই আংশিক পৰিশোধ কৰে, পৰিশোধৰ promise কৰে বা default মাফ কৰে; (7) drawer-ৰ বিৰুদ্ধে, যদি presentment নোহোৱাৰ বাবে তেওঁৰ কোনো ক্ষতি হ'ব নোৱাৰিলেহেঁতেন।

স্মৃতি (Remembering) মুখস্থ কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

- Sec. 76 (presentment অনাৱশ্যক): ইচ্ছাকৃতভাৱে presentment বাধা; business day-ত ব্যৱসায়ৰ ঠাই বন্ধ; নিৰ্দিষ্ট ঠাইত কোনো উপস্থিত নাই; যথাযথ সন্ধানৰ পিছতো পক্ষক পোৱা নাযায়; non-presentment সত্ত্বেও পৰিশোধৰ অংগীকাৰ; maturity-ৰ পিছত part-payment/promise/waiver; drawer-ৰ কোনো ক্ষতি হোৱা নাই।
- Sec. 63: acceptance বিবেচনা কৰিবলৈ drawee-এ 48 ঘণ্টা পায় (ৰাজহুৱা বন্ধ বাদ দি); Sec. 66: after date/sight প্রদেয় instruments maturity-ত present; Sec. 67: instalment notes — প্ৰতিটো instalment তাৰিখৰ পিছৰ 3rd দিনা।

- Sec. 62: sight-ৰ পিছত নিৰ্দিষ্ট সময়ত প্ৰদেয় note যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত, business day-ত business hours-ত SIGHT-ৰ বাবে present কৰিব লাগিব; default হ'লে সেই holder-ৰ ক্ষেত্ৰত পক্ষসমূহ discharged হয়।

TQ 8.1 • PYQ 2024-Jun [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 676 **6x সোধা হৈছে****LEVEL I**

স্মৃতি (Remembering)

মধ্যমীয়া**বোধ (Understanding)** কাৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক • 2টা প্ৰশ্ন

- Sec. 64: instruments পৰিশোধৰ বাবে maker/acceptor/drawee-ৰ ওচৰত present কৰিব লাগিব; নকৰিলে আন (OTHER) পক্ষসমূহ সেই holder-ৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ নহয়; ব্যতিক্ৰম — নিৰ্দিষ্ট ঠাইত প্ৰদেয় নোহোৱা demand note-ত maker-ক দায়বদ্ধ কৰিবলৈ presentment নালাগে।
- Sec. 61 (acceptance — after sight প্ৰদেয় bills): যুক্তিসংগত সময়ৰ ভিতৰত business day-ত business hours-ত present কৰক; যুক্তিসংগত সন্ধানৰ পিছতো drawee-ক নাপালে = dishonour; holder-ৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাহিৰৰ কাৰণত হ'লে Sec. 75A অনুসৰি পলম ক্ষমাযোগ্য।

TQ 8.2 • MTP 2025-Apr S1 [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 677

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া

TQ 8.3 • MTP 2025-Aug S1 [4] (b) • Descriptive • 7M • Pg 678

LEVEL I

বোধ (Understanding)

মধ্যমীয়া**প্ৰয়োগ (Application)** provision-ক facts-ত প্ৰয়োগ কৰক • 4টা প্ৰশ্ন

- নিৰ্দিষ্ট ঠাই নথকা demand note: non-presentment-এ maker-ক discharge নকৰে (Sec. 64-ৰ ব্যতিক্ৰম)।
- অকাল presentment (due date-ৰ আগতে) invalid — drawee-এ ন্যায্যভাৱে অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে; maturity-ত পুনৰ present কৰক (Sec. 66); পলমকৈ presentment-এ indorsers-ক discharge কৰিব পাৰে, maker/acceptor-ক নহয়।
- Acceptance-ৰ বাবে পঠোৱা bill: নীৰৱতাক dishonour বুলি গণ্য কৰাৰ আগতে 48 ঘণ্টা দিয়ক; উত্তৰৰ ক্ৰম: provision → তাৰিখ/তথ্য → কোন discharged।

CSQ 8.1 • RTP 2024-Jun [23] • Case Scenario • --- • Pg 679 **2x সোধা হৈছে****LEVEL II**

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.2 • MTP 2024-Aug [6] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 680

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়াCSQ 8.3 • PYQ 2025-Jan [6] (a) (ii) • Case Scenario • 3M • Pg 680 **2x সোধা হৈছে****LEVEL II**

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

CSQ 8.4 • PYQ 2025-Sep [6] (a) (ii) • Case Scenario • 4M • Pg 681

LEVEL II

প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া

বিষয় 9: Compensation-ৰ নিয়ম (Rules of Compensation)

P2-C7-U7-T09 • Topic 9: Rules of Compensation

ধাৰণাৰ ভিত্তি — এতিয়ালৈকে কোনো পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্ন অহা নাই • সম্পূৰ্ণ প্ৰস্তুতিৰ বাবে অপৰিহাৰ্য

প্ৰথমে পঢ়ক অধ্যায় 7-ৰ §9 পঢ়ক: Section 117 আৰু promissory note, bill of exchange বা cheque-ৰ dishonour-ত compensation নিৰ্ধাৰণৰ পাঁচটা নিয়ম।

টোকা

Section 117 — holder: holder instrument-ত **প্ৰাপ্য ধনৰাশি**, লগতে ইয়াৰ **presenting, noting আৰু protesting**-ত যথাযথভাৱে হোৱা খৰচ পাবলৈ অধিকাৰী।

বেলেগ ঠাই: instrument য'ত প্ৰদেয় আছিল তাতকৈ বেলেগ ঠাইত দায়বদ্ধ ব্যক্তি বাস কৰিলে holder দুয়োখন ঠাইৰ মাজৰ **চলিত exchange হাৰত** সেই ধনৰাশি পাবলৈ অধিকাৰী; endorser আৰু দায়বদ্ধ ব্যক্তি বেলেগ ঠাইত বাস কৰিলে তেওঁলোকৰ মাজতো একেই নিয়ম প্ৰযোজ্য।

পৰিশোধ কৰা endorser: দায়বদ্ধ হৈ প্ৰাপ্য ধনৰাশি পৰিশোধ কৰা endorser পৰিশোধৰ দিনৰ পৰা tender বা আদায়লৈকে **বছৰি 18% interest-সহ** সেই ধনৰাশি, লগতে dishonour আৰু পৰিশোধৰ ফলত হোৱা সকলো খৰচ পাবলৈ অধিকাৰী।

পুনৰ bill draw কৰা: compensation-ৰ অধিকাৰী পক্ষই প্ৰাপ্য ধনৰাশি আৰু যথাযথভাৱে হোৱা খৰচৰ বাবে দায়বদ্ধ পক্ষৰ ওপৰত sight-ত বা demand-ত প্ৰদেয় **bill draw কৰিব পাৰে**; bill-খনৰ লগত dishonoured instrument আৰু protest (যদি থাকে) থাকিব লাগিব, আৰু সেই bill-খন নিজেই dishonour হ'লে dishonour কৰা পক্ষই মূল bill-ৰ দৰেই compensation দিবলৈ দায়বদ্ধ।

প্ৰয়োগ (Application) প্ৰশ্নটো সমাধান কৰক • 1টা প্ৰশ্ন

CSQ 9.1 • PYQ 2026-Sep [6] (a) • Case Scenario • 7M • Pg 682

LEVEL II
প্ৰয়োগ (Application)

মধ্যমীয়া